

सुविहितकोटिकोटिरचिरन्तनाचार्यप्रणीतम्

सिद्धप्राप्तं सटीकम्

(ससंस्कृत छाया + गुर्जरानुवादः)

छाया-अनुवाद एवं संपादकः

मुनि पार्श्वरत्नसागरः

आ. ॐकारसूरिज्ञानमंदिर ग्रंथावली - ७६

सुविहितकोटिकोटिरचिरन्तनाचार्यप्रणीतम्

सिद्धप्राभृतं सटीकम्

(ससंस्कृत छाया + गुर्जरानुवादः)

: पूर्व सम्पादक :

मुनिश्री चतुरविजयः

छाया-अनुवाद एवं संपादनः

मुनि पार्श्वरत्नसागरः

प्रकाशकः

श्री ॐकारसूरि जैन ज्ञानमंदिर

गोपीपुरा, सुरत

ग्रंथ : सिद्धप्राभृतं सटीकम्

आवृत्ति : प्रथमा (२०६९)

प्रकाशक : ॐकारसूरि जैन ज्ञानमंदिर
गोपीपुरा, सुरत

नकल : ५००

मूल्य : ३५०-००

प्राप्तिस्थान : (१) आचार्य श्रीॐकारसूरि ज्ञानमंदिर

आचार्य श्रीॐकारसूरि आराधना भवन, सुभाषचोक,
गोपीपुरा, सुरत फ़ोन : ९८२४१५२७२७
E-mail : omkarsuri@rediffmail.com/
mehta_sevantilal@yahoo.co.in

(२) आचार्य श्रीॐकारसूरिगुरु मंदिर

वावप्रथकनी वाडी, दशापोरवाड सोसायटी,
पालडी चार रस्ता, अमदावाद-३८० ००७
फ़ोन : (०७९) २६५८६२९३

(३) विजयभद्र चेरिटेबल ट्रस्ट

पार्श्वभक्तिनगर, नेशनल हाईवे नं. १४,
भीलडीयाजी, जि. बनासकांठा-३८५५३५
फ़ोन : (०२७४४) २३३१२९, २३४१२९

मुद्रक : किरीट ग्राफ़िक्स, अमदावाद (मो.) ९८९८४९००९१

: आगामी साहित्य :

ज्योतिष वैविध्यम् (हिन्दी)

પ્રકાશકિય

‘શ્રીસિદ્ધપ્રાભૂત’ ગ્રંથ ચિરંતનાચાર્ય રચિત પ્રાચીન ટીકા અને મુનિ પાર્શ્વરત્નસાગરજીએ કરેલ ગ્રંથ અને ટીકાના અનુવાદ સાથે પ્રગટ કરતાં આનંદ અનુભવીએ છીએ.

પૂર્વો તો અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી પણ પ્રાભૂતગ્રંથોમાં પૂર્વની કેટલીક બાબતો જળવાયેલી છે. આ સિદ્ધપ્રાભૂતગ્રંથ બીજા આગ્રાયણીય નામના પૂર્વમાંથી પૂર્વર્ષિએ ઉદ્ધૃત કરેલ છે. પ્રાચીન ટીકા પણ આ ગ્રંથ ઉપરની મળે છે. વિદ્વદ્વ્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મ.સા.એ તાડપત્રીય વગેરે પાંચ હસ્તલિખિતપ્રતોના આધારે આનું સંપાદન કરેલું આત્માનંદસભા દ્વારા વિ.સં. ૧૯૯૭માં પ્રકાશિત આ ગ્રંથનું પુનર્મુદ્રણ જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટ દ્વારા વિ.સં. ૨૦૫૮માં થયું છે. ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રથમવાર આ ગ્રંથરત્ન પ્રગટ થાય છે.

પૂ.આ.ભ.શ્રી અરવિંદસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના આજ્ઞાવર્તીની પૂ.સા.શ્રી મહાયશાશ્રીજીના શિષ્યા પૂ.સાધ્વી શ્રી સિદ્ધિયશાશ્રીજીએ સા.જિનયશાશ્રીજીના શિષ્યા સા.શ્રી ભક્તિધરાશ્રીજીએ અને પૂ.સા.શ્રી કુલચન્દ્રાશ્રીજીના શિષ્યા પૂ.સા.શ્રી વિનયપૂર્ણાશ્રીએ શ્રુતભક્તિથી પ્રેરાઈને આ ગ્રંથના પ્રુકો જોઈ આપ્યા છે. ખૂબ ખૂબ અનુમોદના.

આ ગ્રંથની પ્રસ્તાવના પૂ.આ.ભ.શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિ મ.સા.એ લખી આપીને ગ્રંથની ઉપાદેયતામાં વધારો કર્યો છે.

અધિકારી વિદ્વાનો સિદ્ધભગવંતના વર્ણન સ્વરૂપ આ ગ્રંથનું અધ્યયન કરી આત્મકલ્યાણને વરે એજ અભિલાષા.

ફા.વ.૧૫

વિ.સં. ૨૦૬૮

લી.

પ્રકાશક

यत्किञ्चिन्निवेदनम् ।

इदं गम्भीरार्थसार्थं सिद्धवक्तव्यताप्रधानं सिद्धप्राभृताभिधानं चिरलं प्रकरणरत्नं कैः सूरिशिरोमणिभिः कदा च निर्मितम् ? इति जिज्ञासा तु एतेषां नामाद्युपलम्भाभावेन शास्त्रान्तरेऽपि कापि तथाविधोल्लेखादर्शनेन च न परिशाम्यति ।

अस्य प्रकरणस्य विज्ञातानेकजिनागमरहस्या विवृतिकारका अपि कतमं भूमण्डलं मण्डयामासुः किं नामधेयाश्चाभूवन् ? इत्येतद्विषयो निर्णयोऽप्यनन्तरोदितकारणेन कर्तुं न शक्यते, किन्तु ११३८ मितसंवत्सरे तालपत्रोपरिलिखितपुस्तकोपलम्भात्रैतेऽर्वाचीना इति निर्णीयते ।

अस्य प्रकरणस्य मुद्रितविवृतितोऽपरा चिरन्तनाचार्यसन्दर्भिता टीकाप्यासीदिति मुद्रितविवृतिमध्यवर्तिसाक्ष्युपदर्शनेन स्पष्टं स्पष्टीभवति, परं सा सांप्रतं क्वापि दृष्टिपथपान्थतां न समायाति ।

सान्वर्थस्यास्य विषयविवेचनं तु विद्वद्वयैरस्य परिभावेन स्वयमेवावभोत्स्यत इति ।

अस्य मुद्रणवैषयिकं द्रव्यसाहाय्यं तु श्रीमद्वल्लभविजयमुनिवर्यप्रशिष्येण प्रज्ञांसेत्युपाधिधारिणा श्रीमता उमङ्गविजयगणिना तखतगढनिवासिश्रावकेभ्य उपदेशद्वारा कारितम् ।

यैः तखतगढवास्तव्यैः पुस्तकोद्धाररसिकमानसैर्महाशयैरस्य मुद्रणे द्रव्यसाहाय्यं दत्तं तेषां नामावली अध उपन्यस्यते-

श्रीतखतगढसङ्घ, श्रेष्ठि-गुमानमल लखमाजी, श्रेष्ठि-सेसमल इंदाजी, श्रेष्ठि-स्वरूपचंद्र फूआजी ।

अस्य संशोधनसमये पुस्तकानां पञ्चकं समासादितम् । तत्राद्यं कसंज्ञकं परमगुरुप्रवर्तकः-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिचित्कोशसंबन्धि नूतनमशुद्धं च । द्वितीयं पुनः खसंज्ञकं प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिवियान्तेवासुमुनिश्रीभक्तिविजयसत्कं प्राचीनं नात्यशुद्धम् । तृतीयचतुर्थे च गद्य संज्ञके श्रीमद्विजयवीरसूरिसत्के नूतनप्रायेऽशुद्धे च । पञ्चमं तु ड संज्ञकं पालीताणान्तर्वर्तिश्रेष्ठि-आनन्दजी-कल्याणजी इत्येतस्य चित्कोशसत्कं 'सं. ११३८ वैशाखशुदि १४ गुरौ लिखितं श्रीमदणहिलपाटके वालभ्यान्वये कायस्थभाइलेन' इत्येतत्संवत्सरे लिखितं शुद्धप्रायं जीर्णं च ।

एभिः पुस्तकैः संशोधनकर्मणि साहाय्यमुपलभमानः पुस्तकप्रदातृणां महाशयानां परोपकर्ति स्मरणगोचरतां नयामि ।

एतदनन्तरोक्तपुस्तकाधारेण सावधानतया महता प्रयासेन संशोधितेऽशुद्धिरवशिष्टा यदि वाचकमहाशयानां दृष्टिपथं समवतरेत् तदा तत्र संशोध्य वाचनीयमिति प्रार्थयते-

प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयचरणसेवाहेवाकः

चतुरविजयो मुनिः

श्रुतलाभ

श्री भवानीपुर जैन संघ कलकत्ता मुकामे प.पू. मालवभूषण
आचार्य भगवंत श्री नवरत्नसागरसूरीश्वरजी म.सा.ना
शिष्यरत्न प.पू. गणिवर्यश्री वैराग्यरत्नसागरजी म.सा.,
प.पू. मुनिराजश्री मोक्षरत्नसागरजी म.सा. तथा
प.पू. मुनिराजश्री पार्श्वरत्नसागरजी म.सा. आदि ठाणानी
पावननिश्रामां संपन्न थनार आगामी वि.सं. २०६९ना
चातुर्मासनी स्मृति अर्थे

श्री भवानीपुर मूर्तिपूजक जैन श्वेतांबर संघ कलकत्ता

● श्री राजकुमार बैद	- रायपुर
● श्री खेमराजजी धर्मचंदजी तातेड	- हुबली
● श्री सुरजमल त्रीलोकचंद बैद	- राजनांदगाँव
● मासक्षमण तपस्या निमित्ते गुरुभक्त	- राजनांदगाँव
● श्री पीन्की लुणिया	- राजनांदगाँव
● श्री अशोककुमार आदित्यकुमार कोचर	- राजनांदगाँव
● श्री लुणकरणजी पारसमलजी बैद	- राजनांदगाँव
● श्री हर्षदभाई बेलावाला	- राजनांदगाँव

ગ્રંથ સંપાદનના શુભ અવસરે હૃદયના ઉદ્ગારો

એકથી એક દુર્લભ ગ્રંથોની રચના દ્વારા પૂર્વમહર્ષિઓએ વર્તમાન કાલિન તેમજ અનાગત કાલિન અધ્યેતાઓ ઉપર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે.

આ મહર્ષિઓએ પોતાના અમૂલ્ય જ્ઞાનનો વારસો આવા ગ્રંથોના માધ્યમે આપણા સુધી પહોંચાડ્યો છે. એ જ્ઞાનાન્દિઓને શતઃ શતઃ વંદન.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ ‘સિદ્ધ પાહુડ’ વિષે સાંભળેલું હતું. પણ ગ્રંથ વાંચનનો અવસર નહોતો મળ્યો. શાસ્ત્રસંશોધક પ.પૂ. આ.ભ.શ્રી મુનિયન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.ના માર્ગદર્શનથી અગાઉ ‘પઉમચરિયં’ તેમજ ‘આખ્યાનકમણિકોશ’ બંને મહાકાવ્ય પ્રાકૃત ગ્રંથોના સંસ્કૃતિકરણનો અમુલ્ય અવસર પ્રાપ્ત થયો ત્યારબાદ જૈન શાસનના અપ્રતિમ જ્યોતિષ ગ્રંથ સ્વરૂપ ‘જ્યોતિષકરંડક ઉપાંગ સૂત્ર’નો ગુજરાતી અનુવાદ તેમજ વિશેષ સંશોધન - સંપાદન કરવાનો પણ અવસર મળ્યો. એક પછી એક ગ્રંથોના સંશોધન - સંપાદન - અનુવાદ આદિની પ્રેરણા પૂ.આ.ભ.શ્રી તરફથી સતત મળતી રહી એમાં, પૂજ્યશ્રીએ પ્રસ્તુત ગ્રંથ ‘સિદ્ધ પાહુડ’ની સંસ્કૃત છાયા તેમજ સરળ અનુવાદ કરવાની ભલામણ કરી મારા મનમાં પણ આ ગ્રંથ વાંચનની ઈચ્છા તો હતી જ અને એમાં દુધમાં સાકરની જેમ આ નાના છતાં અમુલ્ય ગ્રંથનું કાર્ય કરવાનું મળ્યું એટલે ખુશીનો પાર ન રહ્યો.

ઉત્સાહ પૂર્વક ગ્રંથના અનુવાદનો પ્રારંભ કર્યો અને માત્ર એક મહિનાના ગાળામાં અનુવાદ તેમજ પ્રાકૃત રચનાની સંસ્કૃત છાયાનું કાર્ય પૂર્ણ થઈ ગયું. પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંતે જોયા પછી એ ગ્રંથની મૂળ બે હસ્તલિખિત પ્રતો મોકલી જરૂરી સુધારા નોંધવાનું જણાવ્યું.

પુસ્તકમાં ટીપ્પણમાં (૧) પાતાહેમ : પાટણ તાડપત્રીય હેમચંદ્રસૂરિ ગ્રંથાલય (૨) પાતાસંપા : પાટણ તાડપત્રીય સંઘવીના પાડાનો ગ્રંથાલય

આ બે જ્ઞાનભંડારોની પ્રત અનુસાર સુધારા જણાવ્યા છે. વાચકવર્ગને ઉપયોગી થઈ પડશે, ત્યારબાદ પૂજ્યશ્રીએ ‘સિદ્ધદંડિકા’ તેમજ ‘સિદ્ધ પગ્યવિંશિકા’ બે ગ્રંથો મોકલી ને જોવા કહ્યું. એ ગ્રંથો જોયા પછી ગ્રંથમાં પાછળ પરિશિષ્ટોમાં મૂક્યા છે. વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ ત્યાંથી જોઈ લેવા.

સિદ્ધનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ અનેક દ્વારો - પેટા દ્વારો દ્વારા વિસ્તૃત રીતે ગ્રંથમાં સુંદર શૈલીમાં ટોકેલું છે. ટીકાનું વાંચન અઘરું હોવાથી અનુવાદમાં ફક્ત ભાવાનુવાદ ન કરતાં જ્યાં યોગ્ય લાગ્યું ત્યાં ભાષાંતર સરળ બને તેમ વિશેષ ઉમેરો પણ કરેલો છે. જેથી વાચક વર્ગને આ ગ્રંથ સરળતાથી સમજાઈ શકે. અનેક પ્રયત્નો પૂર્વક ગ્રંથનું સંપાદન કાર્ય કર્યું છે. તેમ છતાં ઘણી ત્રુટિઓ રહી જવા પામી હશે તો વિદ્વદ્વર્ચ પૂજ્યો ક્ષતિ તરફ ધ્યાન દોરવાનો પ્રયત્ન કરી કૃપા વરસાવે એવી અભિલાષા છે.

ગ્રંથ સર્જન વેળાએ જેમની જ્ઞાનામૃતધારા મારા પર સતત વરસતી રહી છે એવા અમારા સંસારી વતન શ્રીડુવાતીર્થના મૂળનાયક અમીઝરા પાર્શ્વનાથ પરમાત્માના પાવન ચરણોમાં હૃદય સુમન અર્પણ....

શ્રી ધાનેરા નગરની ધન્યભૂમિ કે જેમાં અનેક રત્નો ઉત્પન્ન થઈ આ શાસનને સમર્પિત થયા છે એના મૂળ શ્રોતરૂપ શાંતિદાયક પરમાત્મા શાંતિનાથ દાદાનો અસીમ ઉપકાર છે. એ પરમાત્માને પણ આ અવસરે કોટિશઃ નમન, વંદન.

જે ભૂમિમાં મારો જન્મ થયો એ પાવનતીર્થ શ્રી નવસારી નગરના મૂળનાયક તેમજ ૧૦૮ પાર્શ્વતીર્થના આદિ એવા સર્વ ચિંતાને હરનારા શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ દાદાને ભાવભીના હૃદયથી વંદના....

પ્રાતઃ સ્મરણીય પૂજ્ય ગુરુ ભગવંતો....

કર્મસાહિત્ય નિષ્ણાંત પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી પ્રેમસૂરીશ્વરજી મ.સા.

આગમોદ્ધારક પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મ.સા.

યુવાશિબિરના આદ્યપ્રણેતા પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મ.સા.

માલવભૂષણ પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી નવરત્નસાગરસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી પુણ્યરત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી યશોરત્નસૂરીશ્વરજી મ.સા.

માલવરત્નાકર પ.પૂ.ગણિવર્યશ્રી વૈરાગ્યરત્નસાગરજી મ.સા.ના ચરણોમાં
કોટિ કોટિ નમન...

શ્રી ભવાનીપુર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ - કલકત્તાએ પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રકાશન
માટે ઉદાર દિલથી લાભ લીધેલ છે. તે માટે ભૂરિ ભૂરિ અનુમોદના.

ગ્રંથ રચના સમયે સહવર્તી મહાત્માઓ, પ.પૂ.આ.ભ.શ્રી
મુનિચન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા., તેમજ કિરીટ ગ્રાફીક્સના કિરીટભાઈ તેમજ
શ્રેણિકભાઈએ મને અવસરે અવસરે સહકાર પૂરો પાડ્યો છે એ દરેકનો
આભાર વ્યક્ત કરું છું.

ગ્રંથ સંપાદનમાં જરૂરી જ્ઞાનોપકારણના ભક્તિ દ્વારા અનેક શ્રાવક
ભાઈઓએ પોતાનું આર્થિક યોગદાન આપ્યું એ કઈ રીતે ભુલાય ?

અંતમાં સુંદર - આકર્ષક ગ્રંથના પ્રિન્ટીંગ - બાઈન્ડીંગ આદિમાં 'કિરીટ
ગ્રાફીક્સ' સુધારા-વધારા આદી વારંવાર થવા છતાં ક્યારેય પણ કાર્યમાં
ઓછાસ આવવા દીધા વગર કાર્ય કર્યું છે એમનો વિશેષ આભાર...

અને, અંતમાં ગ્રંથ લેખનમાં જિનાજી વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું હોય
અથવા કાંઈપણ વિપરિત પ્રરૂપણા થઈ હોય તો ત્રિવિધ ત્રિવિધ મિચ્છામિ
દુઃકંડમ્.

વૈ.સુ. ૧૩

ધનબાદ, ઝારખંડ

- મુનિ પાર્શ્વરત્નસાગર

પ્રસ્તાવના

— આ. વિજય મુનિચન્દ્રસૂરિ

‘સિદ્ધપ્રાભુત’ નામનો ચિરન્તનાચાર્યે પૂર્વમાંથી ઉદ્દ્યુત ગ્રંથરત્ન તેની પ્રાચીન ટીકા અને બંનેના મુનિ પાર્શ્વરત્નસાગરજીએ કરેલા ગુજરાતી અનુવાદ સાથે પ્રગટ થઈ રહ્યો છે તે ઘણાં હર્ષનો વિષય છે.

સટીક આ ગ્રંથનું સંપાદન - સંશોધન સં. ૧૧૩૮માં લખાયેલી તાડપત્રીય અને અન્ય ચાર પ્રતિઓના આધારે વિદ્વદ્વ્ય મુનિશ્રી ચતુરવિજય મ.સા.એ કરેલું. પ્રકાશન ૧૯૨૧માં જૈન આત્માનંદસભા ભાવનગર તરફથી થયેલું. આનું પુનર્મુદ્રણ જિનશાસન આરાધના ટ્રસ્ટે વિ.સં. ૨૦૫૮માં કર્યું છે.

પ્રાભુત ગ્રંથો વિશે આ. પદ્મસૂરિજી મ.સા.એ (પ્રવચન કિરણાવલીમાં) પં. કલ્યાણવિજયજી મ.સા.એ (‘આપણાં પ્રાભુતો’ લેખમાં) શ્રી હિરાલાલ કાપડિયા (‘A History of The canonical Literature of the Jains’ માં) વગેરેએ વિવેચન કર્યું છે. અહીં એમાંથી કેટલીક બાબતો જોઈએ.

પ્રાભુત ગ્રંથો

‘પાહુડ’ (પ્રાભુત) શબ્દનો અર્થ “પૂર્વાન્તર્ગતિ શ્રુતવિશેષે” વિશે.સ. આ પ્રમાણે પૂર્વગતશ્રુતવિશેષ એવો મળે છે. (જુઓ અભિધાન રાજેન્દ્ર કોશ ભા.૫ ‘પાહુડ’ શબ્દ)

બારમું અંગ ‘દષ્ટિવાદ’ સંકડો વર્ષોથી અપ્રાપ્ય છે. આનો પરિચય ‘નંદિસૂત્ર’ આદિમાં મળે છે.

દષ્ટિવાદના પાંચ ભેદો પરિકર્મ, સૂત્ર, પૂર્વગત, અનુયોગ અને ચૂલિકા આ પ્રમાણે છે.

ત્રીજા પૂર્વગતશ્ચુતના ૧૪ ભેદ છે. તે ૧૪ પૂર્વમાં બીજું આગ્રણીય નામનું પૂર્વ છે. આમાં સર્વદ્રવ્યો પર્યાયો અને જીવોનું અગ્ર એટલે કે પરિમાણ બતાવ્યું છે માટે આનું આગ્રયણીય નામ પડ્યું છે. આ પૂર્વમાં ૮૬ લાખ પદો, ૧૪ વસ્તુઓ અને ૧૨ ચૂલિકાઓ હતી.

વિવક્ષિત વિષયનું વર્ણન જેટલા ભાગમાં પૂરું થાય તે ભાગ કે આલાવો તે ૫૬ કહેવાય છે.

પૂર્વનો શ્વતસ્કંધ જેવો મોટો વિભાગ તે વસ્તુ. તેના પ્રાભૃત, પ્રાભૃતપ્રાભૃત, પ્રાભૃતિકા, પ્રાભૃતિકાપ્રાભૃતિકા, અધ્યયન, ઉદ્દેશ એ પ્રમાણે ક્રમશઃ નાના નાના પ્રતિવિભાગો હોય છે.

(જુઓ તત્ત્વાર્થસૂત્ર (૧/૨૦)ની આ સિદ્ધસેનસૂરિકૃત ટીકા પૃ. ૮૪)

‘કર્મપ્રકૃતિ’નો ઉદ્ધાર આ શિવશર્મસૂરિએ ‘અવનલબ્ધિપ્રાભૃત’માંથી કર્યો છે.

સિદ્ધપ્રાભૃત અને સંસક્તનિર્યુક્તિનો ઉદ્ધાર અગ્રાયણીય પૂર્વમાંથી થયો છે.

આ. જિનપ્રભસૂરિ વિવિધતીર્થકલ્પમાં જણાવે છે કે—

શ્રીભદ્રબાહુસ્વામિએ કલ્પપ્રાભૃતમાંથી શ્રીશત્રુંજયકલ્પનો ઉદ્ધાર કર્યો.

કુમારપાલપ્રબંધમાં જણાવ્યું છે કે— વિદ્યાપ્રાભૃતમાં શત્રુંજયના એકવીસ નામોનું વર્ણન હતું.

સ્વરપ્રાભૃતમાં સ્વરો અને અલંકારોનું વર્ણન હતું.

નાટ્યવિધિ પ્રાભૃતમાં નાટ્યોનું વર્ણન હતું.

આ. સિદ્ધસેનસૂરિ મ. તત્ત્વાર્થસૂત્ર (૨/૨૮)ની ટીકામાં જણાવે છે કે નિરુક્તપ્રાભૃત મુજબ પુદ્ગલસ્કંધ વધે છે અને ઘટે છે.

નમોઽસ્તુ વર્ધમાનાય... અને વિશાલલોચનદલં... પૂર્વમાંથી ઉદ્ધૃત છે.

દિગંબર જૈનોના મતે કષાયપ્રાભૂત અને મહાકર્મપ્રકૃતિપ્રાભૂતનો ઉદ્ધાર અનુક્રમે પાંચમા અને બીજા પૂર્વમાંથી થયો છે. કુંદકુંદાચાર્યે ૮૪ પ્રાભૂત બનાવેલા તેમાંથી અત્યારે આઠ ઉપલબ્ધ છે એવું પણ દિગંબરો માને છે.

શ્રી હિરાલાલ કાપડિયાએ વિવિધ ઉલ્લેખોના આધારે આ પ્રમાણે ૧૪ ‘પાહુડ’ની નોંધ આપી છે.

૧ આચારપાહુડ, ૨ કપ્પપાહુડ, ૩ કમ્મપયડીપાહુડ, ૪ જયપાહુડ, ૫ જોણીપાહુડ, ૬ દુકખમ પાહુડ, ૭ નાડ્યવિહિપાહુડ, ૮ નિમિત્તપાહુડ, ૯ પઈઠ્ઠાપાહુડ, ૧૦ વિજજાપાહુડ, ૧૧ વિન્નાણપાહુડ, ૧૨ સદ્ધપાહુડ, ૧૩ સરપાહુડ, ૧૪ સિદ્ધપાહુડ.

નિર્વાણકલિકાના પ્રારંભમાં શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામિના સમયમાં પાહુડોની રચના થયાનું જણાવ્યું છે.

સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ, જ્યોતિષ્કરંડક વગેરે ગ્રંથોમાં જે પ્રાભૂત શબ્દ છે તે પ્રકરણના અર્થમાં સમજવાનો છે.

છેદસૂત્રની જેમ પ્રાભૂતો રહસ્ય-શ્રુત ગણાતાં હોવાથી આચાર્યો યોગ્યશિષ્યને એકાંતમાં ભણાવતા. (જુઓ નિશીથચૂર્ણ ૧૮, ૪૬૯)

પં. કલ્યાણવિજય મ. લખે છે કે — “દિગંબરાચાર્યોની પેઠે શ્વેતાંબર જૈનાચાર્યોએ ‘પ્રાભૂત’ શબ્દ હરકોઈની કૃતિ સાથે જોડ્યો નથી. પણ પૂર્વશાસ્ત્રના અમુક એક અંશને માટે અથવા પૂર્વથી ઉદ્ધરેલા પ્રકરણને માટે જ પ્રાય: ‘પ્રાભૂત’ શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે.” (‘આપણા પ્રાભૂતો’ ‘જૈનયુગ’ કારતક ૧૯૮૨ પૃ. ૮૭)

યોનિપાહુડ

ભાંડારકર ઈનસ્ટિટ્યૂટમાં આજે ‘યોનિપાહુડ’ નામનો હસ્તલિખિત ગ્રંથ વિદ્યમાન છે. શ્રી હિરાલાલ કાપડિયાએ આનો પરિચય સંસ્થાએ પ્રગટ કરેલા કેટલોક (D.C. J.M. Vol. XVII, pt. 1, પેજ ૩૮૩-૩૮૪)માં આપ્યો છે. પણ્ડપવણ કે પ્રશ્નશ્રવણ નામના કર્તાએ આની રચના કરી છે અને વિ.સં. ૧૫૮૨માં લખવામાં આવેલ છે. આવી નોંધ ત્યાં છે.

સિદ્ધસેનદિવાકરસૂરિ જેવાએ જે ‘યોનિપાહુડ’ના આધારે અશ્વોનું સૈન્ય તૈયાર કરેલ, (નિશીથચૂર્ણિ) પ્રભાવકચરિત્રમાં પ્રસંગ આવે છે- ‘યોનિ-પ્રાભૃત’નું રાત્રે અધ્યયન ગુરુ મ. કરાવતા હતા. તેમાંની મત્સ્યની ઉત્પત્તિ કરવાને લગતા ચૂર્ણની વિગત કોઈ માછીમાર જાણી ગયો. આચાર્ય મ.ને ખબર પડતાં એને અટકાવ્યો. વગેરે. ચૂર્ણથી સિંહની ઉત્પત્તિની વાત પણ ત્યાં છે.

કાપડિયા જણાવે છે કે— ભાંડારકરમાં ઉપલબ્ધ ‘યોનિપાહુડ’માં આવી બધી વિગતો નથી. (પ્રાય: આ.પ્ર. પુણ્યવિજય મ.સા.એ આની પ્રતિલિપિ કરાવી છે.)

નિમિત્તપાહુડ

આ. ભદ્રેશ્વરસૂરિ ‘કહાવલી’માં જણાવે છે કે— જેમાં કેવલી, જ્યોતિષ, સ્વપ્નાદિ નિમિત્ત જણાવવામાં આવે તે ‘નિમિત્તપ્રાભૃત’ શ્રીભદ્રબાહુસ્વામિ અને શ્રીકાલકાચાર્ય વગેરેને આ ‘નિમિત્તપ્રાભૃત’નું જ્ઞાન હતું. ગોશાળો પણ નિમિત્તકથનમાં કુશળ હતો એવું ભગવતી સૂત્રમાં જણાવ્યું છે.

સૂત્રકૃતાંગ ટીકામાં જણાવ્યું છે કે નિમિત્તશાસ્ત્રનું પ્રમાણ ૧૩૦૦ શ્લોક પ્રમાણ, તેની વૃત્તિનું પ્રમાણ ૧૩ હજાર અને તેની પરિભાષાનું પ્રમાણ ૧૩ લાખ શ્લોક જેટલું હતું.

આ. ભદ્રેશ્વરસૂરિ ‘કહાવલી’માં જણાવે છે કે— વારાણસી નિવાસી વાસુકિ શ્રાવક પાસેથી યાકિની મહત્તરાસુનુ આ. હરિભદ્રસૂરિજીને વર્ગ કેવલી નામનો ગ્રંથ મળ્યો હતો. આચાર્યશ્રીએ તેની વૃત્તિ પણ રચેલી. એમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વાતો સાચી પડતી હતી. પણ, દુઃષ્ઠમકાલમાં આવા રહસ્યગ્રંથોના સ્પષ્ટવિવરણની જરૂર નથી એમ સંઘના આગેવાનોની વિનંતીથી વૃત્તિનો લોપ કરાવ્યો હતો.

‘કહાવલી’માં આ. પાદલિપ્તસૂરિએ ચૂડામણિ જાતક વગેરે ગ્રંથ દ્વારા મૃત્યુસમય જાણી અણસણ કર્યાનો ઉલ્લેખ પણ છે.

સિદ્ધપાહુડ - સિદ્ધપ્રાભૂત

આ. જિનપ્રભસૂરિજીએ સર્વસિદ્ધાંતસ્તવમાં બધા આગમોની સ્તુતિ કરી છે. અને એ સિવાય કેટલાક અગત્યના પ્રાચીન ગ્રંથોને વંદન કર્યા છે. તેમાં સિદ્ધપ્રાભૂતનો પણ સમાવેશ કર્યો છે. સર્વસિદ્ધાંત સ્તવનો ૪૨મો શ્લોક આ પ્રમાણે છે—

વન્દે વિશેષણવતી સમ્મતિ-નયચક્રવાલ-તત્ત્વાર્થાન્ ।

જ્યોતિષ્કરણ્ડક-સિદ્ધપ્રાભૂત-વસુદેવહિણ્ડીશ્ચ ॥ ૪૨ ॥

‘સિદ્ધપ્રાભૂત’નું જ્ઞાન આર્ય સમિત, સુસ્થિતસૂરિ, આ. પાદલિપ્તસૂર વગેરેને હતું.

આ. ભદ્રેશ્વરસૂરિએ ‘કલાવલી’માં સિદ્ધપાહુડ વિશે લખ્યું છે કે— “જત્થ પાયલેવંજણગુડિયાઈહિં સિદ્ધા સ(પ?) રુવિજ્જંતિ તં સિદ્ધપાહુડં”

જ્યાં પાદલેપ, અંજન, ગુટિકા અને આદિ શબ્દથી યોગ, ચૂર્ણ આદિથી સિદ્ધોનું સ્વરૂપ જણાવવામાં અથવા સિદ્ધોની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તે સિદ્ધપ્રાભૂત.

● આર્ય સમિતસૂરિએ યોગચૂર્ણથી નદીનો પ્રવાહ રોકી બ્રહ્મદ્વીપના પાંચસો તાપસોને પ્રતિબોધ પમાડેલ.

● આ. સુસ્થિતસૂરિના બે બાલમુનિઓ દુષ્કાળપ્રસંગે અંજન પ્રયોગથી અદૃશ્ય થઈ ચન્દ્રગુપ્તમૌર્યના મહેલમાં ભિક્ષા માટે પ્રવેશ કરતા.

ગ્રંથ-ગ્રંથકાર

‘કલાવલી’માંથી ઉપર જે ‘સિદ્ધપ્રાભૂત’નું વર્ણન ક્યું તેવો પાદલેપ, અંજન કે ગુટિકાનું સ્વરૂપ વર્ણવતો ગ્રંથ આજે મળતો નથી, દિગંબર જૈન વિદ્વાન પં. હિરાલાલ જૈન શાસ્ત્રીએ અનેકાંત વર્ષ ૨ કિરણ ૩ (વી.તિ.સં. ૨૪૬૫ પ્રથમશ્રાવણ) માં ‘સિદ્ધપ્રાભૂત’ નામનો લેખ લખ્યો છે. લેખકને પ્રસ્તુત સિદ્ધપ્રાભૂત ગ્રંથ જોવા મળ્યો નથી પણ નંદિસૂત્ર ઉપરની આ. મલયગિરિસૂરિજીની વૃત્તિમાં સિદ્ધપ્રાભૂતમાંથી અને ટીકામાંથી અનેક ઉદ્ધરણો જોઈને લેખ લખ્યો છે. એમણે અનુમાન કર્યું છે કે ‘સિદ્ધપ્રાભૂત’

ઉપર વિસ્તૃત ટીકા હશે. કેમ કે સંનિકર્ષના વિશેષવિવેચન માટે સિદ્ધપ્રાભૂત ટીકા જોવા ભલામણ કરી છે. ગ્રંથગૌરવના ભયથી પોતે જણાવતા નથી એમ મલયગિરિસૂરિ મહારાજે જણાવ્યું છે.

મનભેદો બાબત પં. હિરાલાલ લખે છે કે—

“‘‘એક દો ઝલેલ્લ કુછ મહત્ત્વપૂર્ણ મતભેદોં કે લિઅ હુઅ મી દેલ્લને કો મિલ રહે હૈ, પર ઝનહેં યહાં જાનુબુઝ્ઝકર છોડ રહાં હું, ક્યોંકિ યે ઝલેલ્લ સ્વયં એક સ્વતંત્ર લેલ્લકે વિષય હૈ, જિન પર કમી લિલ્લુંગા ।’’

અહીં જે પ્રગટ થઈ રહ્યો છે તે ‘સિદ્ધપ્રાભૂત’ ૧૧૯ ગાથાનો છે. જો કે એક ગાથા કદાચ લુપ્ત થઈ હોય.

છેલ્લી ૧૧૯મી ગાથામાં જેસલમેરના કેટલોગમાં સિદ્ધપ્રાભૂતમાં ૧૨૧ ગાથા હોવાનું બે-ત્રણ પ્રતોમાં નોંધ છે.

વીસુત્તરસયમેગં ગાથાબંધેણ પુલ્લનિસ્સંદં... એ પ્રમાણે ૧૨૦ ગાથાત્મક આ ગ્રંથ પૂર્વનિષ્પંદ છે એવું સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે.

આ ગ્રંથમાં સિદ્ધભગવંતોનું જે વિવિધ રીતે વર્ણન છે તે વિગત વિષયાનુક્રમમાં આપવામાં આવી છે.

જિન રત્નકોશમાં આ ‘સિદ્ધપાહુડ’ ગ્રંથ ઉપર રચાયેલી ટીકાઓની વિગત આ પ્રમાણે મળે છે.

૧. ટીકા સકલભુવનેશ.. થી શરૂ થતી (પ્રસ્તુત મુદ્રિત ટીકા આ જ છે.)

૨. હરિભદ્ર (?) કૃત ટીકા જેસલમેર નં. ૭૨૨

૩. આ. મલયગિરિસૂરિ કૃત ટીકા જુઓ અનેકાંત વોલ્યુમ ॥ પૃ. ૫૪૯. (આ. મલયગિરિસૂરિજીએ નંદિસૂત્ર ઉપરની ટીકામાં સિદ્ધપાહુડની અનેક ગાથાઓ સાક્ષી તરીકે ટાંકી છે. સિદ્ધપ્રાભૂત ટીકામાંથી પણ અવતરણો આવ્યા છે. આ મલયગિરિસૂરિએ ટીકા રચી હોય એવું અમારા ધ્યાનમાં આવ્યું નથી. અનેકાંતના લેખમાંથી પણ આવું ફલિત થતું નથી.)

૪. પ્રાકૃત ટીકા આ. મલયગિરિએ અવતરણ આપ્યા છે તે જુઓ અનેકાંત ૨ પૃ. ૫૪૯.

મદ્રિત ટીકામાં ચિરંતન ટીકાનો ઉલ્લેખ છે એટલે એકથી વધુ ટીકાઓ રચાઈ હશે.

આ. દેવેન્દ્રસૂરિએ સિદ્ધપ્રાભૂત ઉપર વૃત્તિ રચ્યોના ઉલ્લેખ આ. રત્નશેખરસૂરિએ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણવૃત્તિ પૃ. ૮ માં કર્યો છે. (જુઓ જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ પારા-૫૮૩)

મુનિશ્રી પાર્શ્વરત્ન સાગરજીએ આ ગ્રંથની ગાથાઓની સંસ્કૃત છાયા કરી છે ને અંતે ગ્રંથ અને ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ કરી ગુજરાતી ભાષા વાચકો ઉપર ઉપકાર કર્યો છે.

આ ગ્રંથના મુફો સા. વિનયપૂર્ણાશ્રી, સા. ભક્તિધરાશ્રી, સા. સિદ્ધિયશાશ્રી વગેરેએ શ્રુતભક્તિથી પ્રેરાઈને જોઈ આપ્યા છે. અનુમોદના.

નંદિસૂત્રની ટીકામાં આ. મલયગિરિસૂરિજીએ સિદ્ધપ્રાભૂત અને તેની ટીકાના આધારે સિદ્ધનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. વર્ણનના અંતે તેઓશ્રીએ જણાવ્યું છે કે— “સિદ્ધપ્રાભૂતસૂત્રં તદ્વૃત્તિં ચોપજીવ્ય મલયગિરિઃ । સિદ્ધસ્વરૂપમેતન્નિરવોચચ્છિષ્યબુદ્ધિહિતઃ ॥”

નંદિસૂત્રની ટીકામાં અનેક સ્થળે સિદ્ધપ્રાભૂતની ગાથાઓ અને તેની ટીકાના પાઠો સાક્ષી તરીકે અપાયા છે. સા. વિનયપૂર્ણાશ્રીએ આ બધા સંદર્ભો પ્રસ્તુત સિદ્ધપ્રાભૂત અને તેની ટીકા જોડે મેળવી પાઠભેદો નોંધ્યા હતા. મોટાભાગના પાઠભેદો પ્રાકૃતભાષામાં આવતાં વ્યંજન-સ્વરના ફેરફારવાળા હતા. કોઈક ઉપયોગી જણાયા તે ટિપ્પણમાં આપ્યા પણ છે. પાટણની સિદ્ધપ્રાભૂત સટીકની હસ્તલિખિત પ્રતની ઝેરોક્ષના આધારે પાઠભેદો પણ સા. વિનયપૂર્ણાશ્રીએ નોંધ્યા હતા. એના આધારે ક્યાંક મૂળમાં પાઠપરિવર્તન કર્યું છે.

અધિકારી જિજ્ઞાસુઓ આ ગ્રંથનું અધ્યયન કરી સિદ્ધિસુખના ભોક્તા બને એજ મંગલ કામના.

विषयानुक्रम

विषय	पृष्ठ नं.	विषय	पृष्ठ नं.
मंगला चरणः	१-६	४. कालद्वार (मूल)	७०-७५
निक्षेपादयः	७	५. अंतरद्वार (मूल)	७५-९१
निरुक्तिः	९	१. गतिद्वार	८३
अनुयोग द्वाराणि	११-१९	२. वेदद्वार	८५
मार्गणा द्वाराणि	२१-२९	३. तीर्थद्वार	८५
१. सत्यद प्ररुपणाद्वार (मूल)	३१-५२	४. लिंगद्वार	८६
१. क्षेत्रद्वार	३१	५. चारित्रद्वार	८६
२. कालद्वार, संहरण प्रभेदो	३२, ३७	६. बुद्धद्वार	८८
३. गति मार्गणा,	४०	७. ज्ञानद्वार	८८
४. वेद मार्गणा सिद्ध	४०	८. अवगाहनाद्वार	९०
५. तीर्थद्वार	४१	९. उत्कृष्टद्वार	९०
६. लिंगद्वार	४२	१०-११-१२. अंतरादि त्रण द्वार	९१
७. चारित्रद्वार	४३	६. भावद्वार (मूल)	९२-९३
८. बुद्धद्वार	४४	७. अल्पबहुत्वद्वार (मूल)	९३-१०१
९. ज्ञानद्वार	४५	परंपरसिद्धनी प्ररुपणा	९७
१०. अवगाहद्वार	४६	८. विभागद्वार (मूल)	१०१-१२७
११. उत्कृष्टद्वार	४७	१. क्षेत्रद्वार	१०१
१२-१३. अंतर-अनुसमय द्वार	४८	२. कालद्वार	१०५
१४-१५. गणनाद्वार-अल्पबहुत्व द्वार	४९	तत्कालसिद्ध	१०७
२. द्रव्य प्रमाणद्वार (मूल)	५२-६६	तदकालसिद्ध	१०८
१. क्षेत्रद्वार, संहरण विभाग	५२, ५४	३. गतिद्वार	११०
२. कालद्वार	५५	४. वेदद्वार	११४
३. गतिद्वार	५६	५. तीर्थद्वार	११५
४. वेदद्वार	५७	६. लिंगद्वार-७. चारित्रद्वार	११६
५. तीर्थद्वार	५९	८. बुद्धद्वार-९. ज्ञानद्वार	११८
६. लिंगद्वार	६०	१०. अवगाहनाद्वार	११९
७. चारित्रद्वार	६०	११. उत्कृष्टद्वार	१२३
८. बुद्धद्वार	६१	१२. अंतरद्वार	१२३
९. ज्ञानद्वार	६२	१३. गणनाद्वार	१२४
१०. अवगाहना द्वार	६३	स्थान अल्पबहुत्वद्वार	१२६
११. उत्कृष्टद्वार	६४	९. संनिकर्षद्वार (मूल)	१२७-१५१
१२-१३. अंतर-अनुसमय द्वार	६४	१. तत्त्वथी व्याख्या, भेद	१२७, १२८
१४. गणनाद्वार	६६	अंतरद्वार - बे श्रेणी	१३६
१५. अल्पबहुत्वद्वार	६६	● परिशिष्ट-१	१५२-१७९
३. क्षेत्र स्पर्शनाद्वार (मूल)	६७-७०	● परिशिष्ट-२	१८०-१८६

अहम्

सुविहितकोटिकोटीरचिरन्तनाचार्यप्रणीतः

सिद्धप्राभृत : सटीकः

सकलभुवनेशभूताग्निखिलातिशयान् जिनेशान् गुरुन् स्तुत्वा ।
'सिद्धप्राभृत'टीका, तदर्थिहितकाम्यया क्रियते ॥ १ ॥

सकल भुवनना ईश्वर स्वरूप अने सर्व अतिशेयोथी युक्त
जिनेश्वर परमात्मा तेमज गुरुदेवनी स्तवना करीने 'सिद्धप्राभृत'
नामना ग्रंथनी टीका तेना अर्थीओना - अब्यासीओना हितनी
ईश्वराथी करुं छुं.

इह परमपुरुषाभिव्यक्ताप्तागमप्रतिबद्धसिद्धवक्तव्यताभिधित्सया
प्रवृत्त्यङ्गत्वान्मङ्गलादिचतुष्टयप्रतिपादकमिदं गाथात्रयमाह, तत्राप्याद्य-
गाथया मङ्गलं गुरुपर्वक्रमसंबन्धं चाह—

आ ग्रंथमां परमपुरुष श्री जिनेश्वर भगवंते कहेली तथा आप्त
आगमथी प्रतिबद्ध थयेली 'सिद्ध'नी वक्तव्यता कहेवानी ईश्वराथी
तथा प्रवृत्तिना अंग स्वरूप भंगलादि चतुष्टयने (भंगल-अभिधेय-

१. 'तदर्थ' इति क-ग-घ-ङ पुस्तकेषु । २. प्रवृत्ताङ्गत्वा० पातासंपा ।

સંબંધ-પ્રયોજન) બનાવનારી આ ત્રણ ગાથાઓ જણાવે છે. તેમાં પ્રથમ ગાથા દ્વારા મંગલ અને ગુરુપર્વક્રમ રૂપ સંબંધને જણાવે છે.

(મૂ૦) તિહુયણપણે તિહુયણ-ગુણાહિં તિહુયણાતિસયણાણે [ળી] ॥

ઉસભાતિવીરચરિમે, તમરયરહિં પણમિઠુણં ॥ ૧ ॥

સુણિઠણ આગમણિહસે, સુણિઠણપરમત્થસુત્તગંથધરે ।

ચોદસપુલ્લિગમાઈ, કમેણ સલ્લે પણમિઠુણં ॥ ૨ ॥

ણિલ્લેખેવણિરુત્તીહિ ય છર્હિં અદ્ધર્હિં ચાણુઓગદારેહિં ।

લેત્તાતિમગ્ગણેસુ ય સિદ્ધાણં વણિણયા ભેયા ॥ ૩ ॥

(છા૦) ત્રિભુવનપ્રણતાંસ્ત્રિભુવનગુણાધિકાંસ્ત્રિભુવનાતિશયજ્ઞાનિનઃ ।

ઋષભાદિવીરચરિમાંસ્તમોરજોરહિતાન્ પ્રણમ્ય ॥ ૧ ॥

સુનિપુણાગમનિકલાન્ સુનિપુણપરમાર્થસૂત્રગ્રન્થધરાન્ ।

ચતુર્દશપૂર્વીકાદીન્ ક્રમેણ સર્વાન્ પ્રણમ્ય ॥ ૨ ॥

નિક્ષેપનિર્યુક્તિભિશ્ચ ષડ્ભિરષ્ટાભિશ્ચાનુયોગદ્વારૈઃ ।

ક્ષેત્રાદિમાર્ગણાસુ ચ સિદ્ધાનાં વર્ણિતા ભેદાઃ ॥ ૩ ॥

(ટી૦) “તિહુયણપણે” ઇત્યાદિ ॥ ત્રિભુવનપ્રણતાન્ ઇત્યનેના-

ચિન્ત્યફલસંપાદકત્વેન પૂજાર્હત્વાદુત્તમોત્તમત્વમાહ । અથ કસ્માત્ત ઈવ

નત્વા ? ઇત્યાહ - ત્રિભુવનગુણાધિકા યત ઇતિ, અનેનાપિ ગુણદ્વારકં

પૂજાર્હત્વમુત્તમોત્તમત્વં ચ દર્શયતિ । કુતઃ ? ઇત્યાહ - ‘ત્રિભુવનાતિ-

શયજ્ઞાનિનઃ’ ત્રિભુવનેઽતિશયા જ્ઞાનં ચ યેષાં તે ત્રિભુવનાતિશયજ્ઞાનિન

ઇતિ, અનેનાપિ અતિશયસંદોહત્વાત્પરમદેવતાત્વં રૂપાયતે । ક એતે ઈવં-

વિધાઃ ? ઇત્યાહ - ‘ઉસભાતિવીરચરિમે’ ઋષભાદિવીરચરિમાન્ ઇતિ,

ઇતદપિ અતીતાનાગતજિનોપલક્ષણાર્થ, ગુરુપર્વક્રમસંબન્ધં ચાનેનાહ । કિં

૧. ‘ઇસય’-હ પુસ્તકે । ૨. ઉસભાદિ-હ પુસ્તકે । ૩. ‘લેત્તાઇમગ્ગણાસુ’ હ પુસ્તકે ।

૪. ‘ઈવં’- પાતાસંપા ।

विशिष्यस्ते? इत्याह- 'तमरयरहिए' तमोरजोरहितान् इति, अत्र तमः-
छदकत्वात् संसारप्रतिबन्धकृत्वाच्च ज्ञानावरणादिघातिचतुष्टयं परि-
गृह्यते, रजो - भवोपग्राहि कर्म अथवा पूर्वबद्धं तमः बध्यमानं तु रजः
ताभ्यां रहितास्तमोरजोरहिता इति, अनेनापि मुक्त्यवस्थितेः भूतावस्था
कथ्यते अर्थतः प्रयोजनं सूचयति, तदर्थत्वात्सकलप्रयासस्येति । तान्
प्रणम्य, किम् ? इत्युपरिष्ठात्संबध्यत इति गाथार्थः ॥ १ ॥

एवं तावद् येभ्यः समुद्भवत्यागमस्तान् गुरुनभिधाय सांप्रतं
येभ्यः परंपरयाऽऽगतस्तेषामपि नमस्कारार्हत्वात्स्तवमाह-

“सुणिउणआगमणिहसे” इत्यादि सुनिपुणो - जीवाद्यशेष-
पदार्थाभिधाने कुशलो य आगमः - आप्तवचनं तस्य निकषभूताः -
कषपट्टका ये ते सुनिपुणागमनिकषा इति, अनेन युगप्रधानागमत्वं
कथ्यते । तथा 'सुनिपुण परमार्थसूत्रग्रन्थधरान्' इत्यत्र परमः - पूजितो-
ऽनन्तगमपर्यायात्मकत्वाद् [वा] अर्थः परमार्थः, सकलप्रमाणनय-
परिच्छेदित्वात्सुनिपुणः परमार्थो ययोः सूत्रग्रन्थयोः तौ धारयन्तीति
सुनिपुणपरमार्थसूत्रग्रन्थधरा इति, एतत् सकलोपाध्यायाचार्य-संग्रहार्थम् ।
किमाद्यास्ते ? इत्याह- 'चोदसपुव्विगमाई' यावज्जघन्यसूत्रधरा इति,
क्रमेण - आनुपूर्व्या सर्वान् प्रणम्येति । पुनः क्रियाभिधानं स्थविरा-
वलिकादिभेदप्रतिपादनार्थमिति गाथार्थः ॥ २ ॥ इदानीमभिधेयप्रति-
पादनार्थमाह-

“णिकखेवणिरुत्तीहि य” इत्यादि । निक्षेपनिरुक्तिभ्यां किमादिभिश्च
षड्भिरनुयोगद्वारैः सत्पदप्ररूपणादिभिः अष्टाभिश्चानुयोगद्वारैः क्षेत्रादि-
मार्गणाद्वारेषु चाधारेषु 'सिद्धानां' प्राभृताभिधेयतया प्रक्रान्तानां

१. 'च' ख पुस्तके । २. 'क्लिावस्था' इति पातासंपा । ३. निक्षेपनिरुक्तीत्यादिगाथोक्तान् भेदान्
वर्णयामीति तृतीयगाथया संबध्यत इति । ४. 'संग्रहार्थे' पातासंपा । ५. वातासंपा नास्ति ।

ભગવત્યાગમે દ્રવ્યાર્થદેશાદનાદ્યપર્યવસાનતયા યે વર્ણિતા ભેદાસ્તીર્થ-
કરગણધરૈસ્તાન્ વર્ણયામીતિ ક્રિયાધ્યાહારઃ । કિમેવં વાક્યાર્થો
વિવક્ષિતઃ ? इति चेदुच्यते, વાક્યવૈચિત્ર્યપ્રદર્શનેન અનન્તવાક્યાર્થગતિ
પ્રદર્શનાર્થમ્ । ઉત્તં ચ - “કૃત્યૈઃ દેસગ્ગહણં, કૃત્યૈઃ ભણંતિ ણિરવ-
સેસાઈ । ઉત્તમકમબદ્ધાઈ, કારણવસઓ ણિરુત્તાઈ ॥ ૧ ॥” આદિ-
મધ્યાવસાનેષુ ક્વચિત્પદાદેર્દેશસ્યાર્થલભ્યત્વાદિત્યલં પ્રસજ્ઞેનેતિ ગાથાત્રય
વાક્યાર્થઃ ॥ ૩ ॥ એવં તાવત્પ્રાભુતશરીરં મઙ્ગલાદિચતુષ્ટયમુક્તમ્, इदानीं
સિદ્ધભેદા અભિધેયતયા નિર્દિષ્ટા નિક્ષેપનિરુક્ત્યાદિભિસ્તત્ર નિક્ષેપાભિ-
ધિત્સયાऽऽહ—

(અનુ.) ‘તિહુયણપણ’ ત્રિભુવન દ્વારા નમાયેલા એવા પદ્મથી
અર્ચિત્ય ફળ સંપાદક તરીકે પૂજાને અર્હ - યોગ્ય હોવાથી પરમાત્મા
ઉત્તમોત્તમ છે એ દર્શાવે છે. શા માટે પરમાત્માને જ નમસ્કાર
કરવાના ? કારણ કે ત્રિભુવનમાં તેઓ જ ગુણોમાં અધિક છે આ
વાક્ય દ્વારા પણ ગુણના માધ્યમથી પૂજાને યોગ્યપણું અને
ઉત્તમોત્તમપણું બતાવે છે. કઈ રીતે ? ત્રિભુવનમાં અતિશયોવાળા
અને પરમ જ્ઞાનવાળા આ પદ દ્વારા અતિશયોનો સંદોહ-ભંડાર એમ
કરીને પરમ દેવપણું બતાવ્યું છે. આવા કોણ છે ? ઋષભદેવ
પરમાત્માથી મહાવીરસ્વામી સુધીના જિનેશ્વર ભગવંતો આવા
લક્ષણોથી યુક્ત છે એના દ્વારા અતીત-અનાગત ચોવીશી વગેરેનો
પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. અને ગુરુપર્વક્રમ સંબંધ પણ દર્શાવાયો
છે. આવા પરમાત્મામાં શું વિશેષ છે ? તે બતાવે છે. તમઃ રજઃ
રહિત - એમ આ અર્થથી જ્ઞાનાદિ ગુણોને ઢાંકી રાખવામાં અને
સંસાર પ્રત્યે તીવ્ર રાગ કરાવવા દ્વારા રાગાંધ બનાવવામાં

૧. (છાં) કુત્રચિદ્દેશગ્રહણં, કુત્રચિદ્ધણન્તિ નિરવશેષાણિ । ઉત્તમક્રમબદ્ધાનિ,
કારણવશતો નિરુક્તાનિ ॥ ૧ ॥ ૨. ‘નિરુક્તાઈ’ પાતાસંપા ।

જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો પ્રબળ કારણ હોવાથી તેમને તમઃ સ્વરૂપ માનીને જ્ઞાનાવરણાદિ ચારે ઘાતિકર્મનું અહીં તમઃ શબ્દથી ગ્રહણ કર્યું છે અને રજઃ અર્થાત્ વેદનીયાદિ ચારે ભવોપગ્રાહિ કર્મોનો એમાં સમાવેશ કર્યો છે. ભવોપગ્રાહિ એટલે કે ભવ-સંસારમાં જકડી રાખવા જે નિમિત્ત બને છે તેવા વેદનીય-આયુષ્ય-નામ-ગોત્ર કર્મ.

અથવા - બીજી રીતે અર્થ કરે છે, જે પૂર્વબદ્ધ કર્મ છે તે તમઃ અને જે બધ્યમાન કર્મ છે તે રજ - અનાદિ કાળથી આત્મા પર અનેક કર્મો બંધાયેલા છે તે પૂર્વબદ્ધ તથા વર્તમાનમાં પ્રતિસમય આત્મા સાતે કર્મો (આયુષ્ય સિવાય) બાંધી રહેલ છે તે બધ્યમાન અવસ્થા - આ બંનેથી જે રહિત છે તે તમ રજ રહિત સમજવા એના દ્વારા પણ તેમને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો તે પહેલાંની અવસ્થા કે જેમાં તેઓ પણ બદ્ધ અને બધ્યમાન કર્મોવાળા હતા અને વર્તમાનમાં સિદ્ધ હોવાના કારણે પૂર્વની (ભૂતકાળની) આ બંને અવસ્થાઓથી રહિત છે એટલે એને મુક્તિ પ્રાપ્તિની ભૂતકાળની અવસ્થા કહે છે અને આત્માએ બધા પ્રયત્ન મુક્તિને માટે કરવા જોઈએ. એટલે અર્થથી મુક્તિનું પ્રયોજન અંતે મોક્ષ પ્રાપ્તિ એજ આત્માનું લક્ષ્ય છે એમ સૂચવ્યું છે. આ રીતે ઉક્ત ગાથા દ્વારા મંગલાદિ ત્રણની વાત જણાવી, આવા જે છે તેઓને નમસ્કાર કરીને શું કરવું ? તે આગળ સંબંધ કરાશે. ॥ ૧ ॥

આ રીતે હવે જેમનાથી આગમનો સમુદ્ભવ થયો છે અર્થાત્ જેઓએ આગમ શાસ્ત્રોની રચના કરી છે તે ગણધરાદિ ભગવંતોને કહીને જેમની પાસેથી વર્તમાન પરંપરાએ તે શ્રુત આવેલું છે તે આચાર્ય ભગવંતો/ગુરુભગવંતો પણ નમસ્કાર યોગ્ય છે એટલે તેમની સ્તવના કરે છે.

‘સુનિપુણ इत्यादि’ સુનિપુણ-જીવાદિ સમગ્ર પદાર્થોને કહેવામાં કુશળ જે આગમ અર્થાત્ આપ્ત વચન, તેના માટે કસોટીના પથ્થર

સમાન જે હોય છે તેમને સુનિપુણાગમનિકષા કહેવાય છે એના દ્વારા ગુરુ યુગપ્રધાન છે એવું બતાવ્યું છે. તથા ‘સુનિપુણ પરમાર્થ સૂત્ર ગ્રન્થ ધરો’ એ પદથી પરમ એટલે કે પૂજ્યેલો-અનંત ગમ અને પર્યાત્મિક હોવાથી થયેલો જે અર્થ તે પરમાર્થ. કારણ આવા લક્ષણવાળા જ સકલ પ્રમાણ નયોનો પરિચ્છેદ (પરીક્ષા) કરી શકે છે એટલે આવા સૂત્ર-ગ્રન્થનો સુનિપુણ પરમાર્થ જે ધારણ કરે છે એમ કહેવાથી બધા ઉપાધ્યાય અને આચાર્યનો સંગ્રહ થઈ જાય છે. ચૌદ પૂર્વથી માંડીને છેક જઘન્ય સૂત્રને (સામાયિક સૂત્ર) ધારણ કરનારા દરેકનો આમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે અનુક્રમે એ બધાને નમસ્કાર કરીને એમ અહીં જે ફરીથી ક્રિયા બતાવી છે તે સ્થવિરાવલીકા આદિના ભેદ બતાવવા માટે છે. ॥ ૨ ॥ હવે અભિધેય બતાવીને - ગ્રંથમાં શું કહેવાનું છે ? તે જણાવે છે—

‘નિક્ષેપનિરુક્તિ’ इत्यादि । નિક્ષેપ-નિરુક્તિ દ્વારા છ અનુયોગદ્વારોથી અને સત્પદ પ્રરૂપણાદિ આઠ અનુયોગ દ્વારોથી આધાર સ્વરૂપ એવા, ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વારોમાં આ પ્રાભૃતમાં અભિધેય તરીકે જેની વાત છે એવા ‘સિદ્ધોનાં’ ભગવતી સૂત્રમાં દ્રવ્ય અને અર્થના આદેશથી અનાદિ-અપર્યવસાન પણાથી જે ભેદોનું તીર્થકર-ગણધરોએ વર્ણન કરેલું છે તેને વર્ણવીશું. આવો વાક્યાર્થ શા માટે ? વાક્યોની વિચિત્રતા બતાવવા દ્વારા ‘સુત્તાણામણંતા ગમા’એ ન્યાયથી એવી વાક્યોના અર્થોની અનંત ગતિ બતાવવા માટે આવા વાક્યાર્થની અહીં વિવક્ષા કરી છે. કહ્યું છે - ક્યાંક દેશગ્રહણ, ક્યાંક નિરવશેષ - સર્વનું ગ્રહણ કહેવાય છે, કારણવશથી નિરુક્તિઓ ઉત્ક્રમ અને ક્રમ બદલ પણ હોય છે. અર્થાત્ ક્યારેક ક્રમસર નિરુક્તિ કરાય છે અને ક્યારેક ક્રમ વિના પણ નિરુક્તિ કરાય છે. ॥ ૧ ॥

વાક્યના આદિ-મધ્ય અને અંતમાં ક્યાંક પદાદિનો દેશાર્થ પણ પ્રાપ્ત થાય છે એટલે હવે અહીં ઘણું કહેતા નથી. ॥ ૩ ॥

આ રીતે પ્રાભૃતના શરીરસ્વરૂપ મંગલાદિ ચાર જણાવ્યા, હવે જે અભિધેય તરીકે સિદ્ધના ભેદોનો નિક્ષેપ-નિરુક્તિ આદિ દ્વારા નિર્દેશ કરાયેલ છે, ત્યાં સર્વપ્રથમ નિક્ષેપને જણાવે છે.

(મૂ૦) ગામં ઠવણા દવિએ, ભાવમ્મિ ચઽવ્વિહો હવઙ્ગ સિદ્ધો ।

નોઆગમઓ દુવિહો, ભાવે સ્વયંઽવસમખાં ય ॥ ૪ ॥

(છા૦) નામ સ્થાપના દ્રવ્યે, ભાવે ચતુર્ધિધો ભવતિ સિદ્ધઃ ।

નોઆગમતો દ્વિવિધઃ, ભાવે ક્ષયોપશમક્ષયે ચ ॥ ૪ ॥

(ટી૦) “ગામં ઠવણે” ત્યાદિ ॥ નામસ્થાપને ગતાર્થે । દ્રવ્યસિદ્ધ આગમતો નોઆગમતશ્ચ । ‘નોઆગમતો દુવિહો’ જશરીર-દ્રવ્યસિદ્ધસ્ત-દ્વ્યતિરિક્તશ્ચેત્યેવં દ્વિવિધઃ પ્રતિદ્વન્દ્વિપદાપેક્ષયા ભાવાભાવવદ્, અન્યથા ત્રિવિધઃ સ્યાત્, ભવ્યશરીરદ્રવ્યસિદ્ધશ્ચેતિ । તંત્ય વઙ્ગિત્તદવ્વસિદ્ધો ડવક્કહણાઓ, સંસેયણાઓ પાલિપાંગાઓ, ડવક્કહણાઓ જહા ઓયણાદીણં પાગો, સંસેયણાઓ ણિપ્પવચ્છણાદીણં, પાલિપગાઓ જહા ભૂમિઘટાઇસુ પલાલાઇણા અંબઅંબાડયતેંદુસયમાદીણં ॥ “ક્રિયા-ક્રિયાવતોશ્ચાભેદમાશ્રિત્ય ચિરન્તનટીકાકૃતા સિદ્ધિ વ્યાખ્યાતેતિ । ભાવસિદ્ધોઽપિ નોઆગમતો દ્વિવિધઃ, ‘સ્વયંઽવસમખાં’તિ ક્ષાયિકં ભાવં ક્ષાયોપશમિકં ચાધિકૃત્યેતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪ ॥ અધુના નિરુક્તિમાહ—

(અનુ.) “નામસ્થાપના” ઇત્યાદિ । નામ-સ્થાપના ગતાર્થ છે. દ્રવ્યસિદ્ધ-આગમતઃ અને નોઆગમતઃ, નોઆગમતઃ જશરીર દ્રવ્યસિદ્ધ અને જ-ભવ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત એમ બે પ્રકારથી પ્રતિદ્વન્દ્વ (વિરોધી) પદની અપેક્ષાએ ભાવાભાવની જેમ છે. નહિ તો ત્રિવિધ

૧. (છા૦) તત્ર વ્યતિરિક્તદ્રવ્યસિદ્ધ ઉપસ્કરણાતઃ સંસેચનાતઃ પાલિપાક્તઃ, ઉપસ્કરણતો યથોદનાદીનાં પાકઃ, સંસેચનતો નિષ્પાવ-ચનકાદીનાં, પાલિપાક્તો યથા ભૂમિઘટાદિષુ પલાલાદિના આમ્નાષ્ટાટકર્તિદુરુક્કાદીનામ્ ॥ ૨. ‘ભૂમિઘટાઇસુ-પાતાસંપા ।’
૩. ‘તિંદુરુય’ ઇ પુસ્તકે ‘તેંદુરુય’ ચ પુસ્તકે ।

હોય ત્રીજો પ્રકાર ભવ્યશરીર દ્રવ્યસિદ્ધ છે. “ત્યાં વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યસિદ્ધ ઉપસ્કરણ - રાંધવાથી, સંસેયન - શેકવાથી અને પાલિપાક-પકવવાથી થાય છે. ઉપસ્કરણ - જેમ કે ઓઢનાદિનો પાક, સંસેયન - જેમકે વાલ-ચણાદિને ભટ્ટા વગેરેમાં શેકવામાં આવે છે પાલિપાક - જેમકે ભૂમિ-ઘટાદિમાં ઘાસ વગેરેથી કેરી-આંબળા-તિંદુરુક આદિ પકવવામાં આવે છે.” ક્રિયા-ક્રિયાવાન્-ક્રિયા કરનારના અભેદને આશ્રયીને ચિરંતન ટીકાકાર દ્વારા સિદ્ધિની અહીં વ્યાખ્યા કરાયેલી છે. ભાવસિદ્ધ પણ નોઆગમતઃ બે પ્રકારે છે. ક્ષાયિકભાવ અને ક્ષાયોપશમિક ભાવને આશ્રયીને. ॥ ૪ ॥

હવે, નિરુક્તિ કહે છે -

(મૂ૦) ઓદરયાઈ ભાવે, અત્યેણં સવ્વહા ખવિત્તાણં ।

સાહિયવં જં ચતિયં, ભાવં તો ભાવસિદ્ધો ડ ॥ ૫ ॥

(છ૦) ઔદયિકાદીન્ ભાવાનર્યેન સર્વથા ક્ષપયિત્વા ।

સાધિતવાન્ યત્ ક્ષાયિકં ભાવં તતો ભાવસિદ્ધસ્તુ ॥ ૫ ॥

(ટી૦) “ઓદરયાઈ” ગાહા । ઔદયિકાદીન્ ભાવાન્, આદિગ્રહણાત્ ક્ષાયોપશમિકજ્ઞાનાદિપરિગ્રહઃ, ‘અત્યેણં’ તિ અર્યમાણેન સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન ચારિત્રરૂપેણ સર્વથા ક્ષપયિત્વા સાધિતવાન્ ‘યદ્’ યસ્માત્ક્ષાયિકં ભાવં તતોડસૌ ક્ષાયિકભાવસિદ્ધઃ । ક્ષાયોપશમિકભાવસિદ્ધસ્તુ “વિજ્ઞા મંતે જોગે” ઇત્યાદિ ચતુર્દશધા । તુ શબ્દો વિશેષણાર્થઃ, સ એવ ભાવસિદ્ધ ઇહાધિકૃતઃ અતિશયા(ય્ય) સર્વસિદ્ધાન્ યો વર્તત ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫ ॥ પ્રકારાન્તરેણ નિરુક્તિમાહ—

૧. ‘ખવેત્તાણં’ ઙ પુસ્તકે ‘ખવિત્તૂણં’ ગ પુસ્તકે । ૨. ‘ખઇયં’ ઙ પુસ્તકે । ૩. (છ૦) વિદ્યા-મંત્રે-યોગે । ૪. પાતાસંપા નાસ્તિ । ૫. ‘ઇહ કિંભૂતઃ અતિશયાન્’ ક-ખ-ગ પુસ્તકેષુ ।

(અનુ.) ઔદયિકાદિ ભાવોને- આદિ ગ્રહણથી ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનાદિનો પરિગ્રહ કરેલો છે. સમ્યગ્દર્શન - જ્ઞાન - ચારિત્ર સ્વરૂપ અર્થથી સર્વથા ખપાવીને જે કારણથી ક્ષાયિક ભાવને સાધનાર બન્યો છે તેથી એ ક્ષાયિકભાવસિદ્ધ છે એમ કહેવાય. અને ક્ષાયોપશમિકભાવ સિદ્ધ તો “વિદ્યા-મંત્ર-યોગ” અર્થાત્ વિદ્યાસિદ્ધ-મંત્રસિદ્ધ-યોગસિદ્ધ વગેરે ચૌદ પ્રકારનો છે. ‘તુ’ શબ્દ વિશેષણ અર્થનો ઘોતક છે, તે ભાવસિદ્ધનો જ અહીં અધિકાર છે કે જે આવા સર્વ પ્રકારના સિદ્ધોને અતિશાયિત કરીને રહે છે.” ॥ ૫ ॥

(મૂ૦) સિદ્ધાણિ સર્વકજ્ઞાણિ જેણ ણ ય સે અસાહિયં કિંચિ ।

વિજ્ઞાસુહૃદ્છંતી, તમ્હા સિદ્ધો ત્તિ સે સહો ॥ ૬ ॥

(છા૦) સિદ્ધાણિ સર્વકાર્યાણિ યેન ન ચ તસ્યાસાધિતં કિંચિત્ ।

વિદ્યાસુખેચ્છદયસ્તસ્માત્ સિદ્ધ ઇતિ તસ્ય શબ્દઃ ॥ ૬ ॥

(ટી૦) “સિદ્ધાણિ સર્વકજ્ઞાણિ” ગાહા ॥ સિદ્ધાણિ સર્વકાર્યાણિ, ન પુનઃ સાધનાય વ્યાપ્રિયતે, ‘યેન’ કારણેન ન ચ ‘સે’ તસ્ય સિદ્ધસ્યાસાધિતં કિંચિદસ્તિ । કિં તત્ ? - વિદ્યાસુખેચ્છાદિ, તસ્માત્ સિદ્ધ ઇત્યયં ‘સે’ તસ્ય મુક્તાત્મનઃ શબ્દ ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૬ ॥

ઇદાનીં નિરુક્તપદમધિકૃત્યાહ—

(અનુ.) જેનાં સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થઈ ચૂક્યા છે, જે કારણથી તે સિદ્ધને માટે અસાધિત - સાધ્યાવિનાનું કાંઈ રહેતું નથી. તે શું ? વિદ્યા-સુખ-ઈચ્છા વગેરે જેમકે, કોઈ શિલ્પી પોતાની સર્વકળામાં નિપુણ થઈ જાય અને એના માટે હવે, એકેય કલા સાધવાની બાકી નથી તે શિલ્પસિદ્ધ કહેવાય છે એમ મોક્ષમાં ગયેલ આત્મા માટે હવે સંસાર સંબંધી કોઈ કાર્ય સાધવાનું રહેતું નથી. તે માટે ‘સિદ્ધ’ એવો શબ્દ તે મુક્ત થયેલ આત્મા માટે વપરાયેલો છે. ॥ ૬ ॥ હવે, નિરુક્ત પદને આશ્રયીને સિદ્ધની વ્યાખ્યા જણાવે છે.

(મૂ૦) દીહકાલરયં જં તુ, કમ્મં સેસિયમદ્ઘા ।

સિયં ધંતં તિ સિદ્ધસ્સ, સિદ્ધત્તમુવજાયઙ્ ॥ ૭ ॥ દારં ॥

(છા૦) દીર્ઘકાલરજો યત્તુ કર્મ શેષિતમદ્ઘા ।

સિતં ધ્માતમિતિ સિદ્ધસ્ય, સિદ્ધત્તમુપજાયતે ॥ ૭ ॥ દ્વારં ॥

(ટી૦) “દીહકાલરયં” ગાહા ॥ દીર્ઘઃ અનાદ્યનુપરતપ્રબન્ધત્વા-
દીર્ઘઃ કાલો यस્ય રજસસ્તદીર્ઘકાલમ્, દીર્ઘકાલં રજો-રજ્જકસ્વભાવો
યસ્ય કર્મણઃ, રયો-વેગો વા यस્ય, “લાઝયપ્રંડફલે, અગ્નીધૂમે યૈ
ઉસુધ્નુવિમુક્તે”તિ વચનાત્ । તત્ર ગતઃ સિધ્યતીતિ, કર્મકૃતો વેગ इति
ભાવાર્થઃ । તદેવંવિધં યત્કર્મ ક્ષીણશેષં કિઞ્ચિન્માત્રમિત્યેતદ્ વિશેષયતિ
તુશબ્દઃ, તત્કર્મ ‘શેષિતં’ સ્થિતિઘાત-રસઘાતાદિભિઃ સ્વલ્પીકૃતં
સદ્યદદૃષ્ટા ‘સિતં’ પૂર્વં બદ્ધમાસીત્, ‘ષિજ્ બન્ધને’ इत्यस्य ક્તાન્તસ્ય
સિતમિતિ રૂપમ્, ‘ધ્મા’ इत्यस्याપિ નિશ્ચાન્તસ્ય ધ્માતમિતિ, ‘ધ્મા
શબ્દાગ્નિસંયોગયોઃ’ इति ધાત્વર્થાત્ સિતં-બદ્ધં કર્મ ધ્માતં-
વ્યુચ્છિન્નક્રિયધ્યાનાનલસંયોગમાપાદિતં યતસ્તેન ભગવતા અતો નિરુક્ત-
પદવિધિના વર્ણલોપલક્ષણેન સિદ્ધોઽસાવુચ્યતે, તસ્ય સિદ્ધસ્યેત્યં
‘સિદ્ધત્તમુપજાયતે’ સિદ્ધક્ષેત્રપ્રાપ્તસ્ય સિદ્ધભાવો ભવતીતિ ગાથાર્થઃ
॥૭॥ ઇદાનીં ‘ષડ્ભરનુયોગદ્વારૈઃ સિદ્ધાનાં વર્ણિતા ભેદાઃ’ इति યદુક્તં
તદભિધાનાયાહ—

(અનુ.) “દીહકાલરયં” ગાથા । કાળ અનાદિ-અનંત છે અને
કર્મરજ પ્રતિસમય બંધાતી રહે છે એટલે અનાદિકાળથી પ્રબન્ધ
હોવાથી જે રજનો કાળ દીર્ઘ છે તે દીર્ઘકાળરંજક સ્વભાવવાળા
કર્મનો રય અથવા વેગ તે દીર્ઘકાળ રજ/રય. “આલાબુક = તુંબું

૧. ‘દીષોઽના૦’ પાતાસંપા । ૨. “આલાબુકૈરંડફલે, અગ્નિધૂમે ચેષુધનુર્વિમુક્ત इति” ।

૩. ‘ન્યસુધ્નુ’ પાતાસંપા । ૪. ‘૦સા ધ્માત’ પાતાસંપા । ૫. ‘સિદ્ધક્ષેત્રં’ પાતાસંપા ।

એરંડ ફળ, અગ્નિ-ધૂમ, ધનુષ્યથી છૂટેલ બાણની જેમ ગતિ કરે છે.” એ વચનથી ત્યાં ગયેલો સિદ્ધ થાય છે. એ પૂર્વકર્મ દ્વારા કરાયેલો વેગ અથવા દીર્ઘકાળ સંબંધી કર્મથી કરાયેલો જે વેગ-રય તે દીર્ઘકાળ રય. આવા પ્રકારનું જે ક્ષીણશેષ - કાંઈક માત્ર રહેલું કર્મ, એટલો અહીં વિશેષ છે તે કર્મ ‘શેષિત’ - સ્થિતિઘાત - રસ-ઘાતાદિથી અત્યંત અલ્પ કરાયેલું હતું જે આઠ પ્રકારનું સિત - પૂર્વે બાંધેલ હતું અહીં ષિજ્ઞ ધાતુ બંધન અર્થમાં હોવાથી ક્ત પ્રત્યયાન્તથી સિતં રૂપ થાય છે. ધ્મા એનો પણ નિષ્ઠાંત પ્રત્યયથી ધ્માતં થાય છે. ‘ધ્મા શબ્દાગ્નિસંયોગયોઃ’ એવા ધાત્વાર્થરૂપથી સિતમ્ = બદ્ધ કર્મ અને ધ્યાતમ્ = વ્યુચ્છિન્નક્રિયા પ્રતિપાતિ, ધ્યાનરૂપી અગ્નિના સંયોગને પ્રાપ્ત કરાયો છે જે કારણથી ભગવાન દ્વારા - અર્થાત્ જે ભગવાન વ્યુચ્છિન્નક્રિયા પ્રતિપાતિ નામના શુક્લ ધ્યાનના ચરમ સમયને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થયા એટલે નિરુક્તપદ વિધિથી વર્ણલોપ લક્ષણથી એ સિદ્ધ કહેવાય છે. તે સિદ્ધનું આમ, સિદ્ધત્વ ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ સિદ્ધક્ષેત્ર પ્રાપ્ત કરનારનો સિદ્ધભાવ થાય છે. અર્થાત્ એમાં સિદ્ધત્વ આવે છે.

હવે, ‘છ અનુયોગ દ્વારોથી સિદ્ધોના ભેદો વર્ણવાયેલા છે’ એમ જે કહેલ હતું તે દર્શાવે છે -

(મૂ૦) કિં કસ્સ કેણ કત્થ વ, કેવઙ્કાલં કઈ વ સિં ભેયા ।

જિયઅત્તપરીણામા, આયા સાઈ અણંત દુહા ॥ ૮ ॥

(છા૦) કિં કસ્ય કેન કુત્ર વા કિયત્કાલં કતિ વા તેષાં ભેદાઃ ।

જીવાત્મપરિણામાઃ, આત્મા સાદ્યનન્તો દ્વિધા ॥ ૮ ॥

(ટી૦) “કિં કસ્સ કેણ” इत्यादि ॥ किमर्थमेतदुपन्यासः ? इति चेदुच्यते - विप्रतिपत्तिसंभवात् । तद्यथा सांख्याः-निःसुखदुःखा मुक्तात्मानः निर्गुणाश्च प्रकृतेर्गुणवत्त्वात् । ततः “द्रव्यमात्रः सिद्धः” इति

प्रतिपन्नाः, बौद्धास्तु “गुणमात्रः” इति शुद्धविज्ञानमात्रत्वात्, केचित्तु “क्रियामात्रः” इति अभावक्रियारूपत्वात् प्रदीपनिर्वाणकल्पो मोक्ष इति संदेहे सति किं द्रव्यम् ? उत गुणः ? उत कर्मसिद्धः ? इति प्रश्नः। अस्य प्रतिवचनमुच्यते - न गुणो नापि कर्ममात्रम्, किंतु ज्ञानदर्शन-सुखाद्यनन्तगुणपर्यायकलापान्वितो जीवो द्रव्यं सिद्ध इति स्थिते कैश्चिदीश्वर-कारणिकादिभिरीश्वरादिस्वामिक इष्यते तत्फलस्यापि च । यथाऽऽहुः - “अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयोः । ईश्वरप्रेरितो गच्छेत् श्वभ्रं वा स्वर्गमेव वा ॥ १ ॥” अतः स्वस्वामित्वे सत्याह - कस्यासौ कस्य वा स्वामी ? इत्युच्यते - स्वत एव स्वस्य सुखादेः स्वतन्त्राचिन्त्यपरमैश्वर्ययोगादसौ स्वामीति । यद्येवंप्रकारोऽसौ कृतकत्वात् कृतकत्वविवक्षायां किं स्वभावोऽसौ ? कुतोऽयं विकल्पः ? इति चेदुच्यते “ईसरेण कडे लोगे” इत्यादेरभूतभावेन सिद्धत्वाभ्युपगमात् । अतः कर्तृविवक्षायां तावदाह - केन ? इति प्रश्नः, अस्योत्तरम्-द्रव्यास्तिकनयापेक्षया न केनचित्सिद्धः कृतः, अशेषकर्ममलापगमेन स्वरूपलाभात् । कृतकविवक्षायां केन हेतुना ? इत्युच्यते - सम्यग्दर्शनादिना सर्वसंवरूप-शैलेशीक्रियापर्यन्तेन हेतुकलापेन निर्वर्त्यत्वात् कृतकः सिद्ध इति । अथ कोऽस्याधारः ? कुतोऽयं विकल्पः ? इति तदुच्यते - कैश्चित्सांख्यादिभिः सर्वगत इष्यते बौद्धैश्च कैश्चिदत्र मुक्तः कैश्चिन्नित्यगः, इति संशये आह - ‘कथं व’ कुत्र वाऽसौ ? इत्युच्यते-लोकमूर्धनि सिद्धक्षेत्रे नान्यत्र, सर्वगतस्यानिर्मोक्षादि - प्रसङ्गाद्य(द)त्र मुक्तस्य सतो लघुत्वाद् ऊर्ध्वगौरवधर्मत्वाच्च । “यथाऽधस्तिर्यगूर्ध्वं च लोष्ठवाय्वग्निवीतयः । स्वभावतः प्रवर्तन्ते, तथोर्ध्वं गतिरात्मनः ॥ १ ॥” परतोऽपि न गतिः प्लवक इवोपग्रहाभावादिति । तथा कैश्चिदिष्यते ‘दग्धेन्धनः पुनरुपैति भवं प्रमाथ्यापि स्वतीर्थपरिभवादेः’

१. ‘अहाव’ पातासंपा । २. ‘कलया’ क-ख-ग पुस्तकेषु । ३. “ईश्वरेण कृते लोके” । ४. ‘कुतो विकल्प’ पातासंपा । ५. ‘०सिद्धि’ पातासंपा ।

अतः संदिहान आह - 'केवइकालं' कियन्तं कालमसौ सिद्धः ? इत्युच्यते - भवोपादानाभावात्साद्यपर्यवसानमिति । किमसावेकः? उतानेकः सन्? कुत इयमारेका ? यतः केचिदाहुः - "एक एव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः । एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥" इत्याह - 'कई व सिं भेर्य'ति कति वा 'सिं' तेषां परमगुरूणां 'भेदाः' विकल्पा इत्युच्यते - गणनाप्रमाणेन तावदनन्तरसिद्ध-परंपरसिद्धादिना अनन्ताः, एकस्याप्यनन्तद्रव्यपर्यायविकल्पापेक्षया । यतः पश्चार्धमाह - 'जियअत्तपरीणामे'त्यादि । जीवः शुद्धं द्रव्यं, तदाश्रिताः द्रव्यास्तिकाऽभिमताश्चेतनात्वद्रव्यत्वप्रमेयत्वप्रमाणत्वज्ञेयत्वज्ञानित्व दर्शनित्वदृश्यत्व-सुखित्वादयोऽनन्ताः, पर्यायास्तिकाभिमतास्तु 'अत्तपरीणामा' आत्मनः परिणामाः आत्मपरिणामाः केवलज्ञानदर्शनवीर्यसुखादि पर्यायास्तेऽप्यनन्ताः । आत्मशब्दः परिणामानां विशेषणतयोपात्तः, तद्भावः परिणाम इति दर्शनार्थम्, न तु यथा वैशेषिकाणां द्रव्यादत्यन्तमन्ये रूपादय इति, स्वपर्यायख्यापनार्थं च । कुतोऽवसीयते जीवो द्रव्यम् ? यदाश्रिता अनन्ता इति, उच्यते - यतः आत्मा "अत सातत्यगमने" अतति - सततं संदेधाति तांस्तान् पर्यायानित्यात्मा । अनेनैतद्दर्शयति अनुपरतप्रबन्धेन प्रतिक्षणवर्तिनस्ते चेतनात्वादय इति । आत्मपरिणामास्तु सादयः, "उप्पज्जंति वयंति य, भावा णियमेण पज्जवणयस्स ।" ति वचनात् । एवमनन्तरोदितनीत्या, किम् ? अत आह - 'अणंत'ति, एवमेतेऽन्योऽन्यानुगमादात्मनो द्रव्यपर्यायास्तिकापेक्षयाऽनन्ताः । कथं ? 'दुह'ति सप्रतिपक्षयुगलितधर्मप्रकारेण द्विधा । तद्यथा - अस्ति नास्ति, नित्यः अनित्यः, वक्तव्यः अवक्तव्यः, इत्यादिना । द्रव्यक्षेत्र-कालभावप्रतिबन्धेनेत्येवं न केवलं सिद्धभट्टारकः सर्वमपि सचेतना-चेतनं वस्तु मन्तव्यमित्येवं परमार्थसदिति । केचित्तु षण्णामप्येषां

१. 'हेयति तेषां' -पातासंपा । २. 'संदेहति' पातासंपा । ३. "उत्पद्यन्ते व्रजन्ति च भावा नियमेन पर्यवणयस्य ।"

કિમાદીનામનુયોગદ્વારાણામિદં પશ્ચાર્ધં યથાસંખ્યેન સંબન્ધયન્તિ - કિં સિદ્ધઃ ? इति प्रश्नस्योत्तरं जीवः, कस्यात्मपरीणामाः ? सिद्धस्येत्यादि, एवं तु न सुष्ठु प्रतीमः । यतः कस्य संदेहः सिद्धो जीवः अजीव इति वा, एतावता च संदर्भेण किं फलमनુयोगद्वारोपन्यासस्येत्यलं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः ॥ ८ ॥ सांप्रतं यदुक्तं 'कइ व सिं भेदा' इत्येषां गणना-प्रमाणोपलक्षणार्थं स्वत एव ग्रन्थकार आह—

(અનુ.) પ્ર. છ અનુયોગદ્વારોથી સિદ્ધોના ભેદો વર્ણવ્યા છે એવો ઉપન્યાસ શા માટે કર્યો છે ?

જ. વિપ્રતિપત્તિ - વિપરિત મતિનો સંભવ હોવાથી આ રીતે ઉપન્યાસ કર્યો છે. તે આ રીતે વિપરિતતા સંભવે છે જેમ કે - સાંખ્યદર્શનકારો મુક્તાત્માઓને સુખ-દુઃખ રહિત અને નિર્ગુણ માને છે. કારણ કે, ગુણવત્ત્વમ્એ પ્રકૃતિનું લક્ષણ છે આત્માનું લક્ષણ નથી તેથી તેઓ 'સિદ્ધોને દ્રવ્યમાત્ર' જ માને છે. સિદ્ધ દ્રવ્યમાત્ર હોવાથી તેમાં ગુણ-ક્રિયા આદિનાં ઉપચારની કે સુખ-દુઃખ આદિ આત્માના ગુણોની આવશ્યકતા નથી રહેતી એમ માની સાંખ્યદર્શનકારો આત્માને નિર્ગુણનિષ્ક્રિય માને છે. અને બૌદ્ધો આત્માને મુક્તાત્મા-સિદ્ધને 'ગુણમાત્ર' માને છે, કારણ તે શુદ્ધવિજ્ઞાન માત્ર છે, અને એ જ્ઞાન આત્માનો ગુણ હોવાથી મુક્તાત્મા પણ 'ગુણમાત્ર' છે એમ તેમનું માનવું છે. અને કેટલાક અન્ય મતવાળાઓ 'ક્રિયામાત્ર' તરીકે સ્વીકારે છે એટલે મોક્ષ એ અભાવક્રિયારૂપ હોવાથી બુઝાઈ ગયેલા પ્રદીપ સમાન છે. પ્રદીપ જ્યારે જલે છે ત્યારે તેમાં ક્રિયાનો ભાવ હોવાથી તેમાં જલનરૂપ ક્રિયા દેખાય છે જ્યારે બુઝાઈ ગયેલા પ્રદીપમાં જવલનક્રિયાનો અભાવ સ્પષ્ટ જણાય છે એમ માની દીપકમાં તેઓ ભાવરૂપક્રિયા ન માની અભાવરૂપ ક્રિયાનો સ્વીકાર કરે છે એજ ઉપચાર આત્મામાં પણ કરે છે. અર્થાત્ તે સમયે

આત્મામાં અભાવરૂપ ‘ક્રિયામાત્રત્વ’ જ રહેલું હોય છે. એમ તેમનો મત છે. આવા પ્રકારના અનેક સંદેહ ઊભા થતા હોવાથી આત્મા-સિદ્ધાત્મા દ્રવ્ય છે ? કે ગુણ છે ? કે ક્રિયા છે ? એમ પ્રશ્ન થાય છે. એનો જવાબ આપતાં કહે છે - સિદ્ધ એ ગુણ માત્ર કે કર્મમાત્ર નથી પરંતુ ભવિષ્યકાળમાં સિદ્ધ થવાની અપેક્ષાએ વર્તમાનમાં જ્ઞાન-દર્શન-સુખાદિ અનંત ગુણપર્યાયોના સમૂહથી યુક્ત જે જીવ છે તે દ્રવ્ય સિદ્ધ છે. એમ છતાં કેટલાક ઈશ્વર કર્તૃત્વવાદિઓ ઈશ્વરાદિને સ્વામી તરીકે ઈચ્છે છે અને તેના ફળ પણ ઈશ્વરાધીન છે એમ માને છે. જેમ કે કહ્યું છે - “જીવ અજ્ઞ છે આત્માના સુખ અને દુઃખથી પરાધીન આ જીવ ઈશ્વર દ્વારા સ્વર્ગ કે નરકમાં મોકલાય છે.” એટલે સ્વસ્વામિત્વ હોતે છતે કહે છે - એ કોનો છે અર્થાત્ એનો સ્વામી કોણ છે ?- અને આત્મા કોનો સ્વામી છે ? તે પોતાની મેળે જ પોતાના સુખાદિનો સ્વતંત્ર - અચિંત્ય પરમ ઐશ્વર્યના યોગથી સ્વામી છે. જો એ પ્રકારે એમાં કૃતકત્વ રહેલું હોવાથી કૃતકત્વની વિવક્ષાએ એ કયા સ્વભાવવાળો છે ? અર્થાત્ આત્માનો સ્વભાવ શું છે ? એ વિકલ્પ ક્યાંથી થાય ? એમ હોય તો જવાબ આપે છે. ‘ઈશ્વર દ્વારા લોક કરાતે છતે’ એવા અભૂતભાવથી સિદ્ધત્વનો પણ સ્વીકાર ઈશ્વરમાં કર્તૃ અપેક્ષાએ મનાતો હોવાથી જેમ કે, ઈશ્વર આ લોકની રચના કરે છે તેમ સિદ્ધની પણ રચના કરે છે એમ માનીને કર્તૃ-કરનાર વ્યક્તિની વિવક્ષાથી એ સિદ્ધ કોના દ્વારા કરાયેલ છે ? એવો પ્રશ્ન થાય છે એનો જવાબ - દ્રવ્યાસ્તિક નયની અપેક્ષાએ કોઈ દ્વારા સિદ્ધ કરાયેલ નથી, કારણ કે સંપૂર્ણ કર્મમલનો નાશ થવાથી જીવને સ્વસ્વરૂપનો અર્થાત્ સિદ્ધત્વનો લાભ થાય છે. કૃતકની વિવક્ષામાં કયા હેતુથી કરાયો ? એના જવાબમાં કહે છે. સમ્યગ્દર્શનાદિથી માંડીને સર્વસંવરરૂપ શૈલેશીકરણની ક્રિયા સુધીના

હેતુઓના સમૂહ વડે થતું હોવાથી કૃતક સિદ્ધ થાય છે. એનો આધાર કોણ છે ? આ વિકલ્પ ક્યાંથી આવ્યો ? ઉત્તર - કેટલાક સાંખ્યાદિઓ આત્માને સર્વગત માને છે, કેટલાક બૌદ્ધો અહીં જ મુક્ત માને છે. કેટલાક નિત્યગ (આત્મા નિત્ય છે એમ) માને છે એવો સંશય થતાં જવાબ આપે છે. એ ક્યાં છે ? લોકના મસ્તક ઉપર સિદ્ધક્ષેત્રમાં સિદ્ધો રહેલા છે અન્ય કોઈ સ્થાનમાં નહિ. જો સર્વગત હોય તો તેનો નિર્મોક્ષ થવાની આપત્તિ આવે અર્થાત્ તેનો ક્યારેય મોક્ષ સંભવે જ નહિ અને અહીં જ મુક્ત માનવામાં આવે તો લઘુહોવાથી અને ઉર્ધ્વગૌરવ ધર્મવાળો - સ્વરૂપથી લઘુ સ્વભાવવાળો તેમજ ઉર્ધ્વગમન સ્વભાવવાળો - હોવાથી અહીં ન રહી શકવાની આપત્તિ આવે છે.” જેમકે - પથર - વાયુ અને અગ્નિની જવાળા જેમ નીચે - તીરછી - ઉપર તરફ પોતપોતાના સ્વભાવથી પ્રવર્તે છે તેમ આત્માની ઉર્ધ્વગતિ સ્વભાવથી જ છે” એ તત્વાર્થસૂત્રના વચનથી પણ આત્માની અહીં મુક્તિ સંભવતી નથી. પાછળ પણ આત્માની ગતિ નથી ઉપગ્રહાભાવે પ્લવકની ગતિ જેમ પાછળ થતી નથી તેમ, તથા કેટલાક માને છે કે - ‘દુર્ગ્ધેધન - અર્થાત્ કર્મ રૂપી ઈંધણ જેના બળી ગયેલા છે એવો આત્મા-ઈશ્વર ભવનું મંથન કરીને પોતાના તીર્થના પરિભ્રવાદિના કારણથી ફરીથી પાછો આવે છે. અર્થાત્ એકવાર સંસારનું મંથન કરી સિદ્ધ થયા પછી ફરી પાછો પોતાના તીર્થ પર કોઈ આપત્તિ આવે છે ત્યારે પાછો સંસારમાં આવે છે. જેમ કે ભગવદ્ ગીતામાં કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે - “યદા યદાહિ ધર્મસ્ય...” ઇત્યાદિ. એની શંકાથી કહે છે - કેટલો કાળ એ સિદ્ધ છે ? સંસારના ઉપાદાનના અભાવે સાદિ - અનંતકાળની સિદ્ધની સ્થિતિ છે. શું એ એક છે કે અનેક ? આવી શંકા કેમ થઈ ? કારણ કે કેટલાક એકાત્મવાદીઓ કહે છે - “એક જ ભૂતાત્મા ભૂત-ભૂતમાં રહેલો છે તે એક પ્રકારે કે બહુપ્રકારે

પાણીમાં પડેલા ચંદ્રના પ્રતિબિંબની જેમ જણાય - દેખાય છે.” એટલે કહે છે - તે પરમગુરુઓનાં કેટલા ભેદો-વિકલ્પો છે ? ગણના પ્રમાણથી અનંતરસિદ્ધ - પરંપરસિદ્ધ આદિથી અનંત છે. એકના પણ અનંત દ્રવ્ય-પર્યાયિ વિકલ્પોની અપેક્ષાએ અનંત ભેદો છે. પશ્ચાર્ધ જણાવે છે. કારણ કે જીવ-શુદ્ધ દ્રવ્ય છે તેને આશ્રિત એવા દ્રવ્યાસ્તિકનયને અભિમત ચેતનાત્વ - દ્રવ્યત્વ - પ્રમેયત્વ - પ્રમાણત્વ - જ્ઞેયત્વ - જ્ઞાનિત્વ - દર્શનિત્વ - દૃશ્યત્વ - સુખિત્વાદિ અનંત પરિણામો છે. પર્યાયાસ્તિક મતને અભિપ્રેત તો આત્માના પરિણામો કેવલજ્ઞાન - દર્શન - વીર્ય - સુખાદિ પર્યાયો છે તે પણ અનંત છે. આત્મ શબ્દ પરિણામોના વિશેષણ તરીકે ગ્રહણ કરાયેલો છે. તેનો ભાવ = પરિણામ એ બતાવવા માટે. નહિ કે જે રીતે વૈશેષિકોના મતે રૂપાદિ પર્યાયો દ્રવ્યથી અત્યંત ભિન્ન છે એમ સ્વપર્યાય જણાવવા માટે. આત્મા નામનો શબ્દ વિશેષણ તરીકે લીધો છે. જીવ એ દ્રવ્ય છે એમ કઈ રીતે જણાય ? અને જેને આશ્રિત અનંત પર્યાયો છે ? અહીં આત્મા શબ્દની વ્યુત્પત્તિ ‘અત-સાતત્ય અને ગમન’ અર્થમાં વપરાય છે એને તિફ્ પ્રત્યય લગાડતાં અતતિ - સતત તે તે પર્યાયોને ધારણ કરે છે એટલે આત્મા. એના દ્વારા એમ જણાવે છે કે અવિનાશના યોગથી તે ચેતનાત્વાદિ પર્યાયો પ્રતિક્ષણ વર્તનારા છે. પર્યાય નયના મતે સર્વેભાવો નિયમા ઉત્પન્ન થાય છે. નાશ થાય છે એ વચનથી આત્મ પરિણામો બધા સાદિ છે. એ રીતે આગળ કહેલ નીતિથી અન્યોન્યના અનુગમથી દ્રવ્યાસ્તિક - પર્યાયાસ્તિકની અપેક્ષાએ આત્માના અનંત પર્યાયો છે. એ બે રીતે કેમ ? સપ્રતિપક્ષ યુગલધર્મના પ્રકારે તે બે રીતે છે. જે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવના પ્રતિબંધથી અસ્તિ-નાસ્તિ, નિત્ય-અનિત્ય, વક્તવ્ય-અવક્તવ્ય વગેરે. આ રીતે ફક્ત સિદ્ધભટ્ટારકો જ નહિ પરંતુ સર્વ ચેતન - અચેતન વસ્તુ માનવી આ જ વાસ્તવિક સત્ય છે.

કેટલાક તો આ કિમાદિ છએ અનુયોગદ્વારોના આ પશ્ચાર્ધને યથાસંખ્ય સંબંધ કરે છે. કિંસિદ્ધ ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર - જીવ, કોના આત્મ પરિણામો ? સિદ્ધના. વગેરે આ રીતે સારું લાગતું નથી. કારણ કે કોને સંદેહ છે કે સિદ્ધ એ જીવ છે કે અજીવ ? અને આટલા સંદર્ભથી અનુયોગદ્વારના ઉપન્યાસનું ફળ શું આવે ? એટલે હવે વિસ્તારથી સર્યું ॥ ૮ ॥

હવે, જે કહ્યું હતું કે ‘તેમના કેટલા ભેદો છે’ એ એમના ગણના પ્રમાણના ઉપલક્ષણ માટે ગ્રંથકાર સ્વયં જ જણાવે છે -

(મૂ૦) તે તુ અણંતરસિદ્ધા, પરંપરા ચેવ હોંતિ નાયવ્વા ।

સંતાદીહિ ય અદ્વહિ, એકેકપરૂવણા ભણિયા ॥ ૯ ॥

સંતંપયપરૂવણયા, દ્રવ્યપ્રમાણં ચ ક્ષેત્રસ્પર્શના ય ।

કાલો ય અંતરં ભાવ-અપ્પબહુ સણિગાસે ય ॥ ૧૦ ॥ દ્વાર૦ ॥

(છ૦) તે ત્વનન્તરસિદ્ધાઃ પરંપરાશ્ચૈવ ભવન્તિ જ્ઞાતવ્યાઃ ।

સદાદિધિશ્ચાષ્ટાધિરેકૈકપ્રરૂપણા ભણિતા ॥ ૯ ॥

સત્પદપ્રરૂપણા, દ્રવ્યપ્રમાણં ચ ક્ષેત્રસ્પર્શના ચ ।

કાલશ્ચાન્તરં ભાવાલ્પબહુત્વં સન્નિકર્ષશ્ચ ॥ ૧૦ ॥

(ટી૦) “તે ડ અણંતરસિદ્ધા” ઇત્યાદિ પ્રાગર્ઘ્ય કણ્ઢ્યમ્ । પશ્ચાર્ઢ્ઢેન યદુક્તં “અદ્વહિં ચાણુઓગદારેહિં” ઇત્યસ્ય સંબન્ધં લગયતિ । ‘સંતાદીહિ ય અદ્વહિ એકેકપરૂવણા’ એકૈકં-સત્પદપ્રરૂપણા એકં દ્રવ્યપ્રમાણં ચેતિ દ્વિતીયં ક્ષેત્રમિતિ તૃતીયં સ્પર્શનેતિ ચતુર્થં કાલશ્ચ પઞ્ચમં અન્તરં ષષ્ઠં ભાવઃ સપ્તમમ્ અલ્પબહુત્વમષ્ટમમ્ । અષ્ટાધિશ્ચેત્યત્ર ચ શબ્દેનાન્વાવયશિષ્ટઃ સન્નિકર્ષો નવમમ્, ન તુ પરમાર્થાદ્, યતોલ્પ-

૧. વ્યાખ્યાનોપલમ્બેડપિ પ્રક્ષેપરૂપેયમિતિ પ્રતીયે વ્યાખ્યાનુસારેણ । ૨. ‘સંતાદીહિ અદ્વહિ’ । - પાતાસંપા । ૩. ‘પરૂપણતા’ ઁ-ઙ્ પુસ્તકયોઃ ।

બહુત્વદ્વારાત્સંનિકર્ષો ન ભિદ્યત इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्त्वयम् - षडनुयोगद्वारोपलक्षितं यत्सिद्धतत्त्वं तस्य परमार्थसतः सत्पदप्ररूपण-भावोऽनन्तः क्षेत्रकालगत्यादिमार्गणाद्वारेषु विस्तरेण कथ्यते । पुनस्तेनैव क्षेत्रादिमार्गणानुक्रमेण सिद्धद्रव्यमानमुच्यते । कुत्र ? भरतैरावतवर्षधर-पर्वतादौ किं परिमाणाः सिध्यन्ति ?, अन्यत्र नेति^१ । ततस्तेषामेव द्रव्यतया मितानां यदुक्तं सामान्यतः ‘कथं व’ कुत्र वा क्षेत्रे ? इत्येतदेवाधुना पञ्चचत्वारिंशद्योजनलक्षप्रमाणं विस्तरतः क्षेत्रादि विभागेनाख्यायते । तथा-“तै^२णिण सया तित्तीसा, धणुत्तिभागो य होइ बोद्धव्वो ।” यावत् “ए^३गा य होइ रयणी, अट्टेव य अंगुलाइं साहि- (ही)या” इत्यादि । पुनरवगाहनानन्तरं स्पर्शना तेनैव क्षेत्रात्कथञ्चि-द्विन्ना । यथा-“फुसइ अणंते सिद्धे, सव्वपए^४सैहिं णियमसो सिद्धो । ते उ असंखेज्जगुणा, देशपए^५सेसु जे पुट्ठा ॥ १ ॥” इत्यादि । तदनन्तरं यदुक्तं सामान्यतः ‘केवइकालं’ स एव काल इह क्षेत्रादिविशेषेणोच्यते । यथा सिद्धा अन्योऽन्यावगाहिनः सर्वदेशप्रदेशस्पर्शवृत्त्या साद्यपर्यवसानं सर्वकालं तिष्ठन्तीत्यादि । शेषान्तरादिद्वाराणामप्यनेनैव क्षेत्रादिमार्गणानु-क्रमेण भावार्थोऽवसेयो यावत्सन्निकर्षः । सन्निकर्ष इति सर्वद्वारसंबन्धेन सम्-एकीभावेनाल्पबहुत्वचिन्तनमिति गाथार्थः ॥ ९-१० ॥ सांप्रतं क्षेत्रादिमार्गणाद्वारोपन्यासार्थमाह-

(અનુ.) પૂર્વાર્ધ સરળ છે, તે અનન્તર સિદ્ધ અને પરંપર સિદ્ધ એમ બે પ્રકારના સિદ્ધો જાણવા તેમાં જે વિશેષ છે તે પશ્ચાર્ધથી કહેવા અનુસાર “અટ્ટહિં ચાણુઓગદારેહિં” એનો સંબંધ બતાવે છે. ‘સંતાદીહિ ય’

૧. ‘પરમાર્થસત્પદપ્રરૂપણાભાવો’ ક-ખ-ગ-ઘ પુસ્તકેષુ । ૨. ‘વેતિ ઇ પુસ્તકે ।
૩. “ત્રિણિ શતાનિ ત્રયસ્ત્રિશદ્ધનુસ્ત્રિભાગશ્ચ ભવતિ બોધવ્યઃ ।” ૪. “એકા ચ રત્ની ભવતિ, અઘૈ ચાઙ્ગુલાનિ સાધિક્વનિ ।” ૫. “સ્પૃશ્યત્યનંતાન્ સિદ્ધાન્ સર્વપ્રદેશૈર્નિયમા સિદ્ધઃ । તે તુ અસંખ્યેયગુણા દેશપ્રદેશૈર્યે સ્પૃષ્ઠાઃ ।” ૬. પાતાસંપા - નાસ્તિ ।

એકેક - સત્પદ પ્રરૂપણા પ્રથમ દ્વાર, દ્રવ્યપ્રમાણ બીજું, ક્ષેત્ર ત્રીજું, સ્પર્શના ચોથું, કાળ પાંચમું, અંતર છઠ્ઠું, ભાવ સાતમું, અલ્પબહુત્વ આઠમું દ્વાર અને 'ચ' શબ્દથી નવમો સંનિકર્ષ સમજવો. વાસ્તવિક રીતે સંનિકર્ષ નામનું કોઈ દ્વાર નથી. કારણ કે અલ્પબહુત્વદ્વારથી સંનિકર્ષ અલગ નથી. એ અક્ષરાર્થ છે. ભાવાર્થ તો આ રીતે છે - છ અનુયોગદ્વારોથી જણાતું જે સિદ્ધત્વ છે પરમાર્થથી તેનો સત્પદપ્રરૂપણાભાવ અનંત છે જે ક્ષેત્ર-કાળ-ગતિ આદિ માર્ગણા દ્વારોમાં વિસ્તારથી કહેવાય છે. ફરી, તે ક્ષેત્રાદિ માર્ગણાઓના અનુક્રમથી જ સિદ્ધદ્રવ્યમાન કહેવાય છે. ક્યાં ? ભરત-ઐરાવત-વર્ષધર પર્વતાદિમાં, કેટલા સિદ્ધ થાય છે ? અથવા અન્યત્ર થતા નથી. તેથી દ્રવ્ય તરીકે મપાયેલા સિદ્ધોનું જ સામાન્યથી જે કહ્યું 'ક્ત્ય વ' ક્યા ક્ષેત્રમાં છે ? વગેરે એ જ હવે પિસ્તાલીશ લાખ (૪૫ લાખ) યોજન પ્રમાણક્ષેત્ર (સિદ્ધ ક્ષેત્ર)ને ક્ષેત્રાદિ વિભાગથી વિસ્તારપૂર્વક જણાવે છે. તે ક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦૦ ધનુષ્યની અવગાહના તે આ રીતે - $૩૩૩\frac{1}{3}$ ધનુષ્ય (ત્રણસો તેત્રીશ ધનુષ્ય અને $\frac{1}{3}$ ધનુષ્ય) ઉત્કૃષ્ટથી જાણવો અને જઘન્યથી યાવત્ બે હાથની કાયાવાળા મનુષ્ય સિદ્ધ થાય છે તે રીતે ત્યાં સિદ્ધની જઘન્ય અવગાહના એક હાથ અને સાધિક આઠ આંગળ જાણવી. અવગાહના પછી સ્પર્શનાવાળા મનુષ્યો પોતાના શરીરની $\frac{૨}{૩}$ અવગાહના સાથે સિદ્ધ થાય છે. ત્યાં સિદ્ધની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના તે ક્ષેત્રથી કાંઈક અલગ સમજવી. જેમકે - "સિદ્ધ નિયમા સર્વપ્રદેશોથી અનંત સિદ્ધોને સ્પર્શે છે, અને જે દેશ-પ્રદેશોમાં સ્પર્શાયેલા છે તે તો અસંખ્ય ગુણા છે." ત્યાર બાદ સામાન્યથી જે કહ્યું - 'કેવઙ્ કાલં' તે જ કાળ અહીં ક્ષેત્રાદિ વિશેષથી કહેવાય છે. જેમકે - સર્વ દેશ-પ્રદેશ સ્પર્શ વૃત્તિથી અન્યોડન્યથી અવગાહીને રહેલા સિદ્ધો સાદિ-અપર્યવસાન સર્વકાળ રહે છે, શેષ અંતરાદિ સન્નિકર્ષ સુધીના દ્વારોનો પણ આ ક્ષેત્રાદિ માર્ગણાના અનુક્રમથી જ ભાવાર્થ જાણવો. સંનિકર્ષ એટલે કે સર્વદ્વારના સંબંધથી સમ-એકીભાવથી અલ્પબહુત્વનું ચિંતન. ॥ ૯-૧૦ ॥

હવે, ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વારો જણાવે છે —

॥ માર્ગણા દ્વાર ॥

(મૂ૦) છેત્તે કાલે ગઙ્ગવેયતિથિર્લિંગે ચરિત્તબુદ્ધે ચ ।

ગાણોગાહુક્કસ્સે, અંતરમણુસમયગણનમપ્પબહુ ॥ ૧૧ ॥

મગ્ગણયદાર૦

(છા૦) ક્ષેત્રે કાલે ગતિવેદતિથિર્લિંગે ચરિત્તબુદ્ધે ચ ।

જ્ઞાનાવગાહોત્કૃષ્ટાનન્તરમણુસમયગણનમલ્પબહુત્વમ્ ॥ ૧૧ ॥

(ટી૦) “છેત્તે કાલે ગઙ્ગવેદ’ इत्यादि ॥ एषां स्वरूपं पुनरुक्त-
परिहारं च स्वस्थान एव वक्ष्याम इति ॥ १ ॥ सांप्रतमेभिर्मार्गणाद्वारैः
सत्पदादिद्वारान्वेषणार्थं नयान् प्ररूपयति, यतः, - “णत्थि णएहिं विहूणं
सुत्तं अत्थो व जिणमए कोई ॥” विशेषत इह प्रक्रमे । अत आह—

(અનુ.) એમનું સ્વરૂપ અને પુનરુક્તનો પરિહાર અમે
સ્વસ્થાનમાં જ કહીશું ॥ ૧ ॥ અત્યારે, આ માર્ગણાદ્વારોથી સત્પદાદિ
દ્વારોને શોધવા નયો જણાવે છે. કારણ કે - “જિનમતમાં નયો
વિનાનો કોઈ પણ સૂત્ર કે અર્થ નથી.” વિશેષથી આ પ્રકરણમાં
આપું કોઈ સૂત્ર કે અર્થ નથી એટલે કહે છે.

(મૂ૦) દુવિહો ણઓ ઉં ભણિઓ, પચ્ચુપ્પણ્ણો ચ પુવ્વભાવો ચ ।

દુવિહો પુણ એક્કેક્કો, આહલ્લેસું તિસું પગયં ॥ ૧૨ ॥

(છા૦) દ્વિવિધો નયસ્તુ ભણિતઃ, પ્રત્યુત્પન્નશ્ચ પૂર્વભાવશ્ચ ।

દ્વિવિધઃ પુનરેકૈકઃ, આદિમત્સુ ત્રિષુ પ્રકૃતમ્ ॥ ૧૨ ॥

૧. “હુક્કસ્સો” इति क-ग-घ पुस्तकेषु । ૨. “અપ્પબહું” इति ख-ङ् पुस्तकयोः ।
૩. “अस्या व्याख्यानं न संगतम्, अतो विचार्यम् ॥” इति ख-पुस्तकेऽधिक पाठो
बहिर्लिखितः । ४. “नास्ति नयैर्विहिनं सूत्रमर्थो वा जिनमते कोऽपि ॥” ५.
“किंचि” इ पुस्तके पातासंपा । ६. ‘तु’ इ पुस्तके ।

(ટી૦) “દુવિહો ણઓ ડ મણિઓ પચ્ચુપ્પણ્ણો ય”તિ । અત્રોત્તર-પદલોપાત્ પ્રત્યુત્પન્ન-ભાવપ્રજ્ઞાપનીયશ્ચેત્યેવં દ્રષ્ટવ્યમ્, ‘પુવ્વભાવો ય’ તિ પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયશ્ચ । ચશબ્દૌ સ્વગતભેદસૂચકૌ । યત આહ - ‘દુવિહો પુણ એકેક્કો’ અયં ચ બન્ધાનુલોમક્રમઃ ન ત્વર્થક્રમઃ । અર્થક્રમઃ કઃ ? इति चेदुच्यते “पाठक्रमादर्थक्रमो बलीयान्” इति न्यायादर्थक्रमोऽयम्-परंपरपूर्वभावप्रज्ञापनीयः प्रथमः अनन्तरपूर्वभावप्रज्ञापनीयश्च, एतौ आद्यनयविकल्पौ । अर्थश्च क्रमोपन्यासादिकः आर्षः सौत्रः स्पष्ट एव । द्वितीयनयविकल्पाविमौ - संव्यवहारप्रत्युत्पन्नभावप्रज्ञापनीयः निश्चय-प्रत्युत्पन्नभावप्रज्ञापनीयश्च । अनैनैव क्रमेणामी चत्वारो नयाः । यत आह-“आदिह्येसुं तिसुं पगतं” प्रकृतं-प्रयोजनं संव्यवहार इत्यर्थः । यतो निश्चयप्रत्युत्पन्नस्य क्षेत्रगत्यादिषु कतिपयेष्वेव द्वारेषु व्यापारो न सर्वेष्विति ॥ १२ ॥ सांप्रतं स्वत एव प्रभेदोपन्यासार्थमाह-

(અનુ.) અહીં ઉત્તરપદના લોપથી પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય એમ સમજવું અને પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય. ‘ય’ શબ્દ પોતાનામાં રહેલ અનેક ભેદોનો સૂચક છે. કારણ કે - ‘દુવિહો પુણ એકેક્કો’ આ એક એક પણ પાછા બે-બે પ્રકારના છે એ બન્ધાનુલોમ રચના ક્રમ છે અર્થક્રમ નથી. શ્લોકમાં જે ક્રમથી ન્યાસ કરેલો હોય એ રીતે જ એની વિવેચના કરવામાં આવે તે બન્ધાનુલોમ ક્રમ એના અનુસાર પ્રથમ પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નયની વિવેચના થાય એમ હોવા છતાં, અહીં અર્થ ક્રમને બલવાન માની પ્રત્યુત્પન્ન યાને વર્તમાન નયના ઉપન્યાસ કરતા પહેલાં પૂર્વ-ભૂત નયનો ઉપન્યાસ કરવો જરૂરી અને અર્થ સંગત છે એટલે અહીં અર્થક્રમને આગળ કરીને જણાવે છે અર્થક્રમ એટલે શું ? તો કહે છે “પાઠક્રમથી અર્થક્રમ બલવાન છે.” એ ન્યાયથી આ અર્થક્રમ પ્રથમ પરંપર પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય અને બીજો અનંતર પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય આ

બે અર્થ ક્રમથી પ્રથમ આવેલા પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નયના વિકલ્પો છે અને ક્રમોપન્યાસાદિક અર્થ આર્ષ-સૌત્ર સ્પષ્ટ જ છે. બીજા પ્રત્યુત્પન્નભાવ નયના આ બે વિકલ્પો-સંવ્યવહાર પ્રત્યુત્પન્નભાવ પ્રજ્ઞાપનીય અને નિશ્ચયપ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય છે. આ ક્રમથી જ આ ચાર નયો છે. જેથી કહે છે ‘આદિલ્લેસું તિસું પગતં’ પ્રકૃતપ્રયોજન સંવ્યવહાર ઇત્યર્થ. અર્થાત્ અહીં પ્રથમ ત્રણ નયોનું પ્રયોજન છે કારણ કે, નિશ્ચય પ્રત્યુત્પન્નનો ક્ષેત્ર-ગતિ આદિ કેટલાંક દ્વારોમાં જ વ્યાપાર છે, સર્વદ્વારોમાં એનો વ્યાપાર નથી. ॥ ૧૨ ॥ હવે, સ્વતઃ જ પ્રભેદના ઉપન્યાસાર્થે જણાવે છે -

(મૂ૦) પચ્ચુપ્પણ્ણો દુવિહો, સંવવહારો ય ણિચ્છઓ ચેવ ।

દુવિહો ય પુલ્લભાવે, અણંતરં પરંપરો ચેવ ॥ ૧૩ ॥

(છા૦) પ્રત્યુત્પન્નો દ્વિવિધઃ, સંવ્યવહારશ્ચ નિશ્ચયશ્ચૈવ ।

દ્વિવિધશ્ચ પૂર્વભાવે, અનન્તરઃ પરંપરશ્ચૈવ ॥ ૧૩ ॥

(ટી૦) “પચ્ચુપ્પણ્ણો દુવિહો” इत्यादि गतार्था ॥ अत्राह - परः- नैगमादिनयोपन्यासः किं न कृतः ? इत्युच्यते - तेषामिहानुपयोगित्वात् सामान्यविशेषात्मकत्वाद्वा तेषामत्रैवान्तर्भावादिति ॥ १३ ॥ सांप्रतं चतुर्थनयस्याल्पवक्तव्यत्वाद् व्यापारं प्रदर्शयन्नाह-

(અનુ.) ગાથાર્થ સરળ છે. પરમતી કોઈ પ્રશ્ન કરે છે - અહીં તમે નૈગમાદિ નયોનો ઉપન્યાસ કેમ નથી કર્યો ? એનો જવાબ - એ નયો અહીં ઉપયોગી નથી માટે, અથવા એ નયો સામાન્ય - વિશેષસ્વરૂપ હોવાથી, તેઓનો આ નયોમાં જ અંતર્ભાવ થઈ ગયેલો હોવાથી આ નયોનો અહીં ઉપન્યાસ કર્યો નથી. ॥ ૧૩ ॥

હવે, ચોથો નિશ્ચયપ્રત્યુત્પન્ન નય અલ્પવક્તવ્યતાવાળો હોવાથી તેની પ્રવૃત્તિને પ્રથમ બતાવતા કહે છે -

(મૂ૦) છેત્તગઈ આયભાવે, સિદ્ધગઈ ચેવ હોંતિ ણિચ્છઈએ ।

કાલંતરમણુસમયં, વેદાદિ ચઙ્કરહિતો ય ॥ ૧૪ ॥

(છા૦) ક્ષેત્રગત્યાત્મભાવૌ, સિદ્ધગતિશ્ચૈવ ભવતિ નૈશ્ચયિકે ।

કાલાન્તરમણુસમયં, વેદાદિચતુષ્કરહિતશ્ચ ॥ ૧૪ ॥

(ટી૦) “છેત્તગઈ આયભાવે” ઇત્યાદિ ॥ ક્વ ક્ષેત્રે આધારે સિદ્ધો ભવતિ ? ઉચ્યતે - ‘આયભાવે’ સિદ્ધભાવે યતઃ સિદ્ધો ભવતિ સ ચ સિદ્ધક્ષેત્રે અતઃ સિદ્ધિક્ષેત્રાધાર એવ સિદ્ધો નાન્યાધારઃ । એવં ‘સિદ્ધગઈ ચેવ હોઈ ણિચ્છઈએ’ સિદ્ધિરેવ નાન્યા ગતિરાધારત્વેન પ્રરૂપયિતવ્યા, નિશ્ચયપ્રત્યુત્પન્નનયમઙ્ગી-કૃત્યેત્યર્થઃ । ‘કાલંતરે’ ત્યાદિ પશ્ચાદ્ધોક્તદ્વારત્રિતયેન રહિત એવ સિદ્ધઃ પ્રરૂપયિતવ્ય એતન્નયદૃષ્ટ્યા । યતઃ કાલો નાસ્તિ સિદ્ધિક્ષેત્રે અનન્તરમ-પ્યનેકાશ્રયમ્, અનુસમયદ્વારં ચ, યતઃ અતીતાનાગતે પરકીયં ચાસ્ય નાસ્તિ । “જાઈયમણુપ્પન્નં, પરકીયં વા પઓયણાભાવા ।” ઇતિ વચનાત્ । વેદતીર્થ-લિઙ્ગચરિત્રદ્વારચતુષ્ટયેનાપિ રહિતઃ, ભાવતીર્થલિઙ્ગ ચરિત્રાણામપિ તત્રાભાવઃ, “નો ચારિત્રી [નો અચારિત્રી] સિદ્ધઃ” ઇતિ ન્યાયાદિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૪ ॥

(અનુ.) કયા ક્ષેત્ર આધારમાં સિદ્ધ હોય છે ? કહે છે - ‘આયભાવે’ જો કે સિદ્ધભાવમાં સિદ્ધ હોય છે અને તે સિદ્ધક્ષેત્રમાં હોય છે. એટલે કે સિદ્ધક્ષેત્ર છે આધાર જેનો એવો જ સિદ્ધ હોય અન્ય આધારવાળો ન હોય અર્થાત્ સિદ્ધ આત્મા માટે આધાર ભૂત કોઈ ક્ષેત્ર હોય તો તે સિદ્ધક્ષેત્ર છે અન્ય કોઈ ક્ષેત્ર સિદ્ધ માટે આધારરૂપ બની શકતું નથી. એ પ્રમાણે ‘સિદ્ધિગઈ ચેવ હોઈ ણિચ્છઈએ’ સિદ્ધિ ગતિ જ એના આધાર તરીકે પ્રરૂપવી અન્ય કોઈ ગતિને સિદ્ધના આધાર તરીકે પ્રરૂપવી ન જોઈએ. આ તથ્યાર્થ

૧. ‘હોઈ’ ઇ પુસ્તકે । ૨-૩. ‘સિદ્ધિ’-પાતાસંપા । ૪. ‘એતન્ન’ પાતાસંપા । ૫.

“અનાદિકમનુત્પન્નં, પરકીયં વા પ્રયોજનાભાવાત્ ।”

નિશ્ચય પ્રત્યુત્પન્ન નયને સ્વીકારીને કરેલો છે. ‘કાલંતર’ ઇત્યાદિ । નિશ્ચય પ્રત્યુત્પન્ન નયની દષ્ટિથી સિદ્ધની પ્રરૂપણા શ્લોકના ઉત્તરાર્ધમાં જણાવેલા - (૧) કાળાન્તર (૨) અનુસમય અને (૩) વેદાદિ - ચાર આ ત્રણે દ્વારો વિના જ કરવી કારણ કે સિદ્ધક્ષેત્રમાં કોઈ પણ પ્રકારનો કાળ નથી. હવે, અંતર-તે પણ અનેક આશ્રયરૂપ અને અનુસમય દ્વારરૂપ છે. કારણ કે એનું અતીત અનાગતકાળ પરકીય કાંઈ નથી. “નાઈયમણુપ્પન્નં પરકીયં વા પઓયણાભાવા - અર્થાત્ પ્રયોજનના અભાવે અતીત અનુત્પન્ન કે પરકીય નથી.” એ વચનથી વેદ-તીર્થ-લિંગ-ચરિત્ર એ ચાર દ્વારથી પણ આ નય સિદ્ધો રહિત છે, ત્યાં ભાવતીર્થ - લિંગ અને ચરિત્રનો પણ સંભવ નથી. “સિદ્ધનો ચારિત્રી [નો અચારિત્રી] એ ન્યાયથી.” અર્થાત્ સિદ્ધ ચારિત્રી પણ નથી અને અચારિત્રી પણ નથી. ॥ ૧૪ ॥

(મૂ૦) બુદ્ધે ણાણોગાહણ, અપ્પડિવડિતો ય આર્યંભાવે ત્તિ ।

ણિચ્છય પઢમણયસ્સ યં, અંતપયા દોણિણ ચરુસું પિ ॥૧૫॥

(છા૦) બુદ્ધે જ્ઞાનાવગાહને અપ્રતિપતિતશ્ચાત્મભાવે ઇતિ ।

નિશ્ચયઃ પ્રથમનયસ્ય ચાન્તઃપદૌ દ્વૌ ચતુર્ષુ અપિ ॥ ૧૫ ॥

(ટી૦) “બુદ્ધે ણાણોગાહણ” ઇત્યાદિ ॥ [બુદ્ધત્વાદિ] યુક્ત એવ સિદ્ધઃ યત આત્મભાવ એવ સિદ્ધો ભવતિ ન ચ પરભાવે । ‘અપ્પરિવડિઓ’ ત્તિ અયમુત્કૃષ્ટદ્વારવિકલ્પઃ, યતસ્તસ્ય ચત્વારો વિકલ્પાઃ - અપ્પરિવડિયા ૧. સંખેજ્જકાલપરિવડિયા ૨. અસંખેજ્જકાલપરિવડિયા ૩. અણંત-કાલપરિવડિય ૪. ત્તિ । ‘ણિચ્છય’ત્તિ નિશ્ચયપ્રત્યુત્પન્નસ્યૈષા પરૂપણા સમાપ્તેતિ । અથ પ્રથમસ્ય પુનઃ કા ? ભણ્યતે - ‘પઢમણયસ્સ ડ’

ખેતે કાલે ગતિવેદે' ત્યાદ્યશેષદ્વારવિષયેતિ વાક્યશેષઃ । કુત્ત એષોઽર્થો લભ્યતે? इति तदुच्यते - “आइल्लेसुं तिसुं पगयं” इत्यस्मात्सर्वद्वार-विषया प्ररूपणाऽस्येति । ‘अंतपया दोण्णि चउसुं पि’त्ति “गणणप्पबहुं” इत्येते द्वारे चतुर्ष्वपि नयेषु ल्यब्लोपे सप्तमी, चतुरोऽपि नयानधिकृत्य वक्तव्ये इत्यर्थः । यतो गणनाद्वारे एगाई सिद्धा अष्टशतं यावत् अतो निश्चयस्यापि एकसिद्धः परमार्थः । अल्पबहुत्वेऽपि एकसिद्धोऽल्प इति गाथार्थः ॥ १५ ॥

इदानीं याभ्यां व्याप्तिर्दृष्टा ताभ्यां निर्दिशन्नाह—

(અનુ.) જે સિદ્ધ હોય તે બુદ્ધત્વાદિ ગુણોથી યુક્ત જ હોય કારણ કે સિદ્ધ આત્મભાવમાં વર્તે છે પરભાવમાં નહિ. ‘અપ્રતિપતિત’ આ ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર વિકલ્પ છે કારણ કે ત્યાં ચાર વિકલ્પો છે : ૧. અપ્રતિપતિત ૨. સંખ્યેયકાળ પ્રતિપતિત ૩. અસંખ્યેયકાળ પ્રતિપતિત ૪. અનંતકાળ પ્રતિપતિત. આ રીતે નિશ્ચયપ્રત્યુત્પન્નની પ્રરૂપણા પૂરી થઈ. હવે, પ્રથમની પ્રરૂપણા કરે છે તે કઈ ? પ્રથમનયની ક્ષેત્ર-કાળ-ગતિ-વેદાદિ અશેષ દ્વાર વિષયક પ્રરૂપણા છે એ શેષ વાક્યનો તાત્પર્યાર્થ છે. આ અર્થ કઈ રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? જે ૧૨મા શ્લોકના ઉત્તરાર્ધમાં “આइल्लेसुं तिसुं पगयं” જણાવેલ હતું એનાથી સર્વ દ્વાર વિષયક પ્રરૂપણા કરાય છે. ૧. ‘અંતપયા દોણ્ણિ ચउसुं पि’ અર્થાત્ ચારે નયોમાં અંતિમ બે પદો (દ્વારો) ‘ગણણપ્પબહું’ એ પદથી ગણના અને અલ્પબહુત્વ કહેવામાં આવે છે. અહીં બહુવચનનો લોપ કરી ‘ચउसुं’ એ દ્વારા સપ્તમી વિભક્તિ દર્શાવી છે અર્થાત્ એ ચારેયદ્વારોમાં અંતિમ બે દ્વારો ગણના અને અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. કારણ કે ‘ગણના’ દ્વારમાં ‘એકાદિ એકસો આઠ સુધી સિદ્ધો’ એમ કહ્યું છે એટલે નિશ્ચયનયનો સિદ્ધ પણ વાસ્તવિક રીતે એક સિદ્ધ છે અને અલ્પબહુત્વ દ્વારમાં પણ એક સિદ્ધ એ અલ્પ દ્વારમાં આવે છે. ॥ ૧૫ ॥

હવે, જે બે નયો દ્વારા વ્યાપ્તિ ઘટે છે તે બે નયોથી નિર્દેશ કરે છે.

(મૂ૦) બિતિયતતિર્ણિં એત્તો, ણર્ણિં છેત્તાઇમગ્ગણા ભણિયા ।
સંક્ષેવે વિત્થારે, જો ય વિસેસો સ વિણ્ણેઓ ॥ ૧૬ ॥

(છા૦) દ્વિતીયતૃતીયાધ્યામિતો નયાધ્યાં ક્ષેત્રાદિમાર્ગણા ભણિતા ।
સંક્ષેપે વિસ્તારે યશ્ચ વિશેષઃ સ વિજ્ઞેયઃ ॥ ૧૬ ॥

(ટી૦) “બિતિયતર્ણિં” ગાહા ॥ ‘એત્તો’ત્તિ દ્વિતીયતૃતીયામ્યામ્ અનન્તરપૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયસાંવ્યવહારિકપ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપનીય સંજ્ઞાધ્યાં છેત્તાઇમગ્ગણા ભણિયા આત્તૈઃ સંક્ષેપં વિસ્તારં ચાધિકૃત્ય સૈવેહાપિ નયોક્તે^૧ પ્રકરણે વિજ્ઞેયા । યશ્ચાત્ર વિશેષઃ સ ચ વિજ્ઞેય ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૬ ॥
અમુમેવાર્થં સ્પષ્ટયન્નાહ—

(અનુ.) અહીં બીજા અને ત્રીજા અનંતરપૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીય અને સાંવ્યવહારિક પ્રત્યુત્પન્નભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નામના નયો દ્વારા ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા આપ્ત પુરુષો દ્વારા સંક્ષેપ અને વિસ્તારને આશ્રયીને કહેવાયેલી છે તે જ અહીં પણ નયો દ્વારા કહેવાયેલા પ્રકરણમાં જાણવી અને અહીં જે વિશેષ રીતે બતાવવાનું છે તે જાણવું.

આ જ વાતને વધુ સ્પષ્ટ કરતાં જણાવે છે -

(મૂ૦) પગયં પચ્ચુપ્પણ્ણે-ગણ્ણતરેણં ચ પુવ્વભાવેણં ।
જમ્હા સવ્વે ભાવા, પરંપરત્તે સમણુભૂયા ॥ ૧૭ ॥

(છા૦) પ્રકૃતં પ્રત્યુત્પન્નેનાન્યતરેણ ચ પૂર્વભાવેન ।
યસ્માત્સર્વે ભાવાઃ, પરંપરત્વે સમણુભૂતાઃ ॥ ૧૭ ॥

૧. ‘વિસ્તાર’ ધ-ઘ-ઙ પુસ્તકેષુ । ૨. ‘મયોક્તે’ ધ-ઘ-ઙ પુસ્તકેષુ ।

(ટી૦) “પગયં પચ્ચુપ્પણે” ત્યાદિ કઠ્ઠચં પ્રાગર્ધમ્ । પશ્ચાર્ધમપિ ‘જમ્હે’ ત્યાદિ । અતઃ પરંપરપૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયોઽપિ નાધિક્રિયતે । પારિશેષ્યાદ્ દ્વાવેવ નયૌ અધિક્રિયેતે इति ગાથાર્થઃ ॥ ૧૭ ॥ એવં તાવદુપયોગિનો યે નયાસ્તે પ્રરૂપિતાસ્તદ્વિષયવિભાગશ્ચ પ્રદર્શિતઃ । સાંપ્રતં સત્પદાદીનાં માર્ગણાદ્વારેષુ પરૂપણા ક્રિયતે, તત્રાપિ ‘યશોદેશસ્તથા નિર્દેશઃ’ इति ન્યાયાત્ક્ષેત્રદ્વારમધિકૃત્ય તાવત્ ક્રિયતે । સિદ્ધ इत्यस्य પદસ્ય ક્વ ક્ષેત્રે પદાર્થસદ્ભાવોઽસ્તિ ? ક્વ વા નાસ્તિ ?, તત્ર યત્ર નાસ્તિ તત્ક્ષેત્રપ્રદર્શનાયાહ—

(અનુ.) આ પ્રકરણમાં નિશ્ચય પ્રત્યુત્પન્ન નયનો અધિકાર ન હોવાથી, અને પરંપરપૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નય પણ અધિકૃત નથી કર્યો. એટલે પારિશેષ ન્યાયથી બે નયો જ અધિકૃત કર્યા છે. ॥ ૧૭ ॥ આ રીતે જે ઉપયોગી બે નયો છે તે બતાવ્યા છે અને તેનો વિષયવિભાગ બતાવ્યો છે. હવે, માર્ગણા દ્વારોમાં સત્પદાદિની પ્રરૂપણા કરે છે, ત્યાં પણ ઉદ્દેશ અનુસાર નિર્દેશ હોય છે. એ ન્યાયથી ક્ષેત્ર દ્વારને આશ્રયીને ક્ષેત્રની પ્રરૂપણા કરાય છે. ‘સિદ્ધ’ આ પદનો કયા ક્ષેત્રમાં પદાર્થ સદ્ભાવ છે ? અથવા કયા ક્ષેત્રમાં નથી ? તેમાં જ્યાં નથી, તે ક્ષેત્ર બતાવે છે. ॥ ૧૭ ॥

(મૂ૦) જત્થ નવિ ભૂયપુલ્લં, ઠાણણિસીયણતુયટ્ટુણં વા વિ ।

તત્થ ડ ચરિમસરીરો, ણ ભૂયપુલ્લો ભવિસ્સો વા ॥ ૧૮ ॥

(છા૦) યત્ર નાપિ ભૂતપૂર્વ, સ્થાનનિષીદનત્વગ્વર્તનં વાપિ ।

તત્ર તુ ચરિમશરીરો, ન ભૂતપૂર્વો ભવિષ્યદ્વા ॥ ૧૮ ॥

(ટી૦) “જત્થ ણવિ ભૂયપુલ્લં” इत्यादि ॥ किं तत् ? इत्याह—
સ્થાનં - કાયોત્સર્ગઃ નિષીદનમ્ - આસનં ત્વગ્વર્તનં - શયનં વાપિ । તત્ર તુ ચરિમશરીરો ન ભૂતપૂર્વ इति, કોઽર્થઃ ? અતીતે કાલે અનાદૌ, ભવિષ્યે

વેતિ એવમાગામિનિ કાલેઽનન્તે । કસ્માત્ ? યતસ્તત્ર ચરમશરીરસ્ય શરીરકં ન સમ્માતિ ન ચાવતિષ્ઠતે, પર્વતકૂટાદૌ નિઃશુષિરેઽતિસ્વલ્પ-શુષિરે વા ગોપુચ્છકૃતૌ વા અગ્રે વા વિદ્યુત્રભાદીનાં યથા મેરુસમીપે એતેષુ સ્થાનેષુ ન સિધ્યતિ । ણામેવોપરિ આકાશે સિધ્યતીતિ ગાથાર્થઃ ॥૧૮॥

(અનુ.) જ્યાં ક્યારેય કાયોત્સર્ગ આસન કે ત્વગ્વર્તન અર્થાત્ શયન સ્થાન નથી થતું ત્યાં કોઈ ચરમશરીરી પહેલાં થયો ન હોય અર્થાત્ અતીત એવા અનાદિકાળમાં અથવા આગામી અનંત ભવિષ્યકાળમાં આવા એકપણ સ્થાનાદિમાં ચરમશરીરી હોતા/થતા નથી. કારણ કે ત્યાં તેમનું શરીર સમાતું નથી અને તે ત્યાં રહી શકતા નથી જેમકે પર્વતના કૂટ વગેરે ઉપર, શુષિર-છિદ્ર વિનાના અથવા નાના-અલ્પ છિદ્રવાળા ગુફા વગેરે સ્થાનો, ગોપુચ્છ આકારના સ્થાનો, મેરુની સમીપમાં રહેલા વિદ્યુત્રભાદિ પર્વતોના અગ્ર ભાગમાં મેરુની સમીપે વિદ્યુત્રભાદિ ચારે ગજદંત પર્વતોનો અગ્રભાગ અંગુલના અસંખ્યાત ભાગ જેટલો બતાવેલો છે એટલા પ્રદેશમાં કોઈ ચરમશરીરી કાયોત્સર્ગ, આસન કે શયન કરી શકે તેવી શક્યતા પણ હોતી નથી એટલે આવા પ્રદેશમાંથી તેઓ સિદ્ધ થતા નથી, સિદ્ધ થવા માટે ઉક્ત ત્રણ અવસ્થાઓ કહેલી છે તે કોઈને કોઈ જીવને અવશ્ય હોય અને આટલા મોટા શરીરને આવા અગ્રભાગાદિ ઉપર રાખવું શક્ય નથી માટે તે સ્થાનોમાંથી સિદ્ધ ન થાય પણ તે સ્થાનો ઉપર આકાશમાં રહેલો સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૧૮ ॥

(મૂ૦) એસું ણ વિ ઋમણા, ઊવસમણા સઘ્વણાણલંભો વા ।

ણ વિ કો વિ વીયરાગં, ઋવેંતગં વા તર્હિ ણેઙ્ગ ॥ ૧૯ ॥

(છા૦) એતેષુ નાપિ ક્ષપણા, ડપશમના સર્વજ્ઞાનલમ્ભો વા ।

નાપિ કોઽપિ વીતરાગં ક્ષપકં વા તત્ર નયતિ ॥ ૧૯ ॥

(ટી૦) “‘एएसुं ण वि’”ગાહા ‘एतेषु’ अनन्तरगाथासंभावितेषु एते क्षपणादयो भावा न भवन्ति, न चैतत्कर्तृन् कश्चित्त्र नयति, स्वभावादनु-
भावान्यथाऽनुपपत्तेरिति गाथार्थः ॥ १९ ॥ एतांश्च न नयति
कश्चिदित्याह—

(અનુ.) આગળની ગાથા (૧૮)માં સંભાવિત સ્થાનોમાં આ બધા ક્ષપકશ્રેણી-ઉપશમશ્રેણી, કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિ વગેરે ભાવો થતા નથી અને આ ક્રિયા કરનાર આત્માઓને કોઈ આવા સ્થાનોમાં લઈ જઈ શકતું નથી, જો એમ થાય તો જગત્સ્વભાવભૂત આવા ભાવોની અન્યથાનુપપત્તિનો પ્રસંગ આવે, જગત્સ્વભાવથી જ આવા ભાવો ક્યારેય ઘટતા નથી. જે આગળની ગાથામાં જણાવશે. ॥ ૧૯ ॥

આવા ભાવવાળા આત્માઓને કોઈ લઈ જઈ શકતું નથી તે બતાવે છે—

(મૂ૦) समर्णि अवगयवेयं, परिहार पुलागं अप्पमत्तं वा ।

चोद्दसपुर्व्वि आहारगं च ण वि कोइ संहरइ ॥ २० ॥

(છા૦) श्रमणीमपगतवेदं, परिहारं पुलाकमप्रमत्तं वा ।

चतुर्दशपूर्वीणमाहारकं च नापि कोऽपि संहरति ॥ २० ॥

(ટી૦) “‘समर्णि’” ગાહા કણ્ઠ્યા ॥ નવરં, “‘अपगतवेदः’” ક્ષીણવેદો ગૃહ્યતે । ‘परिहारः’ परिहारतपस्वीति ॥ २० ॥ अधुना यत्र सन्ति
सिद्धास्तदाह—

(અનુ.) “‘श्रमणी’” ગાથાર્થ સરળ છે, પરંતુ અપગતવેદવાળો અહીં ક્ષીણવેદવાળો ગ્રહણ કરાય છે. ‘परिहार’ એટલે કે પરિહાર ચારિત્રનો આરાધક તપસ્વી લેવો. શ્રમણી અર્થાત્ સાધ્વી, અપગતવેદ, ²પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા, પુલાક લબ્ધિવાળા,

૧. ‘गमप्’-‘क’ પુસ્તકે । ૨. પરિહાર વિશુદ્ધિચારિત્ર અને પુલાક લબ્ધિવાળા સાધુનું વર્ણન અન્યગ્રંથોમાં વિસ્તૃત રીતે આપેલું છે તે માટે આવશ્યક નિર્યુક્તિ આદિ ગ્રંથો જોવા.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનકે રહેલા, ચૌદપૂર્વી, આહારક લબ્ધિવાળા આટલા વિશેષણવાળાનું કોઈ પણ સંહરણ કરી શકતું નથી. ॥ ૨૦ ॥

સિદ્ધો જે સ્થાનમાં હોય છે તે સ્થાનનું નિરૂપણ કરે છે.

(મૂ૦) खेत्ते उ उड्डलोए, तिरिए य अहे य तिविहलोए वि ।
तिरिए वासहरेसुं, दीवेसुं तहा समुद्देसु ॥ २१ ॥

(છા૦) ક્ષેત્રે તૂર્ધ્વલોકે, તિરશ્ચિ ચાધશ્ચ ત્રિવિધલોકેઽપિ ।
તિયગ્વર્ષધરેષુ, દ્વિપેષુ તથા સમુદ્રેષુ ॥ ૨૧ ॥

(ટી૦) “खेत्ते उ उड्डलोए” ગાહા કળ્ઠયા ॥ ૨૧ ॥ વિશેષમાહ—

(અનુ.) ગાથાર્થ સરળ છે. ઉર્ધ્વલોક, તિર્યગ્લોક અને અધોલોક એમ ત્રણે પ્રકારના લોકમાં, તિચ્છલોકમાં, વર્ષધરો, દ્વીપો અને સમુદ્રોમાં સિદ્ધો હોય છે. અર્થાત્ ઉક્ત સ્થાનોમાંથી આત્માઓ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૨૧ ॥ એમાં જે વિશેષ છે તે બતાવે છે.

(૧) સત્યદ પ્રરુપણા દ્વાર (મૂળ)

૧. ક્ષેત્ર દ્વાર

(મૂ૦) दीवसमुद्देसङ्गाइएसु वाघायखेत्तओ सिद्धा ।

णिव्वाघाएण पुणो, पण्णरससु कम्मभूमीसु ॥ २२ ॥ दारं ॥

(છા૦) सार्धद्वयद्वीपसमुद्रेषु व्याघातक्षेत्रतः सिद्धाः ।

निर्व्याघातेन पुनः, पञ्चदशसु कर्मभूमिषु ॥ २२ ॥ द्वारं ॥

(ટી૦) “दीवसमुद्देसङ्गाइ” ગાહા ॥ અર્ધતૃતીયદ્વીપસમુદ્રાન્ત-
ર્વર્તિનિ આકાશે સર્વવ્યાપ્ત્યા સિદ્ધા વ્યાઘાતક્ષેત્રમધિકૃત્ય । વ્યાઘાતઃ-
સંહરણમ્^૧ । ણિવ્વાઘાઓ જત્યુપ્પણ્ણો, સેસં કંઠમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૨ ॥
ગતં ક્ષેત્રદ્વારમ્, કાલદ્વારમાહ—

૧. ‘અડ્ઢાઇસુ’ ડ પુસ્તકે ઝુઙ્ઙજ્ઞ એસુ-ઇતિ નંદિસૂત્ર મલયગિરિવૃત્તૌ । ૨. નિર્વ્યાઘાતો યત્રોત્પન્નઃ શેષં કળ્ઠયમ્ ।

(અનુ.) અઢી દ્વીપ - સમુદ્રના અંદર રહેલા આકાશમાં વ્યાધાત અર્થાત્ સંહરણને આશ્રયીને સર્વવ્યાપ્તિથી અર્થાત્ સર્વક્ષેત્રમાંથી સિદ્ધો થાય છે. અને નિવ્યાધાત અર્થાત્ જ્યાં ઉત્પન્ન થયો હોય તે તે ક્ષેત્રને આશ્રયીને તે-તે ક્ષેત્રમાંથી એટલે કે પંદર કર્મભૂમિઓમાંથી સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૨૨ ॥

આ રીતે, ક્ષેત્રને આશ્રયીને દ્વારગાથા કહી. હવે કાલ દ્વાર જણાવે છે.

૨. કાળ દ્વાર

(મૂ૦) તત્કાલો તયકાલો, તત્કાલોસપ્પિણીઙ્ગિતિવિહો ડ ૩ ।

તયકાલો ઓસપ્પિણિ, ડસ્સપ્પિણિ સવ્વલોએ વિ ॥ ૨૩ ॥

(છા૦) તત્કાલસ્તદકાલઃ, તત્કાલઃ અવસર્પિણ્યાદયસ્ત્રિવિધસ્તુ ।

તદકાલોડવસર્પિણ્યુત્સર્પિણી સર્વલોકેડપિ ॥ ૨૩ ॥

(ટી૦) “તત્કાલો તદકાલો” ઇત્યાદિ ॥ તેષાં - સિદ્ધાનાં કાલસ્તત્કાલઃ ચરમશરીરદ્રવ્યકર્મભૂમિક્ષેત્રવદ્ યસ્તેષાં કૃત્સ્નકર્મક્ષય સહકારિકારણત્વેનોપયુજ્યતે । ઉક્તં ચ - “^૧ઉદયક્ષયખઓવસમોવસમા જં ચ કમ્મુણો ભણિયા । દવ્વં ખેત્તં કાલં, ભવં ચ ભાવં ચ સંપપ્પ ॥ ૧ ॥” સ ચ ત્રિવિધઃ, ^૨ઓસપ્પિણી ડસ્સપ્પિણી ણોઓસપ્પિણીણો- ડસ્સપ્પિણીરૂવો-એતદ્વયવિકલો મહાવિદેહેષુ ^૩નોત્સર્પિણ્યવસર્પિણીરૂપો દ્રષ્ટવ્યઃ । તદકાલઃ પુનર્યસ્તેષાં સહકારિત્વેન નોપયુજ્યતે, સમયક્ષેત્ર- બાહ્યશેષત્રૈલોક્યવત્ । તથા ચાહ - “^૪તદકાલો ઓસપ્પિણી ડસ્સપ્પિણી

૧. “ઉદયક્ષયક્ષયોપશમોપશમા યચ્ચ કર્મણો ભણિતાઃ । દ્રવ્યં ક્ષેત્રં કાલં, ભવં ચ ભાવં ચ સંપ્રાપ્ત્ય ॥ ૧ ॥” ૨. અવસર્પિણ્યુત્સર્પિણી નોઅવત્સર્પિણીનોઅવસર્પિણી રૂપઃ ।

૩. ‘નોત્સર્પિણી દ્રષ્ટવ્યા’ ક-ખ-ગ-ઘ પુસ્તકેષુ । ૪. “તદકાલઃ અવ- સર્પિણ્યુત્સર્પિણી સર્વલોકેડપિ”

સવ્વલોએ વિ” અતો દ્વિવિધઃ । અયમત્ર ભાવાર્થઃ - ઓસપ્પિણીએ ઉસ્સપ્પિણીએ ય સવ્વો સમયરાસી તદકાલો ભણ્ણઈ । જો ય તત્થ મહાવિદેહગો તયક્કાલો સિજ્ઞઈ સો ય તક્કાલો એગસમયલક્ખણો દવ્વટ્ટયાએ સમયખેત્તપ્પમાણો । જઓ લોગપમાણે ભણિયં - “હેટ્ઠા મજ્ઞે ઉવરિં, છવ્વીઝ્ઞલ્લરિમુઠ્ઠંગસંઠાણો । લોગો અદ્ધાગારો, અદ્ધા ખેત્તાગિર્ઠિ ણેઓ ॥ ૧ ॥” પજ્જવટ્ટયાએ પુણ સવ્વલોગવાવી, જઓ જીવા સમયખેત્તે ઉપ્પજ્જંતિ વિયંતિ ય । જીવા ય સમુઘાણં ઉવવાણ ય સવ્વં લોગં વાવેંતિ, તે ય કાલાણણ્ણત્તણઓ કાલો, અઓ સવ્વલોગે-ઽવિ । ચિરંતનટીકાકારેણાવિ ભણિયં - “એવં તદકાલો જયા ભરહેરવણ્ણસુ ઓસપ્પિણી તયા સવ્વલોએ વિ ઓસપ્પિણી, એવં ઉસ્સપ્પિણી વિ, એવં સુસમસુસમાઝયા વિ ભેયાં ।” પ્રકૃતાનુપયોગિત્વાદેવં કસ્માત્પ્રરૂપણા ? ઇતિ ચેદુચ્ચતે - પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયનયાપેક્ષયા કેવલિસમુદ્ધાતે પ્રથમ-સમયસિદ્ધસ્ય વા સિદ્ધિક્ષેત્રે કથજ્વિવદુપયોગિત્વાદિત્યલમતિપ્રસન્નેનેતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૩ ॥ તત્ર તાવત્તત્કાલપ્રભેદપ્રદર્શનાયાહ—

(અનુ.) તે સિદ્ધોનો કાળ તે તત્કાળ, ચરમશરીરદ્રવ્ય કર્મભૂમિ ક્ષેત્રની જેમ જે તેમનાં સકલકર્મક્ષયના સહકારિ કારણ તરીકે ઉપયોગમાં આવે છે તે કાળ. જે ક્ષેત્રમાંથી-કર્મભૂમિ ક્ષેત્રમાંથી સિદ્ધ

૧. જયા ભરહેરવણ્ણસુ ઉસ્સપ્પિણી તયા સવ્વલોએ વિ ઉસ્સપ્પિણી વિ’ ઙ પુસ્તકે ।
૨. [છા૦ અવસર્પિણ્યા ઉત્સર્પિણ્યાશ્ચ સર્વઃ સમયરાશિસ્તદકાલો ભણ્યતે । યશ્ચ તત્ર મહાવિદેહગસ્તદકાલઃ સિધ્ધયિતિ સ ચ તત્કાલઃ એકસમયલક્ષણો દ્રવ્યાર્થતયા સમય-ક્ષેત્રપ્રમાણઃ । યતો લોકપ્રમાણે ભણિતમ્ - “અધો મધ્યે ઉપરિ, સ્તબકઝ્ઞલ્લરિમુદ્ઙ્ગ-સંસ્થાનઃ । લોકો અદ્ધાકારોઽદ્ધા ક્ષેત્રાકૃતિર્જેયઃ ॥ ૧ ॥” પર્યવાર્થતયા પુનઃ સર્વ-લોકવ્યાપી, યતો જીવાઃ સમયક્ષેત્રે ઉત્પદ્યન્તે ચયન્તિ ચ । જીવાશ્ચ સમુદ્ધાતેનોપપાતેન ચ સર્વં લોકં વ્યાપ્નુવન્તિ, તે ચ કાલાનન્યત્વાત્કાલઃ, અતઃ સર્વલોકેઽપિ । ચિરન્તનટીકાકારેણાપિ ભણિતં - “એવં તદકાલો યદા ભરતૈરવતેષ્વવસર્પિણી તદા સર્વલોકેઽપિ અવસર્પિણી એવમુત્સર્પિણ્યપ્યેવં સુષમસુષમાદિકા અપિ ભેદાઃ ।”]

થાય તે ચરમશરીરદ્રવ્ય કર્મભૂમિ ક્ષેત્ર કહેવાય તેમ જે કાળમાં સિદ્ધ થાય તે ચરમશરીર દ્રવ્યકાળ કહેવાય છે. અને એ કાળ તેના માટે ક્ષેત્રની જેમ સકલ કર્મક્ષયના સહકારિ કારણ તરીકે કહેવાય છે. કહ્યું છે - “ઉદય-ક્ષય-ક્ષયોપશમ-ઉપશમો જે કર્મના કલ્પા છે તે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભવ અને ભાવને આશ્રયીને કલ્પા છે.” તે કાળ ત્રણ પ્રકારનો છે. અવસર્પિણી - ઉત્સર્પિણી અને નોઅવસર્પિણી - નોઉત્સર્પિણી કાળ - અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી વિનાનો મહાવિદેહોમાં નોત્સર્પિણી - અવસર્પિણીરૂપ કાળ જાણવો. સમયક્ષેત્રના બહાર રહેલા આખા ત્રૈલોક્યમાં જેમ કાળ સહકારિ કારણ બનતો નથી તેમ સિદ્ધોનો અકાળ તેમના સહકારિ કારણ તરીકે ઉપયોગી થતો નથી. કહે છે - “તદકાલો ઓસપ્પિણી ડસસપ્પિણી સવ્વલોએ વિ” એટલે બે પ્રકારનો છે ! ભાવાર્થ - અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીનો સર્વ સમયરાશિ તદકાળ કહેવાય છે. જે ત્યાં મહાવિદેહ સંબંધી તદકાળ છે ત્યાં તે એકસમય લક્ષણ તત્કાળ દ્રવ્યાર્થતયા સમયક્ષેત્રપ્રમાણ સિદ્ધ થાય છે. કેમ કે લોકપ્રમાણમાં કહ્યું છે - “નીચે, મધ્યમાં અને ઉપરથી આ લોક સ્તબક-ઝાલર-મૃદંગ સંસ્થાનવાળો અર્ધાકારનો અદ્વાક્ષેત્રાકૃતિ જાણવો. ॥૧૧॥” પર્યવાર્થતયા તે સર્વલોકવ્યાપી છે, કારણ કે, જીવો સમયક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મરે છે. અને જીવો સમુદ્ઘાત અને ઉપપાતથી સર્વ લોકમાં વ્યાપ્ત થાય છે. એટલે સર્વલોકમાં પણ તે કાળથી અનન્ય હોવાથી કાળ તરીકે ગણાય છે. ચિરંતન ટીકાકારે પણ કહ્યું છે - “એ રીતે તદકાળ છે જ્યારે ભરત ઐરવત ક્ષેત્રોમાં અવસર્પિણી છે ત્યારે સર્વલોકમાં પણ અવસર્પિણી છે એમ જ ઉત્સર્પિણી પણ જાણવી અને સુષમસુષમાદિ ભેદો પણ જાણવા.”

પ્ર. પ્રકૃતમાં તો આ વાત ઉપયોગી નથી તો આ રીતે પ્રરૂપણા કેમ કરો છો ?

ઉ. પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીયનયની અપેક્ષાએ કેવલિ સમુદ્ઘાતમાં અથવા પ્રથમ સમયસિદ્ધને સિદ્ધક્ષેત્રમાં કાંઈક ઉપયોગી હોવાથી આ રીતે પ્રરૂપણા કરી છે. એટલે અતિપ્રસંગ નથી ॥ ૨૩ ॥ ત્યાં તત્કાલના પ્રભેદ બતાવે છે -

(મૂ૦) જમ્મણસાહરણેણં, દુવિહો જમ્મેણ તિવિહ કાલેણં ।

ઓસપ્પિણિઉસ્સપ્પિણી, તિરિણ ઉભયસ્સ પડિસેહો ॥ ૨૪ ॥

(છા૦) જન્મસંહરણાભ્યાં દ્વિવિધો જન્મતસ્ત્રિવિધઃ કાલેન ।

અવર્સર્પિણ્યુત્સર્પિણ્યૌ, તિરિશ્ચ ઉભયસ્ય પ્રતિષેધઃ ॥ ૨૪ ॥

(ટી૦) “જમ્મણે” ત્યાદિ ॥ જમ્મઓ સાહરણઓ ય દુવિહો તત્કાલો, સુસમદૂસમાઈજાઓ જમ્મઓ । એવં સો પુણો દુવિહો, જમ્મેણ સુસમદુસમાદુસમસુસમાસુ જાઓ । ‘તિવિહો’ કાલેણં સુસમદુસમાદુસમસુસમાસુ જાતો તાસુ ચેવ સિદ્ધો દુસમસુસમાઈ જાઓ દૂસમાઈ સિદ્ધો જહા જંબુણામો । દોસુ વિ ઓસપ્પિણીઉસ્સપ્પિણીસુ જાયસ્સ તિરિક્ખજોણિયસ્સ ‘ઉભયસ્સ પડિસેહો’તિ કાલસ્સ દુવિહજમ્મતિ-વિહકાલલક્ખણસ્સતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૪ ॥ અમુમેવાર્થં વિતન્વન્નાહ—

(અનુ.) તત્કાળ સિદ્ધ બે પ્રકારના હોય છે જન્મથી અને સંહરણથી ત્યાં સુષમદુષમાદિ (સુષમદુઃષમા, દુઃષમ સુષમો) કાળમાં જન્મેલો જન્મથી હોય છે આ પણ પાછો બે પ્રકારનો છે જે જન્મથી સુષમદુષમ-દુષમસુષમામાં જન્મેલો છે. તથા કાળથી ત્રણ પ્રકારનો છે (૧) સુષમ દુષમામાં જન્મેલો સુષમ દુષમામાં સિદ્ધ

૧. જન્મતઃ સંહરણતશ્ચ દ્વિવિધસ્તત્કાલઃ, સુષમદુષમાદિજાતો જન્મતઃ । એવં સ પુનર્દ્વિવિધઃ, જન્મતઃ સુષમદુષમાદુષમસુષમાસુ જાતસ્તાસુ ચૈવ સિદ્ધો દુષ્ષમસુષમાયાં જાતો દુષ્ષમાયાં સિદ્ધો યથા જમ્બુનામા । દ્વયોરપિ અવર્સર્પિણ્યુત્સર્પિણ્યોર્જાતસ્ય તિર્યગ્યોનેઃ ‘ઉભયસ્ય પ્રતિષેધ’ ઇતિ કાલસ્ય દ્વિવિધજન્મત્રિવિધકાલલક્ષણસ્ય ।

(૨) સુષમ દુષમામાં જન્મેલો તથા દુષમ સુષમામાં જન્મેલો દુષમ સુષમામાં સિદ્ધ તથા (૩) દુઃષમસુષમામાં જન્મેલો દુઃષમામાં સિદ્ધ થયેલો. જેમકે જંબૂનામ - જંબૂસ્વામી તથા બંને ય અવસર્પિણી - ઉત્સર્પિણીમાં જન્મેલ તિર્યચ્યોનિવાળાનો બે પ્રકારના જન્મ અને ત્રણ પ્રકારના કાળ સ્વરૂપ બંને કાળનો પ્રતિષેધ છે. અર્થાત્ તિર્યચો એકેય કાળમાં તિર્યચગતિને આશ્રયીને સિદ્ધ થતા નથી. ॥ ૨૪ ॥ આ જ વાતને વિસ્તારથી બતાવે છે -

(મૂ૦) દોસુ વિ સમાસુ જાયા, સિજ્ઞંતોસપ્પિણીએ કાલતિજે ।

તીસુ ય જાયા ઝસસપ્પિણીએ સિજ્ઞંતિ કાલદુએ ॥ ૨૫ ॥

(છા૦) દ્વયોરપિ સમયોર્જાતાઃ સિધ્ધ્યન્ત્યવસર્પિણ્યાં કાલત્રિકે ।

ત્રિષુ ચ જાતા ઝસર્પિણ્યાં, સિધ્ધ્યન્તિ કાલદ્વિકે ॥ ૨૫ ॥

(ટી૦) “દોસુ વિ સમાસુ જાયા” ઇત્યાદિ ॥ વ્યાખ્યાતાથૌં બેદૌ^૧ । એવં તાવ ઓસપ્પિણીએ, ‘તીસુ ય જાયા ઝસસપ્પિણીએ’^૨ તિસુ અરણસુ દૂસમાઇસુ જાયાં સિજ્ઞંતિ પુણં કાલદુએ સુસમાદુસમાદિસુ, જત્થ ઝસમ્મો ઝપ્પણ્ણો” । ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૫ ॥ સંહરણસ્ય પ્રભેદપ્રદર્શનાયાહ—

(અનુ.) અવસર્પિણી કાળમાં સુષમ-દુષમા અને દુઃષમ સુષમા આ બે આરામાં જન્મેલા ઉક્ત ૨, તથા દુષમાકાળ સ્વરૂપ પાંચમા આરામાં અર્થાત્ ત્રણ કાળમાં (૩જો, ૪થો અને પાંચમો આરો) સિદ્ધ થાય છે તથા ઉત્સર્પિણી કાળમાં દુષમા-દુષમસુષમા અને

૧. એવં તાવદવસર્પિણ્યામ્ । ૨. ‘ઝસસપ્પિણીએ’ ય-ગ-ઘ પુસ્તકેષુ । ૩. ‘ત્રિષ્વકરેષુ દુષ્ષમાદિષુ જાતાઃ સિધ્ધ્યન્તિ પુનઃ કાલદ્વિકે સુષમાદુષ્ષમાદિષુ યત્ર ઋષભ ઉત્પન્નઃ’ । ૪. પૂર્વવાક્યગતાદિશબ્દેન સુષમદુષ્ષમારકગ્રહાત્ સાધર્મ્યમાત્રદર્શનાયૈતત્ । ૫. ‘દુસમાસુસમાદિસુ’ ઙ પુસ્તકે ।

સુષમદુષમા આ ત્રણ કાળમાં જન્મે છે પરંતુ દુષમ-સુષમા અને સુષમદુષમા આ બે કાળમાં જ સિદ્ધ થાય છે. અહીં જે ‘જ્યાં ઋષભદેવ ઉત્પન્ન થયા’ એમ લખ્યું છે તે સુષમ-દુષમા કાળના સાધર્મ્ય દર્શાવવા માત્રથી જ લખ્યું છે. ઋષભદેવ અવસર્પિણીના ત્રીજા-સુષમ દુષમ કાળમાં જન્મ્યા છે અને ઉત્સર્પિણીમાં તે જ આરામાં સિદ્ધ થાય છે તેટલા માત્ર જ આ ઉલ્લેખ કર્યો છે. ॥ ૨૫ ॥

: સંહરણના પ્રભેદો :

(મૂ૦) સાહરણે ભેયદુગં, ણિવ્વાઘાણ તહેવ વાઘાણ ।

વાઘાણ સવ્વસમા, ણિવ્વાઘાણ જન્મસમા ॥ ૨૬ ॥

(છ૦) સંહરણે ભેદદ્વિકં, નિર્વ્યાઘાતે તથૈવ વ્યાઘાતે ।

વ્યાઘાતે સર્વસમાઃ, નિર્વ્યાઘાતેન જન્મસમા ॥ ૨૬ ॥

(ટી૦) “સાહરણે ભેદદુગં” इत्यादि ॥ साहरणं - अन्नत्थ णयणं । द्वैविध्यमाह - ‘णिव्वाघाण तहेव वाघाण’ व्याहननं व्याघातः - यत्र सिद्धभावो व्याहन्यते एकान्तसुषमादि, तदन्यस्तु निर्व्याघातस्तत्रैव संह्रियत इति हृदयार्थः । शेषं गतार्थम् ॥ २६ ॥ अत्राह परः - यः कारणभावं न प्रतिपद्यते किं तेन प्ररूपितेन ? इत्याशङ्क्याह—

(અનુ.) અહીં સંહરણના બે ભેદો બતાવે છે. સંહરણ એટલે તે સ્થાનેથી અન્ય સ્થાનમાં લઈ જવું તે બે રીતે થાય છે - (૧) નિર્વ્યાઘાતથી - કોઈ પણ જાતના વ્યાઘાતનો જ્યાં સંભવ નથી અર્થાત્ તે જ કાળમાં ત્યાં જ અન્યત્ર સ્થાને જેનું સંહરણ થાય તે નિર્વ્યાઘાત સંહરણ કહેવાય, કારણ ત્યાં આત્માનો સિદ્ધભાવ હણાતો નથી ત્યાંથી

તે સિદ્ધ થઈ શકે છે. અને (૨) વ્યાધાતથી - જ્યાં સિદ્ધભાવ હણાય છે તે એકાન્ત સુષમા અથવા સુષમા-આદિકાળ એ કાળમાં કોઈ આત્મા સિદ્ધ થઈ શકતો નથી, એવો કાળ જ્યાં વર્તતો હોય તેવા ઉત્તર-દેવકુરુ ક્ષેત્રાદિ સ્થાનોમાં જે સંહરણ થાય તે વ્યાધાત સંહરણ કહેવાય છે એવો કહેવાનો આશય છે. જ્યારે વ્યાધાતથી સંહરણ થાય ત્યારે સર્વસમા હોઈ શકે પણ નિવ્યાધાતથી છ એ કાળ સંહરણ થાય તો જન્મ જે કાળમાં થયો હોય તે કાળમાં જ થાય છે. ॥ ૨૬ ॥

પ્ર. જે કારણભાવને સ્વીકારે નહિ તે પ્રરૂપણરૂપ કાર્યનો અહીં શું મતલબ છે ?

ઉ.(મૂ૦) સમયક્ષેત્તે વદ્વંતણ કાલેણ સવ્વલોણ વિ ।

સંવવહારો જહ તહ, તયકાલેણંપિ દુવિહેણં ॥ ૨૭ ॥

(છા૦) સમયક્ષેત્રે વર્તમાનેન કાલેન સર્વલોકેઽપિ ।

સંવ્યવહારો યથા તથા, તદકાલેનાપિ દ્વિવિધેન ॥ ૨૭ ॥

(ટી૦) “સમયક્ષેત્તે વદ્વંતણે” ત્યાદિ ॥ અત્રસ્થેન કાલેન યથા ‘સંવ્યવહારઃ’ જીવપુદ્ગલાનાં ભવસ્થિતિકર્મસ્થિતિકાયસ્થિતિ-પ્રભૃતિર્દેવનારકેષુ યથાયુષ્કં ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણીત્યાદિ તહ તયકાલેણં પિ ‘દુવિહેણં’ તિ દુવિહેણં યથા કેવલિસમુગ્ધાણ સિદ્ધૌ ગચ્છતઃ, પ્રદર્શિતં ચૈતદાદાવેવેતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૭ ॥ અત્ર—

(અનુ.) જે રીતે અહીંના કાળથી જીવપુદ્ગલોની ભવસ્થિતિ - કર્મસ્થિતિ - કાયસ્થિતિ વગેરે અને દેવનારકોના વિષયમાં તેત્રીશ સાગરોપમાદિ યથાયુષ્ય વ્યવહાર છે તેમ બે પ્રકારના તદ્દકાળથી પણ કેવલીસમુદ્ધાતમાં અને મોક્ષમાં જતા જીવનો વ્યવહાર પણ ચાલેછે જે આગળ બતાવેલું જ છે. ॥ ૨૭ ॥ અહીં—

૧. ‘સંવવહારે’ ગ-ઘ પુસ્તકયોઃ । ૨. ‘તદકાલેણં’ ઙ પુસ્તકે ।

(મૂ૦) તંદકાલમ્મિ ય દુવિહે, છવ્વિહભેએ વિ એક્કમેક્કમ્મિ ।

જમ્મડ સાહરણે વા, સિજ્ઝઇ એવં વિયાણેજ્જા ॥ ૨૮ ॥ દારં ॥

(છા૦) તદકાલે ચ દ્વિવિધે, ષડ્વિધભેદેઽપ્યેકૈકસ્મિન્ ।

જન્મતઃ સંહરણે વા સિધ્યત્યેવં વિજાનીયાત્ ॥ ૨૮ ॥ દ્વારં ॥

(ટી૦) “તદકાલમ્મિ ય દુવિહે” ગાહા ॥ ‘દ્વિવિધે’ ઉક્તલક્ષણે ।

પુનઃ પ્રભેદાનાહ-‘છવ્વિહભેએ વિ’ એકાન્તસુષમાદિકે ષડરકે ‘એક્કમેક્કમ્મિ’ત્તિ એકૈકસ્મિન્ સમયરાશાવપિ વિંશતિસાગરોપમકોટી-કોટ્યન્તર્વર્તિનિ ‘જમ્મદો સાહરણે વા’ એતે અધિકૃત્ય । જમ્મઓ ઉસભાદીણં પિ યથા તત્કાલઃ તત્કારણાત્મના ઉપકરોતિ ઉત્સર્પિણીસુષમ દુષ્પમાદિરૂપઃ, નૈવમતત્કાલઃ, સામાન્યરૂપત્વાત્સમસ્તસમયક્ષેત્રવ્યાપકત્વાદસ્ય । યથા સાધ્યરોગવિશેષક્ષયાર્થં પ્રભવન્તિ નિમ્બશિરીષાદયો વનસ્પતિવિશેષાઃ, નૈવં વનસ્પતિઃ, સામાન્યરૂપત્વાદસ્ય । તદકાલેઽપિ જમ્મદો સાહરણે વા સિજ્ઝઇ એવં વિયાણેજ્જા, તદકાલસ્ય ઉભયોરપિ તુલ્યત્વાદિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૮ ॥ સાંપ્રતં ગતૌ સત્પદપ્રરૂપણાં માર્ગયન્નાહ—

(અનુ.) તદકાળના બે ભેદો કેવલિસમુદ્ઘાત સમયે અને સિદ્ધિમાં જતી વખતે થાય છે તે આગળ બતાવ્યું હવે તેના પ્રભેદોને જણાવે છે. જન્મ અથવા સંહરણને આશ્રયીને એકાન્ત સુષમાદિ રૂપ છ આરારૂપ વીશ કોટા કોટી સાગરોપમ અંદર રહેલ એક-એક સમયરાશિમાં પણ છ પ્રભેદો છે. એમાં, જન્મથી ઋષભાદિ માટે પણ જે રીતે ઉત્સર્પિણીનો સુષમ (સિદ્ધિગતિમાં ગમનરૂપ કાળ સ્વરૂપે) દુષ્પમાદિરૂપ તત્કાળ તત્કરણસ્વરૂપે ઉપકાર કરે છે એટલે એ રીતે અતત્કાળ નથી થતો. કારણ કે એ કાળ સમસ્ત સમયક્ષેત્રમાં વ્યાપક હોવાથી સામાન્યરૂપ છે. જે રીતે સાધ્ય એવા રોગના વિશેષરીતે ક્ષય માટે વિશેષ પ્રકારની લીમડો - શિષિર વગેરે વનસ્પતિઓ અસરકારક થાય છે, એ રીતે દરેક વનસ્પતિઓ અસરકારક થતી નથી, કારણ

અહીં વિશેષ રોગનું નિદાન કરવાનું છે એટલા માટે વિશેષ વનસ્પતિ આવશ્યક છે, સામાન્ય રૂપ કોઈ પણ વનસ્પતિ એ કાર્યમાં સમર્થ થતી નથી. એ રીતે તદ્દકાળ બંને (જન્મ અને સંહરણવાળા) માટે સમાન છે માટે, તદ્દકાળમાં પણ જન્મથી અથવા સંહરણથી વિશેષ કારણ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય છે એમ જાણવું. ॥ ૨૮ ॥

હવે, સત્પદ્મપ્રરૂપણા માર્ગશાને ગતિમાં બતાવે છે -

૩. ગતિ માર્ગશામાં સિદ્ધ

(મૂ૦) મણુયગઈએ સિજ્ઝાઈ, પચ્ચુપ્પણં પડુચ્ચા ઉ ણયં તુ ।
સવ્વાસુ પુવ્વભાવે - ણણંતરભવેણ સિજ્ઝાણયા ॥૨૯॥ દારં ॥

(છા૦) મનુષ્યગતૌ સિધ્ધ્યતિ પ્રત્યુત્પન્નં પ્રતીત્ય તુ નયં તુ ।

સર્વાસુ પૂર્વભાવેનાનન્તરભવેન સિધ્ધ્યતા ॥ ૨૯ ॥ દ્વારં ॥

(ટી૦) “મણુયગઈએ” ગાહા ॥ ગતાર્થા । નવરં ‘સર્વાસુ’ ચૌસુ ગઈસુ પુવ્વભાવણયદરિસણેણ અનન્તરભવં અંગીકારં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૨૯ ॥ અધુના વેદમધિકૃત્યાહ—

(અનુ.) પ્રત્યુત્પન્ન નયને આશ્રયીને મનુષ્યગતિમાં સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ તે સિવાય દેવ-મનુષ્ય-તિર્યચ-નારક ગતિમાંથી પૂર્વભાવનયના દર્શનથી અનંતરભવને અંગીકાર કરી સિધ્ધતા બતાવી છે. અર્થાત્ દેવ-મનુષ્ય-તિર્યચ કે નારક અનંતરભવમાં મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થઈ શકે છે એને આશ્રયીને તે-તે ભવના તેની પૂર્વભાવનયતા બતાવી છે. ॥ ૨૯ ॥ હવે વેદને આશ્રયીને બતાવે છે.

૪. વેદ માર્ગશામાં સિદ્ધ

(મૂ૦) અવગયવેઓ સિજ્ઝાઈ, પચ્ચુપ્પણં ણયં પડુચ્ચા ઉ ।
સવ્વેહિ વિ વેઈહિ, સિજ્ઝાઈ સમઈયણયવાયા ॥ ૩૦ ॥ દારં ॥

૧. ચતુર્ષુ ગતિષુ પૂર્વભાવનયદર્શનેન ૨. અંગીકૃત્યા

(છા૦) અપગતવેદઃ સિધ્ધ્યતિ પ્રત્યુત્પન્નં નયં પ્રતીત્ય તુ ।

સર્વેષ્વપિ વેદેષુ સિધ્ધ્યતિ સમતીતનયવાદાત્ ॥ ૩૦ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “અવગયવેઓ” ગાહા^૧ ॥ નવરં વેયા તિણિણ પુરિસિત્થિણ-
પુંસગા । સમતીતનયવાદાત્, સમતીતો - પુવ્વભાવપણ્ણવણિજ્જો ત્તિ
ગાથાર્થઃ ॥ ૩૦ ॥ તીર્થદ્વારમાહ—

(અનુ.) પ્રત્યુત્પન્ન નય (વર્તમાન નય)ને આશ્રયીને અપગતવેદ-
જેના ત્રણે વેદો (પુરુષવેદ - સ્ત્રીવેદ - નપુંસક વેદ) ક્ષય થઈ ચૂક્યા
છે તે સિદ્ધ થાય છે અને સમતીત - પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નય ને
આશ્રયીને અર્થાત્ જે પૂર્વ કાળમાં ત્રણમાંથી અન્ય કોઈ વેદમાં
વર્તમાન હતો તેને આશ્રયીને સર્વ વેદોથી સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૩૦ ॥

હવે, તીર્થ દ્વાર કહે છે.

૫. તીર્થ દ્વાર

(મૂ૦) ણોતિત્થસિદ્ધ તિત્થં-કરા ય તિત્થગરતિત્થઽતિત્થગરા ।

સિદ્ધા ય અતિત્થયરી, એવં તિત્થંકરીતિત્થે ॥ ૩૧ ॥ દારં ॥

(છા૦) નોતીર્થસિદ્ધાસ્તીર્થકરાશ્ચ તીર્થકરતીર્થેઽતીર્થકરાઃ ।

સિદ્ધાશ્ચાતીર્થકરી, એવં તીર્થકરીતીર્થે ॥ ૩૧ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ણોતિત્થસિદ્ધ” ઇત્યાદિ ॥ ‘ણોતિત્થસિદ્ધા - પત્તેયબુદ્ધા,
એકદેશભાવતીર્થે સિદ્ધત્વાત્, દ્રવ્યતીર્થ રજોહરણમુખવસ્ત્રિકાદિ, તત્ત્વ
તેષાં નાસ્તિ, તેણ નોતિત્થસિદ્ધા ભણંતિ, એગો વિયપ્પો, તિત્થંકરા ય
ત્તિ દ્વિતીયઃ । ‘તિત્થગરતિત્થ’ત્તિ તીર્થકરતીર્થે અકારપ્રશ્લેષાદ-

૧. નવરં વેદાસ્ત્રયઃ પુરુષસ્ત્રીનપુંસકાઃ x સમતીતઃ પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીય ઇતિ ।

૨. નોતીર્થસિદ્ધાઃપ્રત્યેકબુદ્ધાઃ । ૩. ‘ભાવતીર્થસિ’ ગ-ઘ પુસ્તકયોઃ । ૪. “તેન
નોતીર્થસિદ્ધા ભણન્તિ, એકો વિકલ્પઃ, તીર્થકરાશ્ચેતિ” ।

તીર્થકરાશ્ચ તૃતીયઃ । એતે ચ પુનપુનસકલિઙ્ગાઃ સર્વે ગૃહીતાઃ । ‘સિદ્ધા ય અતિત્થકરી’^૧ ઈત્યી સિદ્ધા इत्यर्थः । ચત્વારોऽપ્યેતે વિકલ્પાસ્તીર્થકર-તીર્થે । તીર્થકરીતીર્થેऽપ્યેત એવ । યત આહ - ‘એવં તિત્થંકરીતિત્થે’ પ્રાઙ્ન્યાયાદ્રુતાર્થમેતત્ । વિશેષસ્તુ તીર્થકરીતીર્થાભિલાપ ઇતિ મલ્લિ-સ્વામિનીપ્રભૃતીનામિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૧ ॥ લિઙ્ગદ્વારમાહ—

(અનુ.) તીર્થસિદ્ધદ્વારમાં જે નોતીર્થસિદ્ધ તરીકે પ્રત્યેક બુદ્ધો કહ્યા છે તે એક દેશ ભાવતીર્થને આશ્રયીને કહ્યા છે. કારણકે રજોહરણ - મુખવસ્ત્રિકાદિને દ્રવ્યતીર્થ કહેવાય છે જે એમની પાસે હોતું નથી. એટલે એમને નોતીર્થ અર્થાત્ દ્રવ્યતીર્થ જેમની પાસે નથી એવા નોતીર્થ સિદ્ધ કહેવાય છે. આ તીર્થસિદ્ધ દ્વારનો પ્રથમ વિકલ્પ છે. ૧, તીર્થકર થઈને જે સિદ્ધ થાય તે તીર્થકર સિદ્ધ. ૨. તીર્થકરના તીર્થમાં અતીર્થકર અર્થાત્ તીર્થકર સિવાયના જે ગુણધરાદિ સિદ્ધ થાય તે અતીર્થકર સિદ્ધ. ૩. આ ઉપરના ત્રણે વિકલ્પોમાં પુરુષલિંગ અને નપુંસકલિંગવાળા ગ્રહણ કરાયા છે. તથા સ્ત્રીસિદ્ધ. ૪. આ ચારે વિકલ્પો તીર્થકરના તીર્થમાં છે તે રીતે તીર્થકરોના તીર્થમાં પણ આ જ ચારે વિકલ્પો જાણવા. પરંતુએમાં વિશેષ તરીકે તીર્થકરીતીર્થમાં એમ કહેવું જેમકે મલ્લી સ્વામિની તીર્થકરી થયા એમ ત્યાં તીર્થકરી તીર્થ એવો આલાપ કરવો. ॥ ૩૧ ॥

૬. લિંગ દ્વાર

(મૂ૦) લિંગેણ અણ્ણલિંગે, ગિહત્થલિંગે તહેવ ય સલિંગે ।

સલ્લેહિં દલ્લિંગે, ભાવેણ સલિંગે સંજમઓ ॥ ૩૨ ॥ દારં ॥

(છા૦) લિઙ્ગેનાન્યલિઙ્ગે ગૃહસ્થલિઙ્ગે તથૈવ ચ સ્વલિઙ્ગે ।

સર્વે દ્રવ્યલિઙ્ગે, ભાવેન સ્વલિઙ્ગે સંયમતઃ ॥ ૩૨ ॥ દ્વારં ॥

(ટી૦) “લિંગેણ” ગાહા ॥ ઁણ્ણલિંગં ચરગાઈણં, ગિહત્થલિંગં મરુદેવીપભિઈણં, સલિંગં સાહુસાહુણીણં, ભાવેણ સમ્મત્તાઈણા તિવિહેણ ણિયમઓ સલિંગે, સંજમઓ સવ્વસાવજ્જજોગવિરહલક્ખણં પડુચ્ચેતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૨ ॥ ચરિત્ર દ્વારમાહ—

(અનુ.) લિંગદ્વાર સિદ્ધ બતાવે છે. એમાં અન્યલિંગી એટલે ચરક-પાખંડી વગેરે ગૃહસ્થ લિંગી મરુદેવી - ભરતવગેરે, સ્વલિંગી સાધુ-સાધ્વીઓ, આ દ્રવ્ય લિંગ સિદ્ધની અપેક્ષાએ જણાવ્યું. ભાવથી સમ્યક્ત્વાદિ ત્રિવિધથી અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ, દેશ વિરતિ, સર્વવિરતિથી નિયમા સ્વલિંગમાં સિદ્ધ થાય છે. સંયમથી-સર્વસાવધ યોગથી વિરતિ સ્વરૂપ સંયમને આશ્રયીને સ્વલિંગમાં રહેલો ભાવ સંયમવાળો જે સિદ્ધ થાય તે ભાવથી સ્વલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે. ॥ ૩૨ ॥

૭. ચારિત્ર દ્વાર

(મૂ૦) ચરણમ્મિ અહક્કાણ, પચ્ચુપણ્ણેણ સિજ્ઝહ ણાણં ।

પુવ્વાણંતરચરણે, તિચચ્ચક્રગપંચગગમેણં ॥ ૩૩ ॥

વંજિયમવંજિયે યા, ચરિત્તણાણે ય દોણહ વી ભેયા ।

ણામરહિયા અવંજિય, ણામગ્ગહણમ્મિ વંજણયા ॥ ૩૪ ॥ દારં ॥

(છા૦) ચરણેઽથાક્ષ્યાતે, પ્રત્યુત્પન્નેન સિધ્ધ્યતિ નયેન ।

પૂર્વાનન્તરચરણે, ત્રિચતુષ્કપંચકગમેન ॥ ૩૩ ॥

વ્યંજિતમવ્યંજિતે યૌ ચરિત્રજ્ઞાને ચ દ્વાવપિ ભેદૌ ।

નામરહિતા અવ્યંજિતા, નામગ્રહણે વ્યઞ્જનતા ॥ ૩૪ ॥ દ્વારં ॥

૧. ‘અન્યલિંગં ચરકાદીનાં, ગૃહસ્થલિંગં મરુદેવીપ્રભૃતીનાં, સ્વલિંગં સાધુ-સાધ્વીનાં, ભાવેન સમ્યક્ત્વાદિના ત્રિવિધેન નિયમતઃ સ્વલિંગે, સંયમતઃ સર્વસાવધયોગ વિરતિલક્ષણં પ્રતીત્ય ઇતિ ।

(ટી૦) “ચરણમ્” ગાહા ॥ પુવ્વદ્ધં કંઠં ॥ પચ્છદ્ધં ‘પુવ્વાણંતર ચરણે’તિ અણંતરપુવ્વભાવપણ્ણવણિજ્જં ણયં પડુચ્ચેત્યર્થઃ । તિચ્છકગ્ગ- પંચગગમેણં સિજ્ઝહિ ત્તિ સંબન્ધઃ ॥ ૩૩ ॥ કથમ્ इत्याह - “વંજિયમ- વંજિયં યા” ગાહા ॥ વંજિયં નામ ઉક્કિત્તિયં સામાયિયાદિ, ‘અવંજિયં’ અણુક્કિત્તિયં ચરિત્રજ્ઞાનયોર્દ્વયોરપિ યાવન્તઃ કેચિદિહ સિદ્ધપ્રાભુતે ભેદાઃ પ્રરૂપ્યન્તે સત્પદપ્રરૂપણાદયઃ સંનિકર્ષપર્યન્તા એવં દ્રષ્ટવ્યાઃ । પશ્ચાર્ધં સ્પષ્ટમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૪ ॥ બુદ્ધદ્વારમાહ—

(અનુ.) ચારિત્ર દ્વારમાં પ્રથમ ગાથાનો પૂર્વાર્ધ - યથાખ્યાત ચારિત્રવાળો પ્રત્યુત્પન્ન નયથી તે જ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે. તથા એ સિવાયના અન્ય ચારિત્રવાળો અનંતર પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નયથી ત્રણ-ચાર કે પાંચે ચારિત્ર દ્વારથી સિદ્ધ થાય છે. તે કઈ રીતે. આગળની ગાથામાં દર્શાવે છે કે વ્યંજિત - જેને સામાયિકાદિની ઉત્કીર્તના ઉચ્ચારણાદિ કરી છે તે અને અવ્યંજિત - જ્ઞાન અને ચારિત્ર બંનેયની અનુત્કીર્તના કરી છે તે - તેના જેટલા પણ ભેદો. અહીં સિદ્ધપ્રાભુત ગ્રંથમાં છે તે સત્પદપ્રરૂપણાથી માંડીને સંનિકર્ષ સુધીના છે તેમાં જે ભેદોનું નામ ન આવે તો અવ્યંજિત સમજવા અને નામ આવે તો વ્યંજિત સમજવા. અહીં ચારિત્ર અને જ્ઞાન બંનેયના વ્યંજિત - અવ્યંજિત બે-બે ભેદો છે. એમ જાણવું.

૮. બુદ્ધ દ્વાર

(મૂ૦) પત્તેય સયંબુદ્ધાંબુદ્ધેહિ ય બોહિયા મુણેયવ્વા ।

एयं सयंसंबुद्धा, बुद्धीहि य बोहिया दोणिण ॥ ૩૫ ॥ દારં ॥

૧. પૂર્વાર્ધ કણ્ઠયમ્ ॥ પશ્ચાર્ધ ‘પૂર્વાનન્તરચરણ’ ઇતિ અનન્તરપૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયં નયં પ્રતીત્ય । ત્રિકશ્વતુષ્કપચ્ચકગમેન સિધ્યતીતિ । ૨. વ્યંજિતં નામોત્કીર્તિતં સામાયિકાદિ, ‘અવ્યંજિત’ મનુત્કીર્તિતમ્ । ૩. દીર્ઘતા પ્રાકૃતત્વાત્ । ૪. ‘એવ’ ડ પુસ્તકે ।

(छा०) प्रत्येक-स्वयंबुद्ध-बुद्धैश्च बोधिता ज्ञातव्याः ।

एवं स्वयंबुद्धा बुद्धिभिश्च बोधितौ द्वौः ॥ ३५ ॥ द्वारम् ॥

(टी०) “पत्तेय” गाहा ॥ पत्तेयबुद्धा एके १ ‘सयं (बुद्धा) बुद्धेहि बोहिया’ स्वयमात्मना, स्वतः परतो वा बुद्धाः, स्वयंबुद्धबुद्धास्तैर्बोधिता बितीओ वियप्पो २ । एवं सयंबुद्धा ततिओ ३ । बुद्धीहि य वियप्पिया दोण्णि विगप्पा - बुद्धीहि इत्थीहि बोहियाओ मणुस्सित्थीओ ४, बुद्धीहि य बोहिया मणुस्सा केवला मिस्सा वा ५ एवं पञ्च भेदा इति गाथार्थः ॥ ३५ ॥ ज्ञानद्वारमाह—

(अनु.) बुद्ध सिद्ध द्वारमां पांच प्रकारना बुद्ध सिद्ध होय छे. १, प्रत्येकबुद्ध २, स्वयंबुद्धथी ओषित अेवा बुद्ध सिद्ध ३, स्वयंबुद्ध सिद्ध, बुद्ध थयेली स्त्रीथी विकल्पित. २ विकल्पो छे. १. बुद्धस्त्रीथी ओषित मनुष्य स्त्रीओ अने २, तेनाथी ओषित इक्त पुरुषो अथवा मिश्र.

आ रीते बुद्धसिद्ध द्वारमां पांच भेदोथी सिद्ध थाय छे. ॥३५॥

८. ज्ञान द्वार

(मू०) णाणे केवलणाणी पच्चुपण्णेण सिज्झइ णएणं ।

पडिवाइ अपडिवाइ, दुगतिगचउणाण पुव्वणया ॥ ३६ ॥ द्वारं ॥

(छा०) ज्ञाने केवलज्ञानी प्रत्युत्पन्नेन सिध्यति नयेन ।

प्रतिपात्यप्रतिपाती, द्विकत्रिकचतुर्ज्ञानी पूर्वनयात् ॥ ३६ ॥ द्वारम् ॥

(टी०) “णाणे केवलणाणी” त्यादि ॥ प्रागर्धं कण्ठ्यम् । ‘पडिवाइ’त्ति परिवडिउं पुणो होंति, ‘अप्पडिवाइ’ संतता जाव केवलं ।

१. प्रत्येकबुद्धा एके । २. एवं स्वयंबुद्धास्तृतीयः । बुद्धिभिश्च विकल्पितौ द्वौ विकल्पौ - बुद्धिभिस्त्रिभिर्बोधिता मनुष्यस्त्रियः, बुद्धिभिश्च बोधिता मनुष्याः केवला मिश्रा वा । ३. प्रतिपत्य पुनर्भवति, ‘अप्रतिपाती’ संततं यावत्केवलम् । द्विकत्रिकचतुर्ज्ञानिनः पूर्वनयवादात् ।

દુગતિગચડણાણ પુવ્વણયવાદાદવ્યજ્જિતે, વ્યજ્જિતે મતિશ્રુતે દ્વિકં, મતિશ્રુતાવધયસ્ત્રિકં, મતિશ્રુતમનઃપર્યાયત્રિકં વા, મનઃપર્યાયાન્તા-શ્રતુષ્કમિતિ ॥ ૩૬ ॥ અવગાહનદ્વારમાહ—

(અનુ.) જ્ઞાનસિદ્ધ દ્વારમાં કેવલજ્ઞાની પ્રત્યુત્પન્ન (વર્તમાનકાલિન અવસ્થાના) નયથી આ ભવમાં જ સિદ્ધ થાય છે. તથા પ્રતિપાતિ - જે પડીને ફરીથી ઉપર આવે છે અને અપ્રતિપાતિ - જે કેવલજ્ઞાન સુધી પડ્યા વિના જ આગળ વધે છે અને સિદ્ધ થાય છે, તથા પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નયથી અવ્યંજિત બે-ત્રણ-ચાર જ્ઞાનવાળો તથા વ્યંજિતમાં મતિ-શ્રુતની દ્વિક, મતિ-શ્રુત-અવધિની ત્રિક, તથા મતિ-શ્રુત-મનઃપર્યાય ત્રિક અને મતિ-શ્રુત-અવધિ-મનઃપર્યાય સુધીની ચોકડીવાળો અનંતરાદિ ભવમાં પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નય મતથી સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૩૬ ॥

૧૦. અવગાહના દ્વાર

(મૂ૦) ઓગાહના જહણના, રયણિદુગં તેહ પુણાઈ ઉક્કોસા ।
પંચેવ ધણુસયાઈ, ધણૂપહુત્તેણ અહિયાઈ ॥ ૩૭ ॥ દારં ॥

(છા૦) અવગાહના જઘન્યા રત્નિદ્વિકં તથા પુનરુત્કૃષ્ટા ।
પંચૈવ ધનુઃશતાનિ, ધનુષ્પૃથક્ત્વેનાધિકાનિ ॥ ૩૭ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ઓગાહના” ગાહા ॥ કણ્ઠ્યા । ણેવરં ધણુપહુત્તેણ અહિયાઈ મરુદેવીકાલવર્તીણં, જઓ મરુદેવી વિ આએસંતરેણં ણાભિતુલ્લ ત્તિ પંચવિસધણુઅબ્ભહિયા ઇતિ ભણિયં હોઈ ॥ પુહુત્તસદ્દો બહુત્તવાઈ કમ્મપગડિસંગહણીએ ભણિઓ ત્તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૭ ॥ ઉત્કૃષ્ટદ્વારમધુના, યતઃ ઉત્કૃષ્ટત ઉપાર્ધપુદ્ગલપરાવર્તે^૧ પ્રતિપતિતાઃ સિધ્ધ્યન્તિ અતઃ શેષભેદ-ત્રયોપલક્ષણાર્થમેતદિત્યાહ—

૧. ‘પર્યાયા વા’ ઇતિ ડપુસ્તકે । ૨. ‘અહ’ ડપુસ્તકે । ૩. નવરં ધનુષ્પૃથક્ત્વેનાધિકાનિ મરુદેવીકાલવર્તિનામ્, યતો મરુદેવ્યપિ આદેશાન્તરેણ નાભિતુલ્યેતિ પઞ્ચવિંશતિર્ધનુરભ્યધિકેતિ ભણિતં ભવતિ । પૃથક્ત્વશબ્દો બહુત્વવાચી કર્મપ્રકૃતિ સંગ્રહણ્યાં ભણિત ઇતિ । ૪. ‘અપાર્ધ’ ગ-ઘ પુસ્તકયોઃ । ૫. ‘-પરાવર્તપ્રતિ-’ ડપુસ્તકે ।

(અનુ.) સિદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ પ્રાયોગ્ય જથ્થા અવગાહના ૨ હાથની કહી છે. અર્થાત્ ૨ હાથની કાયાવાળો મનુષ્ય સિદ્ધ થઈ શકે છે તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ધનુષ પૃથક્ત્વ અધિક પાંચશો ધનુષની કહી છે. તે મરૂદેવીના કાળવર્તી જીવોને આશ્રયીને કહી છે કારણ કે મરૂદેવી પણ એક આદેશથી નાભિરાજાના તુલ્ય અવગાહનાવાળા હતા અર્થાત્ પાંચસો પચ્ચીસ (૫૨૫) ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા યુક્ત હતા. એમ કહેલું છે, પૃથક્ત્વ શબ્દ કર્મપ્રકૃતિની સંગ્રહણીમાં બહુત્વવાચિ કહેલો છે અર્થાત્ અનેક પ્રકારે એના અર્થો થાય છે. ॥ ૩૭ ॥

હવે, ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર બતાવે છે કે ઉત્કૃષ્ટથી જીવ કેટલા સમયે સિદ્ધ થાય છે. તો કહે છે એક વખત સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી જો પતિત સમ્યક્ત્વી થાય તો અપાર્ધ - દેશોન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળમાં અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે. એટલે, શેષ ત્રણ ભેદના ઉપલક્ષણ માટે કહે છે.

૧૧. ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર

(મૂ૦) લઘું અપ્પડિવાદી - દંસણમાદીર્હિ કોઙ સિઙ્ગિજ્જા ।

પડિવડ્ડયકાલભેયા, સંખમસંખા અણંતા ય ॥ ૩૮ ॥

(છા૦) લઘ્વાપ્રતિપતિ-દર્શનાદિભિઃ કોઙપિ સિધ્ધેત્ ।

પ્રતિપતિતકાલભેદાઃ, સંખ્યાસંખ્યા અનન્તાશ્ચ ॥ ૩૮ ॥

(ટી૦) “લઘું અપ્પડિવાઈ” ગાહા ॥ દર્શનાદિભિઃ સંપૂર્ણમાર્ગ લઘ્વા તસ્માદપ્રતિપતિત એવ કશ્ચિત્ સિધ્ધયિતિ । કેચિત્ સંખ્યેયા-સંખ્યેયાનન્તકાલપ્રતિપતિતાઃ, અતો ભેદચતુષ્કમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૮ ॥
અન્તરદ્વારમાહ—

(અનુ.) કેટલાક જીવો દર્શનાદિ દ્વારા સંપૂર્ણ માર્ગને પ્રાપ્ત કરીને અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર ક્ષપકશ્રેણી,

કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેમાંથી પડ્યા વગર જ સિદ્ધ થાય છે અને કેટલાંક સંખ્યેય - અસંખ્યેય અથવા અનંતકાળ સુધી પતન પામેલા અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનાદિથી એકવાર ભ્રષ્ટ થયેલા પુનઃ સંખ્યેય - અસંખ્યેય કે અનંતકાળે ફરીથી સમ્યક્ત્વાદિ ભાવોને પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ થાય છે એટલે અહીં પ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વીને આશ્રયીને ચાર ભેદ પડે છે. (૧) સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્તિ પછી અપતિત અવસ્થામાં જ સિદ્ધ થાય છે. (૨) સમ્યગ્દર્શનથી પતિત થયા પછી એ પાછા સંખ્યેય કાળે સમ્યગ્દર્શન પામી સિદ્ધ થાય છે. (૩) કેટલાક અસંખ્યેયકાળ પછી પુનઃ સમ્યગ્દર્શનાદિ પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ થાય છે અને (૪) કેટલાક તો અનંતકાળ પછી અર્થાત્ દેશોન અર્ધ પુદ્ગલાવર્ત સુધીનો પણ કાળ વીત્યા પછી સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૩૮ ॥

૧૨-૧૩. અંતર દ્વાર - અનુસમય દ્વાર

(મૂ૦) સમઓ યં અંતરમ્મી, જહણ્ણ ઉક્કોસણ્ણ છમ્માસા । દારં ।
દોણિણ સમયા જહણ્ણે, ણિરંતરુક્કસ્સ સમયદ્દં ॥૩૯॥ દારં ॥

(છા૦) સમયશ્ચાન્તરે, જઘન્યોત્કૃષ્ટેન ષણ્માસા । દ્વારમ્ ।

દ્વૌ સમયૌ જઘન્યે, નિરન્તરોત્કૃષ્ટમષ્ટસમયમ્ ॥ ૩૯ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સમઓ ય અંતરમ્મી” ગાથાં ॥ નિશ્ચયસ્ય નાસ્ત્યન્તરમ્, એકત્વાત્તસ્ય । પૂર્વનયસ્ય પુનરનેકાપેક્ષયાઽસ્તિ વ્યવહારપરત્વાદસ્યેતિ । શેષં પ્રકટાર્થમિતિ પ્રાગર્ધમ્ । પશ્ચાર્ધેનાણુસમયદ્વારમાહ - ‘દોણિણ સમયે’ત્યાદિ પ્રકાશમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૩૯ ॥ ગણનાદ્વારમાહ—

(અનુ.) બે સિદ્ધ વચ્ચે જઘન્યથી એક સમયનું અંતર પડે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી છ મહિનાનું અંતર પડે છે. અર્થાત્ એક સિદ્ધ થયા પછી તરત જ બીજા સમયમાં કોઈ સિદ્ધ ન થાય અને વચ્ચે

જઘન્યથી એક સમય જેટલું અંતર પડે એ રીતે ઉત્કૃષ્ટથી છ મહિને એક આત્મા સિદ્ધ થાય છે એટલે ત્યાં બે સિદ્ધો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ટથી છ મહિનાનું અંતર પડે છે. નિશ્ચય નય તો એક હોવાથી અંતર સ્વીકારતો નથી, તથા વ્યવહારપર હોવાથી પૂર્વનય અનેક અપેક્ષાવાળો હોઈ એમાં અંતર સ્વીકૃત છે. નિરંતર સિદ્ધમાં જઘન્યથી ૨ સમય સુધી સિદ્ધ થાય છે યાવત્ ઉત્કૃષ્ટથી નિરંતર આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થાય છે પછી વચ્ચે એકાદિ સમયનું આંતરું પડે. આ રીતે અહીં અનુસમય દ્વાર પણ જણાવ્યું. ॥ ૩૮ ॥

૧૪-૧૫. ગણના દ્વાર - અલ્પબહુત્વ દ્વાર

(મૂ૦) સંખાઈ જહળ્લેણં, એકો ઉક્કોસણ અદ્ડસયં ॥ દારં ॥
સિદ્ધાણેગા થોવા, એક્કાસિદ્ધા ઉ સંખગુણા ॥૪૦॥ દારં ॥

(છા૦) સંખ્યયા જઘન્યેનૈક ઉત્કૃષ્ટેનાષ્ટતમ્ ॥ દ્વારમ્ ॥

સિદ્ધાઅનેકાઃ સ્તોકાઃ, એકસિદ્ધાસ્તુ સંખ્યગુણાઃ ॥ ૪૦ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સંખાઈ” ગાહા ॥ પ્રાગર્ધ કળ્લયમ્ । પશ્ચાર્ધેનાલ્પ-બહુત્વદ્વારમાહ - ‘સિદ્ધાણેગા થોવા’ નૈકે-અનેકસિદ્ધા એકસમયેન સ્તોકાઃ । તેથ્ય એક એવ સિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણા ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪૦ ॥ યથા સત્પદપ્રરુપણાદ્વારં પઞ્ચદશભિઃ ક્ષેત્રાદિમાર્ગણાદ્વારૈરુક્તમ્, એવમેવ સકલ-માર્ગણાદ્વારવ્યાપ્ત્યા દ્રવ્યપ્રમાણાદિમૂલદ્વારચતુષ્ટયમપિ દ્રષ્ટવ્યમ્, તથૈવ વક્ષ્યમાણત્વાત્ । અત એવ સત્પદપ્રરુપણામધ્યેઽતિદિશન્નાહ—

(અનુ.) સંખ્યાથી એક સમયમાં જઘન્યથી એક તેમજ ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ (૧૦૮) સિદ્ધ થાય છે. આ ગણના દ્વાર પૂર્વાર્ધથી બતાવી હવે પશ્ચાર્ધથી અલ્પબહુત્વદ્વાર બતાવે છે, એક સમયમાં અનેક સિદ્ધ સર્વથી અલ્પ હોય છે તેમજ એક સમયમાં એક સિદ્ધ તેનાથી સંખ્યેય ગુણા હોય છે. ॥ ૪૦ ॥

૧. ‘સંખગુણા’ ઇ ।

અહીં, જે રીતે પંદર ક્ષેત્રાદિ માર્ગશાદ્ધારોથી સત્પદપ્રરૂપણા દ્વાર કહ્યું તેમ જ સકલ માર્ગશા દ્વારથી વ્યાપ્તિથી દ્રવ્ય પ્રમાણાદિ મૂળ ચારે ય દ્વારો જાણવા. આગળ અમે એ રીતે જ બતાવીશું. એટલે જ અત્યારે સત્પદપ્રરૂપણામાં એનો સંક્ષેપ કરતાં કહે છે -

(મૂ૦) અંતરદારં કાલો, દવ્યપ્રમાણં ચ અપ્યબહુદારં ।

एतसि सद्वाणे, तह वि य दारं करे सफलं ॥ ४१ ॥

(છા૦) અન્તરદ્વારં કાલઃ, દ્રવ્યપ્રમાણં ચાલ્પબહુત્વદ્વારમ્ ।

एतेषां स्वस्थाने तथापि च द्वारं कुर्वे सफलम् ॥ ४१ ॥

(ટી૦) “અંતરદારં કાલો” ગાહા ॥ સંબન્ધેનૈવ ગંતાર્થ ગાથાર્ધમ્ । કિમર્થમિદમ્ ? इत्युच्यते यतो मार्गणाद्वारेषु यदन्तरं तथा कालः तथा गणनैव द्रव्यप्रमाणमुच्यते, संख्या चेत्यनर्थान्तरम्, तथाऽल्पबहुत्वमित्येतदद्वारचतुष्टयमपि मूलद्वारचतुष्टयादभिन्नार्थमतः किमर्थं पुनर्मार्गणाद्वारेषूपन्यस्यते ? इत्यस्य ‘संदेहस्यापनोदार्थम्, अयमत्र भावार्थः - एभिः सत्पदादीनां सन्मात्रादिविभागप्रदर्शनार्थमुपन्यासः । विस्तारार्थस्त्वेषां मूलद्वारगत एव द्रष्टव्यः । तथा चाह - ‘एतसि सद्वाणे’ एतेषां त्वैदंपर्यायार्थःविस्तरार्थः ‘स्वस्थाने’ मूलद्वारेषु द्रष्टव्यः । ‘तथाऽपि चे’ त्येतत्प्रागभिहिताशङ्कितोत्तरद्वारं किंचिदिहावसरप्राप्तं करोमि सफलं यथेदं सत्पदप्ररूपणाद्वारमिति गाथार्थः ॥ ४१ ॥ अत एवान्यत्राप्युपदेशार्थमाह—

(અનુ.) જો કે આગળ માર્ગશાદ્ધારમાં જ ઉપરના અંતર-કાળ-ગણના એજ દ્રવ્ય પ્રમાણ કે સંખ્યા એમાં કોઈ ફરક નથી તથા અલ્પબહુત્વ આ ચારે દ્વારો મૂળ ચારે દ્વારોથી અભિન્ન છે તો એનો માર્ગશાદ્ધારમાં ફરીથી ઉપન્યાસ શા માટે ? આ શંકા દૂર કરવા માટે

જણાવે છે, આ ચાર દ્વારોથી સત્યદાદિની સત્તામાત્રાદિનો વિભાગ બતાવવા માટે ઉપન્યાસ કર્યો છે. એમનો વિસ્તૃત અર્થ તો તમારે એમનાં મૂળ દ્વારમાંથી જાણવો. તે આ રીતે - એમનો વિસ્તારાર્થ સ્વસ્થાનમાં - મૂળદ્વારોમાં જોવો. તો પણ આ પૂર્વે કહેલ શંકાના ઉત્તર દ્વારને અહીં અવસર પ્રાપ્ત કાંઈક સફળ કરું છું જેમ કે આ સત્યદપ્રરૂપણા દ્વાર છે. ॥ ૪૧ ॥

એટલે જ અન્ય સ્થાને પણ ઉપદેશ માટે કહે છે -

(મૂ૦) જત્ય હર્વિજ્જ વિસેસો, તત્ય પરૂવેજ્જ જં વિયાણેજ્જા ।
જત્ય ણ હોજ્જં વિસેસો, તત્ય વિ એયં ચિય ભણેજ્જા ॥૪૨॥

(છા૦) યત્ર ભવેદ્દિશેષસ્તત્ર પ્રરૂપયેદ્ યદ્વિજ્જાનીયાદ્ ।
યત્ર ન ભવેદ્દિશેષસ્તત્રાપ્યેવમેવ ભણેત્ ॥ ૪૨ ॥

॥ સંતપયપરૂવણાદારં સમ્મત્તં ॥

(ટી૦) “જત્ય ભવેજ્જ વિસેસો” ગાહા ॥ ‘યત્ર’ ભાવાલ્પબહુત્વાદૈ દ્વારાન્તરે હવેજ્જ ‘વિસેસો’ ભેદો યથા નારકગત્યાદ્યનન્તરૌદયિકભાવે તથા નિસર્ગૌપશમિકસમ્યગ્દર્શનાદ્યનન્તરભાવ ઇત્યાદિ અલ્પબહુત્વે ચ યથા પરંપરસિદ્ધપ્રરૂપણાયાં તત્ર પ્રરૂપયેદ્દર્શિકચિજ્જાનીયાત્ । જત્ય ણ હોજ્જ વિસેસો તૈત્ર કિમ્ ? તત્ય વિ એયં ચિય ભણેજ્જા સત્યદાભિહિતં સન્માત્રમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪૨ ॥ ગતં સત્યદપ્રરૂપણાદ્વારમ્ । સાંપ્રતં પ્રથમપદે સન્માત્રતયા નિરૂપિતાનાં સિદ્ધાનાં પઞ્ચદશભિરેવ માર્ગણાદ્વારૈર્દ્રવ્યપ્રમાણમુચ્યતે । તત્રાદ્યદ્વયમધિકૃત્ય લાઘવાર્થમોઘતોઽતિદેશમાહ—

(અનુ.) જ્યાં - ભાવ અલ્પબહુત્વાદિ અન્ય દ્વારમાં વિશેષ - ભેદ હોય જેમકે નારકગતિ આદિ પછી તુરંત જ ઔદયિકભાવમાં તેમ નૈસર્ગિક સમ્યગ્દર્શન, ઔપશમિક સમ્યગ્દર્શનાદિ અનંતર

ભાવમાં વગેરે તથા અલ્પબહુત્વાદિમાં જે રીતે પરંપર સિદ્ધની પ્રરૂપણામાં જેમ ભાવાંતર બતાવ્યો છે તેમ ત્યાં જે કાંઈ પણ જણાય તે પ્રરૂપવું. અને જ્યાં વિશેષ ન હોય ત્યાં શું કરવું ? ત્યાં પણ એ રીતે જ સત્યદાદિમાં કહેલ સન્ (સત્તા) માત્ર જ્યાં જે રીતે યોગ્ય લાગે તેમ કહેવું. ॥ ૪૨ ॥

માર્ગશા દ્વારમાં પ્રથમ સત્યદપ્રરૂપણા દ્વાર પૂરું થયું. હવે, પ્રથમ પદમાં સન્માત્ર - સત્તામાત્રથી નિરૂપિત એવા સિદ્ધોનું પંદર માર્ગશા દ્વારમાં જ બીજું દ્રવ્યપ્રમાણ દ્વાર કહેવાય છે, ત્યાં પ્રથમ બે દ્વારને આશ્રયીને લાઘવ માટે ઓઘથી સંક્ષેપ કરે છે. ॥ ૨ ॥

દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વાર

૧. ક્ષેત્ર દ્વાર

(મૂ૦) ઉભયમ્મિ છેત્તકાલે, સદ્ધાણે સિજ્ઞઈં ડ અદ્ડસયં ।

વીસપુહુત્તં વીસા-એગયરે દસ ડ સાહરણે ॥ ૪૩ ॥

(છા૦) ઉભયસ્મિન્ ક્ષેત્રકાલે, સ્વસ્થાને સિધ્ધતિ તુ અષ્ટશતમ્ ।

વિંશતિપૃથક્ત્વં વિંશતિરેકતરસ્મિન્ દશ તુ સંહરણે ॥ ૪૩ ॥

(ટી૦) “ઉભયમ્મિ છેત્તકાલે” ઇત્યાદિ ॥ ક્ષેત્રં ચ કાલશ્ચેત્યેત-
દેવોભયં તત્ર, એતસ્મિન્ કિમ્ ? અત આહ - ‘સદ્ધાણે સિજ્ઞઈં તુ
અદ્ડસયં’ યત્ર જાતઃ સિધ્ધતિ તત્સ્વસ્થાનં - તિર્યગ્લોકાદિ ક્ષેત્રમ્,
કાલસ્તુ અવસર્પિણીઉત્સર્પિણીનોઉત્સર્પિ (પ્યવસર્પિ)પ્યાદિ, તત્રાષ્ટશતં
સિધ્ધતિ । વીસપુહુત્તં અહોલોએ, દ્વિપ્રભૃતિરાનવભ્યઃ પૃથક્ત્વમ્,
અધોલોઈયગામેસુ એયં, વીસાએગયરે વિજય ઇત્યર્થઃ । દસ ડ સાહરણે
જત્થ જા(ની)ઓ તત્થ દેવકુરુત્તરકુરુપ્રભૃતિકાલેસુસમસુસમાઈએ ઇતિ
ગાથાર્થઃ ॥ ૪૩ ॥ સાંપ્રતં ક્ષેત્રમેવાધિકૃત્ય વિભાગત આહ—

(અનુ.) સ્વસ્થાનમાં - જે સ્થાનમાં જન્મેલો હોય તે ક્ષેત્ર અને કાળમાં સિદ્ધ થાય છે. અહીં ક્ષેત્રથી તિર્યગ્લોકાદિ ક્ષેત્ર, અને કાળ - અવસર્પિણી - ઉત્સર્પિણી ભરત ઐરવતક્ષેત્રમાં તથા નોઉત્સર્પિણી - અવસર્પિણી મહાવિદેહાદિ ક્ષેત્રને આશ્રયીને જાણવો. આવા ક્ષેત્ર અને કાળમાં એક સમયમાં ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. તથા અધોલોક ક્ષેત્રમાં વીશ પૃથક્ત્વ એટલે ૨૨ થી ૨૯ જે અધોલોકાદિ ગામોમાં સિદ્ધ થાય છે. તથા કોઈપણ એક વિજયમાં વીશ સિદ્ધ થાય છે. જ્યાં સંહરણથી દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ વગેરે ક્ષેત્રોમાં અને કાળ-સુષમ સુષમાદિમાં લઈ જવામાં આવે ત્યાં તે ક્ષેત્ર કે કાળના ઉત્કૃષ્ટથી દશ જીવો સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૪૩ ॥

હવે, ક્ષેત્રને જ આશ્રયીને વિભાગથી જણાવે

॥ ક્ષેત્રમાં વિભાગથી સિદ્ધ ॥

(મૂ૦) ચત્તારિ ડહ્લોએ, જલે ચઢ્ઠકં દુવે સમુદ્દમ્મિ
અદ્દસયં તિરિલોએ, વીસપુહુતં અહોલોએ ॥ ૪૩ ॥

(છા૦) ચત્તાર ઋર્ધ્વલોકે, જલે ચતુષ્કં દ્વૌ સમુદ્રે ।
અષ્ટશતં તિર્યગ્લોકે, વિંશતિપૃથક્ત્વમધોલોકે ॥ ૪૪ ॥

(ટી૦) “ચત્તારિ ડહ્લોએ” ગાહા ॥ સંવ્વત્થ વિ ડહ્લોએ
એગસમણં ચત્તારિ સિજ્ઞંતિ, એવં સવ્વત્થ સમયખેત્તે । જલમજ્ઞે ચઢ્ઠકં ।
દુવે ‘સમુદ્દમ્મિ’ એકંમિ લવણે કાલાયણે વા । અદ્દસયં તિરિયલોએ,
જઓ સો સદ્ધાણં તેણા ‘વીસપુહુતં અહોલોએ’ ભાવિતાર્થમેતદિતિ
ગાથાર્થઃ ॥ ૪૪ ॥ સાંપ્રતં સંહરણવિભાગાર્થમાહ—

૧. સર્વત્રાપ્યુર્ધ્વલોક એકસમયેન ચત્તારઃ સિધ્ધ્યન્તિ, એવં સર્વત્ર સમયક્ષેત્રે, જલમધ્યે ચતુષ્કમ્ । ૨. એકસ્મિન્નલવણે કાલોદધૌ વા । ૩. ‘કાલોયણે’ ક । ૪. અષ્ટશતં તિર્યગ્લોકે, યતઃ સ સ્વસ્થાનં તેન ।

(અનુ.) ઉર્ધ્વલોકમાં સર્વત્ર એક સમયે ચાર સિદ્ધ થાય છે એમ, સર્વત્ર સમયક્ષેત્રમાં જાણવું. જલ (સમુદ્ર)માં ચાર, અર્થાત્ લવણસમુદ્રમાં બે અને કાલોદયમાં બે સિદ્ધ થાય છે. તિર્યગ્લોકમાં એક સમયે ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ સિદ્ધ થાય છે, કારણ કે સ્વસ્થાન છે અર્થાત્ જન્મ સ્થાન છે. અધોલૌકિક ગ્રામોમાં વીશ પૃથક્ત્વ સિદ્ધ થાય છે. એ વાત બતાવેલી જ છે. ॥ ૪ ॥

સંહરણ વિભાગ

(મૂ૦) સંકામણાદસગં, દો ચેવ ય હોંતિ પંડગવણમ્મિ ।

સમણ ય અટ્ટસયં, પણ્ણરસસુ કમ્મભૂમીસુ ॥ ૪૫ ॥ દારં ॥

(છા૦) સંક્રમણાદ દશ, દ્વૌ ચેવ ચ ભવતઃ પણ્ણકવને ।

સમયેન ચાષ્ટ્ણતં, પજ્વદશસુ કર્મભૂમિષુ ॥ ૪૫ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સંકામણાદસયં” ગાહા ॥ ‘તીસાએ અકમ્મભૂમીસુ પન્નરસસુ કમ્મભૂમીસુ સવ્વત્થ સંકામણાદસ સિજ્ઞંતિ । પંડગ-વણે દો, પંડગવણે ચત્તારિ । સેસંમિ ટંકે વા કૂડે વા સેલે વા વાસે વા વાસહેરે વા ઉક્કોસેણં એગસમણ દસ સિજ્ઞંતિ । એ ય ભેયા લિહિયા અપ્પબહુત્તદારે ઉવઓગિણેત્તિ કાઠં । પચ્છદ્ધં કણ્ઠયમ્ । જમ્મઓ એયં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪૫ ॥ ગતં ક્ષેત્ર દ્વારમ્ । કાલદ્વારમાહ—

(અનુ.) ત્રીશ અકર્મભૂમિઓ અને પંદર કર્મભૂમિઓમાં સર્વત્ર સંક્રમણથી દશ સિદ્ધ થાય છે. પાંડુકવનમાં બે, નંદનવનમાં ચાર, અને શેષ ટંક, કૂટ, શૈલ, વર્ષ, કે વર્ષધર ઉપર એક સમયમાં

૧. ત્રિંશદકર્મભૂમિષુ પજ્વદશસુ કર્મભૂમિષુ સર્વત્ર સંક્રમણતો દશ સિધ્ધન્તિ । પણ્ણકવને દ્વૌ, નંદનવને ચત્તારઃ । શેષે ટણ્કે વા કૂટે વા શૈલે વા વર્ષે વા વર્ષધરે વોત્કૃષ્ટેનૈકસમયેન દશ સિધ્ધન્તિ । એતે ચ ભેદા લિખિતાઽત્પબહુત્વદ્વારે ઉપયોગિન ઇતિ કૃત્વા । પશ્ચાર્દ્ધ । જન્મત એતદિતિ । ૨. ‘પંડગે’ સ્વ-ઘ-ઙ્ ।

ઉત્કૃષ્ટથી દશ સિદ્ધ થાય છે અહીં, આ ભેદો આગળ આવતા અલ્પબહુત્વદ્વારમાં ઉપયોગી છે એટલે લખ્યા છે. તથા ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં જણાવ્યું છે કે પંદર કર્મભૂમિઓમાં એક સમયે ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ (૧૦૮) સિદ્ધ થાય છે. તે જન્મને આશ્રયીને કહ્યું છે. ॥ ૪૫ ॥ ક્ષેત્રદ્વારની પ્રરૂપણા પૂરી થઈ.

૨. કાળ દ્વાર

(મૂ૦) ઓસપ્પિણિઁસ્સપ્પિણિ-તઇચચત્થાસમાસુ અદ્ડસયં ।

પંચમિયાએ વીસં, દસગં દસગં ચ સેસેસુ ॥ ૪૬ ॥

તક્કાલમ્મિ ડ એવં, તદકાલે સવ્વહિં પિ અદ્ડસયં ।

જમ્હા વિદેહકાલો, વટ્ટઇ સવ્વેસુ કાલેસું ॥ ૪૭ ॥ દારં ॥

(છા૦) અવસર્પિણ્યુત્સર્પિણી - તૃતીય - ચતુર્થસમાસ્વષ્ટશતમ્ ।

પંચમ્યાં વિશતિઃ, દશકં દશકં ચ શેષાસુ ॥ ૪૬ ॥

તત્કાલે ત્વેવં, તદકાલે સર્વસ્મિન્નપ્યષ્ટશતમ્ ।

યસ્માદ્વિદેહકાલો વર્તતે સર્વેષુ કાલેષુ ॥ ૪૭ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ઓસપ્પિણી” ગાહા ॥ દોસુ વિ ઓસપ્પિણી ડસ્સપ્પિણીસુ તઇચચત્થેસુ અરેસુ અદ્ડસયં । પંચમિયાએ દૂસમાએ વીસં, ઓસપ્પિણીએ એયં, ણ ડ ડસ્સપ્પિણીએ, તીર્થાભાવાત્ । સેસેસુ અરેસુ દસ સિજ્ઞંતિ દોસુ વિ ઓસપ્પિણીઁસ્સપ્પિણીસુ સંહરણે તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪૬ ॥ “તક્કાલમ્મિ” ગાહા ॥ એવં તત્કાલમધિકૃત્યોક્તમ્ । તદકાલે ‘સવ્વહિં પિ’ ઈગંતસુસમાઇસુ દુવાલસેસુ વિ અરેસુ એયં

૧. દ્વયોરપ્યવસર્પિણ્યુત્સર્પિણ્યોસ્તૃતીયચતુર્થયોરકયોરષ્ટશતમ્ । પંચમ્યાં દુષ્ષમાયાં વિશતિઃ, અવસર્પિણ્યામેતદ્, ન તૂત્સર્પિણ્યામ્ । ૨. શેષેષુ અરકેષુ દશ સિધ્ધ્યન્તિ દ્વયોરપ્યવસર્પિણ્યોત્સર્પિણ્યોઃ સંહરણે ઇતિ । ૩. એકાન્તસુષમાદિષુ દ્વાદશસુ અપ્યરકેષ્વેતદષ્ટશતં કસ્માત્ ?, યસ્માદ્વિદેહકાલઃ ।

અદ્વસયં, કમ્હા ?, જમ્હા વિદેહકાલો ઇત્યાદ્યેતચ્ચાધસ્તાદ્ધાવિતમેવેતિ
ગાથાર્થઃ ॥ ૪૭ ॥ અધુના ગતિદ્વારમાહ—

(અનુ.) બંને ય અવસર્પિણી - ઉત્સર્પિણીમાં ત્રીજા-ચોથા
આરામાં એકસો આઠ સિદ્ધ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં થાય છે. પાંચમા
દુઃષમા આરામાં વીશ સિદ્ધ થાય છે. આ અવસર્પિણી કાળની વાત
છે. ઉત્સર્પિણીના દુઃષમાં આરામાં તીર્થની સ્થાપના જ થઈ ન
હોવાથી એ આરામાં સિદ્ધ થતા નથી. શેષ આરાઓમાં બંને -
અવસર્પિણી - ઉત્સર્પિણીમાં સંહરણથી ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં દશ
સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૪૬ ॥ આમ તત્કાલ સિદ્ધને આશ્રયીને જણાવ્યું,
પરન્તુ તદકાળ સિદ્ધમાં તો એકાંત સુષમાદિ બારે આરાઓમાં
એકસો આઠ સિદ્ધ એક સમયમાં થાય છે. કઈ રીતે ? મહાવિદેહ
કાળ હોવાથી, ત્યાં જ તદકાળ સિદ્ધ થાય છે. ત્યાંથી સંહરણ કરીને
ભરત-ઐરાવત ક્ષેત્રમાં લાવેલા જીવો છએ આરામાં સિદ્ધ થઈ
શકેછે, એ નીચે આગળ જણાવેલ જ છે. ॥ ૪૭ ॥

૩. ગતિ દ્વાર

(મૂ૦) વેમાણિય અદ્વસયં, સિજ્ઞંતિ અણંતરાગયા ઇહંદં ।

જત્ય વ પડંતિ ઓહે, સેસાણ ગઈણ દસ દસગં ॥૪૮ ॥ દારં ॥

(છા૦) વૈમાનિકા અષ્ટશતં સિધ્ધ્યન્ત્યનન્તરાગતા ઇહ ।

યત્ર વા પતન્ત્યોઘે, શેષેભ્યો ગતિભ્યો દશ દશકમ્ ॥૪૮ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “વેમાણિય” ગાહા ॥ પ્રાગર્ધં કળ્થમ્ ॥ ‘જત્ય વ
પડંતિ ઓહે’ યત્ર વા ગતિભેદા યથા અનુત્તરેભ્ય આગતા અષ્ટશતમ્ ।
સેસાણ ગઈણ તિહં દસ દસ સિજ્ઞંતિ તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૪૮ ॥ સંપ્રતિ
વેદદ્વારમાહ—

૧. શેષેભ્યો ગતિભ્યસ્ત્રિભ્યો દશ દશ સિધ્ધ્યન્તિ ।

(અનુ.) હવે, અનંતર ગતિમાંથી આવેલા ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા સિદ્ધ થાય છે તે જણાવે છે. ઓઘથી વૈમાનિક દેવમાંથી આવેલા ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. પરંતુ એમાં ગતિભેદો પડે છે જેમકે, વૈમાનિકમાં પણ અનુત્તરમાંથી આવેલા માટે જ આ ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન સમજવું. બાકીમાં, ભિન્નતા છે. તથા શેષ મનુષ્ય - તિર્યચ અને નરકરૂપ ત્રણગતિમાંથી અહીં મનુષ્યભવમાં આવીને દશ-દશ એકસમયમાં સિદ્ધ થાય છે. દેવગતિમાં વૈમાનિકથી અનુત્તર સુધીમાં ભેદો પડે છે. અહીં ઉત્કૃષ્ટ દ્વારની પ્રરૂપણા ચાલતી હોઈ ઓઘથી વૈમાનિક એમ કહ્યું છે. ॥ ૪૮ ॥

૪. વેદ દ્વાર

(મૂ૦) અદૃસયં પુરિસાણં, વીંસં ઇત્થીણ દસં ણપુંસાણં ।

ઓહેણ એક્કસમણ, પુરિસાણ ય હોઈ સદ્ધાણે ॥ ૪૯ ॥

સેસા ઉ અદ્ધભંગા, દસગં દસગં તુ હોઈ એક્કેક્કં । દારં ॥

(છા૦) અદ્દશતં પુરુષાણાં, વિંશતિઃ સ્ત્રીણાં દશ નપુંસકાનામ્ ।

ઓઘેનૈકસમયે, પુરુષાણાં ચ ભવતિ સ્વસ્થાને ॥ ૪૯ ॥

શેષાસ્ત્વષ્ટભજ્ઞાઃ, દશકં દશકં તુ ભવત્યેકૈકમ્ । દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “અદૃસયં પુરિસાણં” તિ કોઽર્થઃ ? પુરુષાઃ સિધ્ધ્યન્તિ ।

એવં વિંશતિઃ સ્ત્રિયઃ । ચિરન્તનટીકાકારમતાતુ દશ, એતચ્ચ પુનરનાદત્ય સૂત્રોક્તમેવાનુવર્તિષ્યતે, યતોઽલ્પબહુત્વદ્વારે વક્ષ્યતિ-
“અણંતરાગયણપુંસેહિં અણંતરાગઈત્થીલિંગસિદ્ધા સંખ્યેયગુણાઃ” ન
ચાન્યદાશઙ્કિતવ્યમ્, સર્વત્રાસ્ત્રીસિદ્ધભક્તેષુ દશસંખ્યાભિધાનાદિતિ,
એતદેવ સાધનં વિંશતિસંખ્યાયાઃ સંખ્યેયગુણત્વાન્યથાનુપપત્તેરિત્યલં

પ્રસન્નેન । एवं दस नपुंसाणं मज्झे सिज्झंति । एवमणंतरपच्छकडवेदेसु तिण्णि भङ्गा भणिया । सेसा णव अणंतरागय भंगा, तंजहा-पुरिसेहितो अणंतरुव्वट्ठा इत्थी नपुंसा वा भवंति, एए तिण्णि । एवं इत्थीहितो तिण्णि, णपुंसेहितो वि तिण्णि । तत्थ पढमपुरिसभंगे ‘पुरिसाण य होंति सट्ठाणे’ पुरिसेहितो आगता पुरिसा चेव सिज्झंति ति सट्ठाणपदमिति गाथार्थः ॥ ४९ ॥” सेसा उ अट्ठभंगा” गाहा ॥ सुगमं प्रागर्धम् । पश्चार्धेन तीर्थद्वारमाह—

(અનુ.) પુરુષવેદવાળા ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. તથા સ્ત્રીઓ વીશ સિદ્ધ થાય છે. કોઈ ચિરંતન ટીકાકારના મતે તો સ્ત્રીવેદે ઉત્કૃષ્ટથી દશ સિદ્ધ થાય છે. અહીં, એ મતનો અનાદર કરીને સૂત્રમાં કહ્યા મુજબ જ અનુવર્તન કરાશે, જો કે અલ્પબહુત્વદ્વારમાં કહેવામાં આવશે. “અનંતર આગત નપુંસકોથી અનંતરાગત સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધો સંખ્યેય ગુણા છે.” બીજી કોઈ શંકા કરવી નહિ, સર્વત્ર અસ્ત્રીસિદ્ધ ભાંગાઓમાં દશ સંખ્યા કહેલી છે. અને એ જ સ્ત્રીસિદ્ધની ૨૦ની સંખ્યાની સિદ્ધિરૂપ છે. અને જો વીશની સંખ્યાને માનવામાં ન આવે તો આપત્તિ આવે, હવે વિસ્તારથી સર્થુ. આ રીતે નપુંસકમાંથી એક સમયે દશ સિદ્ધ થાય છે. આ રીતે અનંતર પશ્ચાત્ કૃત વેદોમાં - અર્થાત્ સિદ્ધ થવાના તરતજ પાછળ રહેલ વેદમાં ત્રણ ભાંગા કહ્યા, શેષનવ ભાંગા અનંતર ગતિમાંથી આવેલાના છે તે આ રીતે - પુરુષમાંથી અનંતર ઉદ્ભૂત થયેલા પુરુષ-સ્ત્રી કે નપુંસક બને છે આ ત્રણ ભાંગા.

૧. एवं दस नपुंसकानां मध्ये सिध्यन्ति । एवमनन्तरपश्चात्कृतवेदेषु त्रयो भङ्गा भणिताः । शेषा नव अनन्तरागतभङ्गा, तद्यथा-पुरुषेभ्यो ऽनन्तरुद्धताःस्त्रियो नपुंसका वा भवन्ति, एते त्रय एवं स्त्रीभ्यस्त्रयो नपुंसकेभ्योऽपि त्रयः । तत्र प्रथमपुरुषभङ्गे XXXX पुरुषेभ्य आगताः पुरुषाश्चैव सिध्यन्ति इति स्वस्थानपदम् ।

આમ, સ્ત્રી સંબંધિ અને નપુંસક સંબંધિ પણ ત્રણ-ત્રણ ભાંગા જાણવા. ત્યાં પ્રથમ પુરુષ ભાંગામાં પુરુષમાંથી આવેલા પુરુષો જ એક સમયે એકસો આઠ ઉત્કૃષ્ટથી સિદ્ધ થાય છે. એટલા માટે ‘સ્વસ્થાનપદ’ની નિરૂપણા કરી છે. ॥ ૪૯ ॥ શેષઆઠ ભાંગાઓમાં એક-એકમાં ઉત્કૃષ્ટથી દશ-દશ સિદ્ધ થાય છે. આ રીતે પૂર્વાર્ધ સુગમ છે, પશ્ચાર્ધથી તીર્થદ્વાર જણાવે છે.

૫. તીર્થ દ્વાર

(મૂ૦) ચરો દસ અદ્વસયં, વીસં તિથ્યગરસિદ્ધાઈ ॥ ૫૦ ॥
દોણિણ ઉ તિથ્યગરીઓ, સેસતિગં જહ ઉ તિથ્યગરતિથ્યે । દારં ॥

(છા૦) ચત્વારો દશાષ્ટાતં, વિશતિસ્તીર્થકરસિદ્ધાદયઃ ॥ ૫૦ ॥
દ્વે તુ તીર્થકર્યૌ, શેષત્રિકં યથા તુ તીર્થકરતીર્થે । દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ચરો” ઇત્યાદિ ॥ ચરો તિથ્યગરા । દસ પત્તેયબુદ્ધા । અદ્વસયં અતિથ્યગરાણં । વીસં ઇતિથ્યસિદ્ધાણં । એતે તિથ્યગરાદીતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૦ ॥ “દોણિણ ઉ” ગાહા ॥ દોણિણ ય તિથ્યગરીઓ સિદ્ધિંતિ । સેસભંગતિગં પત્તેયબુદ્ધાદીતિ દ્વારમ્ ॥ લિઙ્ગદ્વારમાહ—

(અનુ.) એક સમયે ઉત્કૃષ્ટથી ચાર તીર્થકરો મહાવિદેહની અપેક્ષાએ સિદ્ધ થાય છે. દશ પ્રત્યેકબુદ્ધો સિદ્ધ થાય છે. તથા એકસો આઠ તીર્થકર સિવાયના આત્માઓ સિદ્ધ થાય છે તથા વીશ સ્ત્રીઓ સિદ્ધ થાય છે. આ તીર્થકરાદિ સર્વે તીર્થસિદ્ધની અપેક્ષાએ કહ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥ તથા બે તીર્થકરીઓ અર્થાત્ સ્ત્રી તીર્થકરો સિદ્ધ થાય છે જે ભરત-ઐરવત ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ કહ્યું છે. તથા તે રીતે શેષ પ્રત્યેક બુદ્ધાદિ ત્રણ ભાંગા સમજવા. ॥

૧. ચત્વારસ્તીર્થકરાઃ । દશ પ્રત્યેકબુદ્ધાઃ । અષ્ટાતમતીર્થકરાણામ્ । વિશતિઃ સ્ત્રીસિદ્ધાનામ્ । એતે તીર્થકરાદય ઇતિ । ૨. દ્વે ચ તીર્થકર્યૌ સિદ્ધ્યતઃ । શેષભઙ્ગત્રિકં પ્રત્યેકબુદ્ધાદય ઇતિ ।

૬. લિંગ દ્વાર

(મૂ૦) ચરો દસ અદ્વસયં, ગિહણર્લિંગે સર્લિંગે ચ ॥ ૫૧ ॥ દારં ॥

(છા૦) ચત્વારો દશાષ્ટાન્તં, ગૃહાન્યર્લિંગે સ્વલિંગે ચ ॥ ૫૧ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ચરો દસ અદ્વસયં” યથાસંખ્યેન ચરમપાદ ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૧ ॥ ચરિત્રદ્વારમાહ—

(અનુ.) લિંગ સિદ્ધ દ્વારના આધારે ગૃહસ્થલિંગી એક સાથે ચાર સિદ્ધ થાય. અન્યલિંગી એક સાથે દશ સિદ્ધ થાય તથા સ્વલિંગિ સાધુઓ એક સાથે ઉત્કૃષ્ટી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે.

૭. ચારિત્ર દ્વાર

(મૂ૦) પચ્છકડં ચરિત્તં, તિગં ચઝકં ચ તેસિ અદ્વસયં ।

પરિહારિર્ઘિં સહિયં, દસગં દસગં ચ પચ્છકડે ॥ ૫૨ ॥ દારં ॥

(છા૦) પશ્ચાત્કૃતં ચરિત્રં, ત્રિકં ચતુષ્કં ચ તેષામષ્ટાન્તમ્ ।

પરિહારિકૈઃ સહિતં, દશકં દશકં ચ પશ્ચાત્કૃતે ॥ ૫૨ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “પચ્છકડં ચરિત્તં” ગાહા ॥ ‘તિગં ચઝકં ચ’ તિ અવ્યજ્જિતં ભઙ્ગદ્વયમ્ । વ્યજ્જિતં સામાઈગં સુહુમસંપરાયં અહક્ષાય (યં તિ) તિગં, સામાઈગં છેઓવદ્વાવણીયં સુહુમસંપરાયં અહક્ષાયં તિ ચઝકં, એસુ દોસુ ભંગેસુ અદ્વસયં । જત્ય ભંગે પરિહારિયં પવિસઈ તત્ય દસગં સિજ્જતિ । દસગં ચ પચ્છકડે તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૨ ॥ દ્વારમ્ ॥ બુદ્ધદ્વારમાહ—

(અનુ.) પશ્ચાત્કૃત ચારિત્રમાં ત્રિક (સામાયિક, સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત ચારિત્ર) અને ચતુષ્ક (સામાયિક, છેદોપસ્થાપન, સૂક્ષ્મ

૧. સામાયિકં સુક્ષ્મસંપરાયમથાકલ્યાતત્રિકં, સામાયિકં છેદોપસ્થાપનીયં સુક્ષ્મસંપરાયમથાકલ્યાતમિતિ ચતુષ્કમ્, એતયોર્દ્વયોર્ભઙ્ગયોરષ્ટાન્તમ્ । યત્ર ભઙ્ગે પરિહારિકં પ્રવિશતિ તત્ર દશકં સિધ્ધતિ । દશકં ચ પશ્ચાત્કૃત ઇતિ ।

સંપરાય, યથાખ્યાત ચારિત્ર) એમ અવ્યંજિતમાં ૨ ભાંગા પડે છે. તથા વ્યંજિતમાં સામાયિક - સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રની ત્રિક, તથા સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રની ચોકડી એમ આ બે ભાંગામાં ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. જે ભાંગામાં પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર ઉમેરાય તે-તે ભાંગામાં દશ સિદ્ધ થાય છે. આ રીતે પશ્ચાત્કૃત ચારિત્રમાં દશ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૫૨ ॥

૮. બુદ્ધ દ્વાર

(મૂ૦) પત્તેયબુદ્ધદસગં, બુદ્ધેહિ ય બોહિયાણ અટ્ટસયં ।

બુદ્ધેહિં બોહિયાણં, વીસા પુણ એક્કસમણં ॥ ૫૩ ॥

(છા૦) પ્રત્યેકબુદ્ધદશકં, બુદ્ધૈશ્ચ બોધિતાનામષ્ટશતમ્ ।

બુદ્ધૈર્બોધિતાનાં, વિંશતિઃ પુનરેકસમયેન ॥ ૫૩ ॥

(ટી૦) “પત્તેયબુદ્ધદસગં” ગાહા ॥ પત્તેયબુદ્ધા દસ સિજ્ઞંતિ । બુદ્ધેહિં બોહિયાણં અટ્ટસયં । તહા બુદ્ધેહિં ચેવ બોહિયાણં વીસં સિજ્ઞંતિ, ઇત્થીણં તિ ધણિયં હોઇ । બુદ્ધા ય તિત્થગરા વા આયરિયાદિ વા પુરિસા ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૩ ॥ સાંપ્રતં યદુક્તં “બુદ્ધીહિ ય બોહિયા દોણિય વિગપ્પા” તદાહ—

(અનુ.) એક સમયમાં ઉત્કૃષ્ટથી દશ પ્રત્યેક બુદ્ધો સિદ્ધ થાય છે. બુદ્ધો દ્વારા બોધિત થયેલા ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે, તેમજ બુદ્ધો દ્વારા બોધિત વીશ સ્ત્રીઓ સિદ્ધ થાય છે અહીં બુદ્ધ તરીકે તીર્થંકરો અથવા આચાર્યાદિ પુરુષો જાણવા. ॥ ૫૩ ॥

૧. પ્રત્યેકબુદ્ધા દશ સિધ્ધ્યન્તિ । બુદ્ધૈર્બોધિતાનામષ્ટશતં તથા બુદ્ધૈશ્ચૈવ બોધિતાનાં વિંશતિઃ સિધ્ધ્યન્તિ, સ્ત્રીણામિતિ ધણિતં ભવતિ । બુદ્ધાશ્ચ તીર્થંકરા વાચાર્યાદિર્વા પુરુષાઃ ।

હવે, બુદ્ધોથી બોધિતાના બે વિકલ્પો જણાવે છે.

(મૂ૦) બુદ્ધિર્હિં બોહિયાણં, વીસા પુણ હોઙ્ગ એકસમણં ।

બુદ્ધિર્હિં બોહિયાણં, વીસપુહુત્તં તુ સિદ્ધાણં ॥ ૫૪ ॥ દારં ॥

(છા૦) બુદ્ધિભિર્બોધિતાનાં, વિંશતિઃ પુનર્ભવતિ એકસમયેન ।

બુદ્ધિભિર્બોધિતાનાં વિંશતિપૃથક્ત્વં તુ સિદ્ધાનામ્ ॥ ૫૪ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “બુદ્ધિર્હિં બોહિયાણં” ગાહા ॥ ‘બુદ્ધિર્હિં બોહિયાણં વીસા । તથા બુદ્ધિર્હિં ચેવ બોહિયાણં પુરિસાઈણં સામણ્ણેણં વીસપુહુત્તં^૧ સિજ્ઞતિ । જઓ બુદ્ધીઓ સયંબુદ્ધીઓ મલ્લિપમુહાઓ અણ્ણાઓ ય સામણ્ણસાહુણીપમુહાઓ બોહિતિ^૨ ઐઓ, જઙ્ગ વિ ચિરન્તનટીકાકારેણ સવ્વત્થ એયં ન લિહિયં તથાઽપ્યવગમ્યત ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૪ ॥ જ્ઞાનદ્વારમાહ—

(અનુ.) બુદ્ધ સ્ત્રી દ્વારા બોધિત થયેલી ઉત્કૃષ્ટથી વીશ સ્ત્રી સિદ્ધ થાય છે. તથા બુદ્ધ સ્ત્રી દ્વારા જ બોધિત થયેલા પુરુષાદિ સામાન્યથી વીશ પૃથક્ત્વ સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે બુદ્ધિઓ-સ્વયંબુદ્ધ થયેલી મલ્લિ પ્રમુખ તથા અન્ય સામાન્ય સાધ્વીપ્રમુખ બોધ પમાડે છે એટલે આ રીતે લખ્યું છે, જો કે ચિરંતન ટીકાકારે સર્વથા આ રીતે લખ્યું નથી. તો પણ સમજી શકાય છે. ॥ ૫૪ ॥

૯. જ્ઞાન દ્વાર

(મૂ૦) દુગણાણે પચ્છકંઠ, ચરો સેસાણ હોઙ્ગ અદ્દસયં ।

વંજિય મણ્ણાણજુએ, દસગં સેસાણ પુવ્વગમો ॥ ૫૫ ॥

૧. બુદ્ધિભિર્બોધિતાનાં વિંશતિઃ । તથા બુદ્ધિભિશ્ચૈવ બોધિતાનાં પુરુષાદીનાં સામાન્યેન વિંશતિપૃથક્ત્વં સિદ્ધયતિ । યતઃ બુદ્ધયઃ સ્વયંબુદ્ધયો મલ્લિપ્રમુખા અન્યાશ્ચ સામાન્ય-સાધ્વીપ્રમુખા બોધયન્તિ અતઃ, યદ્યપિ ચિરન્તનટીકાકારેણ સર્વત્રૈતનલિખિતમ્... ।

૨. ‘સિજ્ઞતિ’ ક-ખ-ગ-ઘ । ૩. ‘અતો’ ઙ । ૪. ‘પચ્છકંઠા’ ઙ ।

(છા૦) જ્ઞાનદ્વિકે પશ્ચાત્કૃતે ચત્વારઃ શેષાણાં ભવત્યષ્ટશતમ્ ।

વ્યજ્જિતે મનોજ્ઞાનયુક્તે, દશકં શેષાણાં પૂર્વગમઃ ॥ ૫૫ ॥

(ટી૦) “દુગ્ધાણે પચ્છકડ” ગાહા ॥ ^૧દુગ્ધાણપચ્છકડાણં ચરો સિદ્ધાન્તિ । ‘સેસાણ’ ^૨તિગચઠ્ઠકભંગાણ મજ્જે અટ્ઠસયમ્, એયં તાવદવ્વ-
જિણ્ણે । અથ વ્યજ્જિતે મનઃપર્યાયયુતયોર્દ્વયોર્ભગ્ગકયોર્દશ સિધ્ધન્તિ ।
‘સેસાણ પુવ્વગમો’તિ અવધિયુતયોરષ્ટશતમવ્યજ્જિતવદિતિ ગાથાર્થઃ
॥ ૫૫ ॥ અવગાહનદ્વારમાહ—

(અનુ.) પશ્ચાત્કૃત બે જ્ઞાન ભાંગાવાળામાં ઉત્કૃષ્ટથી ચાર સિદ્ધ થાય છે. શેષ ત્રણ અને ચાર ભાંગાવાળાઓમાં ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. આ અવ્યંજિતને આશ્રયીને જાણવું. હવે, વ્યંજિતમાં મનઃપર્યાયથી યુક્ત એવા બે ભાંગાઓમાં (૧૦) દશ સિદ્ધ થાય છે, તથા શેષ અવધિજ્ઞાન યુક્ત બે ભાંગાઓમાં અવ્યંજિતની જેમ ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૫૫ ॥

૧૦. અવગાહના દ્વાર

(મૂ૦) ઉક્કોસિયાણ ઓગાહણાણ દો^૧ સિદ્ધા એગસમેણં ।

ચત્તારિ જહણ્ણાણ, અટ્ઠસયં મજ્જિમાણ તુ ॥ ૫૬ ॥

(છા૦) ઉક્કૃષ્ટયાઽવગાહનયા દ્વૌ સિદ્ધાવેકસમયેન ।

ચત્વારો જઘન્યયા, અષ્ટશતં મધ્યમયા તુ ॥ ૫૬ ॥

(ટી૦) “ઉક્કોસિયાણ” ગાહા ॥ પંચધનુસયપુહુત્તભ્મહિયાણ દો ।
ચત્તારિ જહણ્ણાણ । અટ્ઠસયં મજ્જિમાણ તુ । તુશબ્દાદ્ ^{૬-૭}જવમજ્જે

૧. પશ્ચાત્કૃતજ્ઞાનદ્વિકયોશ્ચત્વારઃ સિધ્ધન્તિ । ૨. ત્રિકચતુષ્કભગ્ગયોર્મધ્યેઽષ્ટશતં, એતન્નાવદવ્યજ્જિતે । ૩. ‘ઉક્કોસગાહણાણ, દો સિદ્ધા હોન્તિ એગસ-’ ક । ૪. ‘દો હોન્તિ એગ-’ ઇ । ૫. પચ્ચધનુઃશતપૃથક્ત્વાભ્યધિકયા દ્વૌ । ચત્વારો જઘન્યયા । અષ્ટશતં મધ્યમયા તુ । ૬. ‘ઉક્કૃષ્ટાવગાહનાયાઃ પચ્ચવિશત્યધિકપચ્ચશતધનૂરૂપાયા અર્ધં દ્વિષષ્ટ્યુત્તરદ્વિશતધનૂષિ, એવમેગેઽપિ સમાર્ધસ્ય યવમધ્યમિતિ સંજ્ઞા જ્ઞેયા’ ઇતિ સિદ્ધપચ્ચાશિકાવચૂર્યામ્ । ૭. યવમધ્યેઽષ્ટ, અજઘન્યોત્કૃષ્ટયાઽષ્ટશતમ્ ।

અંદ્ર, અજહણ્ણક્કોસાં અદ્ડસયં, અલ્પબહુત્વાર્થ-મેતદિતિ ગાથાર્થઃ ॥
૫૬ ॥ ઉત્કૃષ્ટદ્વારમાહ—

(અનુ.) પાંચસો ધનુષ પૃથક્ત્વાધિક અવગાહનાવાળા ઉત્કૃષ્ટથી બે એક સમયે સિદ્ધ થાય છે. જ્યન્ય અવગાહનાવાળા ઉત્કૃષ્ટથી ચાર અને મધ્યમ અવગાહનાવાળા એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે. યવમધ્ય અવગાહના - અર્થાત્ પાંચસો પચ્ચીશ ધનુષ્યના અડધા બસો સાડા બાસઠ ધનુષ્ય અવગાહનાવાળા ઉત્કૃષ્ટથી આઠ અને અજ્યન્ય-ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે, અલ્પબહુત્વ માટે આમ લખાયું છે. ॥ ૫૬ ॥

૧૧. ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર

(મૂ૦) જેસિં અણંતકાલો, પડિવાઓ તેસિં હોઈ અદ્ડસયં ।
અપ્પડિવડ્઱ે ચરો, દસગં દસગં ચ સેસાણં ॥ ૫૭ ॥ દારં ॥

(છા૦) યેષામનન્તકાલઃ પ્રતિપાતસ્તેષાં ભવત્યશ્ણાતમ્ ।
અપ્રતિપાતૌ ચત્વારો દશકં દશકં ચ શેષાણામ્ ॥ ૫૭ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “જેસિં અણંતકાલો” ગાહા કણ્ઠ્યા ॥ ૫૭ ॥ અન્તરાનુ-
સમયદ્વારદ્વયાભિધિત્સયાઽઽહ—

(અનુ.) ગાથા સુગમ છે. જેમનો પ્રતિપાત અનંતકાળ હોય છે તેઓ ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે અને અપ્રતિપાતવાળા ચાર સિદ્ધ થાય છે. તથા જે શેષ છે તેમનામાંથી ઉત્કૃષ્ટથી દશ-દશ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૫૭ ॥

૧૨-૧૩. અંતર-અનુસમય દ્વાર

(મૂ૦) સંતરણિરંતરં વા, એગાદી સિજ્ઝઈં ડ અદ્ડસયં ।
દોણિણ ય ણિરંતરાણં, જાવ પુહુત્તં સયાણં તુ ॥ ૫૮ ॥ દારં ॥

(છા૦) સાન્તરં નિરંતરં વા, એકાદયઃ સિધ્યતિ ત્વષ્ટશતમ્ ।

દ્વૌ ચ નિરંતરાણાં, યાવત્પૃથક્ત્વં શતાનાં તુ ॥ ૫૮ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સંતરણિરંતરં વા” ગાહા ॥ સંતિરં નિરંતરં વા એકો દો બહવો વા યાવદષ્ટશતં સિધ્યન્તીતિ । અન્તરદ્વારમ્ । ^૧ણિરંતરં વા એકો બહવો વા સિધ્યન્તિ । કથમ્ ? એગાઈ બત્તીસંતા અટ્ઠસમએ જાવ ણિરંતરં સિજ્ઞંતિ । એવં તેત્તીસાઈ અડયાલંતા સત્તસમએ । અડળપળ્ળાઈ સટ્ઠિપજ્જંતા છસ્સમએ । એગસટ્ઠિપ્પભિર્હં બાવત્તરિપજ્જંતા પંચ સમએ । તેવત્તરિઆઈ ચુલસીતિપજ્જંતા ચત્તારિ સમએ । પંચાસીતિપભિર્હં છળ્ળણડડપજ્જંતા તિણ્ણ સમએ । સત્તાળડડપ્પભિર્હં દુરહિયસયપજ્જંતા દોસમએ । અટ્ઠસયં એકં ચેવ સમયં સિજ્ઞહં । તત્ર ‘દોણિય નિરંતરાણં’ તિ એવં અટ્ઠસમયાઃ દ્વિસમયપર્યંતા નિરંતરસિદ્ધા વેદિતવ્યાઃ । તત્રૈકૈકસ્મિન્ વિકલ્પે શતપૃથક્ત્વં મન્તવ્યમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૮ ॥ ગણનાદ્વારમાહ—

(અનુ.) સાંતર કે નિરંતર એક, બે અથવા ઘણા છેક એકસો આઠ સુધી સિદ્ધ થાય છે. આ અંતરદ્વાર જણાવ્યું હવે અનુસમય દ્વાર જણાવે છે. ત્યાં નિરંતર એક સમયમાં એક અથવા ઘણા સિદ્ધ થાય છે. તે કેવી રીતે ? એકથી બત્રીસ સુધી જીવો આઠ સમય સુધી નિરંતર સિદ્ધ થાય પછી એક સમયાદિનું અંતર પડે એ રીતે તેત્રીશથી અડતાલીશ સુધી સંખ્યાવાળા નિરંતર સાત સમય સુધી, ઓગણપચાશથી સાઠ સુધીના છ

૧. સાન્તરં નિરંતરં વા એકો દ્વૌ બહવો વા । ૨. નિરંતરં વૈકો બહવો વા । એકાદયો દ્વાત્રિશદન્તા અષ્ટસમયાન્યાવત્રિરંતરં સિધ્યન્તિ । એવં ત્રયસ્ત્રિશદાદયોઽષ્ટચત્વારિશદન્તા સપ્ત સમયાન્ । એકોનપચ્ચાશદાદયઃ ષષ્ઠિપર્યન્તાઃ ષટ્ સમયાન્ । એકષષ્ઠિપ્રભૃતયો દ્વાસપ્તતિપર્યન્તાઃ પચ્ચ સમયાન્ । ત્રિ સપ્તત્યાદયો ચતુરશીતિપર્યન્તાશ્ચતુરઃ સમયાન્ । પચ્ચાશીતિપ્રભૃતયઃ ષણ્ણવતિપર્યન્તાસ્ત્રીન્ સમયાન્ । સપ્તનવતિપ્રભૃતયો દ્વયધિકશતપર્યન્તા દ્વૌ સમયૌ । અષ્ટશતમેકજ્ઞૈવ સમયં સિધ્યતિ ।

સમય સુધી, એકસઠથી બોંતેર સુધીના નિરંતર પાંચ સમય સુધી, તોંતેરથી ચોર્યાશી સુધીના નિરંતર ચાર સમય સુધી, પંચાશીથી છત્ર સુધીના નિરંતર ત્રણ સમય સુધી, સત્તાણીથી એકસો બે સુધીના નિરંતર બે સમય સિદ્ધ થાય છે પછી અંતર પડે, પરંતુ, ઉત્કૃષ્ટ એકસો આઠ તો માત્ર એક જ સમય સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે, આ રીતે આઠ સમયથી માંડીને બે સમય સુધીના નિરંતર સિદ્ધો જાણવા. ત્યાં એક-એક વિકલ્પમાં શતપૃથક્ત્વ માનવું ॥ ૫૮ ॥

૧૪. ગણના દ્વાર

(મૂ૦) સંખાએ જહ્નુને, એકો ઉક્તોસણ અદ્વયં । દારં ॥

(છા૦) સંખ્યાયા જઘન્યેનૈક ઉત્કૃષ્ટેનાષ્ટશતમ્ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સંખાએ” ગાથાર્થ કણ્ઠ્યમ્ । પશ્ચાર્ધેનાલ્પબહુત્વદ્વારમાહ—

(અનુ.) સંખ્યાથી જઘન્યથી ઓછામાં ઓછો એક સિદ્ધ થાય છે તથા ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે એનાથી વધુ એક સમયમાં સિદ્ધ ન થાય.

૧૫. અલ્પબહુત્વ દ્વાર

(મૂ૦) સિદ્ધા ણેગા થોવા, એકગસિદ્ધા ઉ સંખગુણા ॥ ૫૯ ॥

દ્રવ્યપ્રમાણં ગયં ॥

(છા૦) સિદ્ધા નૈકાઃ સ્તોકાઃ, એકસિદ્ધાસ્તુ સંખ્યગુણાઃ ॥ ૫૯ ॥

દ્રવ્યપ્રમાણં ગતમ્ ॥

(ટી૦) “સિદ્ધા ણેગા થોવા” કણ્ઠ્યમ્ । ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૫૯ ॥

મૂલદ્વારેષૂક્તં દ્રવ્યપ્રમાણમ્ ॥

(અનુ.) અલ્પબહુત્વને આશ્રયીને દ્રવ્યપ્રમાણ દ્વારમાં અનેક સિદ્ધ અલ્પ છે જ્યારે એક સિદ્ધ તેનાથી સંખ્યાત ગુણ છે. ॥ ૫૯ ॥ અહીં મૂળદ્વારોમાં કહેલ ‘દ્રવ્યપ્રમાણ’ દ્વાર પૂર્ણ થયું.

સમાપ્તં દ્રવ્યપ્રમાણ દ્વારમ્

॥ ૩ ॥ ક્ષેત્ર સ્પર્શના દ્વાર ॥ મૂળ ॥

(ટી૦) ઇદાનીં તેષાં પરમાર્થસતાં ગણનયા પ્રમિતાનાં ક્ષેત્રમ્ - અવગાહઃ સ્પર્શના ચ તુલ્યયોગક્ષેમત્વાદ્ દ્વે અપ્યુચ્યેતે । તત્ર ક્ષેત્રં સત્પદપ્રરૂપણાનુસારતોઽવગતપરમાર્થં સર્વં પ્રત્યુત્પન્નનયદૃષ્ટ્યા વેદિતવ્યમ્, યત ઋજુશ્રેણિગત્યા તત્ર ગતાઃ સિધ્ધ્યન્તિ, “^૧ઈહં બોર્દિં ચઈત્તાણં તત્થ ગંતૂણ સિજ્જતિ’ તિ વચનાત્, અતઃ સર્વસિદ્ધવ્યાપ્ત્યા સમયક્ષેત્રતુલ્યમ્ । એકૈકસિદ્ધાપેક્ષ્યા તુ સ્વાવગાહમાત્રમ્ । સ્પર્શનાઽપ્યવગાહવિશેષ એવ મનાગતિરિક્તા । યથા પરમાણુઃ - “^૨એગપપ્સોગાઢો સત્તપપ્સા ય સે ફુસણા” અત એવ સા એવં મન્તવ્યા - “^૩ફુસઈ અણંતે સિદ્ધે, સવ્વપપ્સેહિં ણિયમસો સિદ્ધો । તે ડ અસંખેજ્જગુણા, દેસપપ્સેહિં જે પુદ્ઘા” ॥ ૧ ॥ યથા સ્વપ્રદેશૈઃ સ્પૃષ્ઠા સિદ્ધાસ્તદ્વદ્વિવક્ષિતસિદ્ધાઃ અન્ય (સિદ્ધાન્ય) સિદ્ધાવગાહોઽપ્યતઃ ક્ષેત્રાદતિરિચ્યતે સ્પર્શનેતિ । એવં તાવન્નિશ્ચયનયાત્ ક્ષેત્રસ્પર્શને ઉક્તે । પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીયાપેક્ષ્યા ત્વાહ-

(અનુ.) અત્યારે પરમાર્થસત્ ગણનાથી પ્રમિત એવા તેમનું ક્ષેત્ર = અવગાહ અને સ્પર્શના બંને તુલ્યયોગવાળા હોવાથી કહેવાય છે. ત્યાં સંપૂર્ણ હકીકતની સમાનતાવાળા ક્ષેત્ર દ્વારને સત્પદપ્રરૂપણા અનુસારે જાણેલી પ્રત્યુત્પન્ન નયની દૃષ્ટિથી જાણવું. કારણ કે, ઋજુશ્રેણી ગતિથી ત્યાં ગયેલા સિદ્ધ થાય છે. “અહીં શરીર છોડીને ત્યાં જઈને સિદ્ધ થાય છે.” એ વચનથી, એટલે, સર્વ સિદ્ધની વ્યાપ્તિથી તે ક્ષેત્ર સમયક્ષેત્ર પ્રમાણ જાણવું. અને એક-એક સિદ્ધની અપેક્ષાએ પોતાની અવગાહના માત્ર ક્ષેત્ર જાણવું. સ્પર્શના પણ અવગાહના વિશેષ જ કાંઈક ભિન્ન છે. જેમ કે પરમાણુ - “એક

૧. અત્ર બોર્દિં ત્યક્ત્વા તત્ર ગત્વા સિધ્ધ્યતિ । ૨. એકપ્રદેશાવગાહઃ સત્પ્રદેશાશ્ચ તસ્ય સ્પર્શના । ૩. સ્પૃષ્ઠત્યનન્તાન્ સિદ્ધાન્, સર્વપ્રદેશૈર્નિયમા સિદ્ધઃ । તે ત્વસંખ્યેયગુણા, પ્રદેશપ્રદેશૈર્યે સ્પૃષ્ઠાઃ । ૪. ‘તસિદ્ધાવગાહોઽપ્યતઃ ક્ષે-’ ઇ ।

પ્રદેશમાં અવગાઢ - અવગાહીને રહેલો છે અને તેની સ્પર્શના સાતપ્રદેશ છે.” એટલે તે આ રીતે માનવી - “સિદ્ધ નિયમા અનંત સિદ્ધોને સર્વપ્રદેશોથી સ્પર્શે છે, અને જે દેશ-પ્રદેશોથી સ્પર્શાયેલા છે તે તો અસંખ્યગુણા છે.” જેમકે, સ્વપ્રદેશોથી સ્પર્શાયેલા સિદ્ધો, તેની જેમ વિવક્ષિત સિદ્ધો બીજા-બીજા સિદ્ધને અવગાહીને રહેલા છે, તે કારણે પણ સ્પર્શના ક્ષેત્ર કરતાં વિશેષ થાય છે. આ રીતે નિશ્ચયનયથી ક્ષેત્ર અને સ્પર્શના દ્વાર જણાવ્યા, હવે, પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નયથી ક્ષેત્ર-સ્પર્શના બતાવે છે.

(મૂ૦) સંખેજ્જમસંખેજ્જે, ભાગે ભાગેસુ સવ્વલોએ વા ।

પુચ્છ વાગરણં પિ ય, ખેત્તે ફુસણા ય બીણં ॥ ૬૦ ॥

ખેત્તદારં ॥ ફુસણાદારં ॥

(છા૦) સંખ્યેયમસંખ્યેયે ભાગે, ભાગેષુ સર્વલોકે વા ।

પૃચ્છ વ્યાકરણમપિ ચ ક્ષેત્રે સ્પર્શના ચ દ્વિતીયેન ॥ ૬૦ ॥

ક્ષેત્રદ્વારં-સ્પર્શનાદ્વારં ॥

(ટી૦) “સંખેજ્જ” ગાહા ॥ કેવલિનમધિકૃત્યૈતદુચ્યતે - ભાગા

દેશાઃ ખણ્ડાનીત્યનર્થાન્તરમ્ । લોકાકાશસ્ય એકદ્વિત્ર્યાદિવિભાગાઃ । યથોક્તમાર્થે “આગાસત્થિકાયસ્સ પેસા” તત્રૈવંવિધા દેશા ઇતિ । અતઃ સંસ્પર્શસ્થો જયા કેવલી તયા અસંખેજ્જિમે ભાગે લોગસ્સાવગાહો । સંખેજ્જે વા ભાગે ડંડપદમે સમણ, એથ ઉઙ્ગહોલોગવાવિત્તણઓ થૂરણયાભિપ્પાણં જહા - “કર્હિ ભવં વસઈ ? લોગે વસામિ” ઇત્યાદિ, એવમત્રાપિ વિશેષખણ્ડાપેક્ષયા । સંખેજ્જેસુ વા ભાગેસુ મંથાવત્થાણ,

૧. “આકાશાસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશાઃ” । ૨. શરીરસ્થો યદા કેવલી તદાઽસંખ્યેયે ભાગે લોક-સ્યાવગાહઃ । સંખ્યાતે વા ભાગે ડંડપ્રથમે સમયે, અત્રોર્ધ્વલોકવ્યાપિત્વાત્સ્થૂલનયા અભિપ્રાયેણ યથા-“કુત્ર ભવાન્ વસતિ ? લોકે વસામી” ત્યાદિ । ૩. સંખ્યાતેષુ વા ભાગેષુ મંથાના-વસ્થાયાં, યતસ્-તત્ર લોકસ્ય ચત્વારિ ખણ્ડાનિ પૂરિતાનિ ભવન્તિ । અસંખ્યાતેષુ વા ભાગેષુ ।

જઓ તત્થ લોગસ્સ ચત્તારિ खण्डानि पूरियाणि भवन्ति । असंखेज्जेसु
 वा भागेषु, एतत्तु नावगच्छामि, ^१अतिगम्भीरत्वादभिप्रायस्य । ^२सव्वलोए
 वा, चउत्थे समये लोकव्यापित्वादिति । ‘पृच्छ’ “^३किं केवली लोगस्स
 असंखेज्जभागे होज्जा संखेज्जभागे वा होज्जा ?” इत्यादि, वागरणं पि
 य एवमेव । ‘खेत्ते’ ति एवं तावत्क्षेत्रमधिकृत्य । फुसणा य ‘बितिण्णं’
 द्वितीयेनानेनैव व्याख्याप्रकारेणेदमेव गाथासूत्रमङ्गीकृत्येति गाथार्थः
 ॥ ६० ॥ उक्ते क्षेत्रस्पर्शनाद्वारे ॥ सांप्रतं तेषामेव क्षेत्र-स्पर्शनावतौमव-
 स्थितिपरिणामावधारणार्थं काल उच्यते, तत्रापि विशिष्टक्षेत्रस्पर्शन-
 योर्हेतुत्वात्सिद्धद्रव्येयत्तावधारणेन संस्थानविशेषोपलम्भार्थमुत्कृष्टतरं
 सिध्यतिक्रियाकालमेव तावदभिधित्सुरिदमतिदिशन्नाह—

(અનુ.) કેવલીને આશ્રયીને આ રીતે કહેવાય છે કે - લોકાકાશના
 એક-બે-ત્રણ આદિ વિભાગો અર્થાત્ આકાશાસ્તિકાયના પ્રદેશો છે,
 એટલે કે શરીરસ્થ જ્યારે કેવલી હોય છે ત્યારે લોકના અસંખ્યાતમા
 ભાગમાં અવગાઢ હોય છે. અથવા પ્રથમ સમયે જ્યારે દંડ બનાવે છે
 ત્યારે લોકના સંખ્યાતમાં ભાગમાં અવગાઢ હોય છે. અહીં, આ દંડ
 ઉર્ધ્વલોકે સ્થૂળનયના અભિપ્રાયથી જણાવ્યો છે જેમ કે - કોઈ પૂછે કે
 “આપ ક્યાં વસો છો ?” લોકમાં વસું છું વગેરે, એમ અહીં પણ
 વિશેષખંડની અપેક્ષાએ જાણવું. અથવા મંથાનની અવસ્થામાં આવે છે
 ત્યારે સંખ્યાતમા ભાગોમાં અવગાઢ હોય છે. કારણ કે ત્યાં લોકના ચાર
 ખંડો પૂરાયેલા થાય છે. અથવા અસંખ્યાત ભાગોમાં અવગાઢ હોય છે
 એ અભિપ્રાય અત્યંત ગંભીર હોવાથી જાણી શકાતો નથી. અથવા
 ચોથા સમયમાં લોકવ્યાપિ હોવાથી સર્વલોકમાં, અવગાઢ થાય છે.

૧. ‘અતિગમ્ભીર’ - ડ. ૨. સર્વલોકે વા, ચતુર્થે સમયે । ૩. “કિં કેવલી
 લોકસ્યાસંખ્યેય ભાગે ભવેત્ સંખ્યેયભાગે વા ભવેત્ ?” ૪. ‘પ્રકારેણૈવમેવ’ ક-ખ । ૫.
 ‘નાવસ્થિ-’ ક-ખ । ૬. ‘-સ્થાનાવિ-’ ख ।

હવે, અહીં પ્રશ્ન થાય છે કે - શું કેવલી લોકના અસંખ્યેય ભાગમાં હોય છે કે સંખ્યાતમા ભાગમાં હોય છે ? વગેરે વ્યાકરણ - ઉચ્ચારણ પણ આ રીતે જ થાય છે. એ પ્રમાણે ક્ષેત્રને આશ્રયીને કહ્યું, તથા, સ્પર્શના - આ જ બીજા દ્વારના વ્યાખ્યા પ્રકારથી આજ ગાથા સૂત્રને સ્વીકારીને બતાવેલું છે. અર્થાત્, જેમ ક્ષેત્ર દ્વારની વ્યાખ્યા કરી તેમ સ્પર્શના દ્વારની વ્યાખ્યા પણ તેની જેમ જ સમજી લેવી. ॥ ૬૦ ॥ ક્ષેત્રદ્વાર - સ્પર્શનાદ્વાર કહ્યા. હવે, તે જ ક્ષેત્ર-સ્પર્શનાવાળાઓની સ્થિતિ - પરિણામના અવધારણ માટે 'કાળ' કાળદ્વાર કહેવાય છે. ત્યાં પણ, વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર-સ્પર્શનામાં હેતુ હોવાથી સિદ્ધ દ્રવ્યપણાના અવધારણથી સંસ્થાન વિશેષની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્કૃષ્ટ - અનુત્કૃષ્ટ સિધ્ધતિ ક્રિયાકાળ છે તે કાળને જ કહેવાની ઈચ્છાથી સંક્ષેપ કહે છે.

॥ ૫ ॥ કાળ દ્વાર (મૂળ)

(મૂ૦) જહિં અદ્વસયં સિજ્ઝઇ, અદ્વ ય સમયા ણિરંતરં કાલં ।

વીસદસણસુ ચરો, સેસા સિજ્ઝંતિ દો સમણ ॥ ૬૧ ॥

કાલદારં ગયં ॥

(છા૦) યત્રાષ્ટશતં સિધ્ધયિતિ, અષ્ટૌ ચ સમયા નિરંતરં કાલમ્ ।

વિંશતિદશકેષુ ચત્વારઃ, શેષાઃ સિધ્ધયન્તિ દ્વાભ્યાં સમયાભ્યામ્ ॥ ૬૧ ॥

કાલદ્વારં ગતમ્ ॥

(ટી૦) “જહિં ગાહા ” યત્ર ક્વચિત્ક્ષેત્રાદૌ અષ્ટશતં સિધ્ધયિતિ અષ્ટાવેવ તત્ર સમયા ‘નિરંતરં’ અવિચ્છિન્નં સિધ્ધયિતિ કાલો વેદિતવ્યઃ । એવં ‘વીસદસણસુ ચરો’ જહા વીસં ચ દૂસમાણ્ણે इत्यादि दस णपुंसेषु इत्यादि । ‘સેસા’ દશકેભ્યઃ આરતઃ - યથા જવમણ્ણે અદ્વ

૧. યથા વિંશતિશ્ચ દુષ્પમાદિકે x દશ નપુંસકેષુ । ૨. યવમણ્ણે । ૩. ‘અદ્વસયં’ ક-
ખ ।

जले चउक्कं, उड्डुलोए चउक्कं दिट्ठं जाव दो पंडगे दो तित्थगरीत्यादीति गाथार्थः ॥ ६१ ॥ एवं ताव ओघओ सुत्तकारेण कालो एगगाहाए चेव अइदिट्ठो, संपयं वित्थरत्थो एईए चेव गाहाए खेत्ताइमग्गणादारक्कमेण विवरिज्जइ - तत्थ खेत्ते ओघेण तेलोक्के उक्कोसेणं अट्टसमया णिरंतरं

१. (छा०) जले चतुष्कमूर्ध्वलोके चतुष्कं दृष्टं यावद् द्वौ पंडके द्वे तीर्थकर्यौ । २. 'तित्थगरीओ इ-' ख । ३. तावदोघतः सूत्रकारेण काल एकगाथया चैवातिदिष्टः, सांप्रतं विस्तरार्थोऽनया चैव गाथया क्षेत्रादिमार्गणाद्वारक्रमेण विव्रियते - तत्र क्षेत्रे ओघेन त्रैलोक्ये उत्कृष्टेनाष्टसमयान् निरंतरं सिध्यतिकालः । विभागेन पुनर्जम्बूद्वीपेऽष्टसमयाः, एवं धातकीखण्डे पुष्करवरे कर्मभूमिषु सर्वासु भरतैरवतेषु विजयेषु अष्टसमयाः । जले संहरणेन चतुरः समयान्, एवं हरिवर्षादिषु च सर्वक्षेत्रेषु । अधोलोके चतुर उर्ध्वलोके द्वौ, लवणे द्वौ, कालोदधौ द्वौ, क्षेत्रमिति गतम् ॥ काल इति अवसर्पिण्युत्सर्पिणीनोत्सर्पि- (ण्यवसर्पि)णीषु ओघतोऽनुसमयमष्टसमयान्, सिध्यन्ति । विभागतः सुषमासुषमायां सुषमायां च चतुरः समयान्, सुषमदुष्षमायां दुष्षमसुषमायां चाष्टौ समयान्, दुष्षमायामति- दुष्षमायां च चतुरः समयान्, एवमुत्सर्पिण्यामपि, काल इति समाप्तं । गतिरिति, नरकगतावनन्तरगताश्चतुरः समयान्, यत्र वैमानिका पतन्ति तत्राष्टौ समयान्, शेषे चतुरः, गतिरिति समाप्तं । वेद इति, पुरुषवेदपश्चात्कृताः पुरुषवेदानन्तरागतपुरुषेषु भगेष्वष्टौ समयान् । शेषेषु दशसु चतुरः, वेद इति समाप्तं । तीर्थ इति, तीर्थकरतीर्थे नोतीर्थकरसिद्धा अष्टसमयान्, एवं तीर्थकरीतीर्थे नोतीर्थकरसिद्धा अपि । तीर्थकरा द्वौ समयौ, तीर्थकरी द्वौ समयौ, शेषेषु दशसु चतुरः । लिङ्ग इति, स्वलिङ्गेऽष्टसमयान्, शेषे चतुरः समये । चरित्र इति, अव्यंजिते पञ्चचरित्रे चतुरः समयान्, शेषे अष्टसमयान् । व्यञ्जिते सामायिक सूक्ष्माथाख्यातेषु अष्टौ समयान्, यत्र परिहारः पतति तत्र चतुरः समयान्, चरित्र इति समाप्तं । ज्ञान इति, अव्यञ्जिते द्विज्ञानपश्चात्कृता द्वौ समयौ, त्रिज्ञान-चतुर्ज्ञानपश्चात्कृता-श्चाष्टौ समयान् । व्यञ्जिते अभिनिबोधितश्रुतपश्चात्कृता द्वौ समयौ, यत्रावधिज्ञानं पतति तत्राष्टौ, शेषेषु ज्ञानसंयोगेषु चतुरः समयान् । यतो भणितं - "व्यञ्जितमनोज्ञानयुते दशकमिति" । अवगाहनेति, उत्कृष्टयाऽवगाहनया द्वौ समयौ, जघन्ययाऽवगाहनया द्वौ समयान्, यवमध्यया चतुरः समयान्, अजघन्यानुत्कृष्टयाऽष्टौ समयान्, अवगाहना समाप्ता । उत्कृष्ट इति, अप्रतिपतिता द्वौ समयौ सिध्यन्ति, संख्येयकालपतिता-श्चतुरोऽनन्तकालपतिता अष्टौ समयान् निरन्तरं सिध्यन्ति । ४. 'तिलोके' क ।

सिज्झइकालो । विभागेणं पुण जंबुदीवे अट्ठसमया, एवं धायइसंडे पुक्खरवरे कम्मभूमीसु सव्वासु भरहेरवएसु विजएसु अट्ठसमया । जले साहरणाए चत्तारि समए, एवं हरिवासाइसु य सव्वखेत्तेसु । अहेलोए चत्तारि, उड्डलोए दो,णंदणे दो, समुद्दे दो, लवणे दो, कालोयणे दो, खेत्ते त्ति गयं ॥ कालेत्ति, ओसप्पिणीउस्सप्पिणीणोउस्सप्पि-
(णीओसप्पि)णीसु ओघओ अणुसमयं अट्ठ समये सिज्झंति । विभागओ सुसमसुसमाए सुसमाए य चत्तारि समए, सुसमदूसमाए दुसमसुसमाए य अट्ठ समए, दूसमाए अइदूसमाए य चत्तारि समए, एवं उस्सप्पिणीए वि, कालो त्ति सम्मत्तं । गइ त्ति, णिरयगईए अणंतरागया चत्तारि समए, जहि वेमाणिया पडंति तर्हि अट्ठ समए, सेसे चत्तारि, गइत्ति सम्मत्तं । वेइ त्ति, पुरिसवेयपच्छकडा पुरिसवेय-
अणंतरागयपुरिसेसु भंगेसु अट्ठ समए । सेसेसु दससु चत्तारि, वेए त्ति सम्मत्तं । तित्थ त्ति, तित्थगरतित्थे णोतित्थगरसिद्धा अट्ठसमए, एवं तित्थगरीतित्थे णो तित्थगरसिद्धा वि । तित्थगरा दो समए, तित्थगरी दो समए, सेसेसु^१ दससु चत्तारि । लिंगे त्ति, सलिंगे अट्ठ समए, सेसे चत्तारि समए । चरित्ते त्ति, अवंजिए पंचचरित्ते चत्तारि समए, सेसे अट्ठसमए । वंजिए सामाइयसुहुमअहक्खाएसु अट्ठ समए, जत्थ परिहारो पडइ तत्थ चत्तारि समए, चरित्ते त्ति सम्मत्तं । बुद्धेत्ति सयं बुद्धा दो समए, बुद्धबोहिया अट्ठ समए, पत्तेयबुद्धा चत्तारि समए । णाणेत्ति, अंव्वंजिए दुण्णाणपच्छकडा दो समए, तिण्णाण - चउण्णाण-
पच्छकडा य अट्ठ समए । वंजिए आभिणिबोहियसुय-पच्छकडा दो समए, जहि^२ ओहिणाणं पडइ तर्हि अट्ठ, सेसेसु णाणसंजोएसु चत्तारि

१. 'कालायणे' ख-इ । २. '-सु चत्ता-' ख-घ-ग-इ । ३. 'अवं-' ख-ग-घ ।

સમય । જઓ ભણિયં - “વંજિય મળણાણજુએ દસગં” તિ । ઓગાહણ તિ, ઉક્કોસિયાએ ઓગાહણાએ દો સમય, જહણિયાએ ઓગાહણાએ દો સમય, જવમજ્ઞાએ ચત્તારિ સમય, અજહણાણુક્કોસાએ અટ્ટ સમય, ઓગાહણા સમ્માત્તા । ઉક્કોસે તિ, અપરિવડિયા દો સમયે સિજ્જંતિ, સંખેજ્જકાલપડિયા ચત્તારિ અણંતકાલપડિયા અટ્ટ સમય નિરંતર સિજ્જંતિ । કાલે તિ મૂલદ્વારં પઞ્ચમમ્ । સાંપ્રતં દ્રવ્યપ્રમાણાદિ-વિશેષપ્રદર્શનાર્થમન્તરદ્વારમુચ્યતે - તંચ ઓઘઓ વિસેસઓ વિ ય ૨. ઓઘઓ જહણેણં એણં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા । સંપયં ઓઘવિભાગેહિં અંતરં ભણ્ણઙ્-

(અનુ.) જે કોઈ ક્ષેત્રાદિમાં ઉત્કૃષ્ટથી એકસો આઠ સિદ્ધ થાય છે ત્યાં આઠ જ સમય નિરંતર સિદ્ધતિકાળ જાણવો. એ રીતે વીશ-દશ વગેરેમાં - જેમકે દુષ્પમાદિ કાળમાં વીશ વગેરે તેમજ નપુંસકોમાં દશ વગેરે સિદ્ધ થાય છે ત્યાં ચાર સમય નિરંતર સિદ્ધતિકાળ જાણવો. શેષ-દશ પછીના - જેમકે યવ મધ્યમાં આઠ, જલ-સમુદ્રાદિમાં ચાર, ઉર્ધ્વલોકમાં ચાર, પંડકવનમાં બે, તીર્થકરી એ વગેરે, ત્યાં બે સમય નિરંતર સિદ્ધતિકાળ જાણવો. ॥ ૬૧ ॥ આ રીતે સૂત્રકારે ઓઘથી એક ગાથા દ્વારા જ કાળ જણાવ્યો કર્યો છે. વર્તમાનમાં વિસ્તારથી આ જ ગાથાથી ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વાર ક્રમથી વિવરણકરાય છે - ત્યાં ક્ષેત્રમાં ઓઘથી ત્રૈલોક્યમાં (સમગ્ર મનુષ્યલોકમાં) ઉત્કૃષ્ટથી આઠ સમય નિરંતર સિદ્ધતિકાળ છે. વિભાગથી જંબૂદ્વીપમાં આઠ સમયો, એમ ધાતકીપંડમાં, પુષ્કરવરમાં, સર્વ કર્મભૂમિઓમાં. ભરત-ઐરવત અને વિજયોમાં આઠ સમયો નિરંતર સિદ્ધતિકાળ હોય છે. જલમાં સંહરણથી ચાર સમય સિદ્ધતિકાળ હોય છે એમ હરિવર્ષાદિ સર્વક્ષેત્રોમાં જાણવું. અધોલોકમાં ચાર સમયો, ઉર્ધ્વલોકમાં બે, નંદનવનમાં બે, સમુદ્રમાં બે, લવણમાં બે, કાલોદધિમાં બે સમય

નિરંતર સિધ્ધતિકાળ હોય છે, ક્ષેત્રદ્વાર ગયું ॥ કાળ - ત્યાં અવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણી-નોત્સર્પિણ્યવસર્પિણીઓમાં ઓઘથી અનુસમય આઠ સમયમાં સિદ્ધ થાય છે. સિધ્ધતિકાળ આઠ સમય છે. વિભાગથી સુષમસુષમા અને સુષમામાં ચાર સમયો, સુષમ-દુઃષમા, દુષ્ષમ-સુષમામાં આઠ સમય, દુષ્ષમા અને અતિદુષ્ષમામાં ચાર સમય, આ રીતે ઉત્સર્પિણીમાં પણ જાણવું. આ રીતે કાળદ્વાર જાણવું. ગતિદ્વાર - નરકગતિમાં અનંતરાગતના ચાર સમય, જ્યાં વૈમાનિકોનો સમાવેશ થાય છે ત્યાં આઠ સમય, અને શેષ ગતિમાં ચાર સમય નિરંતર સિધ્ધતિકાળ છે. વેદ દ્વાર. પુરુષવેદપશ્ચાત્કૃત પુરુષવેદ અનંતર આગત પુરુષ ભાંગાઓમાં આઠ સમય તથા શેષ દશ ભાંગાઓમાં ચાર સમય સિધ્ધતિ કાળ છે. તીર્થદ્વાર - તીર્થકરના તીર્થમાં નોતીર્થકર સિદ્ધ આઠ સમય એ જ રીતે તીર્થકરીના તીર્થમાં પણ નોતીર્થકરસિદ્ધ આઠ સમય નિરંતર થાય. તીર્થકરોનો નિરંતર સિધ્ધતિકાળ બે સમય તે રીતે તીર્થકરીનો પણ જાણવો. શેષ દશમાં ચાર સમય સિધ્ધતિકાળ છે. લિંગ દ્વાર - સ્વલિંગ સાધુ આઠ સમય અને શેષ લિંગોમાં નિરંતર સિધ્ધતિકાળ ચાર સમય છે. ચરિત્ર દ્વાર - અવ્યંજિત પાંચે ચરિત્રોમાં ચાર સમય તથા શેષમાં આઠ સમય. વ્યંજિતમાં સામાયિક - સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રમાં આઠ સમય. પરિહારનો જે ભાંગાઓમાં સમાવેશ થાય ત્યાં ચાર સમય સિધ્ધતિકાળ છે. બુદ્ધદ્વાર સ્વયંબુદ્ધ બે સમય, બુદ્ધબોધિત આઠ સમય, તથા પ્રત્યેક બુદ્ધો ચાર સમય નિરંતર સિધ્ધતિકાળવાળા છે. જ્ઞાનદ્વાર - અવ્યંજિત દ્વિજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતનો એક સમય, તથા ત્રિજ્ઞાનચતુર્જ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતનો આઠ સમય નિરંતર સિધ્ધતિ કાળ છે. વ્યંજિતમાં અભિનિબોધિક-શ્રુતજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત નિરંતર બે સમય સિદ્ધ થાય છે. જ્યાં અવધિજ્ઞાન ભળે ત્યાં આઠ સમય તથા શેષ જ્ઞાન સંયોગોમાં ચાર સમય નિરંતર સિધ્ધતિ કાળ છે. કહ્યું છે - “વ્યંજિતમાં ‘મનઃપર્યવજ્ઞાન યુક્ત ભાંગામાં દશક” અર્થાત્ મનઃપર્યવજ્ઞાન યુક્ત જે ભાંગામાં દશ સિદ્ધ થાય છે ત્યાં ચાર

સમય નિરંતર સિધ્ધતિકાળ છે. । અવગાહના દ્વાર - ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં બે સમય, જઘન્ય અવગાહનામાં બે સમય, યવમધ્ય અવગાહનામાં ચાર સમય તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં આઠ સમય નિરંતર સિધ્ધતિકાળ હોય છે. ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર અપ્રતિપતિત બે સમયે સિદ્ધ થાય છે અર્થાત્ અપ્રતિપતિતનો સિધ્ધતિકાળ બે સમય નિરંતર છે. સંખ્યેયકાળ પતિતનો ચાર, અસંખ્યેયકાળ પતિત ચાર અને અનંતકાળસપતિતનો આઠ સમય નિરંતર સિધ્ધતિકાળ છે.

કાળ નામનું પાંચમું મૂળદ્વાર પૂરું થયું.

॥ ૬ ॥ અંતર દ્વાર (મૂળ)

હવે, દ્રવ્ય પ્રમાણાદિ વિશેષ બતાવવા માટે અંતરદ્વાર જણાવે છે. તે ઓઘથી ૧(એક), અને વિશેષથી ૨(બે), છે. ત્યાં ઓઘથી જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી છ માસનું અંતર પડે છે. હવે, ઓઘવિભાગોથી અંતર જણાવે છે.

(મૂ૦) જંબુદ્વીવે ધાયઙ, ઓહવિભાગે ય તિસુ વિદેહેસુ ।

વાસપુહુત્તં અંતરં, પુક્કર ઉભયંપિ વાસહિયં ॥ ૬૨॥

(છા૦) જંબૂદ્વીપે ધાતક્યામાઘે વિભાગે ચ ત્રિષુ વિદેહેષુ ।

વર્ષપૃથક્ત્વમન્તરં, પુક્કર ઉભયમપિ વર્ષાધિકમ્ ॥ ૬૨ ॥

(ટી૦) “જંબુદ્વીવે” ગાહા ॥ જંબુદ્વીવે ધાયઙસંડે ય ‘ઓહે’ તિ સવ્વમ્મિ ચેવ દીવે, વિભાગેણ પુણ ‘તિસુ વિદેહેસુ’ જંબુદ્વીવે એકો દો ધાયઙસંડા એસુ જહણ્ણેણ એક્કં સમયં ઉક્કોસેણ વાસપુહુત્તં અંતરં । પુક્કરે ‘ઉભયં પિ’ ઓઘઓ વિભાગતો ય વાસમહિયં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૬૨ ॥

૧. જંબૂદ્વીપે ધાતકીખણ્ડે ચ ‘ઓઘ’ ઇતિ સર્વસ્મિન્નૈવ દ્વીપે, વિભાગેન પુનઃ ‘ત્રિષુ વિદેહેષુ’ જંબૂદ્વીપે એકો દ્વૌ ધાતકીખણ્ડૌ એતેષુ જઘન્યેનૈકં સમયમુત્કર્ષેણ વર્ષપૃથક્ત્વમન્તરમ્ । પુક્કરે X ઓઘતો વિભાગતશ્ચ વર્ષાધિકં ચ ॥ ૨. ‘વાસપુહુત્ત’ તિ ક-ખ-ગ-ઘ ।

(અનુ.) જંબૂદ્વીપમાં ધાતકીખંડમાં અને સર્વદ્વીપમાં ઓઘથી તથા વિભાગથી ત્રણે વિદેહોમાં - એક જંબૂદ્વીપ અને બે ધાતકીખંડના આટલા ક્ષેત્રોમાં જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી વર્ષ પૃથક્ત્વનું અંતર પડે છે. તથા બંને પુષ્કરમાં ઓઘથી અને વિભાગથી વર્ષાધિક અંતર ઉત્કૃષ્ટથી પડે છે. જઘન્યથી એક સમય. અંતર પડે છે. ॥ ૬૨ ॥

(મૂ૦) જમ્મડઓ ભરહેરવણસુ તિસું અટ્ટારકોડકોડુદહી ।

સાહરૈણિ સંઘવાસા, સેસેસુ જહણ્ણઓ સમઓ ॥ ૬૩ ॥

(છા૦) જન્મતો ભરતૈરવતેષુ ત્રિષુ અષ્ટાદશકોટાકોટ્યુદધયઃ ।

સંહરણે સંઘ્યવર્ષા, શેષેષુ જઘન્યતઃ સમયઃ ॥ ૬૩ ॥

(ટી૦) “જમ્મતો” ગાહા ॥ ‘ભરહેરવણસુ ‘તિસું’ તિ તિસુ અરગેસુ અંતરં ભાણિતવ્વં સુસમદૂસમા ૧. દૂસમસુસમા ૨. દૂસમા ૩. જઓ એથ જાયા સિજ્ઞંતિ, તથા દુસુ જાયાણં ‘અટ્ટારસકોડકોડુદહી’ ઔસપ્પિણીસત્કા નવ ઉસસપ્પિણી સત્કાશ્ચ નવ એકાન્તસુષમાદ્યાઃ, એતા અષ્ટાદશ સમા દ્વયેઽપ્યોઘતો વિવક્ષિતાઃ । ‘સાહરણે ‘સંઘવાસા’ વાસસ-હસ્સા એ દટ્ટવ્વા । સેસેસુ અરણસુ એગંતસુસમાઇસુ તેસુ ટ્ઠિઈ, સુસમાસુસમાઇસુ સંહારસ્યાવિશેષાત્, જહણ્ણઓ સમઓ સર્વત્રાન્તરમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૬૩ ॥ સાંપ્રતં દ્વયોરપ્યવસર્પિણ્યુત્સર્પિણ્યોર્વિભાગત આહ—

(અનુ.) ભરતક્ષેત્ર અને ઐરવતક્ષેત્રોમાં ત્રણે આરાઓ-સુષમદુઃષમા ૧, દુઃષમસુષમા ૨. અને દુઃષમામાં અંતર કહેવું કારણ કે, અહીં ઉત્પન્ન થયેલા સિદ્ધ થાય છે. ત્યાં બેમાં ઉત્પન્ન થયેલાનું અઢાર કોડાકોડી

૧. ‘તિસુ’ ડ । ૨. ‘સંહરણે’ ક । સાહરણે ઇ । ૩. ભરતૈરવતેષુ ત્રિષ્વરકેષ્વન્તરં ભાણિતવ્વં સુષમદુષ્ષમાયાં ૧ દુષ્ષમસુષમાયાં ૨ દુષ્ષમાયાં ચ ૩, યતોઽત્ર જાતાઃ સિધ્ધ્યન્તિ, તત્ર દ્વયોર્જાતાનામ્ । ૪. અવસર્પિણીસત્કા નવોત્સર્પિણીસત્કા નવ । ૫. સંહરણે X વર્ષસહસ્રા એતે દ્રષ્ટવ્યાઃ । શેષેષ્વરકેષ્વેકાન્તસુષમાદિષુ તેષુ સ્થિતિઃ, સુષમાસુષમાદિષુ । ૬. ‘સુસમાદુસમાઇસુ’ ય-ગ-ઘ-ઙ્ । ૭. જઘન્યતઃ સમયઃ ।

સાગરોપમ એમાં અવસર્પિણી સંબંધી નવ તેમજ ઉત્સર્પિણી સંબંધી નવ સાગરોપમ કોડાકોડી એકાન્ત સુષમાદિ કાળની બંને કાળમાં આ અઢાર કોડાકોડી ઓધથી વિવક્ષિત છે. સંહરણને આશ્રયીને તો સંખ્યાતવર્ષો યાને હજારવર્ષો જ જાણવા. અને એકાંત સુષમાદિ શેષ આરાઓમાં આ સ્થિતિ સંહરણના અવિશેષથી જાણવી તથા સર્વત્ર જઘન્યથી અંતર એક સમય છે. ઉક્ત અંતર ઉત્કૃષ્ટથી બતાવેલું જાણવું. ॥ ૬૩ ॥

હવે, વિભાગથી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીનું અંતર બતાવે છે.

(મૂ૦) ઓસપ્પિણિઝસ્સપ્પિણિ, જમ્મતો ડગુવીસકોડકોડુદહી ।
દસ સાહરણે અહિયા, વીસ વિસુદ્ધા વિભાગેણ ॥ ૬૪ ॥

જં સેસં પત્તેયં-તરં તુ ઓઘમ્મિ દુગદુગવિસુદ્ધા ।
ઉભઓ બહુતરોઁકોસયં તુ સમઓ જહણ્ણેણં ॥ ૬૫ ॥

(છા૦) અવસર્પિણ્યુત્સર્પિણી જન્મત એકોનવિંશતિ કોટાકોટ્યુદધયઃ ।
દશ સંહરણેઽધિકા, વિંશતિવિંશુદ્ધા વિભાગેન ॥ ૬૪ ॥

યચ્છેષં પ્રત્યેકમન્તરં ત્વોઘે દ્વિકદ્વિકવિશુદ્ધાઃ ।
ઉભયો બહુતરોત્કૃષ્ટં તુ સમયો જઘન્યેન ॥ ૬૫ ॥

(ટી૦) “ઓસપ્પિણિઝસ્સપ્પિણી” ગાહા ॥ દ્વયોરપિ જંમ્મઓ ડગુવીસકોડકોડુદહી જહા જંબુણામસ્સ મરુદેવીએ ય અંતરં ઝસ્સપ્પિણી સંબંધિણીઓ દસ ઓસપ્પિણીએ ય એગંતસુસમાદીણં કેરિયાઓ ણવ, એવં ડગુવીસા ઝસ્સપ્પિણીએ વિ । ‘દસ સાહરણે અહિયા’ ઝસ્સપ્પિણીએ સાહરિતસિદ્ધા પુણો અણ્ણે ડકોસંતો કેવડકાલેણં ઓસપ્પિણીએ ચેવ

૧. ૦જન્મત એકોનવિંશતિકોટાકોટ્યુદધયો યથા જંબૂનામ્નો મરુદેવ્યાશ્ચાન્તરમુત્સર્પિણી-સંબંધિન્યો દશાવસર્પિણ્યાશ્ચૈકાન્તસુષમાદીનાં સત્કા નવ, એવમેકોનવિંશતિ-રુત્સર્પિણ્યામપિ । ઉત્સર્પિણ્યાં સંહતસિદ્ધાઃ પુનરન્યે ઉત્કૃષ્ટતઃ કિયત્કાલેનાવસર્પિણ્યાં ચૈવ સેત્સ્યન્તિ ? દશભિઃ કોટાકોટિભિઃ સંખ્યેયવર્ષસહસ્રાભ્યધિકાભિઃ, યત એકાન્તસુષમાયાઃ સંખ્યાતવર્ષસહસ્રાણ્યુત્કૃષ્ટમન્તરં દૃષ્ટં, એવમુત્સર્પિણ્યામપિ । ૨. ‘ડકોસા’ ક ।

सिज्झिहिति?, दसहि कोडाकडिहि संखेज्जवाससहस्सब्बहियाहि, जओ एगंतसुसमाए संखेज्जवाससहस्सा उक्कोसं अंतरं दिट्ठं, एवं उस्सप्पिणीए वि । 'विस विसुद्धा विभागेणं' ति जम्मतो साहरणतो य एगंतविभागेणं पुण वीसाए कोडाकोडीणं विसुद्धाए, जहा दूसमादीए सिद्धा पुणो तम्मि चेव तत्र कालतो जंबूणामादी विदेहगा वा संहरणतो केवतिकालेण सिज्झिहिति ?, भण्णइ, वीसाए विसुद्धा कोडाकोडीहि । एवं सेसारगेसु वि, एवं उस्सप्पिणीए वि नेयव्वं । संपयं दोण्हं पि ओसप्पिणिउस्सप्पिणीण एगतो दोण्हं दोण्हं अरगाणं उक्कोसं अंतरं चित्तिज्जति - तत्थ दूसमाए दूसमाए य दोण्हं पि किं अंतरं ? भण्णतिएताओ चेव वीस विसुद्धा विभागेणं कोडाकोडी जम्मतो कालतो किंचूणचूलसीतिवाससहस्सूणाओ, जतो उस्सप्पिणीए दूसमा जाता दूसमसुसमाए सिज्झंति । तत्कालतो जंबुणामादी साहरणतो पुण बिचत्तालीसवाससहस्सूणाओ, एवं ताव दूसमारगाणं दोण्हं । सेसारगाणं पि उवरिहुत्तं णेतव्वं ॥ ६४ ॥

जतो आह - “जं सेसं पत्तेयंतरं तु” गाहा ॥ उवउत्ता जं अण्णं तं सेसं दोण्हं दोण्हं अरगाणं पत्तेयं अंतरं उक्कोसं किं होति ? -

१. जन्मतः संहरणतश्चैकान्तविभागेन पुनर्विशत्याः कोटाकोटीनां विशुद्धायाः, यथा दुष्षमादौ सिद्धाः पुनस्तस्मिंश्चैव तत्र कालतो जम्बूनामादयो विदेहगा वा संहरणतः कियत्कालेन सेत्स्यन्ति ?, भण्यते, विशत्याः विशुद्धा कोटाकोटिभिः । एवं शेषार-केष्वपि, एवमुत्सर्पिण्यामपि नेतव्यं । सांप्रतं द्वयोरप्यवसर्पिण्युत्सर्पिण्योरकतो द्वौ द्वौ अरकानामुत्कृष्टमन्तरं चिन्त्यते - तत्र दुःषमायां दुःषमायाश्च द्वयोरपि किमन्तरं ? भण्यते एते चैव विंशतिविशुद्धा विभागेन कोटाकोटयो जन्मतः कालतः किञ्चिदून-चतुरशीतिवर्षसहस्रोना. यत उत्सर्पिण्यां दुःषमाजाता दुःषम-सुषमायां सिध्यन्ति । तत्कालतो जम्बूनामादयः संहरणतः पुनर्द्विचत्वारिंशद्वर्षसहस्रोना, एवं तावद् दुःषमारकयो-र्द्वयोः । शेषारकणामप्युपर्यभिमुखं नेतव्यम् । २. 'तत्' ग-घ-ङ । ३. 'संहरता' क-ख-ग-घ । ४. उपयुक्ता यदन्यं ततः शेषं द्वयोर्द्वयोररकयोः प्रत्येकमन्तरमुत्कृष्टं किं भवति ? उत्सर्पिण्यवसर्पिणीद्विके सामान्येन- ।

‘ओघम्मि’ उस्सप्पिणिओसप्पिणीदुगे सामण्णेणं विवक्षिते ‘दुगदुग-
 विसुद्धा’ तां चेव वीसकोडाकोडीओ कोडाकोडिदुगेणं विसुद्धाओ
 संतीओ इमं हेति-उस्सप्पिणीदूसमसुसमाचरमंताओ उवरिहुत्तं आढत्तं जाव
 ओसप्पिणीदूसमसुसमादि त्ति, एत्थ अट्टारस कोडाकोडीओ। एवं उस्स-
 प्पिणी सुसमदूसमाचरमंताओ आढत्तं जाव ओसप्पिणीसुसमदूसमाचर-
 मंतो जत्थ मरुदेवी सिद्धा एत्थंतंरं सोलस कोडाकोडीओ त्ति ।
 किमेतदेवमरकान्तरं गृह्यते ? इति चेदुच्यते, ‘उभओ बहुयउक्कोसगं तु’
 ‘उभओ’ त्ति द्वयोरपि जन्मतत्कालसंहरणलक्षणतत्कालयोर्बहुतरमुत्कृष्ट-
 मन्तरं लभ्यते इति कृत्वा, संक्षेपेण द्वयोरपि कालयोर्युगपदेकप्रयत्नेनै-
 तदन्तरं प्रारब्धं तेन संहरणतः सुषमदुष्षमाचरमान्तसिद्धस्य द्वितीय-
 सुषमदुष्षमारकादिसिद्धस्य चैताः षोडशान्तरम्, जन्मतत्कालतस्तु
 सिद्धस्य संभवा-न्यथानुपपत्तेरष्टादशैवेत्यलं प्रसंगेन । प्रकृतं प्रस्तुमः-
 तैओ सुसमदुसमंतराओ सोलसहिंतो दुगे सुद्धे चोद्दस कोडाकोडीओ
 उस्सप्पिणीसुसमादिसंहरणसिद्धस्स ओसप्पिणीसुसमाचरमंतसिद्धस्स य
 एयं अंतरं होइ । एतत्पुनः किमेवं गृह्यते ? इति चेदुच्यते, अनयोर्द्वयोः
 समयोरपि तुल्यानुभावत्वात्प्रायस्तुल्यसिद्धराशिख्यापनार्थम्, एतच्च
 कालश्रेण्यां भावयिष्यत इति । सुसमंतराओ दुए सुद्धे दुवालसकोडा-
 कोडीओ एगंतसुसमाणं अंतरं एवं चेव भावत्थसहियं दट्ठव्वं । एवं

१. ताश्चैव विंशतिकोटाकोटयः कोटाकोटिद्विकेन विशुद्धाः सन्त्य इदं भवति-उत्सर्पिणी
 दुःषमसुषमाचरमान्तादुपरिमुखमारब्धं यावदवसर्पिणीदुःषमसुषमादिरिति, अत्राष्टादश
 कोटाकोटयः । एवमुत्सर्पिणीसुषमदुःषमाचरमान्तादारब्धं यावदवसर्पिणी सुषम-
 दुःषमाचरमान्तो यत्र मरुदेवी सिद्धा, अत्रान्तरं षोडशकोटाकोटय इति । २. ‘-दुगुण-’
 क-ख-ग-घ । ३. ततः सुषमदुष्षमान्तरात् षोडशेभ्यो द्विके शुद्धे चतुर्दश कोटाकोटय
 उत्सर्पिणी सुषमादिसंहरणसिद्धस्यावसर्पिणीसुषमाचरमांतसिद्धस्य चैतदन्तरं भवति ।
 ४. ‘द्वयोर्द्वयोः’ - ख-ग-घ-ङ् । ५. सुषमान्तराद् द्विके शुद्धे द्वादशकोटाकोटय एकान्त
 सुषमयोरन्तरमेवं चैव भावार्थसहितं द्रष्टव्यं । एवं तावदेतदुत्कृष्टमन्तरं, समयो जघन्येनैकः ।
 सर्वं चेदमेव शास्त्रं चिन्त्यते महासिद्धप्राभृतप्रज्ञापनायामवसर्पिणीवर्त्तिनोर्द्वयोर्द्वयोः
 समययोस्तुल्यानुभावयोः कालश्रेण्यां सिद्धविशेषप्रज्ञापनार्थम् ।

તાવ એયં ઉક્કોસં અંતરં, સમઓ જહણ્ણેણં એક્કો, સવ્વં ચેણમેવ સત્થં
 ચિંતિજ્જઇ મહાસિદ્ધપાહુડપણ્ણવણાએ ઓસપ્પિણીઉસસપ્પિણીવત્તિસુ દોસુ
 દોસુ સમએસુ તુલ્લાણુભાવેસુ કાલસેઢીએ સિદ્ધવિસેસપણ્ણવણત્થમિતિ
 ગાથાર્થઃ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ સાંપ્રતમેકાન્તદુષ્ષમયોરુત્કૃષ્ટમન્તરમાહ—

(અનુ.) અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીના બંને કાળ મળીને જન્મથી ઓગણીશ કોડાકોડી સાગરોપમ સિદ્ધનું અંતર એક અવસર્પિણી કે ઉત્સર્પિણીને આશ્રયીને પડે છે. જેમકે જંબુસ્વામીથી માંડીને મરૂદેવીના સિદ્ધ થવા સુધીનું (બંને અવસર્પિણી કાળ) અંતર ઉત્સર્પિણી કાળની દશ કોડાકોડી તથા અવસર્પિણી કાળના એકાંત સુષમાદિ ત્રણકાળની નવ કોડાકોડી એમ કુલ ઓગણીશ કોડાકોડીનું અંતર અવસર્પિણીમાં તેમજ ઉત્સર્પિણીમાં પણ એ જ રીતે ઓગણીશ કોડાકોડી સાગરોપમનું અંતર જાણવું, તથા સંહરણમાં સાધિક દશ કોડાકોડી સાગરોપમ અંતર જાણવું. પ્રશ્ન - ઉત્સર્પિણીમાં સંહરણ કરાયેલ સિદ્ધો અન્ય અવસર્પિણીમાં જ ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા કાળે સિદ્ધ થશે ? જવાબ - સંખ્યાત વર્ષ સહસ્ર અધિક એવી દશ કોડાકોડીએ. કારણ કે, એકાન્ત સુષમાકાળમાં ઉત્કૃષ્ટ અંતર સંખ્યાત વર્ષ સહસ્ર જોવાયેલું છે. આ રીતે સંહરણ સિદ્ધને આશ્રયીને ઉત્સર્પિણીમાં પણ જાણવું, તથા જન્મ અને સંહરણથી એકાંત વિભાગથી વિશુદ્ધ વિસ કોડાકોડી સાગરોપમ અંતર જાણવું. જેમ કે - દુઃષમાદિ કાળમાં સિદ્ધ થયા અને ફરીથી તે દુષમા કાળમાં જ કાળથી જંબુસ્વામી વગેરે અથવા વિદેહમાં રહેલા સંહરણથી કેટલા કાળે સિદ્ધ થશે ? જવાબ - વિશુદ્ધ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમે સિદ્ધ થશે. એમ શેષ આરાઓમાં પણ જાણવું. આમ, ઉત્સર્પિણીમાં પણ સમજવું. હવે, બંને અવ-ઉત્સર્પિણીનું એકતરફી બે-બે આરાનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર વિચારાય છે - ત્યાં દુઃષમા - અને દુઃષમા વચ્ચે કેટલું અંતર છે ? - વિશુદ્ધ વિભાગથી જન્મથી વીશ કોડાકોડી અને કાળથી

કાંઈક ન્યૂન ૮૪૦૦૦ વર્ષ. કારણ કે, ઉત્સર્પિણીમાં દુઃષમામાં જન્મેલા દુઃષમ સુષમામાં સિદ્ધ થાય છે. । તત્કાળથી જંબૂસ્વામી આદિ અને સંહરણથી આવેલા માટે ૪૨૦૦૦ વર્ષ ન્યૂન. આ રીતે બે દુઃષમા આરા વચ્ચેનું અંતર છે, એ રીતે શેષ આરાનું અંતર પણ ઉપર મુજબ લાવવું. ॥ ૬૪ ॥ જે અન્ય શેષ આરાઓ ઉપયુક્ત છે તે બે-બે આરાઓનું પ્રત્યેકનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર શું હોય છે ? ઓઘથી - ઉત્સર્પિણી - અવસર્પિણી દ્વિક સામાન્યથી વિવક્ષા કરતાં તેજ વીશ કોડાકોડી દ્વિકથી વિશુદ્ધ થતી છતી આ રીતે હોય છે. ઉત્સર્પિણીના દુઃષમ સુષમઆરાના ચરમાંતથી ઉપર મુજબ શરૂ કરેલ યાવત અવસર્પિણીના દુઃષમ સુષમકાળની આદિ સુધી જાણવી. અહીં, કુલ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ થાય છે. અર્થાત્ ઉત્સર્પિણીના છેલ્લા ત્રણ આરા ચોથો, પાંચમો, છઠ્ઠો તેમજ અવસર્પિણીના પ્રથમ ત્રણ આરા પહેલો, બીજો, ત્રીજો મળીને કુલ અઢાર કોડાકોડી થાય છે. આ રીતે ઉત્સર્પિણીના સુષમ-દુઃષમાના ચરમાંતથી માંડીને અવસર્પિણીના સુષમદુઃષમાના ચરમાંત સુધી જ્યાં મરૂદેવી સિદ્ધ થયા, આ અંતર સોળ કોડાકોડી સાગરોપમનું છે તે આ રીતે ઉત્સર્પિણીનો પાંચમો, છઠ્ઠો આરો તથા અવસર્પિણીનાં પહેલો, બીજો, ત્રીજો આરો મળીને કુલ સોળ કોડાકોડી સાગરોપમ કાળ અંતર થાય છે. આટલું જ આરાઓનું અંતર કેમ લેવાય છે ? જવાબ - બંને ય જન્મ તત્કાળ અને સંહરણ તત્કાળમાં ઉત્કૃષ્ટ અંતર બહુતર પ્રાપ્ત થાય છે માટે, સંક્ષેપથી બંને કાળનું યુગપત (એકસાથે) એકપ્રયત્નથી આ અંતર આરંભાયું છે તેથી સંહરણથી સુષમદુઃષમા ચરમાંત સિદ્ધ અને બીજા સુષમદુઃષમારાદિ સિદ્ધનું આટલું- સોળ કોડાકોડી સાગરોપમ-અંતર છે અહીં, તત્કાળ સિદ્ધના સંભવની અન્યથા અનુપપત્તિથી તો અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ અંતર જ થાય છે. પ્રસંગથી સર્યુ. હવે, પ્રકૃતની પ્રસ્તુતિ કરીએ છીએ - તે

કારણથી સુષમદુઃષમાના સોળ કોડાકોડી અંતરમાંથી બે કોડાકોડી શુદ્ધ થતાં ઉત્સર્પિણીના સુષમાદિ સંહરણ સિદ્ધ અને અવસર્પિણીના સુષમા ચરમાંત સિદ્ધનું આ અંતર હોય છે. એમ શા માટે ગ્રહણ કરાય છે ? જવાબ -.આ બંને સમયોનો પણ તુલ્ય અનુભાવ હોવાથી પ્રાય: તુલ્ય સિદ્ધ રાશિ જણાવવા માટે આ રીતે કહેવાય છે. આ વાત કાલશ્રેણીમાં ભાવીશું. હવે, સુષમાના અંતરમાંથી બે કોડાકોડી શુદ્ધ થતાં બાર કોડાકોડીઓ એકાંત સુષમાઓનું અંતર આ રીતે જ ભાવાર્થ સહિત જોવું. એમ, આ ઉત્કૃષ્ટ અંતર છે, જઘન્ય અંતર એક સમય છે. આ આખું ય શાસ્ત્ર મહાસિદ્ધ પ્રાભૂત પ્રજ્ઞાપનામાં બે અવસર્પિણીમાં રહેલા - બે તુલ્યાનુભાવવાળા સમયોની કાલશ્રેણીમાં વિશેષથી પ્રજ્ઞાપના માટે વિચારાય છે. ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥

હવે, એકાંત દુઃષમાકાળોનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર જણાવે છે.

(મૂ૦) ઓસપ્પિણી અસંખા, સાહરણુક્કંસ અંતરં હોઙ્ગ ।

અઙ્ગદુસ્સમાણ દોણહ વિ એક્કો સમઓ જહણ્ણેણં ॥૬૬॥ દારં ॥

(છા૦) અવસર્પિણ્યસંખ્યા, સંહરણોત્કૃષ્ટમન્તરં ભવતિ ।

અતિદુષ્પમયોર્દ્વયોરપિ, એક: સમયો જઘન્યેન ॥ ૬૬ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ઓસપ્પિણી અસંખા” ગાહા ॥ સુગમેતિ ગાથાર્થ: ॥૬૬॥

અધુના ગતિદ્વારમાહ—

(અનુ.) બંને અતિદુષમા કાળમાં સંહરણનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર અસંખ્ય અવસર્પિણી હોય છે તથા બંનેમાં જઘન્ય અંતર એક સમય હોય છે. ॥ ૬૬ ॥

१. गति द्वार

(मू०) एगसमयं जहणं, वासा संखेज्ज सव्वगइसुं पि ।

साहियवासं वेमाणिएसु पडिया व जे जत्थ ॥ ६७ ॥ दारं ॥

(छा०) एकसमयं जघन्यं, वर्षाः संख्येयाः सर्वगतिष्वपि ।

साधिकवर्षं वैमानिकेभ्यः पतिता वा ये यत्र ॥ ६७ ॥ द्वारम् ॥

(टी०) “एगसमयं” गाहा ॥ ‘वासा संखेज्ज’ ति वाससहस्सा, संखेज्जा एयं सव्वत्थ दट्ठव्वं जत्थ संखेज्जवासगहणं ‘सव्वगइसुं पि’ ति निरयतिरियमणुयदेवगईहिं तो अणंतरागताणमेव अंतरं साहियं संवच्छं, ‘वेमाणिएसु पडिया व जे जत्थ’ ति जैहा णेरइएहिं उक्कोसेणं वाससहस्सं उवएसेण हेउणा संखेज्जाणि वाससहस्साणि । उवएसं लहिउं संबुद्धा सिद्धा, हेउं - निमित्तमित्तं दट्ठं संबुद्धा सिद्धा, एवं सव्वत्थ दट्ठव्वं । तिरिक्खजोणिगेहिं उवएसेण वाससयपुहुत्तं हेउणा संखेज्जाणि । एवं तिरिक्खजोणिणीहिं मणुस्सेहिं मणुस्सीहिं देवीहिं देवेहिं वासं साइरेगं उवएसओ हेउणा वाससहस्सा संखा । एगिदिएहिं पंचिदिएहिं - पुढविआउवणस्सइगैब्भ-वक्कंतिएहिं आइं काउं जाव

१. वर्षसहस्राणि, एतत्सर्वत्र द्रष्टव्यं यत्र संख्येयवर्षग्रहणं । २. नारकतिर्यङ्मनुष्य-देवगतिभ्योऽनन्तरागतानामेवान्तरं साधिकं संवत्सरम् । ३. यथा नैरयिभ्युत्कृष्टेन वर्ष-सहस्रमुपदेशेन हेतुना संख्येयानि वर्षसहस्राणि । उपदेशं लब्ध्वा संबुद्धाः सिद्धाः, हेतु - निमित्तमात्रं दृष्ट्वा संबुद्धाः सिद्धाः, एवं सर्वत्र द्रष्टव्यम् । तिर्यग्योनिभ्युपदेशेन वर्षशतपृथक्त्वं हेतुना संख्येयानि । एवं तिर्यग्योनिभिमनुष्यैर्भ्योर्मनुष्यीभ्योर्देवेभ्यर्देविभ्यर्वर्ष सातिरेकमुपदेशतो हेतुना-संख्यानि वर्षसहस्राणि । एकेन्द्रियेभ्यः पञ्चेन्द्रियेभ्यः-पृथ्वी-अब्-वनस्पति-गर्भ-व्युत्क्रान्तेभ्य आदिकृत्वा यावद् द्वितीया पृथिवीति एतेभ्यः सर्वेभ्यः संख्येयानि वर्षसहस्राणि । ईशानेभ्यः सौधर्मेभ्यश्च संवत्सरातिरेकम् । ईशान - सौधर्मदेविभ्यः संख्येय वर्षसहस्राण्यन्तरं, एवं शेषा अपि नेतव्याः । गतिरिति गतम् । वेद इति द्वारमाह । ४. ‘त्तमेत्तं’ ग-घ-ङ । ५. ‘-इमणुस्सगब्भव-’ इ ।

દોઢ્વા પુઢૅવિ ત્તિ ંઈ સવ્વેહિં સંખેજ્જાણિ વાસસહસ્સાણિ ।
 ંસાણંઈ સોહમ્મંઈ ં સંવચ્છસાઁરેગં । ંસાણસોહમ્મદેવીહિં'
 સંખેજ્જવાસસહસ્સા અંતરં, ંવં સેસા વિ નેયવ્વા । 'ગઁ' ત્તિ ગયં
 ॥ ૬૭ ॥ વેઈ ત્તિ દારમાહ—

(અનુ.) પ્રસ્તુતમાં જ્યાં જ્યાં સંખ્યાત વર્ષ બતાવ્યું છે ત્યાં ત્યાં વર્ષ સહસ્ર (હજાર વર્ષ) પછી સર્વ સ્થાને જાણવું, અહીં અંતર દ્વાર ગતિ માર્ગશાની વિચારણા ચાલે છે, ત્યાં નારક-તિર્યચ-મનુષ્ય અને દેવગતિમાંથી અનંતર આવેલાનું અંતર સાધિક એક વર્ષ હોય છે. જેમ કે, નૈરયિકને આશ્રયીને ઉત્કૃષ્ઠથી ઉપદેશ દ્વારા પામેલા સિદ્ધનું અંતર સહસ્ર વર્ષ તથા હેતુ-કોઈપણ પ્રકારના નિમિત્તને પામીને સિદ્ધ થયેલાનું ઉત્કૃષ્ઠ અંતર સંખ્યાત હજાર વર્ષ છે. આ રીતે તિર્યચ ગતિમાંથી ઉપદેશ દ્વારા સંબુદ્ધ સિદ્ધોનું અંતર સો વર્ષ પૃથક્ત્વ તથા હેતુથી સંબુદ્ધ સિદ્ધો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ઠથી સંખ્યાત - હજાર વર્ષનું અંતર પડે, આ રીતે તિર્યચ સ્ત્રી, મનુષ્ય, મનુષ્ય સ્ત્રી, દેવ, દેવી ગતિમાંથી આવી ઉપદેશ દ્વારા સિદ્ધ થયેલાનું ઉત્કૃષ્ઠથી અંતર સાતિરેક વર્ષ તથા હેતુ દ્વારા સંખ્યાત હજાર વર્ષનું અંતર પડે. એકેન્દ્રિય - પંચેન્દ્રિય - પૃથ્વી - અપ - વનસ્પતિ તથા ગર્ભજ ને આદિ કરીને યાવત્ બીજી પૃથ્વી સુધી આ બધાઓ દ્વારા સંખ્યેય હજારો વર્ષોનું અંતર પડે. ઈશાનવાસી દેવો તથા સૌધર્મ દેવોમાંથી સિદ્ધ થયેલા વચ્ચે ઉત્કૃષ્ઠથી સાતિરેક વર્ષનું અંતર પડે. ઈશાન અને સૌધર્મ દેવીમાંથી આવીને સિદ્ધ થયેલાનું સંખ્યાત હજાર વર્ષ અંતર પડે, આ રીતે બીજા પણ જાણી લેવા. ગતિ દ્વાર પૂરું થયું. ॥ ૬૭ ॥

૧. 'પુઢૅવિ ત્તિ । ંસાણસોહમ્મદેવીહિં સંખેજ્જવાસસહસ્સા અંતરં । ગઁત્તિ ગયં' ક-
 ખ-ગ-ઘ ।

૨. વેદ દ્વાર

(મૂ૦) એગસમયં જહણં, સંઘા વાસાણ પુંસદ્ધીસું ।

પુરિસે વાસં અહિયં, અણંતરં તેસુ એમેવ ॥ ૬૮ ॥ દારં ॥

(છા૦) એકસમયં જઘન્યં, સંઘ્યા વર્ષાઞ્જ નપુંસસ્ત્રીષુ ।

પુરુષે વર્ષમધિકમનન્તરં તેષુ એમેવ ॥ ૬૮ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “એગસમયં” ગાહા ॥ પુરિસસિદ્ધાણં પુરિસાણંતરસિદ્ધાણં
ય દોણં પિ ભંગાણં અંતરં વાસં અધિયં । સેસપુરિસે ઇત્થિણપુંસગભંગેસુ
સંઘિજ્જાણિ વાસસહસ્સાણિ અંતરં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૬૮ ॥ તીર્થદ્વારમાહ—

(અનુ.) વેદદ્વારમાં સર્વત્ર જઘન્ય અંતર એક સમયનું પડે છે
તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતર પુરુષ સિદ્ધો અને પુરુષાનંતર સિદ્ધ એ બંને
ભાંગાઓમાં સાધિક વર્ષ થાય છે. (પડે છે.) તથા એ સિવાયના
પુરુષ વેદમાં તથા સ્ત્રીવેદ - નપુંસકવેદના ભાંગાઓમાં સંખ્યેય
હજાર વર્ષોનું અંતર પડે છે. ॥ ૬૮ ॥

૩. તીર્થ દ્વાર

(મૂ૦) પુવ્વસહસ્સપુહુત્તં, તિત્થગર અણંતકાલ તિત્થગરી ।

ખોતિત્થગરા વાસાહિગં તુ સેસા ઉ સંઘસમા ॥ ૬૯ ॥ દારં ॥

(છા૦) પૂર્વસહસ્ત્રપૃથક્ત્વં, તીર્થકરેઽનન્તકાલં તીર્થકર્યાઃ ।

નોતીર્થકરાણાં વર્ષાધિકં તુ શેષાણાં તુ સંઘ્યસમાઃ ॥ ૬૯ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “પૂવ્વસહસ્સ” ગાહા કણ્ઠ્યા^૧ । ણંવરં સેસેસુ ભંગેસુ
‘સંઘસમે’ તિ સંઘેજ્જવાસસહસ્સ’ તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૬૯ ॥ લિઙ્ગદ્વારમાહ—

૧. પુરુષસિદ્ધાનાં પુરુષાનન્તરસિદ્ધાનાં ચ દ્વયોરપિ ભંગયોરન્તરં વર્ષમધિકમ્ ।
શેષપુરુષે સ્ત્રીનપુંસકભંગેષુ સંઘ્યાતાનિ વર્ષસહસ્રાણ્યંતરમિતિ । ૨. સેસેસુ - ઇતિ નન્દિ
મલય વૃત્તૈ । ૩. ‘કંઠા’ ક । ૪. નવરં શેષેષુ ભક્તેષુ ‘X’ સંખ્યેયવર્ષસહસ્રાણીતિ ।

(અનુ.) બે તીર્થંકર સિદ્ધો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રપૃથકત્વ પૂર્વ વર્ષનું અંતર પડે છે તથા બે તીર્થંકરી-સ્ત્રી તીર્થંકરો વચ્ચે અનંતકાળનું અંતર પડે છે અતીર્થંકર સિદ્ધોનું ઉત્કૃષ્ટથી સાધિક વર્ષ જેટલું અંતર પડે તેમજ શેષ સિદ્ધોનું તો સંખ્યાત વર્ષોનું ઉત્કૃષ્ટથી અંતર પડે છે. ॥ ૬૯ ॥

૪. લિંગ દ્વાર

(મૂ૦) एएसिं च जहण्णं, समओ तं चिय सलिंगमाईणं ।
वासहियं तु सलिंगे, परं तु सेसा तु संखसमा ॥ ૭૦ ॥ દારં ॥

(છા૦) एतेषां च जघन्यं, समयस्तच्चैव स्वलिङ्गादीनाम् ।
वर्षाधिकं तु स्वलिङ्गे, परन्तु शेषास्तु संख्यसमाः ॥ ૭૦ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “एएसिं च” ગાહા ॥ ‘एएसिं’ તિત્થગરાદીણં જહણ્ણં સમઓ, તં ચિય અંતરં સમઓ સલિંગમાદીણં, સંવચ્છરં સાહિયં સલિંગે, ‘પરં તુ’ ઉચ્છેસયં પુણ એયં । ‘સેસા ઉ’ અણ્ણલિંગગિહિલિંગસિદ્ધા સંખેજ્જાઓ સમાઓ અંતરં કાઉં સિજ્ઞંતિ ત્તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૦ ॥ ચરિત્રદ્વારમાહ—

(અનુ.) આગળની ગાથામાં તીર્થંકરાદિનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર બતાવ્યું. તે જ તીર્થંકરાદિનું જઘન્ય અંતર એક સમય પડે, અને તે જ (એક સમય) સ્વલિંગ સિદ્ધાદિનું જઘન્ય અંતર પણ છે. સ્વલિંગ સિદ્ધોનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર સાધિક વર્ષ જેટલું પડે, તથા શેષ-ગૃહિલિંગ - અન્ય લિંગ આદિનું સંખ્યાત વર્ષ જેટલું ઉત્કૃષ્ટથી અંતર પડે છે. ॥ ૭૦ ॥

૫. ચારિત્ર દ્વાર

(મૂ૦) तिचरित्ते वासहियं, वंजिय छेयपरिहाररहिए य ।
अद्वार कोडकोडी, सेसा उक्खस्स सम इयरं ॥ ૭૧ ॥

૧. તીર્થંકરાદીનાં જઘન્યં સમયઃ, તત્ત્વેવાન્તરં સમયઃ સ્વલિંગાદીનાં, સંવત્સરં સાધિકં સ્વલિંગે, ‘X’ ઉત્કૃષ્ટં પુનરેતત્ । અન્યલિંગગૃહિલિંગસિદ્ધાઃ સંખ્યેયાઃ સમાઃ અંતરં કૃત્વા સિધ્યન્તીતિ ।

(છા૦) ત્રિચારિત્રે વર્ષાધિકં, વ્યજ્જિતે છેદ-પરિહાર રહિતે ચ ।

અષ્ટાદશ કોટાકોટ્યઃ, શેષાણામુત્કૃષ્ટં સમય ઇતરમ્ ॥ ૭૧ ॥

(ટી૦) “તિચરિત્તે” ગાહા ॥ અવ્યંજિતે તિચરિત્તપચ્છકડાણં વાસં અહિયં ઉક્કોસમંતરં, ચત્તરિત્તપચ્છગડસિદ્ધાણં સંખેજ્જાણિ વાસ સહસ્સાણિ, પંચહિં પચ્છકડાણં અદ્વારસ કોડાકોડીઓ સાદરેગાઓ । વ્યજ્જિતે છેદપરિહારરહિતે ચૈતદેવ વર્ષં સાધિકમ્ । કથમ્ ? સામાયિક-સુહુમઅહમ્વાયપચ્છકડાણં સંવચ્છરં સાતિરેગં, સામાયિક્કહેદોવદ્વા ણીયસુહુમઅહમ્વાયપચ્છકડાણં અદ્વારસ કોડાકોડીઓ સાતિરેગાઓ, પંચહિં પચ્છકડાણં પિ તા ચેવ અદ્વારસ સાહિયાઓ । સેસાણ વિ દ્વયોરનયોર્વિકલ્પયોઃ સમયઃ ‘ઇતરં’ જઘન્યમિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૨ ॥
બુદ્ધદ્વારમાહ—

(અનુ.) અવ્યંજિતમાં ત્રિચારિત્રપશ્ચાત્કૃત (સામાયિક - સૂક્ષ્મસંપરાય યથાખ્યાત) - સિદ્ધોમાં ઉત્કૃષ્ટથી સાધિક વર્ષનું અંતર પડે. ચાર ચારિત્ર પશ્ચાત્કૃત (સામાયિક - છેદોપસ્થાપનીય - સૂક્ષ્મ સંપરાય - યથાખ્યાત) સિદ્ધોમાં સંખ્યાત હજાર વર્ષોનું અંતર પડે તથા પાંચ ચારિત્ર પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધોમાં ઉત્કૃષ્ટથી સાધિક અદ્વાર કોડાકોડી સાગરોપમ જેટલું અંતર પડે. તથા વ્યંજિતમાં છેદ-પરિહાર વિશુદ્ધિ રહિત ચારિત્રત્રિકમાં સાધિક વર્ષ જેટલું અંતર પડે છે. કઈ રીતે ? સામાયિક-સૂક્ષ્મસંપરાય તથા યથાખ્યાતચારિત્ર પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધોનું સાતિરેક વર્ષ, સામાયિક - છેદોપસ્થાપનીય - સૂક્ષ્મસંપરાય તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર

૧. અવ્યંજિતે ત્રિચારિત્રપશ્ચાત્કૃતાનાં વર્ષમધિકમુત્કૃષ્ટમંતરં, ચતુશ્ચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાનાં સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્સાણિ, પંચભિઃ પશ્ચાત્કૃતાનામષ્ટાદશ કોટાકોટ્યઃ સાતિરેકાઃ ।
૨. સામાયિકસૂક્ષ્માથાખ્યાતપશ્ચાત્કૃતાનાં સંવત્સરં સાતિરેકં, સામાયિક-છેદોપસ્થાપનીય સૂક્ષ્માથાખ્યાતપશ્ચાત્કૃતાનામષ્ટાદશ કોટાકોટ્યઃ સાતિરેકાઃ, પચ્ચભિઃ પશ્ચાત્કૃતાનામપિ તાશ્ચૈવાષ્ટાદશ સાધિકાઃ । શેષયોરપિ ।

પશ્ચાત્ કૃત સિદ્ધોનું સાતિરેક અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ તથા પાંચેય દ્વારા પશ્ચાત્કૃત ચારિત્ર સિદ્ધોનું પણ તેટલું જ સાધિક અઢાર કોડાકોડી અંતર પડે, એના શેષ બે વિકલ્પોમાં પણ એટલું જ સમજવું તથા દરેકમાં જઘન્ય અંતર એક સમયનું પડે. ॥ ૭૨ ॥

૬. બુદ્ધ દ્વાર

(મૂ૦) બુદ્ધેહિં બોહિયાણં, વાસહિયં સેસયાણ સંખસમા ।

પુવ્વસહસ્સપુહત્તં, હોઇ સયંબુદ્ધ સમ ઇયરં ॥ ૭૨ ॥

(છા૦) બુદ્ધે બોધિતાનાં, વર્ષાધિકં શેષાણાં સંખસમા: ।

પૂર્વસહસ્રપૃથક્ત્વં, ભવતિ સ્વયંબુદ્ધાનાં સમય ઇતરમ્ ॥ ૭૨ ॥

(ટી૦) “બુદ્ધેહિં” ગાહા ॥ વાસહિયં તિ સાધિકમ્ । શેષાણાં વિકલ્પાનાં પંતેગબુદ્ધાણં બુદ્ધબોહિયાણં ચ ઇત્થીણં ‘સંખસમ’ તિ સંખેજ્જાણિ વાસસહસ્સાણિ । સયંબુદ્ધાણં પુણ પુવ્વસહસ્સપુહત્તં, સમય: ‘ઇતરં’ જઘન્યમિતિ ગાથાર્થ: ॥ ૭૨ ॥ જ્ઞાનદ્વારમાહ—

(અનુ.) બે બુદ્ધબોધિત સિદ્ધો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ટથી સાધિક વર્ષઅંતર પડે, તથા શેષ વિકલ્પો પ્રત્યેકબુદ્ધ, બુદ્ધબોધિતસ્ત્રીઓ આ બંનેમાં સંખ્યાત હજાર વર્ષનું અંતર ઉત્કૃષ્ટથી પડે. અને સ્વયંબુદ્ધો વચ્ચે ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રપૂર્વપૃથક્ત્વ (બેથી નવ હજાર પૂર્વ)નું અંતર પડે, તથા જઘન્ય અંતર દરેકમાં એક સમય જાણવું.

૭. જ્ઞાન દ્વાર

(મૂ૦) દુગણાણ મહસુયાણં, પલિયાસંખેજ્જભાગ સેસાણં ।

વાસહિયં મણપજ્જવ-ણાણરહે સેસ સંખસમા ॥ ૭૩ ॥

૧. પ્રત્યેકબુદ્ધાનાં બુદ્ધબોધિતાનાં ચ સ્ત્રીણાં સંખ્યેયાણિ વર્ષસહસ્સાણિ । સ્વયંબુદ્ધાનાં પુનઃ પૂર્વસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ।

(છા૦) જ્ઞાનદ્વિકે મતિશ્રુતયોઃ, પલ્યાસંખ્યેયભાગં શેષાણામ્ ।

વર્ષાધિકં મનઃપર્યવજ્ઞાનરહિતાનાં શેષયોઃ સંખ્યસમાઃ ॥ ૭૩ ॥

(ટી૦) “દુગણાન” ગાહા ॥ દુગણાનપચ્છકકડાણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહાગં । તિણાનપચ્છકકડાણં સંવચ્છરં સાદરેગં । ચડણાન-પચ્છકકડાણં સંખેજ્જાણિ વાસસહસ્સાણિ । વંજિએ મહસુયાણં પલિયા-સંખેજ્જહાગો । સેસાણં વિગપ્પાણં વાસં અહિયં, તં જહા- આભિણિબોહિય સુયઓહિનાનપચ્છકકડાણં, એયં ‘મણપજ્જવણાનરહે’તિ મણ (પજ્જવ)-ણાણંરહિયાણં । સહિયાણં પુણ સેસભંગાણં આભિણિબોહિયસુયમણ-પજ્જવણાનપચ્છકકડાણં ચડપચ્છકકડાણં વા ‘સંખસમ’ તિ સંખેજ્જાણિ વાસસહસ્સાણિ તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૩ ॥ અવગાહનદ્વારમાહ—

(અનુ.) મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધોનું ઉત્કૃષ્ટથી અંતર પલ્યોપમ અસંખ્ય ભાગ પડે તથા ત્રણ જ્ઞાન - મતિ શ્રુતઅવધિ - પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધોનું સાધિક વર્ષ, મતિ - શ્રુતાવધિ - મનઃપર્યવ એ ચાર જ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધોનું સંખ્યેય હજાર વર્ષ ઉત્કૃષ્ટથી અંતર પડે. વ્યંજિતમાં મતિશ્રુતનું પલ્યોપમનો અસંખ્ય ભાગ તથા શેષ વિકલ્પવાળાઓમાં સાધિક વર્ષ અંતર પડે. તે વિકલ્પો - આભિનિબોધિક - શ્રુત - અવધિજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત, આ મનઃપર્યવજ્ઞાન વિનાનો ભાંગો છે. મનઃપર્યવજ્ઞાન સહિત શેષ ભાંગાઓ આભિનિબોધિક - શ્રુત - મનઃપર્યવજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતો અથવા ચતુર્જ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતો આ ભાંગામાં સંખ્યાત હજાર વર્ષનું અંતર પડે છે. ॥ ૭૩ ॥

૧. જ્ઞાનદ્વિકપશ્ચાત્કૃતાનાં પલ્યોપમસ્યાસંખ્યેયભાગં । જ્ઞાનત્રિકપશ્ચાત્કૃતાનાં સંવત્સરં સાતિરેકં । ચતુર્જ્ઞાનપશ્ચાત્કૃતાનાં સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્ત્રાણિ । વ્યંજિતે મતિશ્રુતયોઃ પલ્યાસંખ્યેયભાગઃ । શેષયોર્ધન્નયો (વિકલ્પયો) વર્ષમધિકમ્, - તદ્વથા આભિનિબોધિકશ્રુતાવધિજ્ઞાન-પશ્ચાત્કૃતાનામ્, એતન્મનઃપર્યવજ્ઞાનરહિતાનાં । સહિતાનાં પુનઃ શેષમજ્ઞાનામાભિનિબોધિક-શ્રુતમનઃપર્યવજ્ઞાનપશ્ચાત્કૃતાનાં ચતુઃપશ્ચાત્કૃતાનાં વા સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્ત્રાણિ ।

૮. અવગાહના દાર

(મૂ૦) ઉક્કોસજહણ્ણોગાહણાણ સેઢીઈં ડસંખભાગં તુ ।

વાસાહિયં તુ સેસે, જહન્ન સમઓ ડ દટ્ટવ્વો ॥ ૭૪ ॥ દારં ॥

(છા૦) ઉત્કૃષ્ટજઘન્યાવગાહનાયાં શ્રેણ્યામસંખ્યભાગં તુ ।

વર્ષાધિકં તુ શેષે, જઘન્યઃ સમયસ્તુ દ્રષ્ટવ્યઃ ॥ ૭૪ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ઉક્કોસ” ગાહા ॥ ^{૧-૩}ઉક્કસિયાએ ઓગાહણાએ જહણિયાએ જવમજ્ઞાએ અ સેઢીએ અસંખેજ્જહાગો । અજહણ્ણુકોસિયાએ વાસં અહિયં । સવ્વત્થ જહણ્ણઓ સમઓ દટ્ટવ્વો ત્તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૪ ॥ ઉત્કૃષ્ટદ્વારમાહ—

(અનુ.) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના, જઘન્ય અવગાહના અને યવમધ્ય અવગાહના તથા શ્રેણીમાં પલ્લોપમના અસંખ્યભાગ જેટલું ઉત્કૃષ્ટથી અંતર પડે. અજઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં સાધિક વર્ષ જેટલું અંતર પડે તથા સર્વત્ર જઘન્યથી સમય જાણવો. ॥ ૭૪ ॥

૯. ઉત્કૃષ્ટ દાર

(મૂ૦) યહિઅસંખો ભાગો, અપ્પરિવડિયાણ સેસ સંખસમા ।

વાસાહિયં અણંતે, સમઓ ડ જહણ્ણઓ હોઈ ॥ ૭૫ ॥ દારં ॥

(છા૦) ઉદ્ધ્ય સંખ્યભાગઃ, અપ્રતિપતિતાનાં શેષાણાં સંખ્યસમાઃ ।

વર્ષાધિકમનન્તે, સમયસ્તુ જઘન્યો ભવતિ ॥ ૭૫ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ઉદહિ” ગાહા ॥ સાગરોવમસ્સં અસંખેજ્જહાગો અપ્પરિવડિયાણં । સેસાણં - સંખેજ્જકાલપડિયઅસંખેજ્જકાલપડિયાણં

૧. ‘ઉક્કસ્સ’ પાતાસંપા । ૨. ‘ઉક્કોસિયા’ ય । ૩. ઉત્કૃષ્ટયામવગાહનાયાં જઘન્યાયાં યવમધ્યાયાં ચ શ્રેણ્યામસંખ્યેયભાગઃ । અજઘન્યોત્કૃષ્ટાયાં વર્ષમધિકં । સર્વત્ર જઘન્યતઃ સમયો દ્રષ્ટવ્ય ઇતિ । ૪. ‘ય’ ક । ૫. સાગરોપમસ્યાસંખ્યેયભાગોડપ્રતિપતિતાનામ્ । શેષયોઃ - સંખ્યેયકાલપતિતાસંખ્યેયકાલપતિતયોઃ સંખ્યેયાનિવર્ષસહસ્રાણિ । વર્ષમધિકમનન્તકાલપતિતાનાં । સર્વેષાં જઘન્યઃ સમયો ભવતીતિ ।

સંખેજ્જા વાસસહસ્સા । વાસં અહિયં અણંતકાલંવડિયાણં । સવ્વેસિ
જહણ્ણો^૧ સમઓ હોઇ તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૫ ॥ સાંપ્રતમન્તરાદિદ્વારત્રયં
વ્યાચિહ્વ્યાસુરાહ—

(અનુ.) મૂળ અંતરદ્વારમાં ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર જણાવે છે ત્યાં અપ્રતિપતિત
સિદ્ધોનું સાગરોપમના અસંખ્યેય ભાગ જેટલું અંતર પડે. શેષ-
સંખ્યેયકાળ પતિત તેમજ અસંખ્યેયકાળ પતિતોનું સંખ્યેય હજાર વર્ષો
અંતર પડે. અનંતકાળ પતિતસિદ્ધોનું ઉત્કૃષ્ટથી સાધિક વર્ષ જેટલું અંતર
પડે સર્વસ્થાનોમાં જઘન્યથી એક સમય અંતર પડે. ॥ ૭૫ ॥

૧૦-૧૨. અંતરાદિ ત્રણ દ્વારો

(મૂ૦) સંતરનિરંતરાણં એગાણેગાણ અંતરુક્કોસં ।

સંખેજ્જવાસ સમઓ, જહણ્ણયં ઓઘઓ હોઇ ॥ ૭૬ ॥

અંતરદારં ગયં ॥

(છા૦) સાન્તરનિરન્તરાણામેકાનેકેષામન્તરમુત્કૃષ્ટમ્ ।

સંખ્યેયવર્ષાઃ સમયો, જઘન્યમોઘતો ભવતિ ॥ ૭૬ ॥ અંતર દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “સંતર” ગાહા ॥ સાન્તરં વા સિધ્ધતામેકકાનામાનેકેષાં
વા “નિરંતરાણં” તિ નૈરન્તર્યેણ વા સિધ્ધતામન્તરમુત્કૃષ્ટં સંખ્યેયાનિ
વર્ષસહસ્રાણિ, જઘન્યઃ સમય ઓઘતઃ સર્વત્રાન્તર ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૬ ॥
ષઠં મૂલદ્વારમન્તરં સમાપ્તમ્ ॥ સાંપ્રતં ભાવદ્વારમાહ—

(અનુ.) એકસિદ્ધ અથવા અનેકસિદ્ધોનાં સાન્તર - અંતર સહિત
સિધ્ધતાકાળ અથવા નિરંતર સિધ્ધતાકાળનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર સંખ્યેય હજાર
વર્ષો પડે છે તથા ઓઘથી સર્વત્ર જઘન્ય અંતર એક સમય પડે છે. ॥ ૭૬ ॥

॥ છટ્ઠું મૂળદ્વાર - અંતરદ્વાર પૂરું થયું ॥

७. भावद्वार (भूज)

(मू०) भावे ओदइयाई, सव्वे वि जहक्कमेण वण्णेउं ।

खेत्ताइएसु पुच्छ, वागरणं सव्वहिं खइओ ॥ ७७ ॥ भावदारं ॥

(छा०) भावानौदायिकादीन्, सर्वानपि यथाक्रमेण वर्णयित्वा ।

क्षेत्रादिषु पृच्छ, व्याकरणं सर्वत्र क्षायिकः ॥ ७७ ॥ भावद्वारम् ॥

(टी०) “भावे” गाहा ॥ भावद्वारमधिकृत्यौदायिकादीन् सर्वानेव भावान् यथाक्रमेण वर्णयित्वा, तद्यथा-उदएणं कम्माणं निप्फण्णो ओदइओ गइकसायाइएगवीसभेयभिन्नो अणंतरभावपण्णवगणयावेक्खाए खेत्ताइएसु मग्गणादारेसु पुच्छियव्वो । जहा - कयरहितो खेत्तकाल-गईहितो अणंतरागया सिज्झंति ?, वागरणं, अहोलोगदसवाससहस्सा णिरयगइमाइअणंतरागया णेरयाई चउगइगा वि सिज्झंति । पच्चुप्पण्णण-यावेक्खाए पुण सव्वहिं खइओ भावो पण्णवेयव्वो, जम्हा खइएणं सिज्झंति, खातियजीवपरिणामदुगसण्णिवाएण वा । एवं तिव्वघाइ-कम्मोवसमेणं उवसमिओ भावो दुविहो सम्मत्तचारित्तलक्खणो । खाइओ सम्मत्तचारित्ताई नवविहो । खाओवसमिओ णाणण्णाणदरिसणाई अट्टार-सविहो । पारिणामिओ भव्वत्तजीवत्ताइओ । एए सव्वे वि जहक्कमेण

१. उदयेन कर्माणां निष्पन्न औदायिको गतिकषायाद्येकविंशभेदभिन्नोऽन्तरभाव-प्रज्ञापकनयापेक्षया क्षेत्रादिषु मार्गणाद्वारेषु प्रष्टव्यः । यथा - कतिभ्यः क्षेत्रकालगतिभ्यो-ऽन्तरागताः सिध्यन्ति ? व्याकरणम्, अधोलोकदशसहस्रवर्षा नरकगत्याद्यनन्तरागता नैरयिकादयश्चतुर्गतिका अपि सिध्यन्ति । प्रत्युत्पन्ननयापेक्षया पुनः सर्वत्र क्षायिको भावः प्रज्ञापितव्यः, यस्मात् क्षायिकेन सिध्यन्ति, क्षायिकजीवपरिणामद्विकसन्निपातेन वा । एवं तीव्रघातिकर्मोपशमेनौपशमिको भावो द्विविधः सम्यक्त्व-चारित्रलक्षणः । क्षायिकः सम्यक्त्वचारित्रादिनवविधः । क्षायोपशमिको ज्ञानाज्ञानदर्शनादि अष्टादशविधः । पारिणामिको भव्यत्व-जीवत्वादिकः । एते सर्वेऽपि यथाक्रमेण वर्णयित्वा क्षेत्रादिष्वेतेषां पृच्छा व्याकरणं च पूर्वभावनयं प्रतीत्य वक्तव्यं । प्रत्युत्पन्नं तु प्रतीत्य क्षेत्रादि-द्वारसंकुले यथासंभवं क्षायिको वक्तव्य इति ।

વળેણેં યેત્તાઈસુ ઇર્સિં પુચ્છ વાગરણં ચ પુવ્વભાવણયં પડુચ્ચ વત્તવ્વં ।
પડુપણ્ણં તુ પડુચ્ચ ‘સવ્વહિં’ યેત્તાઈદારસંકુલે જહાસંભવં યહ્મિંઓ વત્તવ્વો
તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૭ ॥ ઉક્તં ભાવદ્વારમ્ । સંપ્રત્યલ્પબહુત્વદ્વારાતિદેશમાહ—

(અનુ.) ભાવદ્વારને આશ્રયીને ઔદાયિકાદિ સર્વ ભાવોને
યથાક્રમથી વર્ણવીને તે આ રીતે - કર્મોના ઉદયથી થયેલો ઔદયિક-
ગતિકષાયાદિ એકવીશ ભેદથી ભિન્ન એવો ભાવ અનંતરભાવ
પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વારોમાં પૂછવો - જેમકે - કયા
ક્ષેત્ર - કાળ - ગતિમાંથી અનંતર આવેલા સિદ્ધ થાય છે ? ઉત્તર -
અધોલોકના દશ હજાર વર્ષ આયુષ્યવાળા અને નરકગતિ આદિમાંથી
અનંતર આગત તથા નરકાદિ ચાર ગતિ સંબંધિ આવેલા પણ સિદ્ધ
થાય છે. પ્રત્યુત્પન્ન - વર્તમાન નયની અપેક્ષાએ, સર્વત્ર ક્ષાયિક ભાવની
પ્રજ્ઞાપના કરવી કારણ કે, કોઈપણ જીવ ક્ષાયિકભાવથી જ સિદ્ધ થાય
છે. અથવા ક્ષાયિક અને જીવપરિણામ એમ બેના સાંનિપાતિક ભાવથી
સિદ્ધ થાય છે. એ રીતે તીવ્રઘાતિકર્મના ઉપશમથી થતો ઔપશમિક
ભાવ બે પ્રકારનો છે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર સ્વરૂપ. ક્ષાયિકભાવ
સમ્યક્ત્વ, ચારિત્રાદિ નવ પ્રકારનો છે. ક્ષાયોપશમિકભાવ જ્ઞાન-
અજ્ઞાન-દર્શનાદિ અઢાર પ્રકારનો છે, પારિણામિક ભાવ ભવ્યત્વ -
જીવત્વ આદિ રૂપ છે. આ બધાય અનુક્રમે વર્ણવીને ક્ષેત્રાદિ
માર્ગણાઓમાં એમના પ્રશ્નો અને ઉત્તર સંબંધી પૂર્વભાવનયને
આશ્રયીને જણાવવું, વર્તમાન - પ્રત્યુત્પન્ન નયને આશ્રયીને તો સર્વત્ર
ક્ષેત્રાદિ દ્વારના સંકુલમાં યથા સંભવ ક્ષાયિકભાવ કહેવો. ॥ ૭૭ ॥

॥ સાતમું ભાવ - મૂળ દ્વાર પૂર્ણ થયું ॥

આઠમું - અલ્પબહુત્વ મૂળ દ્વાર

(મૂ૦) અપ્પાબહુયં એત્થં, યેત્તાઈસુ જં તુ ઉક્કોસં ।

સંઘગુણં તુલ્લં વા, દવ્વપમાણેહિં સાહેજ્જા ॥ ૭૮ ॥

(છા૦) અલ્પબહુત્વમત્ર, ક્ષેત્રાદિકેષુ યત્તૂત્કૃષ્ટમ્ ।

સંખ્યગુણં તુલ્યં વા, દ્રવ્યપ્રમાણૈઃ કથયેત્ ॥ ૭૮ ॥

(ટી૦) “અપ્પાબહુયં” ગાથા ॥ અપ્પાબહુયં દવ્વપ્પમાણાદીહિં સાહેજ્જ તિ વાકયાભિસંબન્ધઃ । ‘અત્ર’ સિદ્ધપ્રાભુતે ક્ષેત્રાદિષુ માર્ગણાદ્વારેષુ મધ્યે યદેવોત્કૃષ્ટમલ્પબહુત્વં માર્ગિતમ્ “સિદ્ધાણેગા થોવા એક્કાસિદ્ધા ઉ સંખગુણા” इत्यादि, एतदेवाह— ‘સંખગુણં તુલ્યં વા’ । તદેતદ્ દ્રવ્યપ્રમાણાદભ્યૂહ્ય ‘સાહેજ્જ’ કથયેદિતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૭૮ ॥ અધુનાઽતિદેશવિશેષમાહ—

(અનુ.) દ્રવ્ય પ્રમાણાદિ દ્વારા અલ્પબહુત્વ કહેવું, અહીં, સિદ્ધપ્રાભુત નામના ગ્રંથમાં ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વારોમાં જે ઉત્કૃષ્ટ અલ્પબહુત્વની માર્ગણા કરેલી છે. “અનેક સિદ્ધો અલ્પ છે તથા એક સિદ્ધ સંખ્યગુણ છે” વગેરે એ જ જણાવે છે. તે સંખ્ય ગુણ છે કે તુલ્ય તે દ્રવ્ય પ્રમાણોથી વિચારીને કહેવું. ॥ ૭૮ ॥

હવે, એનો સંક્ષેપ વિશેષ જણાવે છે -

(મૂ૦) ચઠ્ઠસગા તહ વીસા, વીસપુહત્તા ય જે ય અઢ્ઠસયા ।

તુલ્લા થોવા તુલ્લા, સંખેજ્જગુણા ભવે સેસા ॥ ૭૯ ॥

અપ્પબહુદારં ॥

(છા૦) ચતુર્દશકાસ્તથા વિંશકાઃ, વિંશતિપૃથક્ત્વાશ્ચ યે ચાષ્ટશતાઃ ।

તુલ્યાઃ સ્તોકાસ્તુલ્યાઃ, સંખ્યેયગુણા ભવેયુઃ શેષાઃ ॥ ૭૯ ॥

અલ્પબહુત્વદ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “ચઠ્ઠસ” ગાહા ॥ પુવ્વદ્ધસ્સ જહાસંખં પચ્છદ્ધેણ સંબંધો ।

ચઠ્ઠ-સગા દો વિ તુલ્લા, જઓ ચઠ્ઠસિદ્ધા તિત્થગરા જલે ઉઢ્ઢલોએ

૧. ‘ગાહા’ પા૦ ૨. અલ્પબહુત્વં દ્રવ્યપ્રમાણાદિભિઃ કથયેદિતિ । ૩. “અનેકસિદ્ધા સ્તોકાઃ એકસિદ્ધાસ્તુ સંખ્યગુણાઃ” । ૪. પૂર્વાર્ધસ્ય યથાસંખ્યં પશ્ચાર્ધેન સંબન્ધઃ । ચતુર્દશકૌ દ્વાવપિ તુલ્યૌ, યતશ્ચતુષ્કસિદ્ધાસ્તીર્થકરા જલે ઊર્ધ્વલોકે એવાદયઃ, દશસિદ્ધાઃ સંહરણતો હરિવર્ષ-સુષમસુષમાદિષુ તતસ્તુલ્યાઃ । વિંશતિસિદ્ધાઃ સ્ત્રિયોઽધોલોકૈકવિજયાદિષુ, અતશ્ચતુર્દશકાભ્યાં સ્તોકાઃ । વિંશતિપૃથક્ત્વસિદ્ધાઃ સર્વાધોલોકબુદ્ધિબોધિતાદિ, અતો વિંશતિભ્યસ્તુલ્યાઃ । ૫. ‘પુવ્વદ્ધ જહા’ પાતાસંપા ।

एवमाइ, दससिद्धा संहरणओ हरिवस्ससुसमसुसमाइसु, तओ तुल्ला । वीसगसिद्धा इत्थी अहोलोगेगविजयाइसु, अओ चउ-दसगे-हिंतो थोवा । वीसपहुत्तसिद्धा सव्वाहोलोगबुद्धिबोहियादी, अतो वीसगेहिं तुल्ला, स्वल्पक्षेत्रकालकादाचित्त्वसंभवादित्यर्थः । तओ अट्टसयसिद्धा संखेज्जगुणा, जंबुद्वीवभरहेरवयविदेहाइसु सट्ठाणओ लब्भंति ति काउं । तथा द्विरावृत्तेर्यायात्संख्येयगुणा भवन्ति शेषा अप्यल्पबहुत्वविकल्पाः, तद्यथा-
 १“सव्वत्थोवा जलसिद्धा १, थलसिद्धा संखेज्जगुणा २ । सव्वत्थोवा समुद्दसिद्धा १, दीवसिद्धा संखेज्जगुणा २” इत्यादि । एतच्च विशेषवक्तव्यतायां वक्ष्यति ‘सामुद्ददीवजलथल’ इत्यादीति गाथार्थः ॥
 ७९ ॥ एवं तावदियमनन्तरसिद्धप्ररूपणा कृता । अधुना परंपरसिद्धप्ररूपणा क्रियते, अल्पबहुत्वविस्तराधिगमार्थम् । यदुक्तं प्राक्
 “ते तु अणंतरसिद्धा, परंपरा चेव होंति णायव्वा” । तत्र परंपरसिद्ध-
 प्ररूपणातिदेशमाह—

(अनु.) અહીં ગાથાના પૂર્વાર્દ્ધનો સંખ્યા પ્રમાણે પશ્ચાર્ધથી સંબંધ છે, ચાર સિદ્ધ અને દશ સિદ્ધ બંને સમાન છે, કારણ કે ચારસિદ્ધમાં તીર્થંકરસિદ્ધ, જલસિદ્ધ, ઉર્ધ્વલોકસિદ્ધ વગેરે એકસમયમાં એક સાથે ચાર સિદ્ધ થાય છે એટલે તુલ્ય છે, દશ સિદ્ધો સંહરણથી હરિવર્ષક્ષેત્ર - સુષમસુષમાદિકાળમાં વગેરેમાં એક સાથે ઉત્કૃષ્ટથી દશ સિદ્ધ થાય છે માટે તુલ્ય છે. વીશસિદ્ધો સ્ત્રી-અધોલોકના એક વિજય આદિમાં થાય છે એટલે ચાર-દશ સિદ્ધોથી અલ્પ છે. તથા વીશપૃથક્ત્વ સિદ્ધો આખા અધોલોકમાં બુદ્ધ બોધિતાદિ થાય છે

૧. તતોઽષ્ટશતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, જમ્બૂદ્વીપભરતૈરવતવિદેહાદિષુ સ્વસ્થાનાલ્લભ્યન્તે
 इतिकृत्वा । २. सर्वस्तोका जलेसिद्धाः १, स्थलसिद्धाः संख्येयगुणाः २ ।
 सर्वस्तोकाः समुद्रसिद्धाः १. द्वीपसिद्धाः संख्येयगुणाः २ । ३. ते तु अनन्तरसिद्धाः ।
 परंपराश्चैव भवन्ति ज्ञातव्याः ।

એટલે વીશથી તુલ્ય છે, કારણ કે આ બંને સ્વલ્પ ક્ષેત્ર-કાળાદિમાં ક્યારેક જ સંભવે છે એટલે અત્યંત અલ્પ સંખ્યક છે. ત્યારબાદ એકસો આઠ સિદ્ધ તેનાથી સંખ્યગુણ છે, તે જંબૂદ્વીપના ભરત-ઐરવત-વિદેહાદિમાં સ્વસ્થાનથી પ્રાપ્ત કરે છે / સ્વસ્થાનથી સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે. તથા દ્વિઆવૃત્તિ ન્યાયથી સંખ્યેય ગુણા શેષ પણ અલ્પબહુત્વ વિકલ્પો થાય છે. જેમ કે - “સર્વસ્તોક જલસિદ્ધો તેનાથી સ્થલસિદ્ધો સંખ્યેયગુણા, સર્વઅલ્પ સમુદ્રસિદ્ધો તેનાથી દ્વીપસિદ્ધો સંખ્યેયગુણા” વગેરે પ્રકારે પણ અલ્પબહુત્વ ઘણી રીતે થઈ શકે છે. આ વાતને ‘સમુદ્વદીવજલથલ’ વગેરે વિશેષ વક્તવ્યતામાં જણાવાશે. ॥ ૭૯ ॥ આ અનંતરસિદ્ધિની પ્રરૂપણા કરી, હવે પરંપરસિદ્ધની પ્રરૂપણા કરાય છે. તે પણ અલ્પબહુત્વના વિસ્તારને જાણવા માટે કહ્યું છે - “તે સિદ્ધો બે પ્રકારના છે અનંતરસિદ્ધો અને પરંપરસિદ્ધો એમ જાણવા.” ત્યાં પરંપરસિદ્ધની પ્રરૂપણાનો સંક્ષેપ કરે છે -

(મૂ૦) જેણ કમેણ પરૂવણ, સિદ્ધાણ અણંતરાણ દારેસું ।

તેણ કમેણ પરંપર-સિદ્ધા વિ પરૂવિયા દુવિહા ॥ ૮૦ ॥

(છા૦) યેન ક્રમેણ પ્રરૂપણા સિદ્ધાનામનન્તરાણાં દ્વારેષુ ।

તેન ક્રમેણ પરંપરસિદ્ધા અપિ પ્રરૂપિતા દ્વિવિધા: ॥ ૮૦ ॥

(ટી૦) જેણ કમેણ પરૂવણ સિદ્ધાણમણંતરાણ ‘દારેસું’ સત્પદ-પ્રરૂપણાદિષુ મૂલદ્વારેષૂત્તરેષુ ચ ક્ષેત્રાદિમાર્ગાણાદ્વારેષુ તેણ કમેણ પરંપર-સિદ્ધા વિ પરૂવિયા દઢુવ્વા ઇતિ વક્કસેસો । તત્ર પ્રરૂપ્યમાણ-પ્રરૂપણયોરભેદાત્ સૈષા પરંપરસિદ્ધપ્રરૂપણા વક્ષ્યમાણા દ્વિવિધેતિ ગાથાર્થ: ॥ ૮૦ ॥ તાં ચાહ-

(અનુ.) જે કમથી સત્પદપ્રરૂપણાદિ મૂળ દ્વારો અને ક્ષેત્રાદિ માર્ગાણાના ઉત્તરદ્વારોમાં અનંતર સિદ્ધની પ્રરૂપણા કરી છે. તે જ

ક્રમથી પરંપરપ્રરૂપણા પણ પ્રરૂપેલી જાણવી એવો વાક્યનો ઉપસંહાર છે, ત્યાં પ્રરૂપ્યમાણ-પ્રરૂપણાના અભેદથી તે આ કહેવાનારી પરંપરસિદ્ધ પ્રરૂપણા બે પ્રકારની છે. ॥ ૮૦ ॥ તે પરંપરસિદ્ધની પ્રરૂપણા કહે છે.

પરંપરસિદ્ધની પ્રરૂપણા

(મૂ૦) ઉપ્પજ્જમાણગપરંપરા ઉ જા હોઇ અદુસમયા ઉ ।

તેણ પરેણ પરંપર-પચ્ચુપ્પણ્ણા મુણસુ સિદ્ધા ॥ ૮૧ ॥

(છા૦) ઉત્પદ્યમાનકપરંપરા તુ યા ભવત્યષ્ટસમયા તુ ।

તેન પરેણ પરંપર-પ્રત્યુત્પન્નાન્ જાનીધ્વં સિદ્ધાન્ ॥ ૮૧ ॥

(ટી૦) “ઉપ્પજ્જમાણ” ગાહા ॥ તત્રૈકા, ઉત્પદ્યમાનકનયાભિમતા પરંપરા । સા પુનઃ કા ? જા ‘હોઇ અદુસમયા ઉ’ તુશબ્દો વિશેષણાર્થઃ, દ્વિપ્રભૃતિ યાવદ્ભવન્ત્યષ્ટસમયાસ્તે નૈરન્તર્યેણ સિદ્ધિક્રિયાયોગાદુત્પદ્યમાન-કનયપક્ષમાપતિતેતિ વાક્યશેષ इति ભાવાર્થઃ, ‘તેણ પરેણ’તિ તતો-ઽષ્ટમ્યઃ સમયેભ્યઃ પરતો નિયમતઃ સિદ્ધિક્રિયાવ્યવચ્છેદાત્પરંપર-પૂર્વોત્પન્નનયાભિમતામ્ । ‘જાનીધ્વમ્ સિદ્ધાન્’ इति એવં પરંપરપૂર્વોત્પન્ન-ભાવપ્રજ્ઞાપનીયનયમતેન યથોક્તલક્ષણોત્પદ્યમાનપરંપરભાવપ્રજ્ઞાપનીય-નયમતેન ચ સર્વાનાદ્યનન્તસિદ્ધપ્રરૂપણા દ્રષ્ટવ્યેતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૮૧ ॥ અતઃ એવાધસ્તાદભિવ્યક્તિપક્ષ આસૃત આગમસ્ય, સાંપ્રતમસ્યાઃ સત્પદ-પ્રરૂપણાદિષુ મૂલોત્તરદ્વારેષ્વતિદેશાર્થમાહ—

(અનુ.) પરંપર સિદ્ધને આશ્રયીને એક ઉત્પદ્યમાનક નયને અભિમત પરંપરા છે. તે કઈ પરંપરા છે ? તે બેથી માંડીને આઠ સમયો સુધી નિરંતર સિદ્ધિક્રિયા યોગથી ઉત્પદ્યમાનક નય પક્ષના આશ્રયવાળી છે. તે આઠ સમય પછી નિયમા સિદ્ધિક્રિયાના વ્યવચ્છેદથી અર્થાત્ આઠમા સમય પછી અનંતર નવમા સમયે સિદ્ધ

ન થાય. તેવી, તે પરંપર પૂર્વોત્પન્ન નયને અભિમત માનેલી છે. આ રીતે, પરંપર પૂર્વોત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય નય મતથી અને યથોક્ત લક્ષણ ઉત્પદ્યમાન પરંપર ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય મતથી સર્વ અનાદિઅનંત સિદ્ધ પ્રરૂપણા જાણવી. ॥ ૮૧ ॥ એટલે જ, નીચે (આગળ) આગમનો અભિવ્યક્તિ પક્ષ આશ્રય કરાયો છે. અત્યારે એનો સત્પદ્યપ્રરૂપણાદિ મૂળ-ઉત્તર દ્વારોમાં અતિદેશ (સંક્ષેપ) જણાવે છે.

(મૂ૦) ઉપ્પજ્જમાણગપરંપરા ડ જહ ચેવડ્ડાંતરા સિદ્ધા ।

સંતાઇએ તહ ચ્ચિય, અભિલાવવિસેસિયા ણેયા ॥ ૮૨ ॥

(છા૦) ઉત્પદ્યમાનકપરંપરાસ્તુ યથા ચૈવાનન્તરા: સિદ્ધા: ।

સદાદિકે તથા ચૈવાભિલાપવિશેષિતા જ્ઞેયા: ॥ ૮૨ ॥

(ટી૦) “ઉપ્પજ્જમાણ” ગાહા ॥ ઉત્પદ્યમાનકપરંપરસિદ્ધા: કથં દ્રષ્ટવ્યા: ? ઉચ્યતે - ‘જહ ચેવ ડ્ડાંતરા સિદ્ધા’ અનન્તરપ્રકરણે યે વિસ્તરેણોક્તાસ્તદ્વદેતેડપિ ૧ ક્વ ? ‘સંતાદિકે’ સત્પદાદિદ્વારવિધૌ તથૈવ દ્રષ્ટવ્યા: । યદિ પરં ‘અભિલાવવિસેસિયા ણેયા’ પરંપરસિદ્ધા ઇત્યનેનાભિલાપેન વિશેષિતા ઇતિ ગાથાર્થ: ॥ ૮૨ ॥ અધુનાડતિદેશવિશેષમાહ—

(અનુ.) ઉત્પદ્યમાન પરંપર સિદ્ધો કઈ રીતે જાણવા ? જવાબ - અનંતર સિદ્ધના પ્રકરણમાં જે વિસ્તારથી કહેલા છે તેની જેમ આ પણ સત્પદ્ય આદિ દ્વાર વિધિમાં તે જ રીતે જાણવા. વિશેષ એટલો કે અહીં અનંતર સિદ્ધના સ્થાને પરંપર સિદ્ધનો અભિલાપ કરવો. ॥ ૮૨ ॥

હવે, વિશેષ અતિદેશ (સંક્ષેપ) જણાવે છે.

(મૂ૦) સંતપ્પય ખેત્ત ફુસણા, ભાવો ય પરંપરાણ સિદ્ધાણં ।

પુવ્વુપ્પણ્ણાણ તહા, સેસપયાણં વિસેસ ઇમો ॥ ૮૩ ॥

परिमाणेण अणंता, कालोऽणाईअणंतओ तेसिं ।

णत्थि य अंतरकालो, अप्पाबहुयं अओ वोच्छं ॥ ८४ ॥

सामुद्दी दीव जल थल, दोणहं दोणहं तु थोवसंखगुणा ।

उड्डुअहतिरियलोए, थोवा संखागुणा संखा ॥ ८५ ॥

(छा०) सत्पद-क्षेत्र-स्पर्शना-भावश्च परंपराणां सिद्धानाम् ।

पूर्वोत्पन्नानां तथा, शेषपदानां विशेषोऽयम् ॥ ८३ ॥

परिमाणेनानन्ताः, कालोऽनाद्यनन्तस्तेषाम् ।

नास्ति चान्तरकालोऽल्पबहुत्वमतो वक्ष्यामि ॥ ८४ ॥

समुद्रो द्वीपो जलं स्थलं, द्वयोर्द्वयोस्तु स्तोक-संख्यगुणाः ।

ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्लोके, स्तोकाः संख्यगुणाः संख्याः ॥ ८५ ॥

(टी०) “संतपय खेत्त फुसणा भावो य” एतद् द्वारचतुष्टयं यथोत्पद्यमानपरंपराणां सिद्धानामतिदिष्टं ‘पुव्वुपण्णाण तहा’ पूर्वोत्पन्न-परंपरभावसिद्धानामपि तथैव द्रष्टव्यम्, द्वारचतुष्टयमप्यङ्गीकृत्य विशेषा-भावात् । यत्र तु विशेषस्तान्याह-‘सेसपयाणं’ दव्वप्पमाणाईणं’ ‘विसेसो’ भेयो अणंतरसिद्धपरूवणाओ सगासा इमो ॥ ८३ ॥ तंजहा - “परिमाणेण अणंता” गाहा ॥ परंपरसिद्धा ण उ जहा अणंतरसिद्धा संखेज्जा इति दव्वपमाणभेओ । ‘कालो’ऽणाईअणंततो तेसिं’ परंपरसिद्धाणं अनादि-त्वात्, नै तु जहा अणंतरसिद्धाणं अट्टसमया इति कालदारविसेसो । ‘णत्थि य अंतरकालो’ कुतो ? यतो विवक्षितप्रथमसमयसिद्धेभ्यो येऽन्येऽतिक्रान्तानादिकालसिद्धास्ते सर्वे परंपरसिद्धाः, अतो नास्त्यन्तर-

१. ‘०पर सिद्धा १०’ पातासंपा । २. द्रव्यप्रमाणादीनां भेदोऽनन्तरसिद्धप्ररूपणायाः सकाशोऽयम् । तद्यथा-परंपरसिद्धा न तु यथाऽनन्तरसिद्धाः संख्येया x द्रव्यप्रमाणभेदः । ३. न तु यथाऽनन्तरसिद्धानामष्टसमया x कालद्वारविशेषः । समुद्रसिद्धेभ्यो द्वीपसिद्धाः संख्येयगुणाः, जलसिद्धेभ्यः स्थलसिद्धाः संख्येयगुणाः ।

મિતિ । અપ્પાબહુઅં અઓ વોચ્છં ॥ ૮૪ ॥ તદ્યથા-“સામુદ્દ દીવ” ગાહા ॥
 એવં વિસ્તરાલ્પબહુત્વાધિગમાર્થમત્રૈવ પરંપરસિદ્ધપ્રરૂપણા કૃતા । અધુનૈત-
 દલ્પબહુત્વમુચ્યતે-સમુદ્દસિદ્ધેર્હિતો દીવસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા, જલસિદ્ધે-
 હિતો થલસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા । એવં દોણં^૧ દોણં તુ પયાણં થોવ
 સંખગુણા સિદ્ધા અલ્પબહુત્વમધિકૃત્ય વક્તવ્યા इत्यर्थः । ઉડ્ડલોગસિદ્ધા
 થોવા, અહોલોગસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા, તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા, ઇતિ
 ગાથાર્થઃ ॥ ૮૫ ॥ સાંપ્રતં ક્ષેત્રકાલયોર્વિશેષપરિજ્ઞાનાર્થમતિદેશમાહ-

(અનુ.) સત્પદપ્રરૂપણા - ક્ષેત્ર - સ્પર્શના અને ભાવ આ ચારેય
 દ્વારો જે રીતે ઉત્પદ્યમાન પરંપર સિદ્ધોના દર્શાવ્યા હતા તે રીતે જ
 પૂર્વોત્પન્ન પરંપર સિદ્ધોનાં પણ જાણવા. આ ચાર દ્વારોને આશ્રયીને
 કાંઈપણ વિશેષ નથી, પણ જ્યાં-જ્યાં વિશેષ છે તે બતાવે છે.
 અનંતરસિદ્ધ પ્રરૂપણા કરતાં આ સ્થાનમાં દ્રવ્યપ્રમાણાદિનો વિશેષ છે.
 અર્થાત્ દ્રવ્યપ્રમાણાદિ દ્વારોમાં કાંઈક ભેદ પડે છે. ॥ ૮૩ ॥ તે ભેદ
 બતાવે છે - દ્રવ્યપ્રમાણ દ્વારને આશ્રયીને જે રીતે અનંતર સિદ્ધો
 સંખ્યાતા છે તેમ પરંપર સિદ્ધો નથી. તથા કાળ દ્વારમાં -
 પરંપરસિદ્ધોનો કાળ અનાદિ હોવાથી અનાદિ-અનંત છે જ્યારે
 અનંતરસિદ્ધોનો ઉત્કૃષ્ટથી આઠ સમયનો કાળ છે અર્થાત્ આઠ સમય
 સુધી જ અનંતર સિદ્ધ થઈ શકે પછી અવશ્ય અંતર પડે જ, જ્યારે
 પરંપરસિદ્ધમાં તો અંતર પડવા જેવું કશું છે જ નહિ એટલે અનાદિ-
 અનંતકાળ સુધી થઈ શકે. આટલો કાળદ્વારમાં વિશેષ છે. એમાં
 અંતરકાળ કેમ નથી ? કારણ કે વિવક્ષિત પ્રથમ સમય સિદ્ધોથી જે અન્ય
 થઈ ગયેલા અનાદિ કાળના સિદ્ધો છે તે સર્વે પરંપર સિદ્ધો છે એટલે
 અંતર નથી. હવે, અલ્પબહુત્વ જણાવીશું. ॥ ૮૪ ॥ તે આ રીતે -

૧. એવં દ્વયોર્દ્વયોસ્તુ પદયોઃ સ્તોક-સંખ્યગુણાઃ સિદ્ધાઃ । ૨. ‘અસંખેજ્જ’ પાતાસંપા ।
 ૩. ઊર્ધ્વલોકસિદ્ધાઃ સ્તોકાઃ, અધોલોકસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ ।

સમુદ્રસિદ્ધોથી દ્વીપસિદ્ધો સંખ્યાતગુણા છે. જલસિદ્ધોથી સ્થલસિદ્ધો સંખ્યગુણા છે. આમ, બે-બે પદોમાં અલ્પ-સંખ્યગુણ સિદ્ધો અલ્પબહુત્વને આશ્રયીને કહેવા. ઉર્ધ્વલોકસિદ્ધ અલ્પ, તેનાથી અધોલોકસિદ્ધો સંખ્યગુણ છે અને તેનાથી તીર્થલોકમાં સંખ્યાતગુણ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૮૫ ॥

હવે, ક્ષેત્ર-કાળનો વિશેષ જાણવા માટે સંક્ષેપ જણાવે છે -

(મૂ૦) खेतं कालो य जहा, बहुओ बहुया तहा उ सिद्धा उ ।

सद्गुणवज्जियाणं, सद्गुणे बहुय ते सिद्धे ॥ ८६ ॥

(છા૦) ક્ષેત્રં કાલશ્ચ યથા, બહુકો બહુકાસ્તથા તુ સિદ્ધાસ્તુ ।

સ્વસ્થાનવર્જિતાનાં, સ્વસ્થાને બહુકાસ્તે સિદ્ધાઃ ॥ ૮૬ ॥

(ટી૦) “ખેતં કાલો ય” ગાહા કળ્ઠ્યા ॥ નવરં સદ્ગુણવજ્જિયા સાહરણઓ સદ્ગુણે પુણ થેવેસુ વિ ખેત્તકાલેસુ બહુસિદ્ધ ત્તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૮૬ ॥ અધુના વિભાગમધિકૃત્યાહ—

(અનુ.) જેમ ક્ષેત્ર-કાળ બહુ હોય તેમ, સિદ્ધો પણ બહુ હોય છે, પરંતુ એમાં જે સ્વસ્થાન વર્જિત છે તે સંહરણથી જાણવા એને આશ્રયીને આ વાત કરેલી છે પરંતુ સ્વસ્થાનમાં અર્થાત્ જન્મ ક્ષેત્રમાં તો થોડા પણ ક્ષેત્ર-કાળમાં બહુ સિદ્ધ થાય છે એમ સમજવું. ॥ ૮૬ ॥

હવે, વિભાગને આશ્રયીને કહે છે—

વિભાગ દ્વાર (મૂળ)

૧. ક્ષેત્ર દ્વાર

(મૂ૦) लवणे कालोए वा, जंबुद्वीवे य धायईसंडे ।

पुक्खवरं य दीवे, कमसो थोवाइसंखगुणा ॥ ८७ ॥

खेत्तदारं ॥

૧. નવરં સ્વસ્થાનવર્જિતાઃ સંહરણતઃ સ્વસ્થાને પુનઃ સ્તોકેષ્વપિ ક્ષેત્ર-કાલેષુ બહુસિદ્ધા इति ।

(छा०) लवणे कालोदे वा जंबूद्वीपे च धातकीखण्डे ।

पुष्करवरे च द्वीपे क्रमशः स्तोकादिसंख्यगुणाः ॥ ८७ ॥ क्षेत्रद्वारम् ॥

(टी०) “लवणे” गाहा ॥ समुद्रदीवे अहिकिच्च अप्पाबहुयं सुत्तसिद्धं । खेत्तविभागं पुण अहिकिच्च अत्थओ दंसिज्जइ - जंबुदीवे सव्वत्थोवा भरहेरवए सिद्धा, विदेहसिद्धा संखेज्जगुणा । संहरणतो सव्वत्थोवा चुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा १, हेमवएरणवयसिद्धा संखेज्जगुणा २, महाहिमवंतरुप्पिसिद्धा संखेज्जगुणा ३, तओ देवकुरूत्तरकुरुसिद्धा संखेज्जगुणा ४, हरिवस्सरम्मगवाससिद्धा विसेसाहिया ५, णिसहणे लवंतसिद्धा संखेज्जगुणा ६, तेहिंतो भरहेरवयसिद्धा संखेज्जगुणा ७, सट्ठाणं त्ति काउं, महाविदेहसिद्धा संखेज्जगुणा ८ । संपयं धायइसंडे सव्वत्थोवा चुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा १, महाहिमवंतरुप्पिसिद्धा संखेज्जगुणा २, णिसहणे लवंतसिद्धा संखेज्जगुणा ३, हेमवएरणवए य सिद्धा विसेसाहिया

१. समुद्रद्वीपानधिकृत्याल्पबहुत्वं सूत्रसिद्धं । क्षेत्रविभागं पुनरधिकृत्यार्थतो दर्शयते - जम्बूद्वीपे सर्वस्तोका भरतैरवते सिद्धाः, विदेहसिद्धाः संख्येयगुणाः । संहरणतः सर्वस्तोकाः लघुहिमवच्छिखरिसिद्धाः १, हेमवद्धेरण्यवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः २, महाहिमवद्भुक्मिसिद्धाः संख्येयगुणाः ३, ततो देवकुरूत्तरकुरुसिद्धाः संख्येयगुणाः ४, हरिवर्षरम्यक्वर्षसिद्धा विशेषाधिकाः ५, निषधनीलवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः ६, ताभ्यां भरतैरवतसिद्धाः संख्येयगुणाः ७, स्वस्थानमिति कृत्वा, महाविदेहसिद्धाः संख्येयगुणाः ८ । सांप्रतं धातकीखण्डे सर्वस्तोका लघुहिमवच्छिखरिसिद्धाः १, महाहिमवद्भुक्मिसिद्धाः संख्येयगुणाः २, निषधनीलवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः ३, हेमवद्धेरण्यवति च सिद्धा विशेषाधिकाः ४, देवकुरूत्तरकुरुसिद्धाः संख्येयगुणाः ५, हरिवर्षरम्यक्वर्षसिद्धा विशेषाधिका ६, भरतैरवतसिद्धा संख्येयगुणाः ७, महाविदेहसिद्धाः संख्येयगुणाः ८ । पुष्करवरद्वीपार्धे सर्वस्तोकाः लघुहिमवच्छिखरिसिद्धाः १, महाहिमवद्भुक्मिसिद्धाः संख्येयगुणाः २, निषधनीलवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः ३, हेमवद्धेरण्यवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः ४, देवकुरूत्तरकुरुसिद्धाः, संख्येयगुणाः ५, हरिरम्यक्वर्षसिद्धा विशेषाधिकाः ६, भरतैरवतसिद्धाः संख्येयगुणाः ७, महाविदेहसिद्धाः संख्येयगुणाः ८ । एको दंडकः कर्तव्यः - २. नास्ति पातासंपा । ३. '०वंतरुप्पिसिद्धा संखेज्जगुणा ३, निसहनेल०' पातासंपा ।

४, देवकुरुत्तरकुरुसिद्धा संखेज्जगुणा ५, हरिवस्सरम्मगवाससिद्धा विसेसाहिया ६, भरहेरवयसिद्धा संखेज्जगुणा ७, महाविदेहसिद्धा संखेज्जगुणा ८ । पुक्खरवरदीवङ्गे सव्वत्थोवा चुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा १, महाहिमवंतरुप्पिसिद्धा संखेज्जगुणा २, णिसहणिलवंतसिद्धा संखेज्जगुणा ३, हेमवएरण्णवयसिद्धा संखेज्जगुणा ४, देवकुरुत्तरकुरुसिद्धा संखेज्जगुणा ५, हरिरम्मगवाससिद्धा विसेसाहिया ६, भरहेरवयसिद्धा संखेज्जगुणा ७, महाविदेहसिद्धा संखेज्जगुणा ८ । एगओ दंडओ कायव्वो— सव्वत्थोवा जंबुद्वीवे चुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा १, तओ हेमवएरण्णवयसिद्धा संखेज्जगुणा २, महाहिमवंतरुप्पिसिद्धा संखेज्जगुणा ३, देवकुरुत्तरकुरुसिद्धा संखगुणा ४, हरिरम्मगवाससिद्धा विसेसाहिया ५, णिसहणेलवंतसिद्धा संखगुणा ६, तओ धायइसंडे चुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा दो वि तुल्ला विसेसाहिया ७, ततो धायइसंडगमहाहिमवंतरुप्पिसिद्धा पुक्खरदीवगचुल्लहिमवंतसिहरिसिद्धा य चतारि वि तुल्ला संखेज्जगुणा ८,

१. सर्वस्तोका जंबुद्वीपे लघुहिमवच्छिखरिसिद्धाः १, ततो हेमवद्धेरण्यवत्सिद्धाः संख्येयगुणाः २, महाहिमवद्वुक्मिसिद्धाः संख्येयगुणाः ३, देवकुरुत्तरकुरुसिद्धाः संख्यगुणाः ४, हरिरम्यग्वर्षसिद्धा विशेषाधिकाः ५, निषधनीलवत्सिद्धाः संख्यगुणाः ६, ततो धातकीखण्डे लघुहिमवच्छिखरिसिद्धा द्वावपि तुल्या विशेषाधिकाः ७, ततो धातकीखण्डगमहाहिमवद्वुक्मिसिद्धाः पुष्करद्वीपगलघुहिमवच्छिखरिसिद्धाश्च चत्वारोऽपि तुल्याः संख्येयगुणाः ८, धातकीखण्डगनिषधनीलसिद्धाः पुष्करद्वीपमहाहिमवद्वुक्मिसिद्धाश्च चत्वारोऽपि तुल्याः संख्येयगुणाः ९, ततो धातकीखण्डगहेमवद्धेरण्यवत्सिद्धा विशेषाधिकाः १०, पुष्करनिषधनीलसिद्धाः संख्येयगुणाः ११, धातकीखण्डे देवकुरुत्तरकुरुसिद्धाः संख्येयगुणाः १२, धातकीहरिरम्यक्वर्षसिद्धा विशेषाधिकाः १३, पुष्करहेमवद्धेरण्यवत्सिद्धाः संख्यगुणाः १४, पुष्करदेवकुरुत्तरकुरुसिद्धाः संख्यगुणाः १५, पुष्करहरिरम्यक्सिद्धा विशेषाधिकाः १६, जंबूद्वीपभरतैरवतसिद्धाः संख्यगुणाः १७, ततो धातकीभरतैरवतसिद्धा १८, पुष्करभरतैरवतसिद्धाः १९, जंबूद्वीपविदेहसिद्धाः २०, ततो धातकीविदेहसिद्धाः २१, ततो पुष्करविदेहसिद्धाः संख्यगुणा २२ । क्षेत्रमिति समाप्तम् ॥

ધાયઇસંડગણિસહણીલસિદ્ધા પુક્કરદીવગમહાહિમવંતરુપ્પિસિદ્ધા ય ચતુરો
 વિ સંખેજ્જગુણા ૧, તતો ધાયઇસંડગહેમવણ્ણવયસિદ્ધા વિસેસાહિયા
 ૧૦, પુક્કરણિસહણીલસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૧૧, ધાયઇસંડ-
 દેવકુરુત્તરકુરુસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૧૨, ધાયઇ હરિરમ્મગવાસસિદ્ધા
 વિસેસાહિયા ૧૩, પુક્કરહેમવણ્ણવયસિદ્ધા સંખગુણા ૧૪, પુક્કર-
 દેવકુરુત્તરકુરુસિદ્ધા સંખગુણા ૧૫, પુક્કરહરિરમ્મગસિદ્ધા વિસેસાહિયા
 ૧૬, જંબુદ્ધીવભરહેરવયસિદ્ધા સંખગુણા ૧૭, તઓ ધાયઇભરહેરવયસિદ્ધા
 ૧૮, પુક્કરભરહેરવયસિદ્ધા ૧૯, જંબુદ્ધીવ વિદેહસિદ્ધા ૨૦, તઓ
 ધાયઇવિદેહસિદ્ધા ૨૧, તઓ પુક્કરવિદેહસિદ્ધા સંખગુણા ૨૨ ॥ ૮૭ ॥
 ખેત્તેત્તિ સમ્મત્તં ॥ કાલદ્વારમાહ—

(અનુ.) સમુદ્ર-દ્વીપોને આશ્રયીને અલ્પબહુત્વ સૂત્રસિદ્ધ છે.
 તથા ક્ષેત્રવિભાગને આશ્રયીને અર્થથી બતાવાય છે, જંબુદ્વીપના
 ભરત-ઐરવત ક્ષેત્રમાં સિદ્ધો - સર્વથી અલ્પ છે તેનાથી વિદેહમાં
 સિદ્ધો સંખ્યેય ગુણા છે. સંહરણથી સર્વઅલ્પ લઘુ હિમવંત - શિખરી
 પર્વતના સિદ્ધો છે ૧, હેમવંત - હૈરણ્યવંત સિદ્ધો તેનાથી સંખ્યગુણા
 ૨, મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો સંખ્યાતગુણા ૩, તેનાથી દેવકુરુ-
 ઉત્તરકુરુના સિદ્ધો - સંખ્યાતગુણા ૪, હરિવર્ષ - રમ્યક્યક્ષેત્રના
 વિશેષાધિક ૫, નિષધ-નીલવંતના સંખ્યાત ગુણા ૬, તેનાથી ભરત-
 ઐરવત ક્ષેત્રના સંખ્યાતગુણા ૭, સ્વસ્થાન હોવાથી, તેનાથી
 મહાવિદેહ સિદ્ધો સંખ્યેય ગુણા છે ૮ ॥ હવે, ધાતકીખંડમાં સર્વઅલ્પ
 લઘુહિમવંત - શિખરિ સિદ્ધો ૧, મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો સંખ્યેય
 ગુણા, ૨, નિષધ-નીલવંતસિદ્ધો સંખ્યેય ગુણા ૩, હેમવંત-હૈરણ્યવંત
 સિદ્ધો વિશેષાધિક ૪, દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ સિદ્ધો સંખ્યેયગુણા ૫,
 હરિવર્ષ-રમ્યગ્ વર્ષ સિદ્ધો વિશેષાધિક ૬, ભરત-ઐરવત સિદ્ધો
 સંખ્યગુણા ૭, મહાવિદેહસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૮, પુષ્કરવર દ્વીપાર્ધમાં

૧. 'વિસેસા ૧૩ પુક્ક' - પાતાસંપા । ૨- 'વિસેસ । ૧૬ જંબુ' પાતાસંપા ।

સર્વજઘન્ય લઘુહિમવંત-શિખરિ સિદ્ધો, ૧ મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૨, નિષધ-નીલવંત સિદ્ધો સંખ્ય ગુણા ૩, હેમવત્-હૈરણ્યવત્ સિદ્ધો સંખ્ય ગુણા ૪, દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૫, હરિ-રમ્યક વર્ષ સિદ્ધો વિશેષાધિક ૬, ભરત-ઐરવત સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૭, મહાવિદેહ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૮ । એક દંડક કરવો - સર્વાલ્પ જંબૂદ્વીપમાં લઘુહિમવંત - શિખરિ સિદ્ધો ૧, ત્યાર બાદ, હેમવંત - હૈરણ્યવંત સિદ્ધો સંખ્યેય ગુણા ૨, મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૩, દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૪, હરિ-રમ્યકવર્ષ વિશેષાધિક ૫, નિષધ-નીલવંત સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૬, ત્યાર પછી, ધાતકીખંડમાં લઘુહિમવંત-શિખરિ સિદ્ધો બંનેયના તુલ્ય વિશેષાધિક ૭, પછી, ધાતકીખંડના મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો અને પુષ્કરદ્વીપના લઘુહિમવંતશિખરી સિદ્ધો ચારે ય તુલ્ય સંખ્યગુણા ૮, ધાતકીખંડના નિષધ-નીલ સિદ્ધો - પુષ્કરદ્વીપના મહાહિમવંત - રૂકિમસિદ્ધો એ ચારેય સંખ્યગુણા ૮, પછી, ધાતકીખંડના હેમવંત-હૈરણ્યવંતસિદ્ધો વિશેષાધિક ૧૦, પુષ્કરનિષધ-નીલસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૧૧, ધાતકીખંડ દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૧૨, ધાતકી હરિ-રમ્યકવર્ષ સિદ્ધો વિશેષાધિક ૧૩, પુષ્કર હેમવંત-હૈરણ્યવંત સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૧૪, પુષ્કર દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૧૫, પુષ્કર હરિ-રમ્યક સિદ્ધો વિશેષાધિક ૧૬, જંબૂદ્વીપ ભરત-ઐરવત સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૧૦, પછી ધાતકી ભરત-ઐરવતસિદ્ધો ૧૮, પુષ્કર ભરત-ઐરવત સિદ્ધો ૧૮, જંબૂદ્વીપ વિદેહસિદ્ધો ૨૦, પછી ધાતકી વિદેહસિદ્ધો ૨૧, પછી, પુષ્કરવિદેહ સિદ્ધો સંખ્યગુણા ૨૨ ॥ ૮૭ ॥

ક્ષેત્ર દ્વાર પુરૂ થયું ॥ હવે, કાળદ્વાર જણાવે છે.

૨. કાળ દ્વાર

(મૂ૦) ઓસપ્પિણિય થોવા, ઉસ્સપ્પિણિય વિસેસમહિગા ૩ ।

સંખેજ્જગુણા ય તઓ, ખોસપ્પુસ્સપ્પિણીય વિ ॥ ૮૮ ॥ ઓઘો ॥

(છા૦) અવસર્પિણ્યાં સ્તોકાઃ, ઉત્સર્પિણ્યાં વિશેષાધિકાસ્તુ ।

સંખ્યેયગુણાશ્ચ તતો, નોઅવસર્પ્યુત્સર્પિણ્યામપિ ॥ ૮૮ ॥ ઓઘઃ ॥

(ટી૦) “ઓસપ્પિણિ” ગાહા કંઠા ॥ ૮૮ ॥ ઓઘઓ ભણિયં ।

સંપયં વિભાગઓ તત્કાલતો ય ભણ્ણઇ-તત્થ તત્કાલઓ

(અનુ.) અવસર્પિણીમાં સ્તોકસિદ્ધો તેથી ઉત્સર્પિણીમાં વિશેષાધિક સિદ્ધ અને તેનાથી નોઅવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણીના સંખ્યગુણા સિદ્ધ થાય છે. આ ઓઘથી કહ્યું છે. હવે વિભાગથી અને તત્કાળથી કહે છે ત્યાં તત્કાળથી—

તત્કાળસિદ્ધ

(મૂ૦) અઇદૂસમાઈ થોવા, સંખ અસંખા દુવે વિસેસહિયા ।

દુસમસુસમા સંખા, ગુણા ડ ઓસપ્પિણીસિદ્ધા ॥ ૮૯ ॥

અઇદૂસમાઈ થોવા, સંખ અસંખા ય દોણિણ સવિસેસા ।

દુસમસુસમા સંખા, ગુણા ડ ડસપ્પિણીસિદ્ધા ॥ ૯૦ ॥

થોવા દોણહ વિસેસો, સંખ અસંખા દુવે ય પુલ્લકમા ।

ઓસપ્પિણિડસપ્પિણિ-તઇયાઈ સંખ સવિસેસા ॥ ૯૧ ॥

(છા૦) અતિદુષ્ષમાયાં સ્તોકાઃ, સંખ્યા અસંખ્યા દ્વૌ વિશેષાધિકાઃ ।

દુઃષમસુષમાયાં સંખ્યાઃ ગુણાસ્તુ અવસર્પિણીસિદ્ધાઃ ॥ ૮૯ ॥

અતિદુષ્ષમાયાં સ્તોકાઃ સંખ્યા અસંખ્યાશ્ચ દ્વૌ સવિશેષૌ ।

દુઃષમસુષમા સંખ્યાઃ ગુણાસ્તૂત્સર્પિણીસિદ્ધાઃ ॥ ૯૦ ॥

સ્તોકા દ્વયોર્વિશેષઃ સંખ્યા અસંખ્યા દ્વાવપિ ચ પૂર્વક્રમાત્ ।

અવસર્પિણ્યુત્સર્પિણી-તૃતીયાયાં સંખ્યાઃ સવિશેષાઃ ॥ ૯૧ ॥

૧. ઓઘતો ભણિતમ્ । સાંપ્રતં વિભાગતસ્તત્કાલતશ્ચ ભણ્યતે - તત્ર તત્કાલતઃ-

(टी०) “अइदूसमाएँ” गाहा ॥ ओसप्पिणीए सव्वत्थोवा अइदूसमाए सिद्धा १, दूसमाए सिद्धा संखेज्जगुणा २, सुसमा-दुसमाए असंखेज्जगुणा ३, कालस्स असंखेज्जत्तणओ । तओ सूसमाए विसेसाहिया ४, सूसमसुसमाए विसेसाहिया ५, दूसमसुसमाए संखेज्जगुणा ६ ॥ ८९ ॥ संपयं उस्सप्पिणीमहिकिच्चाह-“अइदूसमाएँ” गाहा कंठा ॥ ९० ॥ एवं ताव पत्तेयं, संपयं दोण्हं पि एगओ आह-“थोवा दोण्हं” गाहा ॥ सव्वत्थोवा दोण्हं पि अइदूसमाणं १, तओ उस्सप्पिणीदूसमाए विसेसाहिया २, तओ ओसप्पिणीदूसमाए संखेज्जगुणा ३, ‘असंखा दुवे य’ ति दोण्ह वि सुसमदूसमाणं असंखेज्जगुणा ४, ‘दुवे य पुव्वकम’ ति ततो दोण्ह वि सुसमाणं विसेसाहिया ५, एगंतसुसमाणं दोण्हं वि विसेसाहिया ६, ‘ओसप्पिणि-उस्सप्पिणितइयाए संख’ ति उस्सप्पिणीए तइयारगे ओसप्पिणीए य चउत्थारगे एएसिं दोण्हं पि अरगाणं संखेज्जगुणा ७ । किमर्थमेवं सूत्रबन्धः ? इति चेदुच्यते-द्विरावृत्त्यर्थम्, अत एव यथासंख्येन तओ उस्सप्पिणीए सव्वसिद्धा संखेज्जगुणा ८, ततो ओसप्पिणीसिद्धा विसेसाहिया ॥ ९१ ॥ तक्काले ति सम्मत्तं ॥ संपयं तयकालओ आह-

१. अवसर्पिण्यां सर्वस्तोका अतिदुष्ममायां सिद्धाः १, दुष्ममायां सिद्धाः संख्येयगुणाः २, सुषम-दुःषमायामसंख्येयगुणाः ३, कालस्यासंख्येयत्वात् । ततः सुषमायां विशेषाधिकाः ४, सुषमसुषमायां विशेषाधिकाः ५, दुष्मसुषमायां संख्येय गुणाः ६ । सांप्रतमुत्सर्पिणीमधिकृत्याह X गाथा कण्ठ्या । एवं तावत्प्रत्येकं, सांप्रतं द्वयोरप्येककः आह - सर्वस्तोका द्वयोरपि अतिदुष्ममयोः १, तत उत्सर्पिणीदुष्ममायां विशेषाधिकाः २, ततोऽवसर्पिणीदुष्ममायां संख्येयगुणाः ३, द्वयोरपि सुषमदुष्ममयोरसंख्यगुणाः ४, ततो द्वयोरपि सुषमयोर्विशेषाधिकाः ५, एकान्तसुषमयोर्द्वयोरपि विशेषाधिकाः ६, उत्सर्पिण्यां तृतीयारकेऽवसर्पिण्यां च चतुर्थारके एतयोर्द्वयोरप्यरकयोः संख्येयगुणाः ७ । २-तत उत्सर्पिण्यां सर्वसिद्धाः संख्येयगुणाः ८, ततोऽवसर्पिणीसिद्धा विशेषाधिकाः ॥ तत्काल इति समाप्तम् ॥ साम्प्रतं तदकाल इति ।

(અનુ.) અવસર્પિણીકાળમાં અતિદુઃખમા આરામાં સર્વજઘન્ય સિદ્ધો થાય ૧, તેનાથી દુઃખમા આરામાં સંખ્યાત ગુણા સિદ્ધ ૨, તેનાથી સુખમદુઃખમામાં અસંખ્યગુણ સિદ્ધ થાય છે ૩, કારણ કે ત્યારે એક કોડકોડી સાગરોપમ બેંતાલીશહજાર વર્ષ ન્યૂન જેટલો અસંખ્યકાળ છે, એટલે સિદ્ધોની સંખ્યા પણ તે રીતે છે. તેનાથી સુખમા આરામાં વિશેષાધિક સિદ્ધ ૪, તેનાથી સુખમ-સુખમામાં વિશેષાધિક ૫, તેનાથી દુઃખમસુખમામાં સંખ્યગુણ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૮૯ ॥ હવે ઉત્સર્પિણીને આશ્રયીને કહે છે, ઉત્સર્પિણીમાં અતિદુઃખમા આરામાં સર્વ જઘન્ય સિદ્ધ ૧, દુઃખમા કાળમાં સંખ્યગુણ ૨, સુખમ દુઃખમામાં અસંખ્યગુણ સિદ્ધ ૩, સુખમામાં વિશેષાધિક, સુખમ સુખમામાં વિશેષાધિક તથા દુઃખમ-સુખમામાં સંખ્યાતગુણ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૯૦ ॥ આ પ્રત્યેક કાળની વાત થઈ અત્યારે બંનેનો એક જ દંડક કહે છે - બંનેના અતિદુઃખમા કાળમાં સર્વજઘન્ય સિદ્ધ થાય છે. ૧, તેનાથી ઉત્સર્પિણીના દુઃખમ આરામાં વિશેષાધિક ૨, તેનાથી અવસર્પિણીના દુઃખમ આરામાં સંખ્યગુણ ૩, તેનાથી બંનેના સુખમદુઃખમા આરામાં અસંખ્યેય ગુણ ૪, તેનાથી બંનેના સુખમામાં વિશેષાધિક ૫, તેનાથી બંનેના એકાંત સુખમામાં વિશેષાધિક ૬, તેનાથી ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા અને અવસર્પિણીના ચોથા આરામાં સંખ્ય ગુણા ૭, આવું કેમ કહ્યું ? દ્વિ આવૃત્તિ માટે, એટલે જ સંખ્યા અનુસાર તેમાથી ઉત્સર્પિણીમાં સર્વસિદ્ધો સંખ્યગુણ ૮, તેનાથી અવસર્પિણી સિદ્ધો વિશેષાધિક છે. ॥ ૯૧ ॥ તત્કાલ સમાપ્ત. ॥ હવે, તદકાળ જણાવે છે.

તદકાલ સિદ્ધ

(મૂ૦) અઙ્ગદૂસમાર્ણ થોવા, સવિસેસ અસંખ્ય તિણિણ સવિસેસા ।

તદકાલે ઓસપ્પિણિ-સિદ્ધાણડપ્પાબહું એયં ॥ ૧૨ ॥

(છા૦) અતિદુષ્પમાયાં સ્તોકાઃ, સવિશેષા અસંખ્યાસ્ત્રયઃ સવિશેષાઃ ।

તદકાલેડવસર્પિણીસિદ્ધાનામલ્પબહુત્વમેતદ્ ॥ ૧૨ ॥

(ટી૦) “અતિદૂસમાઈ” ગાહા ॥ ઔસપ્પિણિ અઈદૂસમાઈ સવ્વથોવા સિદ્ધા ૧, દૂસમાઈ વિસેસાહિયા ૨, તીર્થસદ્ધાવાત્, શુભતર-કાલયોગાદિત્યર્થઃ । તૌ ઔ દૂસમાસુસમાઈ અસંખેજ્જગુણા ૩, તૌ ઔ ઉવરિહુત્તં તિણ્ણિ અરગા વિસેસાહિયા ણેયવ્વા । પચ્છદ્ધં કણ્ઠં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૨ ॥ સંપયં ઉસ્સપ્પિણીમહિકિચ્ચાહ—

(અનુ.) અવસર્પિણીકાળમાં અતિદુઃખમા આરામાં સર્વજઘન્ય સિદ્ધો ૧, દુઃખમા આરામાં તીર્થનો સદ્ભાવ હોઈ શુભતરકાળના યોગથી વિશેષાધિક સિદ્ધો હોય છે ૨, ત્યારબાદ, દુઃખમસુખમાં અસંખ્યગુણા અને ત્યારબાદ ઉપરના ત્રણે આરામાં અનુક્રમે વિશેષાધિક જાણવા, તદકાળસિદ્ધમાં અવસર્પિણી કાળમાં આ સિદ્ધોનું અલ્પબહુત્વ યથાક્રમ આરામાં જાણવું. ॥ ૮૨ ॥ હવે, ઉત્સર્પિણીકાળને આશ્રયી ને અલ્પબહુત્વ બતાવે છે -

(મૂ૦) અઈદૂસમાઈ દુણ્ણિ ઉ, થોવ અસંખા તિઈ વિસેસહિયા ।

તદકાલે ઉસ્સપ્પિણિ-સિદ્ધાણ ડપ્પાબહું એયં ॥ ૧૩ ॥

કાલદારં ॥

(છા૦) અતિદુષ્ષમાદિદ્વયોસ્તુ સ્તોકા અસંખ્યા ત્રયો વિશેષાધિકાઃ ।

તદકાલે ઉત્સર્પિણિ સિદ્ધાનામલ્પબહુત્વમેતત્ ॥ ૧૩ ॥ કાલદ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “અઈદૂસમાઈ” ગાહા ॥ ઔસ્સપ્પિણી અઈદૂસમાઈ આઈગહણા દૂસમાઈ ય એ દોણ્ણિ વિ અરે અહિકિચ્ચ સવ્વથોવા સિદ્ધા ૧, દૂસમાસુસમાઈ અસંખગુણા ૨, ‘તિઈ વિસેસહિય’ તિ ‘તિણ્ણિ

૧. અવસર્પિણ્યામતિદુષ્ષમાયાં સર્વસ્તોકાઃ સિદ્ધાઃ (૧) દુષ્ષમાયાં વિશેષાધિકાઃ (૨) । ૨. તતો દુષ્ષમાસુષમાયામસંખ્યગુણાઃ (૩) તત્ ઉપરીભૂતં ત્રયોરકા વિશેષાધિકા જ્ઞાતવ્યાઃ । પશ્ચાર્ધં કણ્ઠયમિતિ - । સામ્પ્રતમુત્સર્પિણીમધિકૃત્યાહ- । ૩. ઉત્સર્પિણ્યામતિદુષ્ષમાયામાદિગ્રહણાદ્ દુષ્ષમાયાં ચૈતૌ દ્વાવપ્યરકાવધિકૃત્ય સર્વસ્તોકાઃ સિદ્ધાઃ (૧) દુષ્ષમાસુષમાયામસંખ્યગુણાઃ (૨) । ૪. ત્રયોરકાઃ - ।

અરગા વિસેસાહિયા ણેયવ્વા । પચ્છદ્ધં કણ્ઠં તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૩ ॥
કાલ ત્તિ સમ્મત્તં ॥ ગતિદ્વારમાહ—

(અનુ.) ઉત્સર્પિણી કાળમાં અતિદુષ્પમા અને દુષમા કાળમાં આ બંને આરાઓને આશ્રયીને સર્વાલ્પ સિદ્ધો ૧, દુષમસુષમામાં અસંખ્યગુણા ૨, એ પછીના ત્રણે આરા અનુક્રમે વિશેષાધિક જાણવા. તદકાળસિદ્ધ દ્વારમાં ઉત્સર્પિણી કાળના સિદ્ધોનું આ અલ્પબહુત્વ છે. ॥ ૮૩ ॥ કાળ દ્વાર પૂરું થયું.

(મૂ૦) (ઉભયે તિણ્હં થોવા, સવિસેસ અસંખ તહ વિસેસહિયા ।

દુગદુગ વિસેસમહિયા, તદકાલુભય ભવે સિદ્ધા ॥ ૧૪ ॥)*

(છા૦) (ઉભયસ્મિસ્તિસૂણાં સ્તોકાઃ, સવિશેષા અસંખ્યાસ્તથા વિશેષાધિકાઃ ।

દ્વૌ દ્વૌ વિશેષમધિકૌ, તદકાલોભયસ્મિન્ ભવેયુઃ સિદ્ધાઃ ॥ ૧૪ ॥)

(અનુ.) (બંને કાળને આશ્રયીને અલ્પબહુત્વ - બે અતિદુષ્પમા તેમજ એક દુષમા આરાને આશ્રયીને અલ્પ સિદ્ધો ૧, ત્યારબાદ અવસર્પિણી કાળના દુષમા આરામાં સવિશેષ તથા દુષમા સુષમામાં અસંખ્ય તેનાથી ઉત્સર્પિણીના દુષમા સુષમામાં વિશેષાધિક તેનાથી બંનેના બંને આરાઓમાં અનુક્રમે વિશેષાધિક તદકાળ ઉભયમાં સિદ્ધોનું અલ્પબહુત્વ થાય છે. ॥ ૮૪ ॥)

૩. ગતિ દ્વાર

(મૂ૦) મણુઈ મણુયા ણારય, તિરિક્ખણી તહ તિરિક્ખ દેવીઓ ।

દેવા ય જહાકમસો સંખેજ્જગુણા મુણેયવ્વા ॥ ૧૪ ॥

એગિંદિર્હિ થોવા, સિદ્ધા પંચિંદિર્હિ સંખગુણા ।

તરુપુઢવિઆઝતસકાઈર્હિ સંખા ગુણા કમસો ॥ ૧૫ ॥

૧. વિશેષાધિકા જ્ઞાતવ્યાઃ । પશ્ચાર્દ્ધં કણ્ઠયમિતિ X કાલ ઇતિ સમાપ્તમ્ ॥

★ એતસ્યા ગાથાયાઃ ટીકા નાસ્તિ તેનાસ્માભિરપિ કેવલં ગાથાનુસારેણ છયાઽનુવાદૌ લિખિતૌ સ્તઃ । એષા ગાથા પાતાસંપા આદર્શૌ નાસ્તિ ।

णरगचउत्थापुढवी, तच्चा दोच्चा तरू पुढवि आऊ ।

भवणवइदेविदेवा, एवं वणजोइसाणं पि ॥ ९६ ॥

मणुसी मणुस्स पढमा, उ णारया तह तिरिक्खि तिरिया य ।

देवा अणुत्तरादी, सव्वे वि सणंकुमारंता ॥ ९७ ॥

ईसाणदेविसोहम्मदेवि ईसाणदेव सोहम्मा ।

सव्वेस्सि (वि) जहाकमसो, अणंतरायाण संखगुणा ॥ ९८ ॥ गइदारं ॥

(छ०) मनुष्यी-मनुष्या-नारक-तिर्य्यचिणी तथा तिर्य्यगदेव्यः ।

देवाश्च यथाक्रमशः संख्येयगुणा ज्ञातव्याः ॥ ९४ ॥

एकेन्द्रियेभ्य स्तोकाः सिद्धाः पंचेन्द्रियेभ्य संख्यगुणाः ।

तरुपृथिव्यपत्रसकायिकेभ्य संख्याः गुणाः क्रमशः ॥ ९५ ॥

नरकचतुर्थपृथ्वी, तृतीया द्वितीया तरुः पृथव्यापः ।

भवनपतिदेवीदेवा एवं वनज्योतिषामपि ॥ ९६ ॥

मनुष्यी मनुष्यः प्रथमास्तु नारकास्तथा तिर्य्यञ्च तिरश्चश्च ।

देवा अनुत्तरादयः सर्वेऽपि सनत्कुमारान्ताः ॥ ९७ ॥

ईशानदेवि सौधर्मदेवी ईशानदेवसौधर्माः ।

सर्वेषां यथाक्रमशोऽनन्तरागतानां संख्यगुणाः ॥ ९८ ॥

(टी०) “मणुई” गाहा ॥ सव्वत्थोवा मणुस्सीहिं अणंतरागया

सिद्धा १, मणुस्सेहिं संखेज्जगुणा २ । णेरइएहिं संखेज्जगुणा ३,

तिरिक्खिणीहिं संखेज्जगुणा ४, तिरिक्खजोणिगेहिं संखेज्जगुणा ५,

देवीहिं संखेज्जगुणा ६, देवेहिं संखेज्जगुणा ७ । इति सूत्रार्थः ।

१. सव्वेवि - इति नंदि. मलय. वृत्तै ॥ २. सर्वस्तोका मानुषिभ्योऽनन्तरागताः सिद्धाः १,

मनुष्येभ्यः संख्येयगुणाः २, नैरयिकेभ्य संख्येयगुणाः ३ तिरश्चिभ्य संख्येयगुणाः ४,

तिर्य्यग्योनिकेभ्य संख्येयगुणाः ५, देविभ्य संख्येयगुणाः ६, देवेभ्य संख्येयगुणाः ७ । २.

‘तिरिक्खेहिं’ पातासंपा ।

विस्तरार्थस्त्वयम्—“गइ इंदिए य काए” अस्य द्वारत्रयस्य गतिमधि-
कृत्योक्तम् ॥ ९४ ॥ इंदिए त्ति । “एगिंदिएहिं” गाहा ॥ एगिंदिएहिं
अणंतरागया सिद्धा थोवा १, पंचिंदिएहिं संखेज्जगुणा २ । काए त्ति
सव्वत्थोवा वणप्फईकाइएहिं अणंतरागया सिद्धा १, पुढविकाइएहिं
अणंतरागया संखेज्जगुणा २, आउकाइएहिं संखेज्जगुणा ३. तसकाइएहिं
संखेज्जगुणा ४ ॥ ९५ ॥ संपयं एगओ भण्णइ—“णरगचउत्था” गाहा ॥
सव्वत्थोवा चउत्थपुढवीओ अणंतरागया सिद्धा १, तच्चाओ संखेज्जगुणा
२, दोच्चाओ संखेज्जगुणा ३, पत्तेयबायरपज्जत्तयवणप्फईहिंतो संखेज्ज-
गुणा ४, बायरपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो संखेज्जगुणा ५, एवं आउक्काइ-
एहिं संखेज्जगुणा ६, भवणवासिणीहिं संखेज्जगुणा ७, भवणवासीहिं
संखेज्जगुणा ८, वाणमंतरीहिं संखेज्जगुणा ९, वाणमंतरेहिं संखेज्जगुणा
१०, जोइसिणीहिं संखेज्जगुणा ११, जोईसिएहिं संखेज्जगुणा १२ ॥ ९६ ॥
“मणुसी” गाहा मणुस्सीहिं संखेज्जगुणा १३, मणुस्सेहिं संखेज्जगुणा

१-एकेन्द्रिभ्योऽनन्तरागताः सिद्धाः स्तौकाः १, पंचेन्द्रिभ्य संखेयगुणाः २ । काय इति
सर्वस्तोका वनस्पतिकायेभ्योऽनन्तरागताः सिद्धाः १, पृथ्वीकायेभ्योऽनन्तरागताः
संखेयगुणाः २, अप्कायेभ्य संखेयगुणाः ३, त्रसकायेभ्य संखेयगुणाः ४ ॥ साम्प्रत-
मेकको भण्यते— २. सर्वस्तोकाश्चतुर्थपृथिवीतोऽनन्तरागताः सिद्धाः १, तृतीयायाः
संखेयगुणाः २, द्वितीयायाः संखेयगुणाः ३, प्रत्येकबादरपर्याप्तकवनस्पतेः संखेय-
गुणाः ४, बादरपर्याप्तपृथ्वीकायिकेभ्यः संखेयगुणाः ५, एवमपकायेभ्यः संखेयगुणाः
६, भवनवासिनीभ्य संखेयगुणाः, ७, भवनवासिभ्य संखेयगुणाः ८, वानव्यंतरीभ्य
संखेयगुणाः ९, वानव्यंतरेभ्यः संखेयगुणाः १०, ज्योतिषिणीभ्य संखेयगुणाः ११,
ज्योतिर्भ्य संखेयगुणाः १२, मनुष्यीभ्य संखेयगुणाः १३, मनुष्येभ्य संखेयगुणाः
१४, प्रथमनैरयिकेभ्यः संखेयगुणाः १५, तिर्यज्वीभ्य संखेयगुणाः १६, तिर्यग्भ्य
संखेयगुणाः १७, अनुत्तरोपपातेभ्यः आरभ्याधोमुखं तावदानेतव्यं यावत्सनत्कुमार
इति । तत ईशानदेवीभ्य संखेयगुणाः, ततः सौधर्मदेवीभ्य संखेयगुणाः, तत ईशान
देवेभ्य संखेयगुणाः, ततः सौधर्मदेवेभ्य संखेयगुणाः, गतिरिति समाप्तम् ॥

૧૪, પઢમણેરફર્હિ સંખેજ્જગુણા ૧૫, તિરિક્ક્ષીર્હિ સંખેજ્જગુણા ૧૬, તિરિક્કેર્હિ સંખેજ્જગુણા ૧૭, અણુત્તરોવવાઈર્હિતો આઢત્તં હેટ્ટાહુત્તં તાવ આણેયવ્વં જાવ સળંકુમાર ત્તિ ॥ ૧૭ ॥ “ઈસાણદેવિ” ગાહા ॥ તતો ઈસાણદેવીર્હિ સંખેજ્જગુણા, તઓ સોહમ્મદેવીર્હિ સંખેજ્જગુણા, તતો ઈસાણદેવેર્હિ સંખેજ્જગુણા, તઓ સોહમ્મદેવેર્હિ સંખેજ્જગુણા, ગઈ ત્તિ સમ્મત્તં ॥ ૧૮ ॥ વેદદ્વારમાહ—

(અનુ.) મનુષ્ય સ્ત્રીમાંથી અનંતર આવેલ સિદ્ધો અલ્પ ૧, મનુષ્યોમાંથી સંખ્યગુણા ૨, નૈરયિકોમાંથી સંખ્યગુણા ૩, તિર્યચ સ્ત્રીમાંથી સંખ્યગુણા ૪, તિર્યચોમાંથી સંખ્યગુણા ૫, દેવીઓમાંથી સંખ્યગુણા ૬, દેવોમાંથી સંખ્યગુણા ૭, આ સૂત્રાર્થ છે. હવે વિસ્તારથી બતાવે છે - ગતિ-ઈન્દ્રિય અને કાય આ ત્રણ દ્વાર ગતિને આશ્રયીને કહ્યા ॥ ૮૪ ॥ ઈન્દ્રિયને આશ્રયીને જણાવે છે. એકેન્દ્રિયમાંથી અનંતર આવેલા સિદ્ધો અલ્પ, પંચેન્દ્રિયમાંથી સંખ્યેય ગુણા ૨, કાયદ્વારને આશ્રયીને સહુથી ઓછા વનસ્પતિમાંથી અનંતર આવેલા સિદ્ધો છે ૧, પૃથ્વીકાયમાંથી અનંતર આવેલા સંખ્યગુણા ૨, અપ્કાયમાંથી સંખ્યગુણા ૩, તેનાથી ત્રસકાયમાંથી સંખ્યગુણા છે ૪ ॥ ૮૫ ॥ હવે, એક દંડક કહે છે - ચોથી નરકમાંથી અનંતર આવેલ સિદ્ધો સર્વથી ઓછા ૧, તે પછી ત્રીજામાંથી આવેલા સંખ્યગુણ ૨, બીજામાંથી સંખ્યગુણ ૩, પ્રત્યેક બાદર પચાપ્તિ વનસ્પતિમાંથી સંખ્યગુણા ૪, બાદર પચાપ્તિ પૃથ્વીકાયમાંથી સંખ્યેય ગુણા ૫, એમ, અપ્કાયમાંથી સંખ્યગુણા ૬, ભવનવાસી દેવીમાંથી સંખ્યગુણા ૭, ભવનવાસી દેવમાંથી સંખ્યગુણા ૮, વાણવ્યંતર દેવીમાંથી સંખ્યગુણ ૯, વાણવ્યંતર દેવમાંથી સંખ્યગુણ ૧૦, જ્યોતિષ દેવીમાંથી સંખ્યગુણ ૧૧, જ્યોતિષદેવમાંથી સંખ્યગુણ ૧૨ ॥ ૮૬ ॥ મનુષ્ય સ્ત્રીમાંથી સંખ્યગુણ ૧૩, મનુષ્યમાંથી સંખ્યગુણ

૧૪, પ્રથમ નરકમાંથી સંખ્યગુણ ૧૫, તિર્યચ સ્ત્રીમાંથી સંખ્યગુણ ૧૬, તિર્યચમાંથી સંખ્યગુણ ૧૭, અનુત્તરોપપાતથી માંડીને નીચે સનત્કુમાર સુધી ક્રમસર સંખ્ય-સંખ્યગુણ ૧૮ ॥ ૯૭ ॥ તેનાથી ઈશાનદેવીમાંથી સંખ્યગુણ ૧૯, સૌધર્મદેવીમાંથી સંખ્યગુણ ૨૦, તેનાથી ઈશાનદેવમાંથી સંખ્યગુણ ૨૧, તેનાથી સૌધર્મદેવમાંથી અનંતર આવેલ સિદ્ધો સંખ્યગુણ છે. ગતિ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૯૮ ॥ હવે, વેદ દ્વાર જણાવે છે -

૪. વેદ દ્વાર

(મૂ૦) થોવા ણપુંસ ઇત્થી, સંઘા સંઘાગુણા તઓ પુરિસા ।

તાણમણંતરમાગય-ભેયાણ વિ તે વિ એમેવ ॥ ૧૧ ॥ વેદદારં ॥

(છા૦) સ્તોકા નપુંસકઃસ્ત્રિયઃ, સંખ્યાઃ સંખ્યગુણાસ્તતઃ પુરુષાઃ ।

તેષામનન્તરમાગતભેદાનામપિ તેઽપ્યેવમેવ ॥ ૧૧ ॥ વેદદ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “થોવા ણપુંસ” ગાહા ॥ સંવ્થોવા ણપુંસગસિદ્ધા ૧, ઇત્થીસિદ્ધા સંઘેજ્જગુણાં ૨, પુરિસસિદ્ધા સંઘેજ્જગુણા ૩ । સંપયં અણંતરાગણે ઽહિકિચ્ચાહ- તાણં અણંતરાગયભેયાણ વિ તે વિ એમેવ । કહં ? નપુંસગેહિંતો અણંતરાગયા સવ્વથોવા ણપુંસગસિદ્ધા ૧, તેહિંતો ચેવ ઇત્થીસિદ્ધા સંઘેજ્જગુણા ૨, તેહિંતો ચેવ પુરિસસિદ્ધા સંઘેજ્જગુણા

૧. સર્વસ્તોકા નપુંસકસિદ્ધાઃ ૧, સ્ત્રીસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, પુરુષસિદ્ધાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ ૩ । સામ્પ્રતમનન્તરાગતાનધિકૃત્યાહ- તેષામનન્તરાગતભેદાનામપિ તેઽપ્યેવમેવ । કથં ? નપુંસકેભ્યોઽનન્તરાગતાઃ સર્વસ્તોકા નપુંસકસિદ્ધાઃ ૧, તેભ્યશ્ચૈવ સ્ત્રીસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, તેભ્યશ્ચૈવ પુરુષસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, નપુંસકસિદ્ધા વિશેષેણાધિકાઃ ૪, સ્ત્રીભ્યોઽનન્તરાગતાઃ સર્વસ્તોકા નપુંસકસિદ્ધાઃ ૧, સ્ત્રીભ્યોઽનન્તરાગતાઃ સ્ત્રીસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, તેભ્યશ્ચૈવ પુરુષસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, સ્ત્રીસિદ્ધા વિશેષાધિકાઃ ૪ । પુરુષેભ્યોઽનન્તરાગતાઃ સર્વસ્તોકા નપુંસકસિદ્ધાઃ ૧, તેભ્યશ્ચૈવ સ્ત્રીસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, તેભ્યશ્ચૈવ પુરુષસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, પુરુષસિદ્ધા વિશેષાધિકાઃ ૪ ॥ તીર્થદ્વારમાહ-

૩, નપુંસગસિદ્ધા વિસેસેનાહિયા ૪, ઇત્થીર્હિતો અણંતરાગયા સવ્વથોવા નપુંસગસિદ્ધા ૧, ઇત્થીર્હિતો અણંતરાગયા ઇત્થીસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૨, તર્હિતો ચેવ પુરિસસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૩, ઇત્થીસિદ્ધા વિસેસાહિયા ૪ । પુરિસેર્હિતો અણંતરાગયા સવ્વથોવાણ પુંસગસિદ્ધા ૧, તેર્હિતો ચેવ ઇત્થીસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૨, તેર્હિતો ચેવ પુરિસસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૩, પુરિસસિદ્ધા વિસેસાહિયા ૪ ॥ ૧૧ ॥ તિત્થદારમાહ—

(અનુ.) વેદ દ્વારને આશ્રયીને અલ્પબહુત્વ જણાવે છે - સર્વસ્તોક નપુંસકસિદ્ધો ૧, સ્ત્રીસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૨, તથા પુરુષસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૩, હવે અનંતરાગતને આશ્રયીને કહે છે - તેમના અનંતર આવેલા ભેદોના પણ એમ જ જાણવા - કઈ રીતે ? નપુંસકમાંથી અનંતર આવેલા સર્વસ્તોક નપુંસકસિદ્ધો, ૧, તેનાથી સ્ત્રીસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૨, તેનાથી પુરુષસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૩, તેનાથી સર્વનપુંસકસિદ્ધો વિશેષાધિક ૪, સ્ત્રીમાંથી અનંતર આવેલા નપુંસકસિદ્ધો અલ્પ ૧, તેનાથી અનંતરાગત સ્ત્રીસિદ્ધો સંખ્યગુણ ૨, તેનાથી પુરુષસિદ્ધો સંખ્યગુણ ૩, કુલ સ્ત્રીસિદ્ધો વિશેષાધિક ૪, પુરુષમાંથી અનંતર આવેલ નપુંસક સિદ્ધો અલ્પ ૧, તેનાથી સ્ત્રીસિદ્ધો સંખ્યગુણ ૨, તેનાથી પુરુષસિદ્ધો સંખ્યગુણ ૩, સર્વપુરુષસિદ્ધો વિશેષાધિક આ રીતે વેદ દ્વારનું અલ્પ બહુત્વ થયું. ॥ ૮૮ ॥

૫. તીર્થ દ્વાર

(મૂ૦) થોવા તિત્થગરીઓ, અતિત્થસિદ્ધા ય સાહુણી સાહૂ ।

કમસો સંખા તિત્થં-કરા અણંતા પુણો સંખા ॥ ૧૦૦ ॥

તિત્થદારં ॥

(છા૦) સ્તોકાસ્તીર્થકર્યોઽતીર્થસિદ્ધાશ્ચ સાધવ્યઃ સાધવઃ ।

ક્રમશઃ સંખ્યાસ્તીર્થકરા અનન્તાઃ પુનઃ સંખ્યાઃ ॥ ૧૦૦ ॥ તીર્થદ્વારમ્ ॥

(टी०) “थोवा तित्थगरीओ” गाहा ॥ सँव्वत्थोवा तित्थगरिसिद्धा १, तित्थगरितित्थे णोतित्थसिद्धा संखेज्जगुणा २, तित्थगरितित्थे णोतित्थगरिसिद्धाओ संखेज्जगुणा ३, तित्थगरितित्थे णोतित्थगरिसिद्धा संखेज्जगुणा ४ । तेहिंतो तित्थगरा अणंतगुणा, पुणो संखगुणा तिण्णि भंगा जहक्कमेणं ति दारं ॥ १०० ॥ लिङ्गद्वारमाह—

(अनु.) तीर्थकरी सिद्धो सर्व अल्प १, तीर्थकरीना तीर्थमां नोतीर्थसिद्धो संख्येयगुणा २, तीर्थकरीना तीर्थमां नोतीर्थकरी सिद्धो संख्येयगुणा ३, तीर्थकरी तीर्थमां नोतीर्थकर सिद्धो संख्यगुणा ४, तेभनाथी तीर्थकरो अनंतगुणा छे त्थारबाटना त्रसे त्मांगाओ अनुकमे संख्यगुणा १११वा. आ रीते तीर्थद्वारमां अल्पबहुत्व द्वार १११व्युं. ॥ १०० ॥ उवे, लिङ्गद्वार बतावे छे.

६. लिङ्ग द्वार - ७. चास्त्रि द्वार

(मू०) गिहिअण्णसल्लिगेहिं, सिद्धा थोवा दुवे असंखगुणा । दारं । पंचचरित्ते चउ तिग, थोव असंखा अ संखगुणा ॥ १०१ ॥

थोवं परिहारचऊ, पंचग संखा असंख छेयतिगं ।

छेयचउक्कं संखे, सामाइतिगं च संखगुणं ॥ १०२ ॥ दारं ॥

(छा०) गृह्यन्यस्वल्लिङ्गैः सिद्धाः स्तोका द्वावसंख्यगुणाः । द्वारम् ।

पञ्चचारित्रे चतुस्त्रिके स्तोका असंख्याश्च संख्यगुणाः ॥ १०१ ॥

स्तोकं परिहारचतुष्कं पंचकं संख्या असंख्याश्छेदत्रिकम् ।

छेदचतुष्कं संख्येयाः सामायिकत्रिकं च संख्यगुणाः ॥ १०२ ॥ द्वारम् ॥

१. सर्वस्तोकास्तीर्थकरीसिद्धाः १, तीर्थकरीतीर्थे नोतीर्थसिद्धाः संख्येयगुणाः २, तीर्थकरीतीर्थे नोतीर्थकरीसिद्धाः संख्येयगुणाः ३, तीर्थकरीतीर्थे नोतीर्थकरसिद्धाः संख्येयगुणाः ४, तेभ्यस्तीर्थकरा अनंतगुणाः पुनः संख्यगुणास्त्रयो भङ्गा यथाक्रमेणेति द्वारम् ।

(ટી૦) “‘ગિહિઅણ્ણસલિંગેહિં સિદ્ધા થોવા દુવે અસંખગુણ’”તિ કંઠં । પૅચ્છદ્ધેણ ચરિત્તદારમાહ-પંચચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા સવ્વથોવા ૧, ચચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા અસંખેજ્જગુણા ૨, તિચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૩ ॥ ૧૦૧ ॥ એવં તા અવંજિએ, વંજિએ આહ-“થોવં પરિહારચરુ” ગાહા ॥ સૅવ્વથોવા છેદપરિહારસુહુમાહકઘાયચચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા ૧, પંચહિં પચ્છગડસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૨, ‘અસંખ છેયતિયં’તિ છેય-સુહુમાહકઘાયતિચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૩, ‘છેયચરુકં સંખે’ તિ તઓ સામાઇયચ્છેયસુહુમાહકઘાયચચરિત્તપચ્છગડસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૪, ‘સામાઇયતિયં ચ સંખગુણં’ તિ સામાઇયસુહુમાહકઘાયતિચરિત્ત-પચ્છગડસિદ્ધા સંખેજ્જગુણા ૫ દ્વારં ॥ ૧૦૨ ॥, બુદ્ધદ્વારમાહ-

(અનુ.) લિંગ દ્વાર અનુસાર અલ્પબહુત્વ વિચારતાં ગૃહસ્થ-લિંગ સિદ્ધો અલ્પ, તેનાથી અન્યલિંગ સિદ્ધો અસંખ્યગુણા તથા તેનાથી સ્વલિંગસિદ્ધો અસંખ્યગુણા છે. હવે, ચારિત્ર દ્વારમાં પાંચચારિત્ર પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો સર્વસ્તોક છે. ૧, તેનાથી ચાર ચારિત્ર પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો અસંખ્યગુણા ૨, અને તેનાથી ત્રણચારિત્ર પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો સંખ્યગુણા છે. ૩. આ અવ્યંજિત ચારિત્રની વાત થઈ, હવે, વ્યંજિત ચારિત્રમાં છેદ-પરિહારવિશુદ્ધિ - સૂક્ષ્મસંપરાય પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૨, તેનાથી સામાયિક-છેદ-સૂક્ષ્મસંપરાય-યથાખ્યાત એ ચાર ચારિત્ર પશ્ચાત્કૃત સિદ્ધો સંખ્યગુણા છે ૪,

૧. ‘ગિહિલિંગ અણ્ણલિંગ સલિંગે થોવા’ પાતાસંપા । ૨. પશ્ચાર્ધેન ચારિત્રદ્વારમાહ-પજ્વચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સર્વસ્તોકાઃ ૧, ચતુશ્ચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ અસંખ્યગુણાઃ ૨, ત્રિચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩ ॥ ૧૦૧ ॥ એવં તાવદવ્યંજિતે, વ્યંજિતે આહ- । ૩. સર્વસ્તોકાશ્ચેદપરિહારસૂક્ષ્માથાખ્યાતચતુશ્ચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ ૧, પજ્વધ્મિઃ પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, છેદસૂક્ષ્માથાખ્યાતત્રિચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, તતઃ સામાયિકચ્છેદસૂક્ષ્માથાખ્યાતચતુશ્ચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪, સામાયિક-સૂક્ષ્માથાખ્યાતત્રિચારિત્રપશ્ચાત્કૃતસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૫ । ૪. ‘પુવ્વ દારમાહ’ પાતાસંપા ।

तेनाथी सामायिक - सूक्ष्मसंपराय - यथाभ्यात आ त्रश यारित्र
पश्चात्कृतसिद्धो संख्यगुणः ॥ १०२ ॥

८. पुच्छ द्वार - ९. ज्ञान द्वार

(मू०) थोवा उ सयंबुद्धा, पत्तेयाई हवेज्ज संखगुणा । दारं ।
दुगचउतिगणाणीणं, थोव असंखा य संखगुणा ॥ १०३ ॥
मणपज्जवणाणतिगे, दुगे चउक्के मणस्स णाणस्स ।
थोवा संख असंखा, ओहितिगे होंति संखेज्जा ॥ १०४ ॥
दारं ॥

(छा०) स्तोकास्तु स्वयंबुद्धाः प्रत्येकादयो भवेयुः संख्यगुणाः ॥ द्वारम् ॥
द्विचतुस्त्रिजानीनां, स्तोका असंख्याश्च संख्यगुणाः ॥ १०३ ॥
मनःपर्यवज्ञानत्रिके, द्विके चतुष्के मनसो ज्ञानस्य ।
स्तोकाः संख्या असंख्या, अवधित्रिके भवन्ति संख्येयाः ॥ १०४ ॥
द्वारम् ॥

(टी०) “थोवा उ सयंबुद्धा” गाहा ॥ सव्वत्थोवा सयंबुद्धसिद्धा
१, सेसा पत्तेयादी तिण्णि वियप्पा जहक्कमं संखगुणा ॥ पच्छद्धेण
णाणदारमाह- सव्वत्थोवा दुणाणपच्छगडसिद्धा १, चउणाणपच्छगडसिद्धा
असंखेज्जगुणा २, तिण्णाणपच्छगडसिद्धा संखेज्जगुणा ३ ॥ १०३ ॥
एवं ता अव्वंजिए, वंजिए आह- “मणपज्जव” गाहा ॥ आभिणि-
बोहियसुयणाणमणपज्जवतिणाणपच्छगडा सव्वत्थोवा १, आभिणि-

१. सर्वस्तोकाः स्वयंबुद्धसिद्धाः १, शेषाः प्रत्येकादयस्त्रयो विकल्पा यथाक्रमं
संख्यगुणाः ॥ पश्चार्धेन ज्ञानद्वारमाह- सर्वस्तोका द्विज्ञानपश्चात्कृतसिद्धाः १, चतुर्ज्ञानपश्चात्-
कृतसिद्धा असंख्यगुणाः २, त्रिज्ञानपश्चात्कृतसिद्धाः संख्येयगुणाः ३ ॥ एवं तावदव्यञ्जिते,
व्यञ्जिते आह- । २. आभिनिबोधिकश्रुतज्ञानमनःपर्यवज्ञानपश्चात्कृताः सर्वस्तोकाः
१, आभिनिश्रुतज्ञानपश्चात्कृताः संख्यगुणाः २, एवं पश्चार्धेन संख्या योजितव्या ।

સુયણાણપચ્છાકડા સંઘગુણા ૨, એવં પચ્છદ્વેણં સંઘા જોણ્યવ્વા ।
'ચઠ્ઠે મણસ્સ ણાણસ્સ' ત્તિ મૈણણાણચઠ્ઠકપજ્જંતપચ્છાકડા અસંઘેજ્જ-
ગુણા ૩ મૈંસુતોહિતિનાણપચ્છાકડા સંઘેજ્જગુણા ॥ ૧૦૪ ॥ ણાણેત્તિ
ગયં । ઓગાહનાદ્વારમાહ—

(અનુ.) બુદ્ધિદ્વારને આશ્રયીને અલ્પબહુત્વ - સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધો
સર્વસ્તોક ૧, શેષ પ્રત્યેકબુદ્ધાદિ ત્રણે વિકલ્પો યથાક્રમે સંખ્યગુણા
જાણવા. ગાથાના પશ્ચાર્ધથી જ્ઞાન દ્વાર જણાવે છે. ત્યાં, બે જ્ઞાન
પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો - અલ્પ ૧, ચારજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો અસંખ્યગુણા ૨,
ત્રણજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃતસિદ્ધો સંખ્યગુણા ૩ ॥ ૧૦૩ ॥ આ અવ્યંજિતમાં
વાત થઈ હવે, વ્યંજિતમાં જણાવે છે - આભિનિબોધિ-શ્રુતજ્ઞાન-
મનઃપર્યવત્રિજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત સર્વસ્તોક છે. ૧, આભિનિ-શ્રુત જ્ઞાન
પશ્ચાત્કૃત સંખ્યગુણા છે ૨, આમ, પશ્ચાર્ધથી સંખ્યા જોડવી,
મનોજ્ઞાન ચતુષ્કપર્યંત પશ્ચાત્કૃતો અસંખ્યગુણા ૩, મતિ-શ્રુત-
અવધિજ્ઞાન પશ્ચાત્કૃત સંખ્યગુણા ૪ જાણવા. ॥ ૧૦૪ ॥

જ્ઞાન દ્વાર પૂરું થયું. હવે, અવગાહના દ્વાર જણાવે છે -

૧૦. અવગાહના દ્વાર

(મૂ૦) ઓગાહના જહણ્ણા, થોવા ઉક્કોસિયા અસંઘગુણા ।

તત્તો વિ અસંઘગુણા, ણાયવ્વા મજ્ઝિમાણ વિ ॥ ૧૦૫ ॥ દારં ॥

(છા૦) અવગાહના જઘન્યા, સ્તોકા ઉક્કુષ્ઠા અસંખ્યગુણાઃ ।

તતોઽપ્યસંખ્યગુણા જ્ઞાતવ્યા મધ્યમાયામપિ ॥ ૧૦૫ ॥ દ્વારમ્ ॥

૧. મનોજ્ઞાનચતુષ્કપર્યંતપશ્ચાત્કૃતા અસંખ્યેયગુણાઃ (૩) ૨. મતિશ્રુતાવધિત્રિજ્ઞાનપશ્ચાત્કૃતાઃ
સંખ્યેયગુણા । જ્ઞાનમિતિ ગતમ્ । અવગાહનાદ્વાર માહ— 'મૈંસુતોહિતિગે'—પાતાસંપા ।

(टी०) “ओगाहणा” गाहा ॥ ओगाहणा जहण्णा दुहत्था, तीए सव्वत्थोवा १, उक्कसिया धणुपुहुत्ताहिगपंचधणुसइगा, तीए असंखगुणा २, ततो वि असंखगुणा मज्झिमाए ३ त्ति सुत्तत्थो । विसेसत्थो पुण इमो - सव्वत्थोवा पंचधणुसइगाए ओगाहणाए सिद्धा १, साइरेगपंचधणुसइगाए असंखेज्जगुणा २, ऊणगपंचधणुसइगाए संखेज्जगुणा ३ । सत्तरतणिगाए सिद्धा सव्वत्थोवा १, ऊणगसत्तरतणिगाए असंखेज्जगुणा २, साइरेगसत्तरतणिगाए संखेज्जगुणा ३ । एगओ पुण सत्तरतणियाए ओगाहणाए सिद्धा सव्वत्थोवा १, पंचधणुसतिगाए असंखेज्जगुणा २, तओ ऊणगसत्तरतणियाए असंखेज्जगुणा ३ । कहमेयं लब्भइ ? जओ महाविदेहगा तित्थगरा पंचधणुसयावगाहणगा सिज्झंति सव्वकालं, भण्णइ - पंचधणुसइगं एवं चेव ओगाहणाठाणं, ऊणसत्तरतणिगाणि

१- अवगाहना जघन्या द्विहस्ता, तस्यां सर्वस्तोकाः १, उत्कृष्टा धनुष्यक्त्वाधिक-पञ्चधनुःशतिका, तस्यामसंख्यगुणाः २, ततोऽप्यसंख्यगुणा मध्यमायामिति ३ सूत्रार्थः । विशेषार्थः पुनरयं- सर्वस्तोकाः पञ्चधनुःशतिकायामवगाहनायां सिद्धाः १, सातिरेक-पञ्चधनुःशतिकायामसंख्यगुणाः २, ऊनकपञ्चधनुःशतिकायां संख्यगुणाः ३ । सप्तरत्निकायां सिद्धाः सर्वस्तोकाः १, ऊनकसप्तरत्निकायामसंख्येयगुणाः २, सातिरेक-सप्तरत्निकायां संख्येयगुणाः ३ । एककः पुनः सप्तरत्निकायामवगाहनायां सिद्धाः सर्व-स्तोकाः १, पञ्चधनुःशतिकायामसंख्येयगुणाः २, तत्र ऊनकसप्तरत्निकायामसंख्येय-गुणाः ३ । कथमेतल्लभ्यते ? यतो महाविदेहगास्तीर्थकराः पञ्चधनुःशतावगाहनका सिध्यन्ति सर्वकालं, भण्यते पञ्चधनुःशतिकमेवं चैवावगाहनास्थानं, ऊनसप्तरत्निकानि पुनः सप्तरत्निभ्य आरभ्य प्रदेशान्या यावद् द्विहस्तसिद्धास्तावदन्तरेऽसंख्येय-न्यवगाहनस्थानान्तराणि लभ्यन्ते, तेषु च सर्वेषु द्विहस्तेभ्य आरभ्य प्रदेशोत्तरादिकेषु विशेषाधिका सिद्धा लभ्यन्ते, तेनैकस्थानसिद्धेभ्योऽसंख्येयस्थानसिद्धा असंख्येयगुणाश्चैव भवन्ति । अथ मन्यसे वर्धमानतीर्थे चैव संख्येयकालवर्तिन ऊनसप्तरत्निकास्तर्हि पंचधनुःशतेभ्यो विपरितसंख्यगुणा न भवन्तीति, भण्यते, पञ्चधनुःशतिकानां प्रविरल-भावत्वाद् यद्येकेनापि प्रदेशेनोनाधिकास्तीर्थकरादयो लभ्यन्ते, तथाप्यधिकृदर्थो लभ्यते, अनन्तरवचनान्यानुपपत्तेः ।

પુન સત્તરતણિહિંતો આઢત્તાણિ પપ્પસહાણીએ જાવ દુહત્થસિદ્ધા તાવ
 એત્થંતરે અસંખેજ્જાણિ ઓગાહણદ્વાણંતરાણિ લભ્ભંતિ, તેસુ ય સવ્વેસુ
 દુહત્થેહિંતો આરબ્ભ પપ્પસુત્તરાઇએસુ વિસેસાહિયા સિદ્ધા લભ્ભંતિ, તેણં
 એગદ્વાણસિદ્ધેહિંતો અસંખિજ્જદ્વાણસિદ્ધા અસંખિજ્જગુણા ચેવ હવંતિ ।
 અહ મણ્ણસિ વદ્ધમાણતિત્થે ચેવ સંખેજ્જકાલવત્તિણો ઠુણસત્તરતણિગા
 તર્હિ પંચધણુસઇએહિંતો વિવરીયસંખગુણા ણ હોંતિ ત્તિ, ભણ્ણઇ, પંચધણુ-
 સઇગાણં પવિરલભાવત્તણઓ જઇ એગેનાવિ પપ્પેણ ઠુણાહિયા તિત્થગરાદી
 લભ્ભંતિ તહા વિ અહિકદત્થો લભ્ભઇ, અણંતરવયણણ્ણહાણુવત્તિતો
 મન્તવ્યમિત્યલમતિપ્રસજ્ઞેન । અનયા દિશા શેષમપિ ભાવિતવ્યમ્ । તંઓ
 ઠુણસત્તરતણિસિદ્ધેહિંતો અઇરેગપંચધણુસઇગાએ અસંખેજ્જગુણા ૪,
 ઠુણપંચધણુસઇગાએ સંખેજ્જગુણા ૫, અઇરેગસત્તરતણિગાએ વિસેસાહિયા
 ૬ । ણોઠસ્સપ્પિણીઅણુભાવાણુવત્તિઠસભાજિયતિત્થસિદ્ધેહિંતો આરઓ
 એએ ઇહ પક્કમે ઘેપ્પંતિ ॥ ૧૦૫ ॥ ઓગાહણે ત્તિ સમ્મત્તં ॥ ઠક્કસ્સે ત્તિ
 દારમાહ—

(અનુ.) અવગાહના દ્વારને આશ્રયીને અલ્પબહુત્વ જણાવે છે
 - જઘન્ય અવગાહના સિદ્ધગતિની પ્રાપ્તિ માટે બે હાથની છે તેમાં
 સર્વસ્તોકસિદ્ધો ૧, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ધનુષ્યથક્ત્વ અધિક પાંચશો
 ધનુષ્યની છે તેમાં અસંખ્યગુણ સિદ્ધો ૨, તેનાથી પણ અસંખ્યગુણ
 મધ્યમ અવગાહનામાં છે ૩, એવો સૂત્રાર્થ છે. હવે, વિશેષ અર્થ
 બતાવે છે. પાંચશો ધનુષ્યની અવગાહનામાં સર્વસ્તોક સિદ્ધો છે ૧,
 સાતિરેક પાંચશો ધનુષ્યમાં અસંખ્યગુણ ૨, પાંચશો ધનુષ્યથી ઓછી

૧- તત ઠુણસપ્તરલ્લિસિદ્ધેભ્યોઽતિરેકપચ્છધનુઃશતિકાયામસંખ્યેયગુણાઃ ૪, ઠુણ
 પચ્છધનુઃશતિકાયાં સંખ્યેયગુણાઃ ૫, અતિરેકસપ્તરલ્લિકાયાં વિશેષાધિકાઃ
 ૬, નોત્સર્પિણ્યનુભાવાનુવર્તિત્ત્વભાજિતતીર્થસિદ્ધેભ્ય આરત એત ઇહ પ્રક્રમે ગૃહ્યન્તે
 ॥ ૧૦૫ ॥ અવગાહનેતિ સમાપ્તમ્ ॥ ઉત્કૃષ્ટ ઇતિ દ્વારમાહ—

અવગાહનામાં તેનાથી સંખ્યગુણ છે ૩, સાત હાથ અવગાહનાવાળા સિદ્ધો સર્વસ્તોક છે ૧. સાતહાથથી ઓછી અવગાહનાવાળા અસંખ્યગુણ ૨, સાધિક સાત હાથવાળા સંખ્યગુણ ૩, એક દંડક આ રીતે સાત હાથથી ઓછી અવગાહનાવાળા અસંખ્યગુણ છે. ૩, આ કઈ રીતે થાય છે ? કારણ કે, મહાવિદેહના તીર્થકરો સર્વકાળ પાંચશો ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા સિદ્ધ થાય છે. કહેવાય છે પાંચશો ધનુષ્યનું એક જ અવગાહના સ્થાન છે, સાત હાથથી ઓછી અવગાહનાવાળા તો સાત હાથથી માંડીને એક-એક પ્રદેશની હાનિથી યાવત્ બે હાથ સિદ્ધો સુધી વયમાં અસંખ્યેય અવગાહના સ્થાનાંતરો પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે બધામાં બે હાથથી માંડીને પ્રદેશ-પ્રદેશની વૃદ્ધિમાં વિશેષાધિક સિદ્ધો પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી એકસ્થાન સિદ્ધો કરતાં અસંખ્યસ્થાન સિદ્ધો અસંખ્યગુણ જ હોય છે.

પ્ર. વર્ધમાન સ્વામીના તીર્થમાં જ સંખ્યેયકાળવર્તિ સાત હાથથી ઓછી અવગાહનાવાળા હોય છે તો પાંચશો ધનુષ્યથી વિપરિત સંખ્યગુણ ન હોય ?

ઉ. પાંચશો ધનુષ્યવાળા અત્યંત અલ્પ હોવાથી જો એક પ્રદેશથી પણ ઓછા-વધુ તીર્થકરાદિ પ્રાપ્ત થાય તો પણ આ જ અર્થ પ્રાપ્ત થાય છે. નહિ તો અનંતર વયન આગળ કહેવાની વાત તેના વિના ન ઘટે એટલે ઉપરની વાત માનવી, વધુ વિસ્તારથી સર્વુ. આ દિશાથી શેષ પણ ભાવવું. તેથી સાત હાથથી ઓછી અવગાહનાવાળા કરતાં પાંચશો ધનુષ્યથી અધિક અવગાહનાવાળા સિદ્ધો અસંખ્ય ગુણ છે. ૪, પાંચશો ધનુષ્યથી ઓછી અવગાહનાવાળા સંખ્યગુણ છે ૫, સાત હાથથી વધુ અવગાહનાવાળા વિશેષાધિક છે ૬, નોત્સર્પિણી અનુભાવ અનુવર્તી એવા ઋષભ-અજિતનાથ ભગવાનના તીર્થમાં થયેલા સિદ્ધોથી માંડીને આ બધા સિદ્ધોના અલ્પબહુત્વ ગ્રહણ કરાયા છે. ॥ ૧૦૫ ॥ આ રીતે અવગાહના દ્વાર સમાપ્ત થયું.

૧૧. ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર

(મૂ૦) અપ્પડિવડિયા સિદ્ધા, સંખાસંખા અણંતકાલા ય ।

થોવ અસંખેજ્જગુણા, સંખેજ્જગુણા અસંખગુણા ॥૧૦૬॥
દારં ॥

(છા૦) અપ્રતિપતિતાઃ સિદ્ધાઃ સંખ્યા અસંખ્યા અનન્તકાલાશ્ચ ।

સ્તોકા અસંખ્યેયગુણાઃ, સંખ્યેયગુણા અસંખ્યગુણાઃ ॥ ૧૦૬ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “અપ્પ” ગાહા ॥ અંપ્પરિવડિયા થોવા ૧, સંખેજ્જ-
કાલપરિવડિયસિદ્ધા અસંખેજ્જગુણા ૨, અસંખેજ્જકાલપરિવડિયસિદ્ધા
સંખેજ્જગુણા ૩, અણંતકાલપરિવડિયસિદ્ધા અસંખેજ્જગુણા ૪ ॥ ૧૦૬ ॥
ઉક્કસ્સે ત્તિ સમ્મતં ॥ અન્તરદ્વારમાહ—

(અનુ.) અપ્રતિપતિત સમ્યક્ત્વવાળા સિદ્ધો અલ્પ છે ૧, તેનાથી
એક વખત સમ્યક્ત્વ પામીને પડ્યા પછી સંખ્યાતકાળે ફરી પાછું
સમ્યક્ત્વાદિ પામી સિદ્ધ થનારા અસંખ્યગુણા છે ૨, તેનાથી અસંખ્યકાળે
પુનઃ પ્રાપ્તિ પછી સિદ્ધ થનારા સંખ્યેયગુણા છે અને તેનાથી અનંતકાળે
સિદ્ધ થનારા અસંખ્યાત ગુણા છે. ॥૧૦૬॥ ઉત્કૃષ્ટ દ્વાર સમાપ્ત થયું ॥

૧૨. અંતર દ્વાર

(મૂ૦) છમ્માસિયમ્મિ થોવા, સમણ્ણ એક્કમ્મિ હોંતિ સંખેજ્જા ।

એવં અંતરસિદ્ધા ણિરંતરાણં કમો ઇણમો ॥ ૧૦૭ ॥

અટ્ઠસમયમ્મિ થોવા, સંખેજ્જગુણા ય સત્તસમણ્ણ ઉ ।

એવં પરિહાયંતે, જાવ પુણો દોણિણ સમયા ઉ ॥ ૧૦૮ ॥ દારં ॥

(છા૦) ષમ્માસે સ્તોકાઃ સમયે એકસ્મિન્ ભવન્તિ સંખ્યેયાઃ ।

એવમન્તરસિદ્ધા નિરન્તરાણાં ક્રમોઽયમ્ ॥ ૧૦૭ ॥

૧. અપ્રતિપતિતાઃ સ્તોકાઃ ૧, સંખ્યેયકાલપ્રતિપતિતસિદ્ધા અસંખ્યેયગુણાઃ
૨, અસંખ્યેયકાલપ્રતિપતિતસિદ્ધાઃ સંખ્યગુણાઃ ૩, અનંતકાલપ્રતિપતિતસિદ્ધા
અસંખ્યેયગુણાઃ । ઉત્કૃષ્ટ ઇતિ સમાપ્તમ્ ।

અષ્ટસમયે સ્તોકાઃ, સંખ્યેયગુણાશ્ચ સપ્તસમયે તુ ।

एवं परिहीयमाने यावत् पुनर्द्वौ समयौ तु ॥ १०८ ॥ द्वारम् ॥

(ટી૦) “છમ્માસિ” ગાહા ॥ છમ્માસિયઅંતરસિદ્ધા થોવા ।
 एगेगसमयंतरसिद्धा संखेज्जगुणा, एवं जाव जवमज्जंतओ हीणे त्ति
 संतरदारं गयं ॥ अणुसमयदारं वक्तुकामो समयमेव संबंधेइ- णिरंतराणं
 कमो इणमो ॥ १०७ ॥ “अट्टसमयम्मि” गाहा ॥ अट्टसमयसिद्धा थोवा,
 सत्तसमयसिद्धा संखेज्जगुणा, एवं संखेज्जगुणवड्ढिए जाव दोसमए ॥
 दारं ॥ १०८ ॥ गणणादारमाह—

(અનુ.) અંતરદ્વારમાં અલ્પબહુત્વ - છમાસના અંતરે થનારા
 सिद्धो अल्प છે તેનાથી એક-એક સમયના અંતરે થનારા સિદ્ધો
 સંખ્યાતગુણા છે આ રીતે યવમધ્ય સુધી જાણવું તેનાથી હીન-હીન
 જાણવા સાંતરદ્વાર પૂરું થયું હવે નિરંતરદ્વાર જણાવવા માટે વૃત્તિકાર
 स्वयं संबंध करे છે નિરંતર સિદ્ધોનો આ રીતે ક્રમ હોય છે.
 ॥ ૧૦૭ ॥ આઠ સમયે થનારા સિદ્ધો અલ્પ છે. તેનાથી સાત સમયે
 થનારા સંખ્યાતગુણા છે આ રીતે છેક બે સમયે થનારા સિદ્ધો
 સંખ્યાત-સંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિથી જાણવા. ॥ ૧૦૮ ॥

૧૩. ગણના દ્વાર

(મૂ૦) અટ્ટસયસિદ્ધ થોવા, સત્તહિયસયા અણંતગુણિયાઓ(ય) ।

एवं परिहायंते, सपयाओ जाव पण्णासं ॥ १०९ ॥

तत्तो पण्णासाओ, असंखगुणिया उ जाव पणुवीसं ।

पणुवीसा आरद्धा, संखगुणा होति एगंता ॥ ११० ॥ दारं ॥

(છા૦) અષ્ટશતસિદ્ધાઃ સ્તોકાઃ, સપ્તાધિકશતા અનંતગુણિતાઃ ।

एवं परिहीयन्ते स्वपदाद् यावत् पञ्चाशत् ॥ १०९ ॥

૧. ષમ્માસિકાન્તરસિદ્ધાઃ સ્તોકાઃ, એકસમયાન્તરસિદ્ધાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એવં યાવત્
 यवमध्यं, ततो हीना इति सान्तरद्वारं गतम् ॥ अनुसमयद्वारं वक्तुकामः स्वयमेव
 संबध्नाति निरन्तराणां क्रमोऽयम् ॥ ૨. અટ્ટસમયસિદ્ધાઃ સ્તોકાઃ, સપ્તસમયસિદ્ધાઃ
 સંખ્યેયગુણાઃ, એવં સંખ્યેયગુણવૃદ્ધયા યાવદ્ દ્વૌ સમયૌ ॥ દ્વારમ્ ॥ ગણનાદ્વારમાહ—

તતઃ પઞ્ચાશતો ડસંખ્યગુણિતાસ્તુ યાવત્ પઞ્ચવિંશતિઃ ।

પઞ્ચવિંશતેઃ આરબ્ધાઃ સંખ્યગુણા ભવન્ત્યેકાન્તાઃ ॥ ૧૧૦ ॥ દ્વારમ્ ॥

(ટી૦) “અદ્વસય” ગાહા ॥ ગંણનાએ અદ્વસયસિદ્ધા થોવા, સત્તહિગસયસિદ્ધા અણંતગુણા, એવં પરિહાયંતં અણંતગુણવદ્ધિએ સપયાઓ જાવ પળ્ણાસ ત્તિ । સંપયં - ચઠ્ઠથભાગો ઉવરિ ભળ્ણિહિઠ્ઠિ ત્તિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૦૯ ॥ “તત્તો” ગાહા ॥ તંતો પળ્ણાસાઓ આરબ્ધ અસંખ્યગુણવુદ્ધિ પેયવ્વા । કહં ? અઠળપળ્ણાસસિદ્ધા અસંખેજ્જગુણા, એવં જાવ પળ્ણવીસા । પચ્છદ્ધં કંઠમિતિ ગાહત્થો ॥ ૧૧૦ ॥ ગતં ગળ્ણનાદારં ॥ ભઙ્ગચાલ્પબહુત્વવિશેષખ્યાપનાર્થં સ્થાનાલ્પબહુત્વદ્વારમાહ—

(અનુ.) ગણના દ્વારથી અલ્પબહુત્વ - એમાં એકસો આઠ સિદ્ધો એક સમયમાં થાય તે અલ્પ છે, તેનાથી એકસો સાત સિદ્ધો અનંતગુણા છે. આમ, ઘટતા-ઘટતા અનંતગુણવૃદ્ધિથી સ્વપદથી પચ્ચાસ સુધી જાણવા. હવે ઉપર ચોથો ભાગ કહેવાશે. ॥ ૧૦૯ ॥ ત્યારબાદ પચ્ચાસથી માંડીને અસંખ્યગુણ વૃદ્ધિ થાય છે તેમ જાણવું. તે કઈ રીતે ? ઓગણ પચ્ચાસ એક સમયમાં સિદ્ધો અસંખ્યગુણા છે આ રીતે પચ્ચીસ સુધી જાણવું. અર્થાત્ એક સમયમાં પચ્ચીસ સુધીની સંખ્યા જાણવી. આ ગાથાનો ઉત્તરાર્થ સરળ છે. તે પચ્ચીસથી માંડીને એક સિદ્ધ સુધી અનુક્રમે સંખ્યગુણ વૃદ્ધિથી જાણવા. અર્થાત્ પચ્ચીસથી એક સુધી અનુક્રમે સંખ્યાતગુણ-૨ વધે છે. ॥ ૧૧૦ ॥ ગણના દ્વાર પૂરું થયું ॥ હવે, ભંગીથી અલ્પબહુત્વ વિશેષ જણાવવા માટે સૌપ્રથમ સ્થાન અલ્પબહુત્વ જણાવે છે.

૧. ગળ્ણનયાલ્પશતસિદ્ધાઃ સ્તોકાઃ, સપ્તાધિકશતસિદ્ધા અનંતગુણાઃ, એવં પરિહીયન્તેડનન્તગુણવૃદ્ધ્યા સ્વપદાદ યાવત્પઞ્ચાશદિતિ । સાંપ્રતં - ચતુર્થભાગ ઉપરિ ભળ્ણિય્થતે ઇતિ । ૨. તતઃ પઞ્ચાશત આરબ્ધાસંખ્યગુણવુદ્ધિર્જાતિવ્યઃ । કયં ? ઁકોનપઞ્ચાશત્તિસિદ્ધા અસંખ્યેયગુણાઃ, ઁબં યાવત્ પઞ્ચવિંશતિઃ । પચ્ચાર્ધં કળ્ઠયમિતિ ગાથાર્થઃ । ૩. ‘માર્ગણા’ ગ-ઘ-ઙ । પાતાસંપા ।

(मू०) उत्ताणग पासेल्लग, णिकुज्ज वीरासणे य उकुडुए ।
 उद्धट्टिय ओमंथिय, संखेज्जगुणेण हीणाए ॥ १११ ॥
 अप्पाबहुयं ॥

(અનુ.) ઉદ્દેશ કરાયેલા ઉત્તાનાદિ આસનોની સંખ્યા અનુસાર સંખ્યાઓ જોડવી. (જે પ્રમાણે ઉત્તાનાદિ આસનોનોક્રમ છે તે પ્રમાણે સંખ્યા જોડવી જેમ કે ઉત્તાન અવસ્થામાં સૌથી વધુ સંખ્યા છે ત્યારબાદ ઓછી-ઓછી દરેક આસનોમાં જાણવી.) તે કઈ રીતે જોડવી ? એમાં અલ્પબહુત્વ દરેક આસનોમાં બતાવે છે. સૌપ્રથમ ઉત્તાન આસનમાં

१. उत्तानकसिद्धाः सर्वबहुकाः १, पार्श्वकसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः २, निकुब्जसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः ३, एवं वीरासनसिद्धाः ४, उत्कटुकसिद्धाः ५, ऊर्ध्वस्थितकसिद्धाः ६, अवमस्थितकसिद्धाः ७, अधोमुखसिद्धाः ८, पूर्ववैरिभिर्नीयमाना अधोमुखनिक्षिप्ता वा, शेषविकल्पाः स्वतः परतो वा । एवं च क्षेत्र-स्पर्शनाद्वारेषु द्रव्यप्रमाणविशेष-ज्ञापनार्थं भणितमिति । २- '०लम्भार्थे' पातासंपा ।

અર્થાત્ સીધી સુતેલી અવસ્થામાં સિદ્ધ થયેલા સહુથી વધુ છે. ૧, તેનાથી એક પાસાથી-પડખાથી સુતેલા પાર્શ્વકસિદ્ધો સંખ્યગુણહીન છે. ૨, કુબ્જઅવસ્થામાં સિદ્ધ સંખ્યાતગુણ હીન છે ૩, આ રીતે વીરાસનમાં સિદ્ધ ૪, ઉત્કૃષ્ટ આસનસિદ્ધ ૫, ઉર્ધ્વસ્થિતસિદ્ધ ૬, અવમસિદ્ધ ૭, અધોમુખ સિદ્ધ ૮, પૂર્વવૈરિઓ દ્વારા લઈ જવાતા અધોમુખ ફેંકાયેલા, તથા શેષવિકલ્પો સ્વ કે પરથી જાણવા. અને આ રીતે ક્ષેત્ર-સ્પર્શના દ્વારોમાં દ્રવ્યપ્રમાણ વિશેષને જાણવા માટે કહ્યું છે. ॥ ૧૧૧ ॥ અલ્પબહુત્વ નામનું આઠમું મૂળ દ્વાર પૂરું થયું. હવે, સર્વદ્વારોના વિશેષને પ્રાપ્ત કરવા માટે અર્થાત્ સર્વદ્વારોમાં જે કાંઈ પણ વિશેષ છે જે દ્વારોમાં કહેવાયેલ નથી તેના માટે નવમું સન્નિકર્ષ દ્વાર કહેવાય છે. ત્યાં “વ્યાખ્યા તત્ત્વ-ભેદ અને પર્યાયોથી થાય છે” એ ન્યાયથી ક્રમથી તત્ત્વ બતાવે છે.

॥ ૯ ॥ સંનિકર્ષ દ્વાર (મૂળ) - (i) તત્ત્વથી વ્યાખ્યા

(મૂ૦) एत्तो य सण्णिगासो, दारेसु जहक्कमेण विण्णेओ ।
સંજોગસણિગાસો, પડુચ્ચસંબંધ એગદ્વા ॥ ૧૧૨ ॥

(છા૦) અતશ્ચ સન્નિકર્ષો દ્વારેષુ યથાક્રમેણ વિજ્ઞેયઃ ।

સંયોગસન્નિકર્ષઃ, પ્રતીત્યસંબન્ધ એકાર્થાઃ ॥ ૧૧૨ ॥

(ટી૦) “એત્તો ય” ગાહા ॥ ‘અતઃ’ અલ્પબહુત્વાત્પૂર્વ સન્નિકર્ષો વિજ્ઞેયઃ । ક્વ કથમ્ ? इत्युच्यते-‘દ્વારેષુ’ સર્વેષુ દ્રવ્યપ્રમાણાદિષુ ‘યથાક્રમેણ’ ઉક્તલક્ષણેન । સ કિં તત્ત્વઃ (મ્) ? उच्यते-સંયોગઃ-દ્રવ્ય-પ્રરૂપણાદીનામલ્પબહુત્વસંખ્યેયસંબન્ધો યઃ સન્નિકર્ષઃ - સંહિતાનાં તેષા-મુચ્ચારણં હ્રસ્વદીર્ઘતાવત્ । ‘પ્રતીત્યસંબન્ધઃ’ યથા જમ્બૂદ્વીપાદિ-ક્ષેત્રાનેકસિદ્ધસંખ્યાં પ્રતીત્યૈકસિદ્ધાનાં બહ્વી સંખ્યા । એવમાપદ્યન્તે એકાર્થાઃ શબ્દા इति गाथार्थः ॥ ૧૧૨ ॥ સાંપ્રતં ભેદ ઉચ્યતે-

(અનુ.) અલ્પબહુત્વને જાણતાં પહેલાં સંનિકર્ષ જાણવો ક્યાં-કઈ રીતે ? સર્વ દ્રવ્યપ્રમાણાદિ દ્વારોમાં કહેલા અનુસારથી જાણવો. તે તત્ત્વ શું

છે ? તત્ત્વ એટલે કે સંયોગ- દ્રવ્ય પ્રરૂપણાદિઓનો અલ્પબહુત્વ સંખ્યેય સંબંધવાળો જે સંયોગ તેનો સંનિકર્ષ - સંહિત (જોડાયેલા) થયેલા એવા તેમનું હ્રસ્વતા-દીર્ઘતાની જેમ ઉચ્ચારણ કરવું તે તત્ત્વ છે, પ્રતીત્યસંબંધ - જેમકે જમ્બૂદ્વીપાદિ ક્ષેત્રની અનેકસિદ્ધ સંખ્યાને આશ્રયીને એકસિદ્ધની સંખ્યા બહુમોટી છે એકબીજાને આશ્રયીને કહેવાતા આ સંબંધને પ્રતીત્ય સંબંધ પણ કહેવાય છે. આ રીતે એક અર્થવાળા શબ્દો આવે છે. સંયોગસંનિકર્ષ - પ્રતીત્યસંબંધ વગેરે એકાર્થક શબ્દો છે એ રીતે તત્ત્વ સમજવું. ॥ ૧૧૨ ॥ હવે, ભેદની વ્યાખ્યા જણાવે છે.

ભેદ

(મૂ૦) દુવિહો ડ સણિગાસો, સદ્ગણે ચેવ તહ પરદ્ગણે ।

પુરિસાણં સદ્ગણં, પરઠાણં હોઙ્ગ સરિસાણં ॥ ૧૧૩ ॥

(છા૦) દ્વિવિધસ્તુ સન્નિકર્ષઃ, સ્વસ્થાને ચૈવ તથા પરસ્થાને ।

પુરુષાણાં સ્વસ્થાનં, પરસ્થાનં ભવતિ સદૃશામ્ ॥ ૧૧૩ ॥

(ટી૦) “દુવિહો ડ સણિગાસો” ગાહા ॥ કંહં દુવિહો તુ ? ‘સદ્ગણે ચેવ તહ પરદ્ગણે’ સ્વસ્થાનં-યદાશ્રિત્ય ઓઘતસ્તત્રથમતયા સિદ્ધભાવોપલમ્ભઃ, યથા પુરિસાણં અદ્વસયં જત્ય સિદ્ધં તત્ય તિત્યુપ્પત્તિ ત્તિ કાઠં સદ્ગણં ભણ્ણઇ । ‘પરઠાણં’ હોઙ્ગ સરિસાણં’ તિ જૈઓ સણિગાસણાઽહિકતા તેણ તત્ય ચેવ જે અણ્ણસંખવત્તિણો સિદ્ધા તે પરઠાણં તિ । અત એવેત્થં ચિરન્તનટીકાકૃદાહ-^૪ “સણિગાસણા ઇચ્છિયવ્વા” જે એકગા સિજ્ઞંતિ તે બહુગા, જે દો દો સિજ્ઞંતિ તે

૧. કથં દ્વિવિધસ્તુ ? ૨. પુરુષાણામદૃશતં યત્ર સિદ્ધં તત્ર તીર્થોત્પત્તિરિતિ કૃત્વા સ્વસ્થાનં ભણ્યતે । ૩. યતઃ સન્નિકર્ષણાધિકૃતા તેન તત્ર ચૈવ યેઽન્યસંખ્યાર્વાર્તિનઃ સિદ્ધાસ્તે પરસ્થાનમિતિ । ૪. “સન્નિકર્ષણા ઇષ્ટવ્યાઃ” યે એકકાઃ સિધ્ધ્યન્તિ તે બહુકાઃ, યે દ્વૌ દ્વૌ સિધ્ધ્યન્તિ તે સંખ્યગુણહીનાઃ, એવં યાવત્પન્ચવિંશતિરિતિ । તેન પરમ-સંખ્યેયગુણહીના યાવત્પન્ચાશદિતિ । તેન પરમનન્તગુણહીના યાવદદૃશતમિતિ । એવમોષેન વિભાગેનાપિ । એવં ચૈવ જંબૂદ્વીપે ભસ્તૈરવતયોર્મહાવિદેહે । એવં ધાતક્રીલ્લંકે પુષ્કર-વરદ્વીપાર્ધે ચ યે એકસિદ્ધાસ્તે બહુકાઃ, ઇતરે સ્તોકા ઇતિ ।

સંખેજ્જગુણહીણા, એવં જાવ પળુવીસ ત્તિ । તેણ પરં અસંખેજ્જગુણહીણા જાવ પળ્ણાસ ત્તિ । તેણ પરં અણંતગુણહીણા જાવ અટ્ઠસયં તિ । એવં ઓઘેણ વિભાગેણ વિ । એવં ચેવ જંબુદ્ધીવે ભરહેરવણ્ણુ મહાવિદેહે । એવં ધાયણ્ણસંઢે પોક્ખરવરદીવઢ્ઢે ય જે એક્કગણ્ણસિદ્ધા તે બહુગા, ઇયરે થોવ ત્તિ । પૂર્વવત્ સંહરણમ્ । અણંતરાગણ્ણં વા પઢુચ્ચ ઓઘ સઢ્ઢાણપરઢ્ઢાણે । યતઃ સ એવાહ-“લવણે જે એક્કગા સિજ્ઞંતિ તે બહુગા, જે દો દો સિજ્ઞંતિ તે અસંખેજ્જગુણહીણા । એવં કાલોયણે વિ” એવં કાલાદિષ્વપિ સર્વમાર્ગણાદ્વારેષુ સ્વસ્થાનપરસ્થાને દ્રષ્ટવ્યે ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧૩ ॥ એનામેવાર્થગતિં દર્શયન્ સર્વવ્યાપ્ત્યર્થં કરણમાહ—

(અનુ.) સન્નિકર્ષ બે પ્રકારનો કઈ રીતે હોય છે ? સ્વસ્થાન - કે જેને આશ્રયીને ઓઘથી પ્રથમતયા સિદ્ધ ભાવનો ઉપલભ્ત થાય છે. જેમ કે એકસો આઠ પુરુષો જે સ્થાને સિદ્ધ થયા ત્યાં તીર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે એમ કરીને તે સ્વસ્થાન કહેવાય છે. તથા સમાન સંખ્યાવાળાને આશ્રયીને પરસ્થાન કહેવાય છે કારણ કે અહીં સંનિકર્ષણાનો અધિકાર છે તેથી ત્યાં જ જે અન્ય સંખ્યાવાળા સિદ્ધો થાય છે તે તેમનું પરસ્થાન કહેવાય છે. આંટલા માટે જ તો ચિરંતન ટીકાકાર કહે છે - “સંનિકર્ષણા માનવી” જે એકલા સિદ્ધ થાય છે તે ઘણા છે જે બે-બે સિદ્ધ થાય છે તે સંખ્યેયગુણહીન છે એમ પચ્ચીસની સંખ્યા સુધી જાણવું, તેના પછી પચાસની સંખ્યા સુધી અસંખ્યગુણહીન અને તેના પછી એકસો આઠ સિદ્ધ સુધી અનંતગુણહીનતા ક્રમશઃ જાણવી. આમ, ઓઘથી અને વિભાગથી પણ જાણવું. આ રીતે જ જંબુદ્ધીપમાં ભરત-ઐરવત-મહાવિદેહમાં,

૧. અન્તરાગતિં વા પ્રતીત્ય ઓઘસ્વસ્થાન પરસ્થાને । ૨. “લવણે યે એક્કાઃસિધ્ધન્તિ તે બહુકાઃ,યે દ્વૌ દ્વૌ સિધ્ધન્તિ તેઽસંખ્યેયગુણહીનાઃ । એવં કાલોદનેઽપિ” ૩. ‘સંખેજ્જ’ ઙ્ઞ । ૪. ‘કાલાયણે વિ’ ગ-ઘ-ઙ્ઞ ।

એમ જ ધાતકીખંડમાં અને પુષ્કરવરાર્ધદ્વીપમાં જે એક સિદ્ધ છે તે ઘણા છે બીજા અલ્પ છે. સંહરણના વિષયમાં પૂર્વવત્ છે, અથવા અનંતરાગતિને આશ્રયીને ઓધ સ્વસ્થાન-પરસ્થાન છે. કારણ કે તે જ કહે છે - લવણ સમુદ્રમાં જે એકસિદ્ધ છે તે બહુ છે જે બે-બે સિદ્ધ થાય છે તે અસંખ્યગુણ હીન છે એ રીતે કાલોદયિમાં પણ જાણવું.” આમ, કાલાદિ સર્વમાર્ગશાદ્વારોમાં પણ સ્વસ્થાન-પરસ્થાન જાણવા. ॥ ૧૧૩ ॥ આ જ અર્થગતિને બતાવવા સર્વવ્યાપ્તિ માટે કરણ બતાવે છે.

(મૂ૦) દદ્રૂણં અદ્રુસયં, સેસપયાણં તુ ચર્ઝિહં હિયલદ્ધં ।

બહુયાઙ્ઘાણિસેસા, કમેણિમેણં તુ ણાયવ્વા ॥ ૧૧૪ ॥

પઢમેભાગે સંખા, અસંખ બિઙ્ઘે અણંત તઙ્ઘાઙ્ઘ 。

બિપ્પે બહુસંખેજ્જા, સંખેજ્જવિવજ્જિય ચર્ઝે ॥ ૧૧૫ ॥

ખેત્તાઙ્ઘેસુ એવં, ણેયં કાલે વિ લક્ખણં ઙ્ઘામો ।

ઙ્ઘામમાઙ્ઘ કાલા, ચર્ઝિતિંગ્ઘાસમયભાગકમા ॥૧૧૬॥ દારં ॥

(છા૦) દૃષ્ટ્વાઙ્ઘશતં શેષપદાનાં તુ ચતુર્ધિર્હિતલબ્ધમ્ ।

બહુકાદિહાનિશેષાઃ ક્રમેણાનેન તુ જ્ઞાતવ્યાઃ ॥ ૧૧૪ ॥

પ્રથમે ભાગે સંખ્યાઃ, અસંખ્યા દ્વિતીયેઽનન્તાસ્તૃતીયાદિ ।

દ્વિપાદે બહુસંખ્યેયાઃ સંખ્યેયવિવર્જિતાશ્ચતુષ્કે ॥ ૧૧૫ ॥

ક્ષેત્રાદિકેષ્વેવં જ્ઞેયં કાલેઽપિ લક્ષણમિદમ્ ।

એકગમાદયઃ કાલાઃ, ચતુસ્ત્રિકદ્વિકસમયભાગક્રમાઃ ॥ ૧૧૬ ॥

(ટી૦) “દદ્રૂણ” ગાહા ॥ જંતથ જતથ અદ્રુસયં સંભવઙ્ઘ તત્થ તત્થ “સેસપયાણં”તિ અદ્રુણં અવણેત્તુ સેસપયં સયં તસ્સ ‘ચર્ઝિહં’ હિયલદ્ધં’

૧. યત્ર યત્રાઙ્ઘશતં સંભવતિ તત્ર તત્ર X ઇતિ અષ્ટકમપનીય શેષપદં શતં તસ્ય ચતુર્ધિર્ભાગે હ્તે લબ્ધં બહુકાદયઃ- ।

ति चउर्हि भागे हिते लद्धं बहुयादी चँत्तारि हाणिपया सेसा लब्धंति । ते य कमेणिमेणं तु णायव्वा ॥ ११४ ॥ “पढमे भागे संखा” गाहा ॥ पढमो चउत्थभागो पणुवीसा, तत्थ ‘संखा’ इति संखेज्जगुणा हाणी दट्ठव्वा । बीए असंखगुणहाणी पण्णासं जाव त्ति । ‘अणंत तइयाइ’ त्ति तइयपयं आइकाउं चउत्थपयं जाव अट्ठसयं ताव अणंतगुणहाणी एगपण्णासाओ आरब्भ दट्ठव्व त्ति । एवं व्यापकत्वात्करणसूत्रस्य ‘दट्ठणं अट्ठसयं’ ति अस्य चोपलक्षणत्वात् तेणं जत्थ वीसा सिज्झंति तत्थ जे एक्कगसिद्धा ते बहुगा । दुगमादी जाव पंच एए संखेज्जगुणहीणा । तेण परं छादिसिद्धा असंखेज्जगुणहीणा जाव दस ताव एसा हाणी, “असंख बितिए” त्ति वचनात् । तँतो एक्कारसाइ जाव वीसा ताव अणंतगुणहाणी, ‘अणंत तइयाइ’ त्ति वचनात् । एवं सर्वत्र भावना अधोलोकादिषु विंशकेषु द्रष्टव्या । हरिवस्से दस दिट्ठा, तत्थ दो अवणेत्तु सेसस्स चउर्हि हियलद्धा दो ट्ठाणा दुगं तिगं च तत्थ संखाहाणी । तंजहा- एक्कगसिद्धेहिंतो दुगदुगसिद्धा संखेज्जगुणहीणा, तेहिंतो तिगतितगसिद्धा संखिज्जगुणहीणा, तेहिंतो चउचउसिद्धा असंखेज्जगुणहीणा, तओ पंचपंचसिद्धा असंखगुणहीणा । तओ छप्पभिइ अणंत-गुणहीणा जाव दस त्ति । एवं

१. चत्वारो हानिपदाः शेषा लभ्यन्ते । ते च क्रमेणानेन तु ज्ञातव्याः । २. प्रथम-श्चतुर्थभागः पञ्चविंशतिः, तत्र X संखेज्जगुणा हानिर्द्रष्टव्या । द्वितीयेऽसंख्यगुणहानिः पञ्चाशद्यावदिति । X तृतीयपादमादिकृत्वा चतुर्थपादं यावदष्टशतं तावदनन्तगुण-हानिरेकपञ्चाशत आरभ्य द्रष्टव्येति । ३. तेन यत्र विंशतिः सिध्यन्ति तत्र ये एकक-सिद्धास्ते बहुकाः । द्वावादयो यावत् पञ्च एते संख्येयगुणहीनाः । तेन परं षडादि-सिद्धा असंख्येयगुणहीना यावदष्ट तावदेषा हानिः । ४. तत एकादशादेर्याविंशति स्तावदनन्तगुणहानिः । ५. हरिवर्षे दश दृष्टाः, तत्र द्वावपनीय शेषस्य चतुर्भिर्हितलब्धे द्वे स्थाने द्विकं त्रिकं च तत्र संख्याहानिः । तद्यथा - एक्कसिद्धेभ्यो द्वौ द्वौ सिद्धाः संख्येयगुणहीनाः, तेभ्यस्त्रिक-त्रिकसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः, तेभ्यश्चतुश्चतुःसिद्धा असंख्येयगुणहीनाः, ततः पञ्च-पञ्चसिद्धा असंख्यगुणहीनाः । ततः षट्प्रभृति-रनन्तगुणहीना यावदशेति । एवं तावद्यत्र द्विपदातिरिक्ता संख्या दृष्टा तत्र त्रिकहानिः । यत्र पुनर्द्विपदे तत्र कथम् ? अत आह- ।

ताव जत्थ दुपयाइरित्ता संखा दिट्ठा तत्थ तिगहाणी । जत्थ पुण दुपया तत्थ कहं ? अत आह - 'बिपए बहुसंखेज्जा 'द्वाभ्यां निष्पन्नं पदं द्विपदं-चतुर्थभाग इत्यर्थः, तत्थ बहुसंखेज्जा, जहा जवमज्जे अट्ठ सिद्धा, तत्थ जे एकगा सिद्धा ते बहुया, दो दो संखेज्जगुणहीणा, एवं जाव चत्तारि । तओ पंचगाई अणंतगुणहीणा जाव अट्ठ त्ति । असंखगुणहाणी णत्थि, कुतः ? विशेषणान्यथानुपपत्तेः । अत एवैकपदे चान्तरमाह- 'संखेज्ज-विवज्जिय चउक्के' जत्थ चत्तारि सिद्धा दिट्ठा तत्थ संखेज्जगुणहाणी णत्थि । जहा उड्डलोए जे एकगा सिद्धा ते बहुगा, जे दो दो ते असंखेज्जगुणहीणा, जे तिण्णि तिण्णि ते अणंतगुणहीणा, एवं चत्तारि वि । एगेण पयं, दुसु अद्धं, तेण परं 'अणंत तइआदी (ई)' त्ति वचनाद-धात्परेणानन्तगुणहानिः । लवणे दो सिद्धा दिट्ठा, तत्थ एककसिद्धा बहुगा, दुगसिद्धा अणंतगुणहीणा । एवं कम्मभूमिअकम्मभूमीअंतरदीवेसु सव्वखेत्तेसु अणुमग्गणा कायव्वा । एवं चेव सव्वमग्गणादारेसु ॥११५॥ अत एवातिदेशमाह- "खेत्ताइएसु एवं" गाहा ॥ जहेव दव्वपमाणं

१. तत्र बहुसंख्येया यथा यवमज्जेऽष्टौ सिद्धाः, तत्र ये एककाः सिद्धास्ते बहुकाः, द्वौ द्वौ संख्येयगुणहीनाः, एवं यावच्चत्वारः । ततः पञ्चादयोऽनन्तगुणहीना यावदष्टाविति । असंख्यगुणहानिर्नास्ति । २- यत्र चत्वारः सिद्धा दृष्टास्तत्र संख्येयगुणहानिर्नास्ति । यथोर्ध्वलोके यै एककाः सिद्धास्ते बहुकाः, ये द्वौ द्वौ तेऽसंख्येयगुणहीनाः, ये त्रयस्त्रयस्तेऽनन्तगुणहीनाः एवं चत्वारोऽपि । एकेन पदं, द्वयोरद्धं, तेन परं । ३. लवणे द्वौ सिद्धौ दृष्टौ, तत्रैककसिद्धा बहुकाः, द्विकसिद्धा अनन्तगुणहीनाः । एवं कर्मभूम्यकर्मभूम्यन्तरद्वीपेषु सर्वक्षेत्रेष्वनुमार्गणा कर्तव्या । एवं चैव सर्वमार्गणा द्वारेषु । ४. यथैव द्रव्यप्रमाणं मार्गितं क्षेत्रादिकेषु मूलद्वारेष्वेवं चैव सन्निकर्षणाद्वारं नेतव्यं वा । कालेऽपि मूलद्वारे एवं चैव । नवरं लक्षणमेतद् X पञ्चार्धम् । एकगमादयः सिद्धा यावत् पञ्चविंशतिः, एते कथं सन्निकर्षितव्याः ? चतुरः समयान् यावत् । कथं ? भण्यते X जंबूद्वीपे ये एकका अनुसमयं सिध्यन्ति ते कियच्चिरं कालतो भवन्ति ? जघन्येनैकं समयं, उत्कृष्टेन चतुरः ।

મગિયં છેતાઇએસુ મૂલદારેસુ એવં ચેવ સન્નિકાસણાદારં ‘ળેયં’ જ્ઞેયં ણેતવ્વં વા । કાલે વિ મૂલદારે એવં ચેવ । ણવરં લક્ષણં ઇણમો – “એક્કગમાદી” ત્યાદિ પચ્છદ્ધં । એક્કગમાદી સિદ્ધા જાવ પળુવીસા, એ એ કહં સળિણગાસેતવ્વા ? ચડસમે જાવ । કહં ? ધણ્ણઇ – ‘કાલા’ જંબુદ્ધીવે જે એક્કગા અણુસમયં સિજ્ઞંતિ તે કેવચ્ચિરં કાલઓ હોંતિ ? જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં ચત્તારિ સમે । એવં દો દો, એવં તિણ્ણિ તિણ્ણિ જાવ પળુવીસ ત્તિ । તેણ પરેણ છવ્વીસા કહં સળિણગાસેતવ્વા ? ‘તિગ’ ત્તિ તિણ્ણિ સમયે જાવ । કહં ? ધણ્ણઇ – જે છવ્વીસં છવ્વીસં સિજ્ઞંતિ તે કેવડકાલં સિજ્ઞંતિ ? જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ સમે, એવં જાવ પળ્ણાસ ત્તિ । તેણ પરેણ એક્કપળ્ણાઈ કહં સન્નિકાસેતવ્વા ? ધણ્ણઇ-‘દુગ’ ત્તિ દોણ્ણિ સમે જાવ । કહં ? ધણ્ણઇ- જે એગાવન્નં એગાવન્નં સિજ્ઞંતિ તે કેવડકાલં સિજ્ઞંતિ ? જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં દોસમે, એવં જાવ અદ્ડસયં તિ । એવં સેસં પિ વીસપુહુતાઇ અણુમગ્ગેયવ્વં ॥ ૧૧૬ ॥ કાલેત્તિ સમ્મત્તં ॥ સંપયમંતરદારં સેઢ્ઢીદુગેણ સન્નિકાસિજ્ઞઇ ત્તિ કાઠં અઓ સેઢ્ઢીદુગં આહ—

(અનુ.) આગળની ગાથામાં સ્વસ્થાન-પરસ્થાન બતાવ્યા હવે આજ અર્થગતિનું કરણ બતાવતાં કહે છે જ્યાં જ્યાં એકસો આઠ

સમયાઃ । એવં દ્વૌ દ્વૌ, એવં ત્રયસ્ત્રયો યાવત્ પચ્ચવિંશતિરિતિ । તેન પરેણ ષડ્વિંશતિઃ કથં સન્નિકર્ષિતવ્યાઃ ? X ત્રીન્ સમયાન્યાવત્ । કથં ? ધણ્યતે – યે ષડ્વિંશતિઃ ષડ્વિંશતિઃ સિધ્યન્તિ તે કિયત્કાલં સિધ્યન્તિ ? જઘન્યેનૈકં સમયં, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયઃ સમયાઃ, એવં યાવત્ પચ્ચાશદિતિ । તેન પરેણેકપચ્ચાશદાદયઃ કથં સન્નિકર્ષિતવ્યાઃ ? ધણ્યતે –દ્વૌ સમયૌ યાવત્ કથં ? ધણ્યતે – યે એકપચ્ચાશદેકપચ્ચાશત્ સિધ્યન્તિ તે કિયત્કાલં સિધ્યન્તિ ? જઘન્યેનૈકં સમયં, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વૌ સમયૌ, એવં યાવદદ્વશતમિતિ । એવં શેષમપિ વિંશતિપૃથક્ત્વાદયોઽનુમાર્ગયિતવ્યમ્ । કાલ ઇતિ સમાપ્તમ્ । સામ્પ્રતમન્તરદ્વારં શ્રેણીદ્વિકેન સંનિકર્ષ્યતે ઇતિ કૃત્વાતઃ શ્રેણીદ્વિકમાહ—

સંભવે છે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ સિદ્ધો સંભવે છે ત્યાં ત્યાં એમાંથી આઠ બાદ કરીને જે સો વધે છે તેનો ચારથી ભાગ કરતાં બહુકાદિ ચાર હાનિ પદો શેષ બચે છે. તે આ ક્રમથી જાણવા. ॥ ૧૧૪ ॥ પ્રથમ ચતુર્થભાગ પચ્ચીશ, ત્યાં સંખ્યગુણહાનિ જાણવી. બીજામાં પચ્ચાશ સુધી અસંખ્યગુણ હાનિ જાણવી. ત્રીજા પાદને આદિ કરીને ચોથું પાદ જ્યાં સુધી ૧૦૮ છે ત્યાં સુધી અનંતગુણહાનિ એકાવનથી માંડીને જાણવી, અર્થાત્ ત્રીજા-ચોથા પદમાં અનંત ગુણહાનિ થાય છે એટલે કે પદથી માંડીને ૧૦૮ સુધીની સંખ્યા સુધી અનંતગુણ હાનિ સમજવી. આ રીતે કરણસૂત્ર વ્યાપક હોવાથી અને ‘દદ્વૂળં અદ્વસયં’ એ ગાથા લક્ષણરૂપ થતી હોવાથી દરેક સંખ્યાના આ રીતે ચાર ભાગ કરતાં જ્યાં વીશ સિદ્ધ થાય છે ત્યાં એક સિદ્ધ છે તે ઘણા છે. અને પાંચ એ સંખ્યગુણહીન છે કારણ કે ૨૦નો બે થી માંડીને પાંચ સુધીના ૪થી ભાગ કરતાં પ્રથમ ભાગમાં ફની સંખ્યા આવે છે એટલે ત્યાં યથોક્ત હાનિ સમજવી. તેના પછી છથી માંડીને સિદ્ધો અસંખ્યગુણહીન દશ સુધી આ હાની “અસંખ્વ બિત્તિ” એ વચનથી જાણવી. ત્યારબાદ, અગિયારથી વીશ સુધીમાં અનંતગુણ હાનિ ‘અણંત તદ્યાઈ’ એ વચનથી જાણવી, આમ, સર્વત્ર ભાવના અધોલોકાદિ વિશકોમાં અર્થાત્ જ્યાં ૨૦ સિદ્ધ થાય છે તે સ્થાનોમાં જાણવી, હરિવર્ષમાં દશ દશ જોવાયા છે ત્યાં ૨ બાદ કરીને શેષ આઠનો ચારથી ભાગ કરતાં ૨ સ્થાન આવ્યા બે અને ત્રણ છે ત્યાં સંખ્યહાની જાણવી, જેમ કે - એક-એક સિદ્ધથી બે-બેસિદ્ધો સંખ્યગુણહીન, તેનાથી ત્રણ-ત્રણ સિદ્ધો સંખ્યગુણહીન અને તેનાથી ચાર-ચાર સિદ્ધો અસંખ્યેયગુણહીન, તેનાથી પાંચ-પાંચ સિદ્ધો અસંખ્યગુણહીન છે તે પછી છથી માંડીને દશ સુધી સિદ્ધો અનંતગુણહીન છે. એ રીતે જ્યાં બે પદથી વધુ સંખ્યા છે ત્યાં ત્રિકની હાની થાય છે પણ જ્યાં બે પદની સંખ્યા છે ત્યાં શું કરવું ? કહે છે - બે દ્વારા જે પાદ બન્યું તે દ્વિપાદ - ચોથો ભાગ, ત્યાં બહુસંખ્યેયા સિદ્ધો જે જેમકે યવમધ્યમાં આઠ સિદ્ધો છે ત્યાં જે એક સિદ્ધ

છે તેઘણા છે, બે-બે સિદ્ધો સંખ્યગુણહીન છે એ પ્રમાણે ચાર સુધી થાય પછી પંચકાદિ અનંતગુણહીના આઠ સુધી જાણવા. એમાં અસંખ્ય ગુણહાનિ નથી, કેમ ? એમ માનીએ તો વિશેષણ અસંગત ઠરે છે. એટલે જ એક પાદમાં અંતર જણાવે છે - જ્યાં ચાર સિદ્ધ જોવાય છે ત્યાં સંખ્યેયગુણ હાનિ નથી જેમકે ઉર્ધ્વલોકમાં જે એકસિદ્ધ છે તે બહુ છે અને જે બે-બે સિદ્ધ છે તે અસંખ્યગુણ હીન છે. જે ત્રણ-ત્રણ સિદ્ધ છે તે અનંતગુણહીન છે આ રીતે ચાર સિદ્ધમાં પણ જાણવું. એકથી પાદ, બેમાં અડધું ત્યાર બાદ ‘અણંત તઈયાદી’ એ વચનથી અડધા પછી અનંત ગુણ હાનિ થાય છે. લવણમાં બે સિદ્ધ જોવાય છે ત્યાં એકસિદ્ધ ઘણા છે અને બે સિદ્ધ અનંતગુણહીન છે. આ રીતે કર્મભૂમિ-અકર્મભૂમિ અને અંતરદ્વીપોમાં સર્વક્ષેત્રોમાં અનુમાર્ગણા કરવી. આ જ રીતે સર્વમાર્ગણા દ્વારોમાં જાણવું. ॥ ૧૧૫ ॥ એટલે જ હવે, સંક્ષેપ જણાવે છે. જે રીતે દ્રવ્યપ્રમાણની માર્ગણા કરી તે રીતે જ ક્ષેત્રાદિ મૂળદ્વારોમાં સન્નિકર્ષણા દ્વાર જાણવું અથવા લાવવું । કાળ-મૂળદ્વારમાં પણ આ જ રીતે. પરંતુ એનું લક્ષણ આમ કરવું - એકથી માંડીને પચ્ચીસ સિદ્ધો, એમનો સંનિકર્ષ કઈ રીતે કરવો ? ચાર સમય સુધી કરવો. કઈ રીતે ? - કહેવાય છે, જંબૂદ્વીપમાં જે એક સિદ્ધ અનુસમય થાય છે કાળથી તે કેટલે સુધી થાય ? જઘન્યથી એક સમય, ઉત્કૃષ્ટથી ચાર સમય, આ પ્રમાણે બે-બે, ત્રણ-ત્રણ છેક પચ્ચીસ સુધી જાણવું. ત્યાર પછી, છવ્વીસ સિદ્ધનો સંનિકર્ષ કઈ રીતે કરવો ? ત્રણ સમય સુધી કઈ રીતે ? કહે છે - જે છવ્વીસ-છવ્વીસ સિદ્ધ થાય છે તે કેટલો કાળ સિદ્ધ થાય છે ? જઘન્યથી એક સમય, ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ સમય આમ પચાશ સુધી જાણવું. ત્યારબાદ, એકાવનાદિ નો સંનિકર્ષ કઈ રીતે કરવો ? બે સમય સુધી કેમ ? જે એકાવન-એકાવન સિદ્ધ થાય છે તે કેટલો કાળ સિદ્ધ થાય છે ? જઘન્યથી એક સમય ઉત્કૃષ્ટથી બે સમય આમ એકસો આઠ સિદ્ધ સુધી થાય છે. આ રીતે શેષ વીશપૃથક્ત્વ પણ અનુમાર્ગણા કરવું. એટલે કે, ૨૦ આદિ સિદ્ધ સ્થાનોમાં પણ આમ જાણવું. ॥

૧૧૬ ॥ કાળ દ્વાર પૂર્ણ થયું ॥ હવે, અંતરદ્વારનો બે શ્રેણીથી સન્નિકર્ષ કરે છે એમ કરીને હવે, બે શ્રેણીઓ જણાવે છે -

અંતર દ્વાર - બે શ્રેણીઓ

(મૂ૦) એતો ય હોઇ સેઢી, દુવિહા ખેત્તાઇએસુ દારેસુ ।

તા વિ જહસંભવેણં, અટ્ટસુ વિ હવંતિ વિણ્ણેયા ॥૧૧૭॥

(છા૦) ઇતશ્ચ ભવતિ શ્રેણી, દ્વિવિધા ક્ષેત્રાદિકેષુ દ્વારેષુ ।

તેઽપિ યથાસંભવેનાણાસુ અપિ ભવતો વિજ્ઞેયે ॥ ૧૧૭ ॥

(ટી૦) “એતો ય હોઇ સેઢી” ગાહા ॥ ‘સેઢી દુવિહા પળ્ણત્તા, અણંતરોવણિહિયા ? પરંપરોવણિહિયા ય ૨ । અનન્તરાદનન્તર એવ સ્થાને ઉપનિધીયત ઇત્યનન્તરોપનિધિકા । પરંપરયા વ્યવધાનેન ઉપનિધીયત ઇતિ પરંપરોપનિધિકા । ઇયં ચ દ્વિવિધાઽપિ કિમ્ ? અત આહ - ‘ખેત્તાઇએસુ મગ્ગણાદારેસુ વિણ્ણેયા ઇતિ ક્રિયાઽભિસંબન્ધઃ । ‘તા વિ’ તિ તા’ઓ વિ ખેત્તાઇમગ્ગણાંગયાઓ સેઢીઓ જહસંભવેણ અટ્ટસુ મૂલદારેસુ વિણ્ણેયા ઇત્યક્ષરાર્થઃ । વિસ્તરાર્થસ્ત્વયમ્ - ‘ખેત્તદાર-મહિકિચ્ચા સેઢી ઇચ્છિય્વ્વા - જે જહણ્ણગેણ ખેત્તેણ સાહરિયા સિજ્ઞંતિ તે બહુગા ૧, જે પએસાહિગખેત્તે સિજ્ઞંતિ તે વિસેસહીણા ૨૫,

૧. શ્રેણી દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, અનન્તરોપનિધિકા ૧, પરંપરોપનિધિકા ૨ । ૨- ક્ષેત્રાદિકેષુ માર્ગણાદ્વારેષુ વિજ્ઞેયા - । ૩- તેઽપિ ક્ષેત્રાદિમાર્ગણાગતે શ્રેણ્યૌ યથા-સંભવેનાણાસુ મૂલદ્વારેષુ વિજ્ઞેયે । ૪. ‘તા ડ’ તિ ડ્ । ૫- ક્ષેત્રદ્વારમધિકૃત્ય શ્રેણી-ચ્છિત્તવ્યા - યે જઘન્યકેન ક્ષેત્રેણ સંહતાઃ સિધ્ધ્યન્તિ તે બહુકાઃ ૧, યે પ્રદેશાધિકક્ષેત્રે સિધ્ધ્યન્તિ તે વિશેષહીનાઃ ૨, યે દ્વિપ્રદેશાધિકક્ષેત્રસંહતાસ્તે વિશેષહીનાઃ ૩, એવં યાવદુત્કૃષ્ટકં ક્ષેત્રમિતિ, કિં ભણિતં ભવતિ ? પઞ્ચત્વાર્શિચ્છત્તસહસ્રાઃ એવમનન્તરોપ-નિધિકા । પરંપરોપનિધિકાયાં ગુણવૃદ્ધિસ્થાનાન્તરં વા ગુણહાનિસ્થાનાન્તરં વા નાસ્તિ ।

जे दुपएसाहिगखेत्तसाहरिया ते विसेसहीणा ३, एवं जाव उक्कस्सगं खेतं ति, किंभणियं होइ ? पणयालीसं सयसहस्सा, एवं अणंतरोवणिहिया । परंपरोवणिहियाए गुणवड्ढिद्वणंतरं वा* गुणहाणिद्वणंतरं वा *णत्थि, दुगुणहीणा वि ण लब्भंति त्ति भावत्थो, एवं ओघओ । विभागओ वि भरहाइसव्वखेत्तेसु एवं चेव दुविहा सेढी दट्ठव्वा । खेत्तसेढी गया ॥ कालसेढी इच्छियव्वा - सुसमसुसमाए पढमे समए सिद्धा थोवा, बितिए समए अप्पाणंतरेण णेयव्वं जाव जहिं भगवं उसभसिरी चुओ तहिं संखेज्जगुणा, तेण परं संखेज्जगुणहीणा पढमे समए । बितिए समए अप्पाणंतरेण णेयव्वं पुणो जाव जहिं समए जाओ तहिं संखेज्जगुणा, तओऽणंतरसमए संखेज्जगुणहीणा । बितिए समए अप्पाणंतरेण जहिं समए राया अंहिसित्तो तहिं संखेज्जगुणा, तओऽणंतरसमए संखेज्जगुणहीणा । पुणो बितिए समए अप्पाणंतरेण जहिं पव्वइओ तहिं संखेज्जगुणा, तओऽणंतरसमए संखेज्जगुणहीणा ।

*चिह्नद्वय मध्यवर्ती पाठो नास्ति-पातासंपा । १. द्विगुणहीना अपि न लभ्यन्त इति भावार्थः, एवमोघतः । विभागतोऽपि भरतादिसर्वक्षेत्रेषु एवमेव द्विविधा श्रेणी द्रष्टव्या । क्षेत्रश्रेणी गता ॥ कालश्रेणीष्टव्या - सुषमसुषमायां प्रथमे समये सिद्धाः स्तोकाः, द्वितीये समये आत्मान्तरेण ज्ञेयं यावद् यत्र भगवानृषभश्री श्रुत्युत्तस्तत्र संख्येयगुणाः, तेन परं संख्यगुणहीनाः प्रथमे समये । द्वितीये समये आत्मान्तरेण नेतव्यं पुनर्यावद्यत्र समये जातस्तत्र संख्येयगुणाः, ततोऽनंतरसमये संख्येयगुणहीनाः । पुनर्द्वितीयसमये आत्मान्तरेण यत्र समये राजाभिषिक्तस्तत्र संख्येयगुणाः, ततोऽनन्तरसमये संख्येयगुणहीनाः । पुनर्द्वितीयसमये आत्मान्तरेण यत्र प्रव्रजितस्तत्र संख्येयगुणाः, ततोऽनन्तर समये संख्येयगुणहीनाः । द्वितीये समये आत्मान्तरेण यत्र केवलमुत्पन्नं तत्र संख्येयगुणाः, ततोऽनन्तरसमये संख्येयगुणहीनाः । द्वितीये समये आत्मान्तरेण यत्र परिनिवृत्तस्तत्र यवमध्यं, तेन परं विशेषहीनाः । एवमेकैकस्मिन्तीर्थकरे तीर्थकरे । कालश्रेणी गता ॥ गतिश्रेणी इष्टव्या - नैरयिकेभ्यो दर्शवर्षसहस्रिकेभ्यो येऽनन्तरागताः सिध्यन्ति ते बहुकाः, तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टिका स्थितिरिति । परंपरोपनिधिकायां पल्यपृथक्त्वं गत्वा- ।

बितिए समए अप्पाणंतरेणं जहिं केवलं उप्पण्णं तहिं संखेज्जगुणा, तओऽणंतरसमए संखेज्जगुणहीणा । बितिए समए अप्पाणंतरेण जहिं परिणिव्वुओ तहिं जवमज्झं, तेण परं विसेसहीणा । एवं एक्केकम्मि तित्थगरे तित्थगरे । कालसेढी गया ॥ गइसेढी इच्छियव्वा - णेरईएहिं दसवाससहस्सिगेहिं जे अणंतरागया सिज्झंति ते बहुगा, तेण परं विसेसहीणा जाव उक्कस्सिगा ठिइ त्ति । परंपरोवणिहियाए पलियपुहुत्तं गंतुं दुंगुणहीणा, एवं जाव उक्कस्सिया ठिइ त्ति अप्पाबहुयं, उक्कस्सियाए ठिईए अणंतरागयसिद्धा थोवा १, जहणियाए संखेज्जगुणा २, अजहण्णाणुक्कस्सियाए अणंतरागया संखेज्जगुणा ३, अजहण्णाए विसेसाहिया ४, अणुक्कस्साए विसेसाहिया ५, सव्वासु विसेसाहिया ६ । मणुस्सेहिं जहणियाए ठिईए अणंतरागया थोवा सिज्झंति १ तेण परं विसेसाहिया विसेसाहिया जाव चउरासिपुव्वसयसहस्साणि त्ति । तहिं दोसु द्वाणेषु जवमज्झं, तेण परं विसेसहीणा जावुक्कस्सिगा ठिइ त्ति ।

१. द्विगुणहीनाः, एवं यावदुत्कृष्टिका स्थितिरित्यल्पबहुत्वम्, उत्कृष्टायां स्थित्यामनन्तरा गतसिद्धाः स्तोकाः १, जघन्यायां संख्येयगुणाः २, अजघन्यानुकृष्टायामनन्तरागताः संख्येयगुणाः ३, अजघन्यायां विशेषाधिकाः ४, अनुकृष्टायां विशेषाधिकाः ५, सर्वासु विशेषाधिकाः ६ । मनुष्येभ्यो जघन्यायां स्थित्यामनन्तरागताः स्तोकाः सिध्यन्ति १, तेन परं विशेषाधिका विशेषाधिका यावच्चतुरशीतिपूर्वशतसहस्राणीति । तत्र द्वयोः स्थानयोर्यवमध्यं, तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टा स्थितिरिति । परंपरोपनिधिकायामन्तर्मुहूर्तं गत्वा द्विगुणाः, एवं यावद्यवमध्यं, यवमध्यस्योपरि तावन्तं चैव गत्वा द्विगुणहीनाः, एतेन कारणेन जघन्यायां स्थित्यामनन्तरागताः स्तोकाः सिध्यन्ति १, उत्कृष्टायां संख्येयगुणाः २, यवमध्ये संख्येयगुणाः ३, यवमध्योपर्यसंख्येयगुणाः ४, अधो विशेषाधिकाः ५, सर्वे विशेषाधिकाः ६ । तिर्यग्योनिका जघन्यायां पर्याप्तकनिर्वर्त्यामनन्तरागताः सिद्धाः स्तोकाः, तेन परं विशेषाधिकाः । एवं यथा मनुष्याणां द्विविधा श्रेणी अल्पबहुत्वं च तथा तिरश्चामपि भाणितव्यं । भवनवासिभ्यो दशवर्षसहस्रिकायां स्थित्यामनन्तरागताः बहुकाः १-।

परंपरोवणिहियाए अंतोमुहुत्तं गंतुं दुगुणा, एवं जाव जवमज्झं, जवमज्झस्सुवरि तत्तियं चेव गंतुं दुगुणहीणा, एतेण कारणेणं जहण्णिगाए ठिईए अणंतरागया थोवा सिज्झंति १, उक्कस्सियाए संखेज्जगुणा २, जवमज्झे संखेज्जगुणा ३, जवमज्झुवरिं असंखेज्जगुणा ४, हेट्ठओ विसेसाहिया ५, सव्वे विसेसाहिया ६ । तिरिक्खजोणिगा जहण्णियाए पज्जत्तगणिव्वत्तीए अणंतरागया सिद्धा थोवा, तेण परं विसेसाहिया । एवं जहा मणुस्साणं दुविहा सेढी अप्पाबहुयं च तहा तिरियाणं पि भाणियव्वं । भवणवासीहिं दसवाससहस्सिगाए ठितीए अणंतरागया बहुगा १, तेण परं विसेसहीणा विसेसहीणा जाव उक्कस्सिगा ठिइ त्ति । जहा णेरइयाणं दुविहा सेढी अप्पाबहुयं च तहा भवणवासिण्णं पि भाणियव्वं । भवणवासिणीहिं दसवाससहस्सिगाए ठितीए अणंतरागया बहुगा १, तेण परं विसेसहीणा विसेसहीणा जाव उक्कस्सिगा ठिइ त्ति ।

१. तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टा स्थितिरिति । यथा नैरयिकानां द्विविधा श्रेणी अल्पबहुत्वं च तथा भवनवासिनीनामपि भाणितव्यं । भवनवासिनिभ्यो दशवर्ष-सहस्रिकायां स्थित्यामनन्तरागता बहुकाः १, तेन परं विशेषहीना विशेषहीना यावदुत्कृष्टा स्थितिरिति । यथा नैरयिकानां द्विविधा श्रेणी अल्पबहुत्वं च तथा भवनवासिनीनामपि । दशवर्षसहस्रस्थितयोऽतिबहुकास्तेन जघन्यस्थितिकेभ्योऽनन्तरागता बहुकाः सिद्धाः । एवं भवनवासिनामपि देवानामिति । वाणव्यंतरेभ्यः स्त्रीपुरुषेभ्यो दशवर्ष-सहस्रिकायाः स्थित्याः अनन्तरागता बहुकाः सिध्यन्ति, तेन परं विशेषहीनाः यावदुत्कृष्टा स्थितिरिति । परंपरोपनिधिकायां पल्योपमस्यासंख्येयभागं गत्वा द्विगुणहीना, एवं सर्व-त्रैतेन करणेनोत्कृष्टायाः स्थित्या अनन्तरागताः स्तोकाः सिध्यन्ति १, जघन्यायां स्थित्यां संख्येयगुणाः २, जघन्यानुत्कृष्टायां संख्येयगुणाः ३, अजघन्यायां विशेषाधिकाः ४, अनुत्कृष्टायां विशेषाधिकाः ५, सर्वासु विशेषाधिकाः ६ । वैमानिका जघन्यायां स्थित्यामनन्तरागताः स्तोकाः सिध्यन्ति, तेन परं विशेषाधिकाः यावत्पल्योपमपृथक्त्वं गत्वा द्वयोः स्थानयो र्यवमध्यं । तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टस्थितिरिति ॥ अवगाहनेति द्वारम् - जघन्यायामवगाहनायां सिद्धाः स्तोकाः १, तेन परं विशेषाधिका यावत् सप्तरत्नयः । तत्र द्वयोः स्थानयोर्यवमध्यं, तेन परं विशेषहीनाः - ।

जहा णेरइयाणं दुविधा सेढी अप्पाबहुयं च तहा भवणवासिणीणंपि ।
 दसवाससहस्सठिइताओ अइबहुगाओ तेण जहण्णठिइयाहिंतो अणंत-
 रागया बहुगा सिद्धा, एवं सर्वत्र भावना । एवं भवणवासीणं पि देवाणं
 ति । वाणमंतरेहिं थीपुरिसेहिं दसवाससहस्सियाए ठिईए अणंतरागया
 बहुगा सिज्झंति, तेण परं विसेसहीणा जाव उक्कोसिया ठिइ ति ।
 परंपरोवणिहियाए पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं गंतूण दुगुणहीणा
 दुगुणहीणा, एवं सव्वत्थ एएण कारणेण उक्कोसियाए ठिईए
 अणंतरागया थोवा सिज्झंति १, जहण्णियाए ठिईए संखेज्जगुणा २,
 अजहण्णा-णुक्कोसाए संखेज्जगुणा ३, अजहण्णियाए विसेसाहिया ४,
 अणुक्को-सियाए विसेसाहिया ५, सव्वासु विसेसाहिया ६ । वेमाणिया
 जहण्णियाए ठिईए अणंतरागया थोवा सिज्झंति, तेण परं विसेसाहिया
 जाव पलिओवमपुहुत्तं गंतूण दोसु द्वाणेषु जवमज्झं । तेण परं
 विसेसहीणा जाव उक्कोसिया ठिइ ति ॥ ओगाहणे ति दारं -
 जहण्णियाए ओगाहणाए सिद्धा थोवा १ तेण परं विसेसाहिया जाव

१. यावदुत्कृष्टावगाहनेति । परंपरोपनिधिकायामुत्सेधाङ्गुलस्य संख्येयभागं गत्वा
 द्विगुणाः, एवं यावद्यवमध्यं । यवमध्यस्योपरि तावन्तं चेव गत्वा द्विगुणहीना । एतेन
 कारणेनोत्कृष्टायां स्तोकाः १, जघन्यायां संख्येयगुणाः २, यवमध्ये संख्येयगुणाः ३, अधो
 यवमध्यस्यासंख्येयगुणाः ४, उपरि विशेषाधिकाः ५, सर्वे विशेषाधिकाः ६ । एवं
 तीर्थकरे तीर्थकरे । अवगाहना समाप्ता ॥ प्रतिपतितानां श्रेणी इष्टव्या - अप्रतिपतित
 सिद्धाः स्तोकाः, सकृत्प्रतिपतिता विशेषाधिकाः, द्विवारे प्रतिपतिता विशेषाधिकाः, एवं
 यावदुत्कृष्टसंख्येयस्थानानां संख्येयभागः । अत्र द्वयोः स्थानयोर्यवमध्यं, तेन परं
 विशेषहीना यावदुत्कृष्टकं संख्येयकमिति । परंपरोपनिधिकायामप्रतिपतितसिद्धाः स्तोकाः,
 तेन परं विशेषाधिका यावद्यज्जघन्यं पतितासंख्येयकं तस्यार्धच्छेदनकानां संख्येयभागं
 गत्वा पुनरर्द्धेन च्छिद्यमानस्य राशेर्धोच्छेदनकराशिस्तस्य संख्येयभागे इति भणितं
 भवति । एवं द्विगुणद्विगुणस्थानानि तावन्नेतव्यानि यावद्यवमध्यमिति । उपरि यवमध्यस्य
 तावन्तं चेव गत्वा द्विगुणहीनानि यावदुत्कृष्टकं संख्येयकमिति ।

सत्तरयणीओ । तर्हि दोसु द्वाणेषु जवमज्झं, तेण परं विसेसहीणा जाव उक्कोसिया ओगाहण त्ति । परंपरोवणिहियाए उस्सेहंगुलस्स संखेज्जइ भागं गंतूण दुगुणा, एवं जाव जवमज्झं । जवमज्झजस्स उवरिं तत्तियं चेव गंतुं दुगुणहीणा । एतेण कारणेण उक्कोसियाए थोवा १, जहणियाए संखेज्जगुणा २, जवमज्झे संखेज्जगुणा ३, हेट्ठा जवमज्झस्स असंखेज्जगुणा ४, उवरिं विसेसाहिया ५, सव्वे विसेसाहिया ६ । एवं तित्थगरे तित्थगरे । ओगाहणा समत्ता ॥ पडिवतियाणं सेढी इच्छियव्वा-अपडिवडियसिद्धा थोवा, सइंपडिवइया विसेसाहिया, दोवारे पडिवइया विसेसाहिगा, एवं जाव उक्कस्ससंखेज्जगठाणाणं संखेज्जइभागो । एत्थ दोसु द्वाणेषु जवमज्झं, तेण परं विसेसहीणा जाव उक्कस्सगं संखेज्जगं त्ति । परंपरोवणिहियाए अपडिवइयसिद्धा थोवा, तेण परं विसेसाहिया जाव जं जहणं पडितासंखेज्जगं तस्सद्धच्छेयणगाणं संखेज्जइभागं गंतूण पुणो अद्धेण च्छिज्जमाणस्स रास्सि जो छेयणगरासी तस्स संखेज्जइभागो । त्ति भणियं होइ । एवं दुगुणदुगुणठाणाणि ताव णेयव्वाणि जाव जवमज्झं त्ति । उवरिं जवमज्झस्स तत्तिगं चेव गंतुं दुगुणहीणाणि जाव उक्कस्सगं संखेज्जगं त्ति । ^१तेण कारणेण उक्कस्सए ठाणे थोवा सिज्झंति १, जहण्णए असंखेज्जगुणा २, जवमज्झे असंखेज्जगुणा ३, जावइओ

१. तेनकरणेनोत्कृष्टे स्थाने स्तोकाः सिध्यन्ति १, जघन्येऽसंख्येयगुणाः २, यवमध्येऽसंख्येयगुणाः ३, यावती उत्कृष्टसंख्येयस्य च्छेदनकराशिस्तावन्ति चैव, यवमध्येऽधसू परि द्विगुणवर्धितानि स्थानान्तराणि अभविष्यन् तदा यवाधस्ताद् यवोपरितना विशेषाधिकाः नाभविष्यन्, उपरिस्थानानां संख्येयगुणत्वात्संख्येयगुणहीना श्वेवाभविष्यन् तस्माज्जघन्यकादि कीदृशी विशेषवृद्धिर्यस्यामन्तरान्तरुत्तिष्ठद्विगुणवृद्धिस्थानै र्यावद्यवमध्यं यातिश्रेणी तावदसंख्येयगुणसिद्धस्थानान्तराणि लभ्यन्ते, एतेन कारणेन जघन्यकेभ्यो यवमध्येऽसंख्यगुणाः, एतेन चैव कारणेन संख्येयप्रतिपतितेभ्योऽसंख्यकालप्रतिपतिताः संख्येयगुणाः । अल्पबहुत्वद्वारे भणिताया अनया चैवार्थगत्याऽसंख्येयकालानन्तकालपतितश्रेणीद्वयस्याल्पबहुत्वं भावयितव्यम् ।

उक्कोससंखेज्जगस्स च्छेयणगरासी तावइयाणि चेव, जवमज्जे हेट्ठोवरि दुगुणवड्डियाणि ठाणंतराणि होंताणि तो जवहेट्ठगेहिंतो जवोवरिल्लाणा विसेसाहिया ण होंता, उवरिट्ठाणाणं संखेज्जगुणत्तणओ संखेज्जगुणहीणा चेव होंता, तम्हा जहन्नाइगी एरिसी विसेसवड्डी जीए अंतरंतरुट्ठिएहिं दुगुणवड्डिट्ठाणेहिं जाव जवमज्जं जाइ सेढी ताव असंखेज्जगुण-सिद्धद्वणंतराणि लब्भंति, एएण कारणेण जहन्नगेहिंतो जवमज्जे असंखेज्जगुणा, एएण चेव कारणेण संखेज्जपडिवडिअहिंतो असंखेज्जकालपडिवडिया संखेज्जगुणा । अप्पाबहुत्तदारे भणियाए एयाए चेव अत्थगतीए असंखेज्जकालअणंतकालपडियसेढीदुगस्स अप्पाबहुत्तं भावेयव्वमित्यलमतिप्रसङ्गेन । तंओ जवमज्जगेहिंतो हेट्ठा जवमज्जस्स असंखेज्जगुणा ४, जवमज्जस्स उवरिं विसेसाहिग ५ ति । असंखेज्जकालपडियाणं सेढी इच्छियव्वा - जहण्णासंखेज्जकालपडिवइयसिद्धा

१. ततो यवमध्यकेभ्योऽधो यवमध्यस्यासंख्येयगुणाः ४, यवमध्यस्थोपरि विशेषाधिकाः ५ इति । असंख्येयकालप्रतिपतितानां श्रेणीष्टव्या जघन्यासंख्येयकालप्रतिपतितसिद्धाः स्तोकाः, तेन परं विशेषाधिका यावज्जर्धन्यान्तकम्, यत्, तस्यार्द्धच्छेदनकानामसंख्येय-भागं गत्वा द्वयोः स्थानयो र्यवमध्यं । तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टकमसंख्येयकमिति । परंपरोपनिधिकायां जघन्यान्तकस्यार्द्धच्छेदनकानामसंख्येयभागं गत्वा द्विगुणा द्विगुणा यावद्यवमध्यमिति । उपरि यवमध्यस्य तावन्तं चैव गत्वा द्विगुणहीनाः । तेनाल्प-बहुत्वमुत्कृष्टके स्थाने स्तोकाः १, जघन्यके ऽनंतगुणाः २, असंख्येयगुणहानिस्थान-क्रमेणोत्कृष्टकेऽसंख्येयकेऽनन्तगुणहीना लभ्यन्त इति कृत्वा, ततो यवमध्येऽनन्तगुणाः ३, भावना प्रथमश्रेणीभणिता द्रष्टव्या । अधस्ताद्यवमध्यस्थानन्तगुणाः ४, उपरि यवमध्यस्य विशेषाधिकाः ५ । अनन्तकालप्रतिपतितानां श्रेणी इष्टव्या - जघन्यानन्तकाल-प्रतिपतिताः सिद्धाः स्तोकाः, तेन परं विशेषाधिका यावदभव्यसिद्धैरनन्तगुणं सिद्धाण-मनन्तभागं गत्वा द्वयोः स्थानयोर्यवमध्यं । तेन परं विशेषहीना यावदुत्कृष्टकाल-प्रतिपतिता इति । परंपरोपनिधिकायामभव्यसिद्धैरनन्तगुणं सिद्धानामनन्तभागं गत्वा द्विगुणा यावद्यवमध्यमिति । उपरि यवमध्यस्य तावन्तं चैव गत्वा द्विगुणा हीनाः, एतेन कारणेनो-त्कृष्टकालप्रतिपतिताः स्तोकाः १, जघन्यकेऽनन्तगुणाः २, यवमध्ये- ।

थोवा, तेण परं विसेसाहिगा जाव जहण्णाणंतगं । जं, तस्सद्धच्छेयण-
गाणंसंखेज्जइभागं गंतुं दोसु ठाणेषु जवमज्झं । तेण परं विसेसहीणा
जाव उक्कोसगं असंखेज्जगंति । परंपरोवणिहियाए जहण्णाणंतगस्सद्ध-
च्छेदणगाणं असंखेज्जइभागं गंतुं दुगुणादुगुणा जाव जवमज्झं ति ।
उवरिं जवमज्झस्स तत्तियं चेव गंतुं दुगुणहीणा । तेणप्पाबहुयं उक्कस्सगे
ठाणे थोवा १, जहण्णगे अणंतगुणा २, असंखेज्जगुणहाणिट्ठाणक्कमेण
उक्कस्सगे असंखेज्जगे अणंतगुणहीणा लब्भंति ति काउं, ततो जवमज्झे
अणंतगुणा ३, भावणा पढमसेढीभणिता दट्ठ्वा । हेट्ठा जवमज्झस्स
अणंतगुणा ४, उवरिं जवमज्झस्स विसेसाहिया ५ । अणंतकाल-
पडिवतितानं सेढी इच्छियव्वा-जहन्नाणंतकालपडिवडिया सिद्धा
थोवा, तेण परं विसेसाहिया जाव अभवसिद्धिगेहिं अणंतगुणं सिद्धाणं
अणंतभागं गंतूण दोसु ठाणेषु जवमज्झं । तेण परं विसेसहीणा जाव
उक्कस्सकालपडिवडिय ति । परंपरोवणिहियाए अभवसिद्धिगेहिं अणंत-
गुणं सिद्धाणं अणंतभागं गंतुं दुगुणा जाव जवमज्झं ति । उवरिं जव-
मज्झस्स तत्तिगं चेव गंतुं दुगुणा हीणा, एतेण कारणेण उक्कस्सकाल-

१. अनन्तगुणाः ३, अधस्ताद्यवमध्यस्यानन्तगुणाः ४, उपरि यवमध्यस्य विशेषाधिका इति
५ । एककोऽल्पबहुत्वमिष्टव्यम् - अनन्तकालप्रतिपतितसिद्धा उत्कृष्टैकस्थाने स्तोकाः १,
तस्यैव जघन्यके स्थानेऽनन्तगुणाः २, तस्यैव यवमध्येऽनन्तगुणाः ३, ततोऽसंख्येय
कालप्रतिपतितसिद्धा उत्कृष्टे स्थानेऽनन्तगुणाः ४, तस्यैव जघन्यके स्थानेऽनन्तगुणाः ५,
तस्यैव यवमध्येऽनन्तगुणाः ६, ततः संख्येयकालप्रतिपतितसिद्धा उत्कृष्टे स्थानेऽनन्तगुणाः
७, तस्यैव जघन्यके स्थानेऽसंख्येयगुणाः ८, तस्यैव यवमध्येऽसंख्येयगुणाः ९, तस्यैव यव-
मध्यस्याधस्तादसंख्येयगुणाः १०, दशमं पदं, तस्यैवोपरि विशेषाधिकाः ११, एकादशमं पदं,
ततोऽसंख्येयकालप्रतिपतितसिद्धा यवमध्यस्याधस्तात् संख्येयगुणाः, अल्पबहुत्वद्वारे
संख्येयगुणाः प्रतिपतिता इति १२ । तस्यैव यवमध्यस्योपरि विशेषाधिकाः १३, त्रयोदशमं ।
ततोऽनन्तकालप्रतिपतितसिद्धा अधस्ताद्यवमध्यस्यासंख्येयगुणाः, अल्पबहुत्वद्वारे तथैव
पतितत्वात् १४, चतुर्दशमं पदं, तस्यैव यवमध्यस्योपरि विशेषाधिकाः १५, यथास्थूलेन
सिध्यन्ति इति भणितमेतदिति ॥ भणितमन्तरद्वारम् ।

પરિવડિયા થોવા ૧, જહણ્ણગે અણંતગુણા ૨, જવમજ્જ્ઞે અણંતગુણા ૩, હેટ્ઠા જવમજ્જ્ઞસ્સ અણંતગુણા ૪, ઉવરિ જવમજ્જ્ઞસ્સ વિસેસાહિગ તિ ૫ ।
 એગઓ અપ્પાબહુગં ઇચ્છિયવ્વં - અણંતકાલપડિવડિયસિદ્ધા ઉક્કસ્સેગ દ્વાણે થોવા ૧, તસ્સેવ જહણ્ણા દ્વાણે અણંતગુણા ૨, તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞે અણંતગુણા ૩, તતો અસંખેજ્જકાલપરિવડિયસિદ્ધા ઉક્કસ્સગે દ્વાણે અણંતગુણા ૪, તસ્સેવ જહણ્ણગે દ્વાણે અણંતગુણા ૫, તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞે અણંતગુણા ૬, તતો સંખેજ્જકાલપડિવડિયસિદ્ધા ઉક્કસ્સા દ્વાણે અણંતગુણા ૭, તસ્સેવ જહણ્ણા દ્વાણે અસંખેજ્જગુણા ૮, તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞે અસંખેજ્જગુણા ૯, તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞસ્સ હેટ્ઠા અસંખેજ્જગુણા ૧૦, દસમં પયં, તસ્સેવ ઉવરિં વિસેસાહિગા ૧૧, એક્કારસમં પયં, તઓ અસંખેજ્જકાલપડિવડિયસિદ્ધા જવમજ્જ્ઞસ્સ હેટ્ઠા સંખેજ્જગુણા, અપ્પાબહુદારે સંખેજ્જગુણા પરિવડિય તિ । ચિરન્તનટીકાયામપ્યેતે ભઙ્ગા એવમેવ લિખિતાઃ, અતોઽશુદ્ધેષ્વપિ શેષેષ્વેવમેવાર્થગતિર્મન્તવ્યેતિ બારસમં પયં ૧૨ । તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞુવરિં વિસેસાહિગા ૧૩, તેરસમં । તઓ અણંતકાલપડિવડિયસિદ્ધા હેટ્ઠા જવમજ્જ્ઞસ્સ અસંખેજ્જગુણા, અપ્પાબહુદારે તહેવ પડિયત્તણઓ ૧૪, ચોદસમં પયં, તસ્સેવ જવમજ્જ્ઞુવરિં વિસેસાહિગા ૧૫, અહાથુરેણ સિજ્ઞંતિ તિ ભણિયમેયંતિ ॥ ૧૧૭ ॥
 ભણિયમંતરદારં । સાંપ્રતમુપસંહરન્નાશાતનાપરિહારાર્થમિદમાહ સૂત્રકારઃ -

(અનુ.) હવે, આગળ આવતું અંતરદ્વાર છે તેનો બે શ્રેણીઓ દ્વારા સંનિકર્ષ કરાય છે એટલે બે શ્રેણીઓ જણાવે છે તેમાં ૧ - અનંતરોપનિધિકા શ્રેણી અને ૨ - પરંપરોપનિધિકા શ્રેણી. અનંતરથી અનંતર સ્થાનમાં જ જે લવાય. નિધાન કરાય તે અનન્તર ઉપનિધિકા અને પરંપરા - વ્યધાન દ્વારા નિધાન કરાય તે પરંપરોપનિધિકા. આ બે શ્રેણીનું શું કરવું ? આ બંને શ્રેણીઓ ક્ષેત્રાદિ માર્ગણા દ્વારોમાં જાણવી. તે ક્ષેત્રાદિ માર્ગણાગત શ્રેણીઓ

પણ યથા સંભવ આઠે મૂળ દ્વારોમાં જાણવી એવો અક્ષરાર્થ છે. હવે વિસ્તારાર્થ જણાવે છે - ક્ષેત્રદ્વારને આશ્રયીને શ્રેણી ઈચ્છવી - જેઓ જઘન્ય ક્ષેત્રથી સંહરણ કરાયેલા સિદ્ધ થાય છે તે ઘણા છે ૧, જે પ્રદેશાધિક ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય છે તે વિશેષહીન છે. ૨, જે બે પ્રદેશાધિક ક્ષેત્રથી સંહરણ કરાયેલા છે તે વિશેષહીન છે ૩, આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્ર સુધી સમજવું. કહેવાનો અર્થ શું છે ? તે ક્ષેત્ર પિસ્તાલીશ લાખ યોજનનું મનુષ્યક્ષેત્ર ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્ર જાણવું. આ રીતે અનંતર ઉપનિધિકાનું ક્ષેત્ર દ્વારમાં વર્ણન કર્યું. હવે, પરંપરોપનિધિકામાં ગુણવૃદ્ધિ સ્થાનમાં અંતર કે ગુણહાનિ સ્થાનમાં અંતર નથી ત્યાં બે ગુણાહીન પણ નથી મળતા એવો ભાવાર્થ છે આ ઓઘથી બતાવ્યું. હવે, વિભાગથી પણ ભરતાદિ સર્વક્ષેત્રોમાં આ જ રીતે બે પ્રકારની શ્રેણી જાણવી, ક્ષેત્રશ્રેણી પૂર્ણ થઈ. ॥ કાલશ્રેણી - સુષમસુષમાના પ્રથમ સમયમાં સિદ્ધો અલ્પ છે. બીજા સમયમાં અલ્પાંતરથી જાણવું - લાવવું. જ્યાં ભગવાન ઋષભદેવનું અવન થયું છે ત્યાં સુધી સંખ્યેયગુણા, ત્યારબાદ, અનંતર સમયમાં સંખ્યાતગુણહીન છે. બીજા સમયમાં અલ્પાંતરથી જ્યાં - જે સમયે રાજા ઋષભદેવનો અભિષેક થયો છે ત્યાં સંખ્યાત ગુણા છે, તેના અનંતર સમયમાં સંખ્યેય ગુણ હીન છે. બીજા સમયમાં અલ્પાંતરથી જ્યાં જે સમયે ઋષભદેવ સ્વામીએ પ્રવજ્યા લીધી તે સમયે સંખ્યગુણા છે ત્યાર પછી તરતના સમયે સંખ્યાતગુણ હીન છે. બીજા સમયમાં અલ્પાંતરથી જે સમયે કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તે સમયે સંખ્યેયગુણા છે તેના તુરંતના સમયમાં સંખ્યગુણ હીન છે. બીજા સમયમાં અલ્પાંતરથી જે સમયમાં પરમાત્માનું નિર્વાણ થયું ત્યાં યવમધ્ય છે. ત્યાર બાદ વિશેષહીન છે. આ પ્રમાણે એક-એક તીર્થંકર - તીર્થંકરમાં જાણવું. કાલશ્રેણી પૂર્ણ થઈ. ગતિશ્રેણી - દશ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા નારકોમાંથી અનંતર આવેલા જે સિદ્ધ

થાય છે તે બહુ છે. તેના પછી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના આયુષ્યવાળા સુધી વિશેષ-વિશેષ હીન જાણવા. એમાં પરંપરોપનિધિકા શ્રેણીમાં પલ્લોપમ પૃથક્ત્વ જઈને જે દ્વિગુણહીન બતાવ્યું છે તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી જાણવું, આ રીતે અલ્પબહુત્વ છે - ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા સિદ્ધો અલ્પ છે ૧, જઘન્ય સ્થિતિમાંથી આવેલા સંખ્યેયગુણા છે ૨, જઘન્યાનુકૃષ્ટમાંથી અનંતર આવેલા સંખ્યગુણા છે ૩, અજઘન્યસ્થિતિમાંથી આવેલા વિશેષાધિક છે ૪, અનુત્કૃષ્ટમાંથી વિશેષાધિક છે ૫, સર્વસ્થિતિઓમાંથી વિશેષાધિક સિદ્ધો જાણવા. ૬, મનુષ્યોમાંથી જઘન્યસ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા થોડા સિદ્ધ થાય છે. ૧, તે પછી છેક ચોર્યાસી લાખ પૂર્વ સુધી વિશેષાધિક - વિશેષાધિક જાણવા. ત્યાં બે સ્થાનોમાં યવમધ્ય, તે પછી વિશેષહીન છેક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી જાણવા. પરંપરોપનિધિકામાં અંતર્મુહૂર્ત જઈને યવમધ્ય બમણા - બમણા સુધી અને યવમધ્યના ઉપર તેટલા સુધી જ જઈને બમણાહીન છે. એ કારણે જઘન્ય સ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા થોડા સિદ્ધ થાય છે ૧, ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાંથી, સંખ્યગુણા ૨, યવમધ્યમાં સંખ્યગુણા ૩, યવમધ્યના ઉપર અસંખ્યગુણા ૪, યવમધ્યના નીચે વિશેષાધિક ૫, સર્વ મળીને વિશેષાધિક ૬, તિર્યંચ યોનિવાળા જઘન્ય સ્થિતિમાંથી પર્યાપ્તિ થયા પછી અનંતર આવેલા સિદ્ધો અલ્પ છે, ત્યાર બાદ વિશેષાધિક જાણવા. આ રીતે જેમ મનુષ્યોની બે પ્રકારની શ્રેણી અને અલ્પબહુત્વ છે તેમ તિર્યંચોનું પણ કહેવું. ભવનવાસીમાંથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા ઘણા છે ? ત્યારબાદ વિશેષહીન-વિશેષહીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી જાણવા. જેમ નારકોની બે પ્રકારની શ્રેણી અને અલ્પબહુત્વ હતું તેમ ભવનવાસીઓનું પણ કહેવું. દશ હજાર વર્ષ સ્થિતિવાળી ભવનવાસી દેવીઓમાંથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા ઘણા છે. ૧, તેના પછી

વિશેષહીન - વિશેષહીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી જાણવા. જેમ નારકોની બે પ્રકારની શ્રેણી અને અલ્પ બહુત્વ છે તેમ ભવનવાસી દેવીઓનું પણ સમજવું, વાનવ્યંતર સ્ત્રીપુરુષોમાંથી દશ હજાર વર્ષ સ્થિતિવાળામાંથી અનંતર આવેલા ઘણા સિદ્ધ થાય છે. ત્યારબાદ, ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી વિશેષહીન - ૨ જાણવા. પરંપરોપનિધિકામાં પલ્યોપમનો અસંખ્યભાગ જઈને બમણા-બમણા હીન છે, આમ, આ કારણથી સર્વત્ર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાંથી અનંતરાગત થોડા સિદ્ધ થાય છે ૧, જઘન્ય સ્થિતિમાંથી સંખ્યાતગુણા ૨, અજઘન્ય - અનુકૃષ્ટમાંથી સંખ્યાતગુણા ૩, અજઘન્યમાંથી વિશેષાધિક સિદ્ધ થાય છે ૪, અનુકૃષ્ટ સ્થિતિમાંથી વિશેષાધિક ૫, સર્વસ્થિતિમાંઓમાં વિશેષાધિક ૬, જઘન્ય સ્થિતિમાંથી અનંતર આવેલા વૈમાનિકો થોડા સિદ્ધ થાય છે, ત્યાર પછી વિશેષાધિક છેક પલ્યોપમ પૃથક્ત્વ જઈને બંને સ્થાનોમાં યવમધ્ય. ત્યારબાદ, વિશેષહીન ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સુધી જાણવા. અવગાહના દ્વાર - જઘન્ય અવગાહનામાં થોડા સિદ્ધો છે ૧, ત્યારબાદ વિશેષાધિક-૨ સાત હાથ અવગાહના સુધી જાણવા. ત્યાં બંને સ્થાનોમાં યવમધ્ય. ત્યારબાદ, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સુધી વિશેષહીન જાણવા. પરંપરોપનિધિકામાં ઉત્સેધાંગુલનો અસંખ્યભાગ જઈને બમણા. એ પ્રમાણે યવમધ્ય સુધી જાણવા. યવમધ્યના ઉપર તેટલું જ જઈને બમણાહીન છે. આ કારણથી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં અલ્પ. ૧ જઘન્યમાં સંખ્યેય ગુણા ૨, યવમધ્યમાં સંખ્યેય ગુણા ૩, યવમધ્યની નીચે અસંખ્યગુણા ૪, યવમધ્યની ઉપર વિશેષાધિક ૫, સર્વ મળીને વિશેષાધિક જાણવા. આ રીતે દરેક તીર્થંકરના સમયમાં જાણવું. ॥ અવગાહના સમાપ્ત ॥ પ્રતિપતિતસિદ્ધોની શ્રેણી - અપ્રતિપતિતસિદ્ધો અલ્પ છે. અર્થાત્ એકવાર સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી પડ્યા વગર છેક સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરનાર અપ્રતિપતિત સિદ્ધ કહેવાય છે. તેમાં એકવાર પડીને સિદ્ધ થયેલા વિશેષાધિક છે,

બે વાર પડીને સિદ્ધ થયેલા વિશેષાધિક છે. એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યેયક સ્થાનવાળાઓનો સંખ્યાત ભાગ છે, અહીં બંને સ્થાનોમાં યવમધ્ય, તેના પછી અનુક્રમે દરેક સ્થાનોમાં વિશેષાહીન ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા સુધી જાણવા. પરંપરોપનિધિક શ્રેણીમાં અપ્રતિપતિત સિદ્ધો અલ્પ છે, તેના પછી વિશેષાધિક યાવત્ જે જઘન્ય પતિત અસંખ્યેય છે તેના અર્ધ છેદકોનો સંખ્યાત ભાગ જઈને ફરીથી અડધાથી છેદાતી રાશિનો જે છેદનકરાશી છે તેનો સંખ્યાત ભાગ છે એમ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે દ્વિગુણ - દ્વિગુણ સ્થાનો ત્યાં સુધી લાવવા કે જ્યાં યવમધ્ય છે. યવમધ્યના ઉપર તેટલું જ જઈને બમણાહીન ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા સુધી જાણવા, તે કારણથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનમાં થોડા સિદ્ધ થાય છે. ૧, જઘન્યમાં અસંખ્યગુણ ૨, યવમધ્યમાં અસંખ્યગુણ ૩, જેટલો ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યેયનો છેદનકરાશી છે તેટલા જ જો યવમધ્યમાં નીચે - ઉપર બમણી વૃદ્ધિવાળા સ્થાનાંતરો હોત તો યવનીચેના સ્થાનાંતરો કરતાં યવઉપરના સ્થાનાંતરો વિશેષાધિક ન હોત, ઉપરના સ્થાનો સંખ્યેયગુણ હોવાથી સંખ્યેયગુણહીન જ હોત, તેથી જઘન્યાદિકી આવી વિશેષવૃદ્ધિ કે જેમાં અંતરે-અંતરે ઉઠેલા બમણા વૃદ્ધિસ્થાનોથી જ્યાં શ્રેણી યવમધ્યમાં જાય છે ત્યાંસુધી અસંખ્યગુણ સિદ્ધ સ્થાનાંતરો પ્રાપ્ત થાય છે, આ કારણથી જઘન્ય કરતાં યવમધ્યમાં અસંખ્યેયગુણ છે અને આ જ કારણથી સંખ્યેય પ્રતિપતિતો કરતા અસંખ્યાત પ્રતિપતિતો સંખ્યાતગુણ છે. અલ્પબહુત્વ દ્વારમાં કહેલી આ જ અર્થગતિથી અસંખ્યકાળ-અનંતકાળ પતિતોનું બે શ્રેણીનું અલ્પબહુત્વ ભાવવું, ત્યારબાદ યવમધ્યવાળા કરતાં યવમધ્યની નીચેની સંખ્યાવાળા અસંખ્યગુણ છે ૪, યવમધ્યના ઉપર વિશેષાધિક છે ૫, હવે અસંખ્યકાળ પતિતોની શ્રેણી જઘન્ય, - અસંખ્યકાળ પડેલા સિદ્ધો અલ્પ છે, તેનાથી જઘન્ય અનંત સુધી વિશેષાધિક છે, જે તેના અર્ધછેદનકોનો અસંખ્યભાગ

જઈને બંને સ્થાનોમાં યવમધ્ય છે તેના પછી વિશેષહીન ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સુધી જાણવા. પરંપરોપનિધિકા શ્રેણીમાં આ દ્વારમાં જઘન્ય અનંતના અર્ધ છેદનકોનો અસંખ્ય ભાગ સુધી જઈને યવમધ્ય સુધી બમણી-બમણી સંખ્યા છે. યવમધ્યના ઉપર તેટલા સુધી જ જઈને બમણા-બમણા હીન છે. તેથી, અલ્પબહુત્વ - ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનમાં થોડા સિદ્ધો છે ૧, જઘન્યમાં અનંતગુણા છે ૨, અસંખ્યગુણ હાનિસ્થાનક્રમથી ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યમાં અનંત ગુણહીન પ્રાપ્ત થાય છે એટલે, તેથી યવમધ્યમાં અનંતગુણા છે ૩, એની ભાવના પ્રથમ શ્રેણીમાં બતાવેલા અનુસાર જાણવી. યવમધ્યની નીચે અનંતગુણ સંખ્યા છે ૪, તથા યવમધ્યના ઉપર તેનાથી વિશેષ અધિક સંખ્યામાં સિદ્ધ થાય છે ૫, અનંતકાળ પડેલાની શ્રેણી - જઘન્ય - અનંતકાળ પડેલા સિદ્ધો અલ્પ છે તેના પછી, અભવ્ય સિદ્ધોથી અનંતગુણ અને સિદ્ધોનો અનંત ભાગ જઈને બંને સ્થાનોનાં યવમધ્ય સુધી વિશેષાધિક છે. તેનાથી ઉત્કૃષ્ટકાળ પતિત સુધી વિશેષહીન સંખ્યા છે એમ જાણવું. આ દ્વારમાં પરંપરોપનિધિકા શ્રેણીમાં અભવ્યોથી અનંતગુણા અને સિદ્ધોના અનંત ભાગે જઈને યવમધ્ય સુધી બમણા છે. યવમધ્યના ઉપર તેટલે સુધી જ જઈને બમણાહીન છે. આ જ કારણથી ઉત્કૃષ્ટકાળપતિતો અલ્પ છે ૧, જઘન્યમાં અનંતગુણા ૨, યવમધ્યમાં તેનાથી અનંતગુણા ૩, યવમધ્યની નીચે તેનાથી અનંતગુણા, યવમધ્યની ઉપર તેનાથી વિશેષાધિક છે. હવે એક જ અલ્પબહુત્વ બતાવે છે - અનંતકાળપ્રતિપતિત સિદ્ધો ઉત્કૃષ્ટ એક સ્થાનમાં અલ્પ છે - ૧, તેના જ જઘન્ય સ્થાનમાં અનંતગુણા - ૨, તેના જ યવમધ્યમાં અનંતગુણા - ૩, તેનાથી અસંખ્યકાળ પ્રતિપતિતસિદ્ધો ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનમાં અનંતગુણા છે - ૪, તેના જ જઘન્ય સ્થાનમાં અનંતગુણા - ૫, તેના જ યવમધ્યમાં અનંતગુણા - ૬, તેનાથી

સંખ્યાતકાળ પડેલા સિદ્ધો ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનમાં અનંતગુણા - ૭, તેના જ જઘન્ય સ્થાનમાં અસંખ્યાતગુણા - ૮, તેના જ યવમધ્યમાં અસંખ્યાતગુણા - ૯, તેના જ યવમધ્યની નીચે અસંખ્યગુણા - ૧૦, તેના યવમધ્યના ઉપર વિશેષાધિક - ૧૧, તેનાથી અસંખ્યકાળપતિત સિદ્ધો યવમધ્યની નીચે સંખ્યાતગુણા, અલ્પબહુત્વ દ્વારમાં સંખ્યાતગુણ પ્રતિપતિત છે. ચિરંતન ટીકામાં પણ આ ભાંગાઓ આ રીતે જ લખેલા છે એટલે શેષ ભાંગાઓ અશુદ્ધ હોવા છતાં આ જ અર્થગતિ માનવી - ૧૨, તેના જ યવમધ્ય ઉપર વિશેષાધિક - ૧૩, તેનાથી અનંતકાળ પ્રતિપતિત સિદ્ધો યવમધ્યની નીચે અસંખ્યાત ગુણા છે, અલ્પબહુત્વ દ્વારમાં એ રીતે જ પડેલું હોવાથી - ૧૪, તેના જ યવમધ્યના ઉપર વિશેષાધિક છે - ૧૫, સ્થૂળથી સિદ્ધ થાય છે એ રીતે કહ્યું છે. ॥ ૧૧૭ ॥ અંતરદ્વાર પૂરું થયું ।

હવે, ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર આશાતનાના પરિહાર માટે આ રીતે કહે છે :

(મૂ૦) ઋણાહિયવિવરીઓ, અત્યો અપ્યાગમેણ જો ગહિઓ ।

તં ખમિઋણ સુયહરા, પુણ્ણેઋણં પરિકહંતુ ॥ ૧૧૮ ॥

વીસુતરસયમેગં, ગાથાબંધેણ પુવ્વણિસ્સંદં ।

વિત્થારેણ મહત્થં, સુયાણુસારેણ ણેયવ્વં ॥ ૧૧૯ ॥

॥ વીસુતરસયગણણાણામસિદ્ધપાહુડં સમ્પત્તં

અગ્ગેણિયપુવ્વણિસ્સંદં ॥

(છા૦) ઋનાધિકવિપરિતોઽર્થઃ આત્માગમેન યો ગૃહીતઃ ।

તં ક્ષમયિત્વા સૂત્રધરાઃ પૂર્ણયિત્વા પરિકથયન્તુ ॥ ૧૧૮ ॥

વિંશોત્તરશતમેકં, ગાથાબન્ધેન પૂર્વનિઃપ્યન્દમ્ ।

વિસ્તારેણ મહાર્થં, સૂત્રાનુસારેણ નેતવ્યમ્ ॥

(ટી૦) “ઠુણાહિયવિવરીઓ અત્યો” ગાહા ગતાર્થા ॥ ૧૧૮ ॥
 “વીસુત્તરસય” ગાહા કળ્ઠ્યા । નવરં પૂર્વસ્યાગ્રેણીયાઘ્યસ્ય નિઃષ્યન્દ
 ઇદં સિદ્ધપ્રાભૂતકમિતિ ॥ ૧૧૯ ॥

ગાથાસંયોજનાર્થોઽયં, પ્રયાસઃ કેવલો મમ ।

અર્થસ્તૂત્તઃ સ્ફુટો હ્લેષ, ટીકાકૃદ્વિશ્ચિરન્તનૈઃ ॥ ૧ ॥

સઘ્વ સમૂહ વતીવાસકરગહિય પોત્થયા દેવી

જઘ્વ સુહું કિઘ્વ સહિયા દેઝ અવિ ગંથલિહંતસ્સ ॥ ૨ ॥

ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોકમાનતઃ ૮૧૫ ॥ સસૂત્રસ્ય ॥ ૧૫૦

સંવત્ ૧૪૪૪ વર્ષે ફાગુણ સુદિ ૫ બુધેઽદ્યહે શ્રી પત્તને ॥ મંગલં
 મહાશ્રી શિવમસ્તુ ।

॥ સમાપ્તિમિદં સટીકં સિદ્ધપ્રાભૂતકમ્ ॥

(અનુ.) ન્યૂન કે અધિક અથવા વિપરિત પોતાના મનની
 કલ્પનાના આગમથી આ સૂત્રમાં જે કોઈ પણ અર્થ ગ્રહણ કરાયો
 હોય તેને ક્ષમા કરીને સૂત્રધરો પૂર્ણ કરીને કહે ॥ ૧૧૮ ॥

આ ગ્રંથમાં એકસો વીશ મૂળ ગાથાઓનો સંગ્રહ કરાયેલો છે
 જે આગ્રેણીય નામના પૂર્વસૂત્રમાંથી ઉદ્ધરણ કરીને તેના સારરૂપ આ
 સિદ્ધપ્રાભૂત નામના ગ્રંથની રચના કરાઈ છે. અહીં, તો સંક્ષેપથી
 જણાવાયું છે. પરંતુ, વિસ્તારથી એનો મહાન અર્થ તો સૂત્રના
 અનુસારે જ જાણવો. ॥ ૧૧૮ ॥

મારો આ ગ્રંથરચનાનો પ્રયાસ માત્ર ગાથા સંયોજન માટે છે,
 આ સૂત્રનો પ્રગટ અર્થ જે અત્રે લખાયો છે તે તો ચિરંતન
 ટીકાકારોએ જ કહેલો છે.

॥ સિદ્ધપ્રાભૂત નામના આ સટીક ગ્રંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર પૂર્ણ થયું ॥

“સ્વલ્પમતિના મુનિપાર્શ્વરત્નેન મયાઽનુવાદ એષઃ ।

લિખિતો બહુજનહિતાય સ્વોપકારાય ચ સ્ફુટઃ ॥

परिशिष्ट-१

॥ श्री महेवेन्द्रसूरिकृता सिद्धपञ्चाशिका ॥

॥ प्रस्तावना ॥

इदं सिद्धपञ्चाशिकाभिधानं प्रकरणरत्नं प्रकरणकारैः ऐदंयुगीन-मन्दमतीनां हितहेतवे सिद्धप्राभृतात्समुद्भूत्य गाथानुबन्धेन निबद्धम्, तच्चाध-गाथागतस्य—“सिरिसिद्धपाहुडाओ” इति पदस्यावलोकनेन, अस्यावसानगाथा-गतस्य—“लिहिअं” अति पदस्य—“लिखितमक्षरविन्यासीकृतं सिद्धप्राभृतादिति शेषः” इति व्याख्यालवावलोकनेन च प्रकटमेव । “देविदसूरीहिं” इत्यनेन मूलपाठेन, संशोधनकाले एकीकृतानां पुस्तकादर्शानां मध्यादेकस्यैव पुस्तकस्य—“करालकलिकालपातालतलावमज्जद्विशुद्धधर्मधुरोद्धरणधुरीणश्रीमज्जगचन्द्रसूरि-चरणसरसीरूहचञ्चरीकैरिति” इत्यवचूरिगतपाठेन चास्य प्रणेतारः तपागच्छ-भट्टारकपुरन्दरश्रीमहेवेन्द्रसूरय एवेति सुप्रतिष्ठम् । एतेषां सत्तासमयोऽपीह निर्विरोधं विक्रमार्कीयत्रयोदशशताब्द्यां सुप्रसिद्ध एव । अस्यावचूरिकारकालमानं तु निर्णेतुं न शक्यते, क्वाप्येतस्य नामाद्यनुपलम्भात् ।

अस्यां सिद्धपञ्चाशिकायां सत्पदप्ररूपणादिभिर्नवभिद्वारैः पञ्चदशसु क्षेत्रादिद्वारेषु अनन्तरसिद्धानां परम्परसिद्धानां च स्वरूपं विगतविकारैः प्रकरण-कारैः संक्षेपेण प्रतिपादितमस्ति । तत्तु स्वयमेवावभोत्स्यते पण्डितप्रकाण्डैरिति नात्रास्माकं कथनावश्यकतेति ।

सवृत्तिकस्यास्य प्रकरणस्य संशोधनसमये पुस्तकमेकं पुज्यपादप्रवर्तक-श्रीमत्कान्तिविजयसत्कम्, द्वे च प्रवर्तकशिष्यमुनिश्रीभक्तिविजयसत्के, द्वे तु पत्तनसङ्घसत्कचित्कोशीये, एकं पुनः पत्तनस्थसागरगच्छोपाश्रयसत्कचित्कोशीयम्, एतानि षट् पुस्तकानि संप्राप्तानि । ततः शोधनकर्मणि साहाय्यमुपलभमानः पुस्तकप्रेषणेनानुग्रहं वितन्वताममीषां मन्येऽहं महतीमुपकृतिम् ।

एतत्पुस्तकषट्काधारेण संशोधितेऽप्यत्र निबन्धे यत्र क्वचनाशुद्धिः कृता जाता वा भवेत्तत्र संशोधनीयं प्रवचनविचारज्ञैरिति प्रार्थयते—

प्रकल्पिताञ्जलिः प्रवर्तकपादपाथोजपरागः चतुरविजयो मुनिः ॥

॥ अहम् ॥

। श्रीमद्देवेन्द्रसूरिकृता सिद्धपञ्चाशिका ।

(अवचूरिसमलंकृता)

सिद्धं सिद्धत्थसुअं, नमिउं तिहुअणपयासयं वीरं ।
सिरिसिद्धपाहुडाओ, सिद्धसरूवं किमवि वुच्छं ॥ १ ॥
संतपर्यपरूवणया, दव्वपमाणं च खित्तै फुसणां य ।
कालो अ अंतैरं तह, भावो अप्पाबहू दारा ॥ २ ॥

गाथे स्पष्टे । नवरं सिद्धं निष्ठितार्थं प्रसिद्धं शाश्वतं
बद्धध्मातकर्माणं वा । सिद्धाः प्रतिष्ठिताः सत्यत्वेन केनाप्यचाल्याः ।
अर्था जीवाजीवादिपदार्थाः । श्रुते द्वादशाङ्गरूपे यस्य । अथवा
सिद्धार्थाः सिद्धप्रयोजना मोक्षावाप्तेः । सुता इव सुताः शिष्या
गणधरादयो यस्य ॥ १ ॥ २ ॥

एहिं अणंतरसिद्धा, परंपरा सन्निकरिसजुत्तेहिं ।
तेहिं विआरणिज्जा, इमेसु पनरससु दारेसु ॥ ३ ॥

1. 'गाथाद्वयं स्पष्टम्' इति । क्वचित्सर्वथापि नास्ति । 2. 'सितं बद्धं ध्मातं कर्म येन
न तथा तं इति वा' इति क्वचित् । 3. 'जीवादयः' इत्यपि । 4. 'सिद्धान्ते' इत्यपि ।
5. 'गणधरादयः' इति क्वचित् नास्ति । 6. 'सिद्धार्थनरेन्द्रसुत इति वा' क्व-
चिदित्यधिकम् ॥

एभिः पूर्वोक्तैरष्टभिः सत्पदप्ररूपणादिभिर्द्वारैरनन्तराः सिद्धा विचारणीयाः । परम्पराः सिद्धास्तु 'तेहि' तैः सत्पदप्ररूपणादिभिर्द्वारैः संनिकर्षयुक्तैर्नवभिर्द्वारैरित्यर्थः । न विद्यते समयेनाप्यन्तरं व्यवधानं येषां तेऽनन्तराः, सिद्धत्वप्रथमसमयवर्तिन इत्यर्थः । प्राकृतत्वाज्जसो लोपः । विवक्षिते प्रथमे समये यः सिद्धस्तस्य यो द्वितीयसमये सिद्धः स परः, तस्यापि यस्तृतीयसमये सिद्धः स परम्परः । एवमन्येऽपि वाच्याः । परम्परे च ते सिद्धाश्च परम्परसिद्धाः । विवक्षितसिद्धत्व-प्रथमसमयात्प्राग् द्वितीयादिषु समयेष्वनन्तामतीताद्वा यावद्वर्तमाना इत्यर्थः । संनिकर्षो नाम संयोगः । ह्रस्वदीर्घयोरिव विवक्षितं किञ्चित्प्रतीत्य विवक्षितस्याल्पतया बहुत्वेन वा अवस्थानरूपः संबन्धः । उभयेऽपि सिद्धाः । केषु विषयेषु विचारणीयाः ? इत्याह— 'इमेसु' इति एषु पञ्चदशसु द्वारेषु ॥ ३ ॥ तान्येवाह—

खित्ते काले गइ वेअ तित्थं लिंगे चरित्तं बुद्धे य ।

नाणोंगाहुक्कस्से, अंतरमणुसमयगणणअप्पबहु ॥ ४ ॥

'उक्कस्से' इति उत्कर्षद्वारम् ॥ ४ ॥ प्रथमत एषु पञ्चदशसु द्वारेषु सत्पदप्ररूपणयाऽनन्तरसिद्धाश्चिन्त्यन्ते—

खित्ति तिलोगे ? १ काले, सिज्झंति अरेषु छसुवि संहरणा ।

अवसप्पिणि ओसप्पिणि, दुतिअरगे जम्मु तिदुसु सिवं २ ॥ ५ ॥

क्षेत्रद्वारे त्रिलोके । तत्रोर्ध्वलोके पण्डकवनादौ, अधोलोकेऽधोलौकिकग्रामेषु, तिर्यग्लोके मनुष्यक्षेत्रे सिध्यन्तीति क्रिया सर्वत्र योज्या । संहरणात् समुद्रनदीवर्षधरादिष्वपि । तीर्थकृतः पुनः संहरणाभावात् अधोलौकिकग्रामेषु तिर्यग्लोके वा पञ्चदशसु कर्मभूमिषु

1. 'स परः' इत्यपि । 2. 'गीतिच्छन्दः' । 3. इतोऽग्रे 'न शेषस्थानेषु' इत्यधिकं क्वचित् ॥

१ । कालद्वारेऽवसर्पिण्यामुत्सर्पिण्यां च षट्स्वप्नरकेषु सिद्ध्यन्ति । देवादिकृतसंहरणादप्येवमेव । जन्माश्रित्य पुनरवसर्पिण्युत्सर्पिण्योर्यथा-संख्यं द्वयोस्त्रियु चारकेषु जन्म । त्रिषु द्वयोश्च शिवं मोक्षः । अयमर्थः— अवसरर्पिण्यां जन्म चरमशरीरिणां नियमतस्तृतीयचतुर्थारकयोः । सिद्धिगमनं तु एवमेव । परं केषांचित्पञ्चमारकेऽपि यथा जम्बू-स्वामिनः । उत्सर्पिण्यां तु द्वितीयतृतीयचतुर्थार केषु जन्म । सिद्धिगमनं तु तृतीयचतुर्थ योरेव । महाविदेहेषु पुनः कालः सदैव सुषमदुःषमारूपः तद्वक्तव्यताभणनेनैव भणितो द्रष्टव्यः । तीर्थकृतां पुनरव-सर्पिण्यामुत्सर्पिण्यां च जन्म । सिद्धिगमनं च सुषमदुःषमादुःषम-सुषमारूपयोरेवारकयोर्ज्ञेयम् २ ॥ ५ ॥

चउगइआगय नरगइठिय सिव ३

वेयतिग ४ दुविहतित्थेऽवि ५ ।

गिहि-अन्न-सर्लिगेसु अ ६,

चरणे अहखाइ वट्टंता ॥ ६ ॥

ति चउ पण पुव्वि तिचरण,

जिणा ७ सयं-बुद्धि-बुद्ध-पत्तेया ।

दु-ति-चउनाणा ९ लहुतणु,

दुहत्थ गुरु पणधणुसयाओ १० ॥ ७ ॥

गतिद्वारे चतुर्गत्यागताः सामान्यतः सिध्यन्तीति शेषः । विशेष-चिन्तायां पुनश्चतसृभ्यो नरकपृथिवीभ्यो न शेषाभ्यः । तिर्यग्गतेः पृथिव्यम्बुवनस्पतिपञ्चेन्द्रियेभ्यो न शेषेभ्यः । मनुष्यगतेः ^१स्त्रीभ्यो

नरेभ्यो नपुंसकेभ्यो वा । देवगतेश्चतुर्भ्योऽपि देवनिकायेभ्यः । तीर्थकृतः पुनर्देवगतेर्नरकगतेर्वा अनन्तरागताः सिध्यन्ति । तत्राप्याद्यपृथिवीत्रयादेव न शेषाभ्यः । वैमानिकेभ्यो न शेषदेवेभ्यः । वर्तमाननयमाश्रित्य मनुष्यगतिस्था एव शिवं प्राप्नुवन्तीति शेषः ३ । वेदद्वारे प्रत्युत्पन्ननयमाश्रित्यापगतवेद एव सिध्यति । तद्भवानुभूतपूर्ववेदापेक्षया बाह्याकारमात्रापेक्षया च वेदत्रिकेषु । तीर्थकृतः पुनः स्त्रीवेदे पुरुषवेदे वा ४ । तीर्थद्वारे तीर्थकरतीर्थकरीतीर्थरूपे द्विविधेऽपि तीर्थे ५ । लिङ्गद्वारे इदं लिङ्गत्रयं द्रव्यलिङ्गापेक्षया ज्ञेयम् । संयमरूपभावलिङ्गापेक्षया तु खलिङ्गा एव ६ । चारित्रद्वारे चारित्रे यथाख्याते क्षायिके एव वर्तमानाः सिध्यन्ति ॥ ६ ॥ तद्भवपूर्वानुभूतचरणापेक्षया त्रिकं चतुष्कं पञ्चकं च प्राप्य सिध्यन्ति । अयमर्थः केचित्सामायिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्राणि, केचित्सामायिकच्छेदोपस्थापनीयसूक्ष्मसंपराययथाख्यातानि, केचित्सामायिकपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातानि, केचित्सामायिकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातानि चारित्राणि प्राप्य सिध्यन्ति । जिनास्त्रिचरणा एव प्राप्तसामायिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्राः ७ । बुद्धद्वारे 'सयंबुद्धिपत्तेआ' इति सूचनात्सूत्रस्य स्वयं ^१बाह्यप्रत्ययनिरपेक्षं बुद्धाः स्वयंबुद्धाः । बुद्धी मल्लिस्वामिनी सामान्यस्त्री वा तया बोधिता बुद्धीबोधिताः । बुद्धा आचार्यादयः, तैर्बोधिता बुद्धबोधिताः । प्रत्येकं किमपि बाह्यप्रत्ययं दृष्ट्वा बुद्धाः प्रत्येकबुद्धा इति निर्देशो ज्ञेयः । ततः स्वयं च बुद्धी च बुद्धाश्च प्रत्येकश्च स्वयंबुद्धीबुद्धप्रत्येकाः । प्राकृतत्वाद् ह्रस्वः । स्वयंबुद्धीबुद्धप्रत्येकबुद्धानां बोधि १ उपधि २ श्रुत ३ लिङ्ग ४ कृतो विशेषः । स्वयंबुद्धा बाह्यप्रत्ययमन्तरेण जातिस्मरणादिना बोधि-

1. 'बाह्यं निमित्ताद्यनपेक्ष्य' इत्यपि क्वचित् ॥ 2. इतोऽग्रे—'न नपुंसकवेदे' इत्यपि ॥

भाजः । प्रत्येकबुद्धाश्च प्रत्येकं बाह्यं वृषभादिकं हेतुमभिवीक्ष्य बोधि-
 भाजः, ततस्ते प्रत्येकमेव विहरन्ति न गच्छवासिन इव संहिताः ।
 स्वयंबुद्धानामुपधिर्द्वादशविध एव पात्रादिकः । प्रत्येकबुद्धानां तु द्विधा,
 उत्कर्षतो जघन्यतश्च । उत्कर्षतो नवविधः प्रावरणवर्जः । जघन्यतो
 द्विविधो रजोहरणमुखवस्त्रिकारूपः । तथा स्वयंबुद्धानां पूर्वाधीतं श्रुतं
 भवति वा न वा । यदि भवति ततो लिङ्गं देवता समर्पयति, गुरु-
 संनिधौ वा प्रतिपद्यते । यदि चैकाकी विहरणसमर्थः, इच्छा वा तस्य
 तथारूपा जायते; ततएकाक्येव विहरति, अन्यथा गच्छे एव तिष्ठति ।
 अथ पूर्वाधीतं श्रुतं न स्यात् तर्हि नियमादुरुसंनिधौ लिङ्गं प्रतिपद्यते,
 गच्छं चावश्यं न मुञ्चति । प्रत्येकबुद्धानां पूर्वाधीतं श्रुतं नियमाद्भवति;
 तच्च जघन्यत एकादशाङ्गानि, उत्कर्षतः किञ्चिन्मूनानि दशपूर्वाणि ।
 लिङ्गं च तस्मै देवता समर्पयति । लिङ्गरहितो वा कदाचित्स्यात् ८ ।
 ज्ञानद्वारे केवलज्ञाने एव वर्तमानाः सिध्यन्ति । तद्भवानुभूतपूर्वज्ञाना-
 पेक्षया केचिद् द्विज्ञाना मतिश्रुतज्ञानाः, केचित्त्रिज्ञाना मतिश्रुतावधि-
 ज्ञानाः, यद्वा मतिश्रुतमनःपर्यायज्ञानाः, केचिच्चतुर्ज्ञाना मतिश्रुतावधि-
 मनःपर्यायज्ञानाः । तीर्थकृतस्तु चतुर्ज्ञानिन एव ९ । अवगाहनाद्वारे
 लघ्वी जघन्या तनुर्द्विहस्ता द्विहस्तप्रमाणा; गुरुरुत्कृष्टा पञ्चधनुरशता
 धनुरशतपञ्चकप्रमाणा । तशुब्दाद् धनुषां पञ्चविंशत्याधिकापि । सा च
 मरुदेव्या अवसेया तस्या आदेशान्तरेण नाभिकुलकरतुल्यत्वात्
 'संघयणं संठाणं, उञ्चतं चैव कुलगरेहिं समं' इति वचनात् । इत्थं
 सिद्धप्राभृतटीकायामप्युक्तम् । ततः सिद्धस्तुशब्दार्थः । शेषा तु
 मध्यमावगाहना । तीर्थकृतां जघन्या सप्तहस्तप्रमाणा, उत्कृष्टा पञ्चशत-
 धनुर्माना शेषा मध्यमेति १० ॥ ७ ॥

कालमणंतमसंखं, संखं चुअंसम्म अचुअसम्मत्ता ११ ।

लहु गुरु अंतर समओ, छमांस १२

अडसमय अव्वहिआ १३ ॥ ८ ॥

जहनिअर इक्क अडसय १४,

अणेग एगा य थोव संखगुणा १५ ।

उत्कर्षद्वारे कालशब्दस्य प्रत्येकं योगात् । अनन्तं कालं असंख्यं संख्यं च कालं च्युतसम्यक्त्वाः सिध्यन्ति अच्युतसम्यक्त्वाश्च । अयमर्थः—च्युतसम्यक्त्वाः केचिदनन्तकालं अर्धपुद्गलपरावर्तलक्षणं संसारे भ्रान्तवोत्कर्षतो लब्धसम्यक्त्वादिरत्नत्रयाः सिध्यन्ति । अपरेऽनुत्कर्षतोऽसंख्यातम् । अन्ये तु संख्येयम् । केचनाच्युतसम्यक्त्वा अपि सिध्यन्तीति ११ । अन्तरद्वारे जघन्यत एकसमयः, उत्कर्षतः षण्मासाः १२ । अनुसमयद्वारे निरन्तरद्वारे जघन्यतो द्वौ समयौ निरन्तरं सिध्यन्ति, उत्कर्षतोऽष्टौ समयाः । अव्यवधानं निरन्तरतेत्यर्थः १३ ॥ ८ ॥ गणनाद्वारे जघन्यत एकः, इतरत् उत्कर्षतोऽष्टाधिकं शतं सिध्यति । श्रीनाभेयस्य निर्वाणसमयेऽष्टोत्तरशतमेकसमयेन सिद्धम् । आह च संघदासगणिवसुदेवहिण्डौ—“उसभो अभीङ्गा नक्खत्तेण एगूणपुत्तसएहिं अट्ठहिं नत्तूएहिं सह एगसमएणं निष्पुण । सेसाणवि अणगाराणं दससहस्साणि अट्ठसयऊणगाणि तंमि चेव नक्खत्ते बहुसु समयंतरेसुत्ति” १४ । अल्पबहुत्वद्वारे युगपद्वित्रादिकाः सिद्धाः स्तोकाः, तेभ्य एककाः सिद्धाः संख्येयगुणा विवक्षितसमये एकैकसिद्धानां बाहुल्यादिति भावः १५ । गतं सत्पदप्ररूपणाद्वारम् १ । संप्रति द्रव्यमानं क्षेत्रादिषु पञ्चदशसु द्वारेष्वभिधीयते—

चउ उड्डु नंदणजले, वीस पहुत्तं अहोलोए ॥ ९ ॥

इगविजय वीस अडसय, पत्तेयं कम्मभूमि तिरिलोए ।

दु दु जलहि पंडगवणे, अकम्ममहि दस य संहरणा १ ॥

तत्र क्षेत्रद्वारे चतुरशब्दस्य प्रत्येकं योगात् । ऊर्ध्वलोके सामान्यतो मेवादौ नन्दनवने जले सामान्यतो नद्यादिगते च जले “चउक्कं दुवे समुद्धंमि” इति वचनात् । श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणरचितसंग्रहण्याम्— “तओ जले चेव” इत्युक्तम् । तदत्र तत्तं केवलिनो विदन्ति । यदुक्तम्— “वीस पहुत्तं अहोलोए” इति सिद्धप्राभृते । संग्रहण्यां पुनः— “बावी-समहो लोए” इत्युक्तम् । “दो अ वीसा अहोलोए” इत्युत्तराध्ययने उक्तम् । तदत्र तत्त्वं ज्ञानिनो विदन्ति । पृथक्त्वं द्विप्रभृतिरानवभ्यः ॥ ९ ॥ एकस्मिन् विजये २० पञ्चदशकर्मभूमिषु प्रत्येकं १०८ तिर्यग्लोकेऽप्येवं सिध्यन्ति । सामान्यतः समुद्रे पण्डकवने च द्वौ द्वौ । अकर्ममहीषु हैमवत ५ हरिवर्ष ५ देवकुरु ५ उत्तरकुरु ५ रम्यक ५ हेरण्यवत ५ रूपासु त्रिंशत्संख्यास्वपि संहरणं प्रतीत्य दश दश सिध्यन्ति १ ॥ १० ॥

ति चउत्थ अरे अडसय, पंचमए वीस दस दस य सेसे २ ।

नरगतिग भवण-वण-नर-जोइस-

तिरि-तिरिखिणी दसगं ॥ ११ ॥

वेमाणिअ अट्टसयं, हरिय छऊ पंकपुढविजल चउरो ।

जोइविमाणिनरिथी, वीसं भवणवणथी पणगं ३।१२

कालद्वारे उत्सर्पिण्यामवसर्पिण्यां च प्रत्येकं तृतीये चतुर्थे चारके ऽष्टशतम् । सामान्योक्तावपि “व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिः” इति न्यायात् अवसर्पिण्यां पञ्चमारके विंशतिः । ‘सेसे’ इति जातावेक-वचनम् । ततः शेषेष्वरकेषु प्रत्येकं उत्सर्पिण्यामवसर्पिण्यां च संहरणतो

दश दश २ । गतिद्वारे नरकत्रिकात् रत्नशर्करावाल्मुकाप्रभालक्षणात्
 भवन-पत्यादिभ्य आगता दश दश सिध्यन्ति ॥ ११ ॥ वैमानिकेभ्यो-
 ऽत्रागता अष्टशतम् । वनस्पतिभ्यः षट् । पङ्कप्रभायाश्चतुर्थनरकपृथिव्याः
 पृथिव्यप्कायाभ्यां च प्रत्येकं चत्वारः । ज्योतिष्कादीनां त्रयाणां स्त्रीभ्यो
 विंशतिर्विंशतिः; व्यन्तरस्त्रीभ्यो भवनपतिस्त्रीभ्यश्चागताः पञ्च पञ्च
 सिध्यन्तीति शेषः । जघन्यतो नरकत्रिकादिषु एको वा द्वौ वा त्रयो वा ।
 उत्कर्षतो दशेति सर्वत्र ३ ॥ १२ ॥

वीसस्थि दस नपुंसग, पुरिसद्वसयं नरा नरुव्वट्ठा ।

इय भंगे अद्वसयं, दस दस सेसट्ठ भंगेसु ४ ॥ १३ ॥

वेदद्वारे स्त्रियो विंशतिः, इत्यादि । तथा नरा देवादिपुरुषाः
 नरेभ्यो देवादिपुरुषेभ्य उद्धृता इति आद्यो भङ्गः १, स्त्रीभ्यो नराः २,
 पण्डेभ्यो नराः ३ इति भङ्गत्रयम् । एवं स्त्रीनपुंसकयोरपि भङ्गत्रयम् ।
 सर्वे नव । तत्राद्यभङ्गे अष्टशतम् । शेषेषु अष्टभङ्गेषु दश दश ४ ॥ १३ ॥

तिर्य्ययरी जिणं पत्तेअबुद्ध संबुद्ध दुं चउं दसं चउरो ५ ।

चउं दसं अडसंय गिहिपरं, सलिंग ६ परिहार विणु ओहो ॥ १४ ॥

दस परिहारजुए ७ बुद्धिबोहिथी वीस जीव वीस पट्ट ८ ।

चउ मइसुअ मइसुअमणनाणे दस सेसं दुगिओहो ९ ॥ १५ ॥

तीर्थद्वारे तीर्थकर्यः १ जिनाः २ प्रत्येकबुद्धाः ३ स्वयंबुद्धाश्च ४
 एकसमयेन सिध्यन्ति यथासंख्यं द्वौ चत्वारो दश चत्वारः । उपलक्षण-
 त्वादष्टशतमतीर्थकृताम् ५ । लिङ्गद्वारे गृहि १ पर २ स्व ३ लिङ्गे
 यथाक्रमं चत्वारो दशाष्टशतम् ६ । चारित्रद्वारे 'परिहार विणु ओहो' इति
 यत्र यत्र चारित्रभङ्गे परिहारविशुद्धिपदं न भवति तत्र तत्र ओघोऽष्टशतं
 सिध्यन्तीति ज्ञेयम् । इदमुक्तं भवतिसामायिकसूक्ष्मसंपरायथाख्यात-

चारित्रिणाम्, सामायिकच्छेदोपस्थापनीयसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रिणां च प्रत्येकमष्टशतम् ॥ १४ ॥ परिहारविशुद्धिपदयुते भङ्गे दश दश । इदमुक्तं भवति—सामायिकपरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रिणाम्, सामायिकच्छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रिणां दश दश ७ । बुद्धद्वारे बुद्धीबोधिताः स्त्रियो विंशतिरेकसमयेन सिध्यन्ति । तथा बुद्धीबोधितजीवानां पुंस्त्रीषण्ढविशेषितानां विंशतिपृथक्त्वम् । अयं च सिद्धप्राभृतोक्तो विशेषः । बुद्धबोधितानां पुरुषाणामष्टशतम् । स्त्रीणां विंशतिः । नपुंसकानां दशकम् । प्रत्येकबुद्धानां दशकम् ८ । ज्ञानद्वारे पूर्वभावमपेक्ष्य मतिश्रुतज्ञानिनश्चत्वारः । मतिश्रुतामनःपर्यायज्ञानिनो दश । शेषभङ्गद्विके मतिश्रुतावधिज्ञानिनो मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानिन इत्येवंलक्षणे 'ओहो' इति अष्टशतं सिध्यतीति ९ ॥ १५ ॥

मज्झं^१ गुरुं लहुवगाहण, अडसंय^२ दुगं चउरं अट्टजवमज्झे १० ।

चुअणंतकालसंम्मा, अडसयचउअचुंअदससेसां ११।१२।१६ ॥

अवगाहनाद्वारे मध्यावगाहनायामष्टशतम् । उत्कृष्टायां द्वौ । लघ्व्यां चत्वारो युगपत्सिद्ध्यन्तीति । अष्टौ यवमध्ये । यवमध्यं नाम उत्कृष्टावगाहनायाः पञ्चविंशत्यधिकपञ्चशतधनूरूपाया अर्धं द्विषष्ट्युत्तरद्विशतधनूंषि । एवमग्रेऽपि समार्धस्य यवमध्यमिति संज्ञा ज्ञेया १० । उत्कृष्टद्वारे अनन्तकालच्युतसम्यक्त्वा अष्टशतम् । अच्युतसम्यक्त्वाश्चत्वारः । शेषा असंख्यातकालच्युतसम्यक्त्वाः, संख्यातकालच्युतसम्यक्त्वाश्च प्रत्येकं दश दश सिध्यन्ति ११ । अन्तरद्वारेऽल्पविषयत्वात्सूत्रेऽनुक्तमपि दर्शयते । अन्तरद्वारे एको वा सान्तरः सिध्यति । बहवो वा तत्र बहवो यावदष्टशतम् १२ ॥ १६ ॥

अड १०८ दुरहिअ १०२ सय छैनुई,

चुलंसी दुगंसयरि सट्ठि अडंयाला ।

वत्तीस इक्कं दुं ति चउ, पणं छां

सगं अंड निरंतरिया १३ ॥ १७ ॥

अनुसमयद्वारे अष्टाधिकं शतम्, द्व्यधिकं शतं चेत्यर्थः । अष्टोत्तर शतादयोऽष्टौ यथासंख्यं एकसमयादीन् (दि) यावदष्टौ समयान्निरन्तरं सिध्यन्तीति संबन्धः । त्र्युत्तरशतं यावदष्टशतं सिध्येत् एकसमयमेव यावल्लभ्यते, ततः परतो नियमादन्तरं भवति । तथा सप्तनवत्यादयो द्व्यधिकशतपर्यन्ता द्वौ समयौ यावन्निरन्तरं सिध्यन्ति, ततः परमवश्यमन्तरम् । एवं पञ्चाशीत्यादयः षण्णवतिपर्यन्तास्त्रीन् समयान् यावत् । त्रिसप्तत्यादयश्चतुरशीतिपर्यन्ताश्चतुरः समयान् यावत् । एकषष्ट्यादयो द्वासप्ततिपर्यन्ताः पञ्चसमयान् यावत् । एकोनपञ्चाशदादयः षष्टिपर्यन्ताः षट्समयान् यावत् । त्रयस्त्रिंशदादयोऽष्टचत्वारिंशत्पर्यन्ताः सप्त समयान् यावत् । तथा एकादयो द्वात्रिंशत्पर्यन्ता अष्टौ समयान् यावन्निरन्तरं सिध्यन्तः प्राप्यन्ते, ततः परमवश्यमन्तरम् । अत्रायमाशयः—आद्यसमये जघन्यत एको द्वौ वा उत्कर्षतो द्वात्रिंशत् सिध्यन्तः प्राप्यन्ते । द्वितीयसमयेऽपि जघन्यत एको द्वौ वा उत्कर्षतो द्वात्रिंशत् । एवं तृतीयसमये यावदष्टमसमयेऽपि । ततः परमवश्यमन्तरमेव । एवं सर्वत्रापि योज्यम् १३ ॥ १७ ॥ गणनाद्वारमल्पबहुत्वद्वारं च प्रागिव द्रष्टव्यम् । तदेवमुक्तं द्रव्यप्रमाणं मौलं द्वितीयं द्वारम् । सांप्रतं क्षेत्रद्वारं स्पर्शनाद्वारं चैकगाथयाह—

लोअग्गठिआ सिद्धा, इह बुंदि चइय पडिहय अलोए३' ।

फुसइ अणंते सिद्धे, सव्वपएसेहि सो सिद्धो' ४।१८

1. 'मौलं क्षेत्रद्वारम् । 2. मौलं स्पर्शनाद्वारम् । इदं द्वारद्वयं पञ्चदशसु द्वारेषु स्वबुद्ध्या भावनीयं सूत्रे सुगमत्वान्नोक्तम् ॥

क्षेत्रद्वारे लोकाग्रे सिद्धशिलातललक्षणे सिद्धाः स्थिताः । इह मनुष्यक्षेत्रे बुन्दि शरीरं सर्वपरिशाटेन त्यक्त्वा; अलोके प्रतिहता लग्ना न परतोऽपि गमनं संभवति, धर्मास्तिकायाभावादिति ३ । स्पर्शनाद्वारे स्पृशत्यनन्तान् सिद्धान् स विवक्षितसमयसिद्धः । सर्वप्रदेशैर्जीव-संबन्धिभिर्ये तु तद्देशप्रदेशैः स्पृष्टास्तेऽसंख्येयगुणाः । “फुसइ अणंते सिद्धे, सव्वपएसेहिं नियमसो सिद्धो । तेऽवि असंखिज्जगुणा, देसपए-सेहिं जे पुट्ठा १” ४ ॥ १८ ॥

जत्थट्ठसयं सिज्झइ, अट्ठ उ समया निरंतरं तत्थ ।

वीस दसगेसु चउरो, दु सेसि जवमज्झि चत्तारि ५ ॥ १९ ॥

कालद्वारे चेयं परिभाषा सर्वेषु द्वारेषु यत्र यत्र स्थानेऽष्टशतं सिध्येत् एकसमयेनोक्तम्, तत्र तत्राष्टौ समयान् यावन्निरन्तरं कालो वाच्यः । यत्र यत्र विंशतिस्तत्र तत्र चतुरः समयान् यावन्निरन्तरं सिद्धिकालो वाच्यः । यत्रापि दश दश एकसमयेन सिध्यन्त उक्ता-स्तत्रापि चतुरः समयान् यावन्निरन्तरं कालः । शेषेषु स्थानेषु द्वौ समयौ । यवमध्ये चत्वारः । इदं संक्षिप्ततरमुक्तम् । संप्रत्येतदेव मन्द-मतिविनेयानुग्रहार्थं सविस्तरं पञ्चदशस्वपि द्वारेषु तदेव चिन्तयामः—तत्र क्षेत्रद्वारे पञ्चदशस्वपि कर्मभूमिष्वष्टौ समयान् यावन्निरन्तरं सिद्ध्यन्तः प्राप्यन्ते । हरिवर्षादिष्वधोलोके च चतुरश्चतुरःसमयान् । नन्दनपण्ड-कवनयोर्लवणाब्धौ च द्वौ द्वौ समयौ १ । कालद्वारे उत्सर्पिण्यामव-सर्पिण्यां च प्रत्येकं तृतीयचतुर्थारकयोरष्टवष्टौ समयान् शेषेषु चतुर-श्चतुरः समयान् २ । गतिद्वारे देवगतेरागता अष्टौ समयान्, शेषगतिभ्य आगताश्चतुरः समयान् ३ । वेद द्वारे पुरुषवेदा अष्टौ समयान् । स्त्री-

1. इतोऽग्रे ‘संख्यामधिकृत्य द्वितीयचतुर्थसमयादिषु अष्टशतं न्यूनमेव भवतीति ज्ञेयम्’ इति लभ्यतेऽधिकम् ॥

नपुंसकवेदाः प्रत्येकं चतुरश्रतुरः समयान् । पुरुषेभ्य उद्धृत्य पुरुषा एव सन्तः सिध्यन्तोऽष्टौ समयान् यावत् । शेषेषु चाऽष्टभङ्गेषु चतुरश्रतुरः समयान् ४ । तीर्थद्वारे तीर्थकरतीर्थे तीर्थकरीतीर्थे चातीर्थकरसिद्धा उत्कर्षतोऽष्टौ समयान् । तीर्थकरस्तीर्थकर्यश्च द्वौ समयौ ५ । लिङ्गद्वारे स्वलिङ्गेऽष्टौ समयान्, अन्यलिङ्गे चतुरः समयान्, गृहिलिङ्गे द्वौ समयौ ६ । चारित्रद्वारे अनुभूतपरिहारविशुद्धिकचरित्राश्रतुरः समयान् । शेषा अष्टावष्टौ समयान् ७ । बुद्धद्वारे स्वयंबुद्धा द्वौ समयौ, बुद्धबोधिता अष्टौ समयान्, प्रत्येकबुद्धा बुद्धीबोधिताः स्त्रियो नरादयो वा सामान्यतः प्रत्येकं चतुरः समयान् ८ । ज्ञानद्वारे मतिश्रुतज्ञानिनो द्वौ समयौ, मतिश्रुतमनःपर्यायज्ञानिनश्चतुरः समयान्, मतिश्रुतावधिज्ञानिनो मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानिनो वाष्टावष्टौ समयान् ९ । अवगाहनाद्वारे उत्कृष्टायां जघन्यायां चावगाहनायां द्वौ द्वौ समयौ, यवमध्ये चतुरः समयान्, मध्यमावगाहनायां पुनरष्टौ समयान् १० । उत्कृष्टद्वारे अपतित-सम्यक्त्वा द्वौ समयौ संख्येयकालप्रतिपतिता असंख्येयकालप्रतिपतिताश्च चतुरश्रतुरः समयान्, अनन्तकालप्रतिपतिता अष्टौ अष्टौ समयान् ११ । इत्यन्तरादीनि चत्वारि द्वाराणि नेहावतरन्ति ॥ १९ ॥ गतं मौलं पञ्चमं काल इति द्वारम् । सांप्रतं षष्ठमन्तरद्वारमाह—

जंबूद्वीवे धायइ, ओह विभागे य तिसु विदेहेसु ।

वासपहुत्तं अंतर, पुक्खरदुविदेह वासहियं १ ॥ २० ॥

क्षेत्रविभागे 'ओह' इति सामान्येन जम्बूद्वीपे धातकीखण्डे च विभागेन विशेषचिन्तायां जम्बूद्वीपसत्के एकस्मिन् विदेहे द्वयोश्च धातकीखण्डसत्कयोरेवं त्रिषु विदेहेषु उत्कृष्टं वर्षपृथक्त्वमन्तरं सिद्धि-गमनलक्षणम् । तथा पुष्करवरद्वीपार्द्धे ओघेन विभागेन च तद्विदेहयोश्च वर्षमधिकमन्तरमिति १ ॥ २० ॥

भरहेरवए जम्मा, कालो जुगुलीण संखसमसहसा ।

संहरण २ नरयतिरिए, समसहसा समसयपहुत्तं ॥ २१ ॥

तिरिईसुरनरनारीसूरीहिँ उवएससिद्धिलद्धीए ।

वासहिअंतर अहसर्य, बोहीओ संखसमसहसा ॥ २२ ॥

सयमुवएसा भूजलवणसुहमीसोणपढमदुगनरया ३ ।

कालद्वारे भरतैरावतेषु जन्मतः कालो युगलिनां युगलिकालः
किञ्चिद्दूनाष्टादशसागरकोटाकोटीलक्षणः । अवसर्पिण्या आद्यद्वितीय-
तृतीयारकाः उत्सर्पिण्याश्चतुर्थपञ्चमषष्ठारका इति भावः । संहरणतः
संख्येयानि वर्षसहस्राणि २ । गतिद्वारे नरकतिर्यग्गत्योरागत्य सिध्यन्तो
यथाक्रमं वर्षसहस्रं समाशतपृथक्त्वं चान्तरम् ॥ २१ ॥ तिरश्चादिभ्य
आगत्योपदेशेन सिध्यतां सिद्धिलब्धेः शिवप्राप्तेरन्तरं वर्षं साधिकम् ।
अथ स्वयंबोधिस्ततः संख्यातसमासहस्राः ॥ २२ ॥ पृथिव्यब्वनस्पति-
सौधर्मेशानाद्यद्वितीयनरकेभ्य आगत्य स्वयमुपदेशाद्वा सिध्यन्तः
संख्याताः समासहस्राः ३ ॥

थीकीवेसुं भंगट्टगे असंखिज्जसमसहसा ॥ २३ ॥

नरवेअ पढमभंगे, वरिसं ४ पत्तेअजिणंजिणीसेसा ।

संखसमसहसं पुव्वासहसपिहुणंतहिअवरिसं ५ ॥ २४ ॥

वेदद्वारे स्त्रीक्लीबवेदयोः शेषभङ्गाष्टके च नराः स्त्रीभ्य आगत्य
सिध्यन्तीत्यादिपूर्वोक्तलक्षणे संख्येयाः समासहस्राः ॥ २३ ॥ नरवेदे तथा
प्रथमभङ्गे पुरुषाः पुरुषेभ्य उद्धृत्य सिध्यन्तीतिलक्षणे वर्षं साधिक-
मित्यध्याहारः ४ । तीर्थद्वारे प्रत्येकबुद्धजिनजिनी शेषाः जिनीति
प्राकृतत्वाद् डीप्रत्यये तीर्थकरी, शेषाः सामान्यतः सर्वपुरुषाः, एतेषु यथा-

संख्यं संख्यातसमासहस्त्राणि पूर्वसहस्रपृथक्त्वम्, 'अणंत' इति अनन्त-
कालः, समधिकं च वर्षमुत्कृष्टमन्तरम् ५ । 'पुष्वासहसपिहू' इत्यत्र पूर्व-
शब्दस्य दीर्घत्वम् । 'दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ' इति सूत्रेण ॥ २४ ॥

संखसमसहस गिहि अन्नर्लिगहिअ

वरिस तिचरण सलिंगे ।

सेसचरित्ते जुअली, ६ ।

७ बुहबोहि अ पुरिस वरिसहिअं ॥ २५ ॥

संखसमसहस सेसा, पुव्वसहस्सप्पहुत्त संबुद्धे ८ ।

मइ सुअ पलियअसंखो, भागोहिजुएऽहिअं बरिसं ॥ २६ ॥

सेसदुभंगे संखा, समसहसा ९ गुरुलहूइ जवमज्झे ।

सेढीअसंखभागो, मज्झवगाहे वरिसमहिअं १० ॥ २७ ॥

लिङ्गद्वारे गृहिलिङ्गेऽन्यलिङ्गे च संख्यातसमासहस्त्राणि । स्वलिङ्गे
च वर्षं समधिकम् ६ । चारित्रद्वारे 'तिचरण' इति चारित्रत्रये
सामायिकसूक्ष्मसंपरायथाख्यातस्वरूपे समधिकं वर्षम्, शेषचारित्रे
च्छेदोपस्थापनपरिहारविशुद्धियुक्ते पूर्वोक्तचारित्रत्रये । किमुक्तं भवति—
सामायिकच्छेदोपस्थापनसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रिणां सामायिक-
च्छेदोपस्थापनपरिहारविशुद्धिसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रिणां च 'जुअली'
इति युगलिकालोऽष्टादशातरकोटाकोट्यः किञ्चिदूनाः । यत एते चरणे
भरतैरावतेषु प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थ एव प्राप्येते, तत्र चेदमन्तरमुत्कर्षतो
लभ्यत इति ७ । बुद्धद्वारे बुद्धबोधितानां पुरुषाणां समधिकं वर्षम् ।
सूत्रे च 'तिचरण सलिङ्गे' इति द्वारव्यत्ययो गाथाबन्धानुलोम्यादिति
ज्ञेयम् ॥ २५ ॥ 'सेसा' इति षष्ठ्यर्थे प्रथमा । ततः शेषाणां बुद्ध-

बोधितस्त्रीणां प्रत्येकबुद्धानां च संख्यातसमासहस्त्राण्यन्तरम्, स्वयंबुद्धे पूर्वसहस्त्रपृथक्त्वम् ८ ॥ ज्ञानद्वारे मतिश्रुतज्ञानिनामुत्कृष्टमन्तरं पल्या-
ऽसंख्यातभागः, अवधियुक्ते मतिश्रुतज्ञाने समधिकं वर्षम् । २६ ॥
शेषभङ्गद्विके मतिश्रुतमनःपर्यायलक्षणे मतिश्रुतावधिमनःपर्यायलक्षणे च
संख्यातसमासहस्त्राणि ९ । अवगाहनाद्वारे गुर्ववगाहनायां लघ्वव-
गाहनायां च यवमध्ये च प्रत्येकं “चउदसरज्जू लोगो, बुद्धिकओ सत्तर-
ज्जुमाणघणो । तद्दीहेगपएसा सेढीपयरो य तव्वग्गो १” इत्येवंलक्षण-
श्रेण्यसंख्येयभागः श्रेण्यसंख्येय भागगतप्रदेशापहारकाल इत्यर्थः ।
मध्यमावगाहने वर्षमधिकम् १० ॥ २७ ॥

अचुअ असंखं सुअही, अणंतहिअवास सेस संखसमा ११ ।

संतर १२ अणंतरं १३ इग,

अणेग १४ समसहस संखिज्जा ॥ २८ ॥

उत्कृष्टद्वारे सूचनात्सूत्रस्य अच्युतसम्यक्त्वानां असंख्यांशो भाग
उदधेः सागरोपमस्य । ‘अणंत’ इति अनन्तकालच्युतसम्यक्त्वानां
साधिकं वर्षम् । ‘सेस’ इति असंख्यातकालपतितसंख्यातकाल-
पतितानाम् ‘संखसमा’ इति “व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तिः” इति
न्यायात् संख्यातसमासहस्त्राणि ११ । अन्तरद्वारे सान्तरं सिध्यताम् १२ ।
अनुसमयद्वारे निरन्तरं सिध्यताम् १३ । गणनाद्वारे एककानामनेककानां
च सिध्यतां उत्कृष्टमन्तरं संख्येयानि वर्षसहस्त्राणि १४ ॥ २८ ॥
उपसंहरन्नाह—

इअ गुरुअंतरमुत्तं, लहु समओ ६ भावु सव्वहिं खइओ ७ ।

इत्येवं ‘जंबुद्दीये धायई’ इत्यादिपूर्वोक्तप्रमाणेन गुरुमुत्कृष्टमन्तरं
सिद्धिगमनविरहकाले उक्तम् । लघु जघन्यमन्तरं सर्वत्र पञ्चदशस्वपि
द्वारेषु एकसमयः ६ । इत्युक्तं मौलं षष्ठमन्तरद्वारम् । संप्रति भाव-

द्वारमाह—सर्वत्र सर्वद्वारेषु भावः क्षायिक एव ७ । संप्रत्यल्पबहुत्व-
द्वारमाह—

चउ दस वीसा वीसप्यहुत्त अट्टस्सयं कमसो ॥ २९ ॥

सम थोव समा संखागुणिआ इय भणिअणंतरा सिद्धा ।

अह उ परंपरसिद्धा, अप्पबहुं मुत्तु भणिअत्था ३० ॥

‘चउ दस’ इत्यादि । तत्र ये तीर्थकरा ये च जले ऊर्ध्वलोकादौ चत्वारश्चत्वारः सिध्यन्ति, ये च हरिवर्षादिषु संहरणतो दश दश सिध्यन्ति, ते परस्परं समास्तुल्याः । तथैवोत्कर्षतो युगपदेकसमयेन प्राप्यमाणत्वात् । तेभ्यो विंशतिसिद्धाः स्तोकाः तेषा स्त्रीषु दुःषमाया-मेकस्मिन् विजये वा प्राप्यमाणत्वात्, तैस्तुल्या विंशतिपृथक्त्वसिद्धाः । यतस्तेऽधोलौकिकग्रामेषु । बुद्धीबोधितस्यादिषु वा लभ्यन्ते, ततो विंशतिसिद्धैस्तुल्याः । क्षेत्रकालयोः स्वल्पत्वात्कादाचित्कत्वेन च संभवादिति । तेभ्योऽष्टशतसिद्धाः संख्यातगुणिताः संख्येयगुणाः इत्यर्थः । गतमल्पबहुत्वद्वारम् । इत्येवं प्रागुक्तप्रकारेणानन्तराः सिद्धाः भणिताः । अथानन्तरं पुनः परम्परासिद्धा भणितव्याः । ते पुनरल्प-बहुत्वं मुक्त्वा भणितार्थाः । अयं विशेषः—द्रव्यप्रमाणे सर्वेष्वपि द्वारेषु सर्वत्रैवानन्ता वक्तव्याः । क्षेत्रस्पर्शने प्रागिव । कालः पुनरनादिरूपोऽनन्तो वक्तव्यः, अत एवासंभवादन्तरं न वाच्यम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ संप्रति अवशिष्टमल्पबहुत्वं उच्यते—

सामुह दीव जल थल, थोवा संखगुण थोव संखगुणा ।

उड्ड अह तिरिअलोए, थोवा दुन्नि पुण संखगुणा ३१ ॥

लवणे कालोअम्मि य, जंबुहीवे अ धायईसंडे ।

पुक्खरवरदीवड्डे, कमसो थोवा उ संखगुणा ॥ ३२ ॥

हिमवन्ते हेमवए, महहिमवं कुरुसु हरि निसढ भरहे ।
संखगुणा य विदेहे, जंबुद्वीवे समा सेसे ॥ ३३ ॥

समुद्रे द्वीपे च सिद्धाः यथाक्रमं स्तोकाः संख्यातगुणाश्च । तथा जलसिद्धाः स्तोकाः, तेभ्यः संख्यातगुणाः स्थलसिद्धाः तथा ऊर्ध्वलोकसिद्धाः स्तोकाः, तेभ्योऽधोलोकसिद्धाः संख्येयगुणाः, तेभ्योऽपि तिर्यग्लोकसिद्धाः संख्येयगुणाः ॥ ३१ ॥ लवणे सिन्धौ सिद्धाः स्तोकाः, तेभ्यो यथोत्तरं कालोदादौ सिद्धाः संख्येयगुणाः ॥ ३२ ॥ जम्बूद्वीपे हिमवत्सिद्धाः स्तोकाः, ततो हैमवते संख्येयगुणाः, ततो महाहिमवति, ततो देवकुरुषु, ततो हरिवर्षे, ततो निषधे, ततो भरते, स्वस्थानत्वात् ततो विदेहे संख्येयगुणाः सदाभावात् महत्त्वाच्च । 'समा सेसे' इति समास्तुल्याः शेषे, जातावेकवचनम् । शेषेषु क्षेत्रेषु तुल्यायामविस्तरेषु । इयमत्र भावना—शिखरिणि हिमवतुल्याः, हैरण्यवते हैमवतुल्याः, रूपिणि महाहिमवतुल्याः, उत्तरकुरुषु देवकुरुतुल्याः, रम्यके हरिवर्षतुल्याः, नीलवति निषधतुल्याः, ऐरवते भरततुल्याः सिद्धाः । हेतुः सर्वत्र क्षेत्रतुल्यबाहुल्यमेव ॥ ३३ ॥

चुल्ल महहिमव निसढे, हेम कुरु हरिसु भारह विदेहे ।
चउ छट्टे साहीया, धायइ सेसा उ संखगुणा ॥ ३४ ॥
पुक्खरवरेऽवि एवं, चउत्थठाणंमि नवरि संखगुणा ।
एसुं संहरणेणं, सिज्झंति समा य समगेसु ॥ ३५ ॥

धातकीखण्डे क्षुद्रहिमवति सिद्धाः स्तोकाः १ ततो महाहिमवति संख्यातगुणाः २ ततो निषधे संख्यातगुणाः ३ ततो हैमवते विशेषाधिकाः ४ ततो देवकुरुषु संख्यातगुणाः ५ ततो हरिवर्षे

विशेषाधिकाः ६ ततो भरते संख्यातगुणाः ७ । 'भारह' इति सूत्रे
 आकारः 'अतः समृद्धादौ वा' इति प्राकृतसूत्रे पाठः । ततो विदेहेषु
 संख्यातगुणाः ८ । क्षेत्रबाहुल्यात्स्वस्थानत्वाच्च 'चउ छट्टे साहीया'
 इत्यादि भावितमेव ॥ ३४ ॥ पुष्करार्द्धेऽप्येवं धातकीखण्डवद् ज्ञेयम् ।
 केवलमियान् विशेषः—चतुर्थस्थाने हैमवतलक्षणे संख्यातगुणा वाच्याः ।
 ननु हिमवदादिषु मनुष्योत्पत्यभावात् कथं सिद्धिसंभवः ? इत्याह—
 'एसुं संहरणेणं' इति एषु हिमवदादिषु संहरणेन देवादिसंहरणमधिकृत्य
 सिध्यन्तीति । यद्येवं शिखरिगिर्यादिषु तर्हि सिध्यतां का वार्ता ?
 इत्याह—'समा य समगेषु' इति समास्तुल्याः समकेषु समक्षेत्रपर्वतेषु ।
 यथा हैमवतस्य हैरण्यवतस्य च तुल्याः । देवकुरूणामुत्तरकुरूणां
 चेत्यादि । तथा हिमवतः शिखरितुल्याः । महाहिमवतो रूष्यितुल्या
 इत्यादि ॥ ३५ ॥ अथ सर्वक्षेत्रपर्वतादिसमवायेनाल्पबहुत्वमाह
 गाथाद्वयेन—

जंबु निसहंत मीसे, जं भणिअं पुव्वमहिअ बीअहिमे ।

दुति महहिम हिमवंते, निसढ महाहिमवबिअहिमवे ॥ ३६ ॥

तिअनिसहे बिअकुरुसुं, हरिसु अ तह तइअहेमकुरु हरिसु ।

दु दु संख एग अहिआ, कमभरहविदेहतिग संखा १ ॥ ३७ ॥

अत्रैवं पदघटना—'मीसे' इति क्षेत्रद्विकादियोगे 'जंबु' इति
 जम्बूद्वीपे हिमवदादिनिषधान्तं यद्भणितं पूर्वं तत्तथैव ज्ञेयम् । तथाहि—
 जम्बूद्वीपसत्के हिमवति सिद्धाः स्तोकाः १ ततो हैमवते संख्यातगुणाः
 २ ततो महाहिमवति ३ ततो देवकुरुषु ४ ततो हरिवर्षे ५ ततो निषधे
 संख्येयगुणाः ६ ततः 'अहिअ' इति विशेषाधिकाः 'बीअहिमे' इति
 द्वितीयहिमवति धातकीखण्डहिमवतीत्यर्थः ७ । 'दु ति महहिम
 हिमवंते' इति ततो द्वितीयमहाहिमवति धातकीसत्के इत्यर्थः ८ । तृतीये

हिमवति पुष्करार्द्धसत्के इत्यर्थः संख्येयगुणाः ९ । तेभ्यः 'दु ति' इत्यनुवर्तते ततो द्वितीये धातकीखण्डसत्के निषधे १० तृतीये पुष्करार्द्धसत्के महाहिमवति च सिद्धाः संख्येयगुणाः ११ ततः 'बिअहिमवे' इति धातकीखण्डसत्के हैमवते विशेषाधिकाः १२ तेभ्योऽपि तृतीय-निषधे पुष्करार्द्धसत्के सिद्धाः संख्येयगुणाः १३ ततो द्वितीयकुरुषु धातकीखण्डसत्केषु कुरुषु देवकुरुषु संख्येयगुणाः १४ तेभ्यो घातकी-खण्डसत्क एव हरिवर्षे विशेषाधिकाः १५ तथा तृतीये पुष्करार्द्धसत्के हैमवते संख्यातगुणाः १६ ततोऽपि पुष्करार्द्ध एव देवकुरुषु सिद्धाः संख्येयगुणाः १७ तेभ्योऽपि तत्रैव हरिवर्षे विशेषाधिकाः १८ 'दु दु संख एग अहिआ' इति द्वयोर्द्वयोः स्थानयोः संख्यातगुणा इति वाच्यम् । एकस्मिन् स्थाने विशेषाधिका इति वाच्यम् । एतच्च पूर्वमेव सविस्तरं भावितम् । 'कम्' इति ततः क्रमेण भरतत्रिकसिद्धाः विदेह-त्रिकसिद्धाश्च यथोत्तरं संख्यातगुणा वाच्याः । इदमुक्तं भवति—पुष्करार्द्ध-हरिवर्षसत्केभ्यः सिद्धेभ्यो जम्बूद्वीपभरतसिद्धाः संख्येयगुणाः १९ तेभ्यो धातकीखण्डभरतसिद्धाः संख्येयगुणाः २० ततः पुष्करार्द्धभरतसिद्धाः संख्येयगुणाः २१ ततो जम्बूद्वीपविदेहसिद्धाः संख्येयगुणाः २२ ततो धातकीखण्डविदेहसिद्धाः संख्यातगुणाः २३ ततः पुष्करवरद्वीपार्द्ध-विदेहसिद्धाः संख्यातगुणाः २४ । समानक्षेत्रेषु समानगिरिषु च निजनि-जवर्षैर्वर्षधरैश्च समं तुल्या वाच्याः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ गतं क्षेत्रद्वारम् । संप्रति कालद्वारमाह—

दुसमदुसमाइ थोवा, दूसमसंखगुण सुसमसुसमाए ।

अस्संखा पण छट्ठे, अहिआ तुरिअंमि संखगुणा ॥ ३८ ॥

अवसप्पिणि अरएसुं, एवं ओसप्पिणीइ मीसेवि ।

परमवसप्पिणि दुस्समअहिआ सेसेसु दुसुवि समा २।३९ ॥

अवसर्पिण्यां संहरणतो दुःषमदुःषमाया सिद्धाः स्तोकाः १
 दुःषमायां संख्यातगुणाः २ तेभ्यः सुषमदुःषमायामसंख्येयगुणाः
 कालस्यासंख्येयत्वात् ३ 'पण छट्टे अहिआ' इति ततः पञ्चमारके
 सुषमाभिधे 'अधिका' विशेषाधिकाः ४ ततः षष्ठे सुषमसुषमाख्ये
 विशेषाधिकाः ५ तेभ्यः 'तुरीये' चतुर्थे दुःषमसुषमारके सिद्धाः
 संख्यातगुणाः ६ । ३८ ॥ एवमवसर्पिण्या अरकेषु गणितम् । उत्स-
 र्पिण्या अरकेष्वप्येवमेव ज्ञेयम् । 'मीसेवि' इति अवसर्पिण्यु-
 त्सर्पिणीरूपे मिश्रेऽप्येवमेव, परं केवलमयं विशेषः—उत्सर्पिणीदुःष-
 मारके 'अधिका' विशेषाधिका वाच्याः । द्वयोरप्यवसर्पिण्युत्सर्पिण्योः
 शेषेष्वरकेषु 'समाः' तुल्या वाच्याः । इदमुक्तं भवति—द्वयोरप्ये-
 कान्तदुःषमासिद्धाः सर्वस्तोकाः १ तत उत्सर्पिणीदुःषमारके सिद्धा
 विशेषाधिकाः २ ततोऽवसर्पिण्यां दुःषमासिद्धाः संख्येयगुणाः ३ ततो
 द्वयोरपि सुषम दुःषमासिद्धा असंख्येयगुणाः ४ तेभ्योऽपि द्वयोरपि
 सुषमासिद्धा विशेषाधिकाः ५ तेभ्योऽपि द्वयोरपि सुषमसुषमासिद्धा
 विशेषाधिकाः ६ तेभ्योऽपि द्वयोरपि दुःषमसुषमासिद्धाः संख्येयगुणाः
 ७ ततोऽवसर्पिण्यां सर्वसिद्धाः संख्येयगुणाः ८ तेभ्योऽप्युत्सर्पिण्याः
 सर्वसिद्धा विशेषाधिकाः ९ । २ ॥ ३९ ॥ गतं कालद्वारम्, संप्रति
 गतिद्वारमाह—

थी १ नर २ नरय ३ तिरित्थी ४,
 तिरि ५ देवी ६ देव ७ थोव १ संखगुणा ६ ।

इग १ पणिदि २ थोव १ संखा २,
 तरु १ भू २ जल ३ तसिहि ४ संखगुणा ॥ ४० ॥

चउ १ ति २ दुग ३ नरय तरु ४, महि ५ जल ६ भवण ७ ।
 ८ वर्णिद ९ १० जोइ ११ देविसुरा १२ ।

नारी १३ नर १४ रयणाए १५, तिरिई १६

तिरि १७ णुत्तरा १८ य सुरा २९ ॥ ४१ ॥

दु पढमदिवदेवि ३० । ३१ सुरा ३२ ॥ ३ ।

मानुषीभ्योऽनन्तरमुद्धृत्य सिद्धाः सर्वस्तोकाः शेषेभ्यो यथोत्तरं संख्येयगुणा वाच्याः । तथाएकेन्द्रियेभ्योऽनन्तरमुद्धृत्य सिद्धाः स्तोकाः, तेभ्यः पञ्चेन्द्रियेभ्योऽनन्तरागता सिद्धाः संख्येयगुणाः । तथा तरुभ्योऽनन्तरागताः सिद्धाः स्तोकाः, ततः पृथिवीकायेभ्यः, जलकालेभ्यः, त्रसकायेभ्योऽनन्तरागता यथोत्तरं संख्यातगुणाः ॥ ४० ॥ चतुर्थनरकागताः सिद्धाः सर्वस्तोकाः संख्येयगुणाः १ एवं तृतीय २ द्वितीयनरकागताः सिद्धाः संख्येयगुणाः ३ तरुभ्यः पर्याप्तबादरप्रत्येकवनस्पतिभ्यः ४ महीकायिकेभ्यः पर्याप्तबादरपृथिवीकायिकेभ्यः ५ ततो बादरजलकायिकेभ्यः ६ ततो भवनपतिदेवीभ्यः ७ ततो भवनपतिदेवेभ्यः ८ ततो व्यन्तरदेवीभ्यः ९ ततो व्यन्तरदेवेभ्यः १० ततो ज्योतिष्कदेवीभ्यः ११ ततो ज्योतिष्कदेवेभ्यः १२ नारीभ्यः १३ नरेभ्यः १४ ततो रत्नप्रभायाः १५ तिरिश्चीभ्यः १६ तिर्यग्भ्यः १७ ततोऽनुत्तरोपपतिदेवेभ्यः १८ ग्रैवेयकेभ्यः १९ ततोऽच्युतदेवलोकेभ्यः २० ततोऽप्यारणात् २१ ततः प्राणतात् २२ एवमधोमुखं तावज्ज्ञेयं यावत्सनत्कुमारादनन्तरमुद्धृत्य सिद्धा यथोत्तरं संख्येयगुणाः २९ ततो द्वितीयदिवो देवीभ्यः ३० सौधर्मदेवीभ्यः ३१ द्वितीयदिवो देवेभ्यः ३२ ततः प्रथमदिवो देवेभ्यः ३३ अनन्तरमुद्धृत्य सिद्धा यथोत्तरं संख्येयगुणाः ३४ । उक्तं च—“नरगचउत्था पुढवी, तञ्चा दुञ्चा तरूपुढविआऊ। भवणवइदेविदेवा, एवं वणजोइसाणंपि ॥ १ ॥ मणुई मणुस्स पढमा, नारय तत्तो तिरित्थि तिरिआ य । देवा अणुत्तराई, सव्वेवि

1. 'अनन्तरच्युताः संख्यातगुणा आरणे, ततः संख्यातगुणाः प्राणते, प्राणतादेवं' इत्थं रूपेण क्वचित् ।

सण-कुमारंता ॥ २ ॥ ईसाणदेविसोहम्मदेविईसाणदेवसोहम्मा । सव्वेवि जहा कमसो, अणंतराया य संखगुणा ॥ ३ ॥” गतं गतिद्वारं ३ संप्रति वेदद्वारमाह—

कीवि त्थी नर ४ गिहन्ननिअलिंगे ५ ।

तित्थयरि तित्थपत्ते, समणी मुणि कमिणसंखगुणा ॥ ४२ ॥

तित्थयर तित्थपत्ते समणी मुणिणंतसंखसंखगुणा ६ ।

वेदद्वारे क्लीबसिद्धाः स्तोकाः, ततःस्त्रीसिद्धाः संख्येयगुणाः, ततः पुरुषसिद्धाः संख्यातगुणाः ४ । लिङ्गद्वारे गृहलिङ्गसिद्धाः स्तोकाः, तेभ्योऽन्यलिङ्गसिद्धा असंख्येयगुणाः, ततः स्वलिङ्गसिद्धा असंख्येयगुणाः । अत्र च द्वारे ‘मुणि कमिण संखगुणा’ इत्यत्र सूत्रपाठेऽकार-विश्लेषो द्रष्टव्यः ‘गिहिअन्नसलिङ्गेहिं थोवा दूवे असंखगुणा’ ५ । तीर्थद्वारे तीर्थकरीसिद्धाः स्तोकाः, तेभ्यः तत्तीर्थ एव प्रत्येकबुद्धसिद्धः संख्येयगुणाः, तेभ्यस्तत्तीर्थ एवातीर्थकरी श्रमणीसिद्धाः संख्यातगुणाः, तेभ्यस्तत्तीर्थमुनिसिद्धाः संख्येयगुणाः ॥ ४२ ॥ तीर्थकरीतीर्थमुनिसिद्धेभ्यः तीर्थकरसिद्धा अनन्तगुणाः, तेभ्यस्तत्तीर्थ एव प्रत्येकबुद्धसिद्धाः संख्येयगुणाः, ततः श्रमणीसिद्धाः संख्येयगुणाः, ततस्तत्तीर्थ एव मुनिसिद्धाः संख्यातगुणाः ६ ।

परिहार चउग पणगे, छेय ति चउ सेसचरणंमि ॥ ४३ ॥

संख असंख दु संखा ७, सं पत्ते बुद्धि बुद्ध संखगुणा ८ ।

मणजुअ थोवा मइसुअ, संख चउ असंख तिग संखा ९ ॥ ४४ ॥

1. ‘अतीर्थ मुनिसिद्धाः’ इत्येवंरूपं क्वचित् । क्वचित्तु ‘तेभ्यस्तत्तीर्थ एव मुनिसिद्धाः’ इत्येवंरूपेण ॥

चारित्रद्वारे च्छेदोपस्थापनपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथा
 ख्यातचारित्रसिद्धा इति चतुष्कसिद्धाः स्तोकाः १ । सामायिकरहितं च
 च्छेदोपस्थापनं भग्नचारित्रस्यावगन्तव्यम् । ततः सामायिकच्छेदोप-
 स्थापनपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्रसिद्धा इति पञ्चक-
 सिद्धाः संख्येयगुणाः २, तेभ्यः च्छेदोपस्थापनसूक्ष्मसंपराययथाख्यात-
 चारित्रत्रिकसिद्धा असंख्यातगुणाः ३, ततोऽपि सामायिकच्छेदो-
 पस्थापनसूक्ष्मसंपराययथाख्यातरूपचतुष्कसिद्धाः संख्येयगुणाः ४,
 शेषचारित्रभङ्गे ॥ ४३ ॥ ततः सामायिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्र-
 सिद्धाः संख्यातगुणाः ५ । ७ । बुद्धद्वारे 'सं' इति स्वयंबुद्धसिद्धाः
 स्तोकाः १, तेभ्यः प्रत्येकबुद्धसिद्धाः २ तेभ्योऽपि बुद्धीबोधिताः
 सिद्धाः ३ तेभ्योऽपि बुद्धबोधिताः सिद्धाः ४ क्रमेण त्रयोऽपि संख्यात-
 गुणाः ८ । ज्ञानद्वारे मतिश्रुतज्ञानसिद्धाः मनःपर्यायज्ञानयुक्ताः स्तोकाः
 मतिश्रुतमनःपर्यायज्ञानसिद्धाः सर्वस्तोकाः १ तत आ आवृत्त्या
 'मइसुअ' इति पदमेव व्याख्याते, तेभ्यो मतिश्रुतज्ञानसिद्धाः
 संख्येयगुणाः, २ 'चउ' इति तेभ्योऽपि मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञान-
 सिद्धाः असंख्येयगुणाः ३ ततो मतिश्रुतावधिज्ञानत्रयसिद्धाः संख्येय-
 गुणाः ४ । ९ । ४४ ॥ इत ऊर्ध्वं गाथाबन्धानुलोम्यात् द्वाराणां व्यत्ययेन
 व्याख्यानमाह—

अडसमयसिद्ध थोवा, संखिज्जगुणा उ सत्तसमयाई १३ ।

अचुअ चुअतीसु थोवा, असंख संखा असंखा य ११ ।

अनुसमयद्वारे सर्वस्तोका अष्टसमयसिद्धाः अष्टौ समयान् यावन्निरन्तरं
 सिध्यतां जीवानां स्तोकाणामेव लभ्यमानत्वात् । ततः सप्तसमयसिद्धाः
 संख्येयगुणाः । एवं समयसमयहान्या तावद्वाच्यं, यावद्विसमयसिद्धाः संख्येय-
 गुणाः । एकसमयस्य तु नैरन्तर्याभावात् अत्रासंभवः १३ । उत्कृष्टद्वारे 'अचुअ'

इति अच्युतसम्यक्त्वसिद्धाः स्तोकाः 'चुअतीसु' इति त्रिषुच्युतसम्यक्त्वेषु संख्यातकालच्युतसम्यक्त्वेष्वसंख्यातकालच्युतसम्यक्त्वेष्वनन्तकालच्युतसम्यक्त्वेषु च यथोत्तरं असंख्यातसंख्यातासंख्यातगुणत्वं वाच्यम् । अत्रायर्थः—सर्वस्तोका अप्रतिपतितसम्यक्त्वसिद्धाः, ततः संख्येयकालप्रतिपतितसम्यक्त्वसिद्धा असंख्येयगुणाः, तेभ्योऽसंख्येयकालप्रतिपतितसम्यक्त्वसिद्धाः संख्येयगुणाः, तेभ्योऽप्यनन्तकालप्रतिपतितसम्यक्त्वसिद्धा असंख्येयगुणाः ११ ॥ ४५ ॥

एगो जा जवमज्झं, संखगुण परा उ संखगुणहीणा ।

छम्मासंता १२ लहु गुरु, मज्झ तणू थोव दुअसंखा १०।४६

अन्तरद्वारे षण्मासान्तरसिद्धाः स्तोकाः, तत एकसमयान्तरसिद्धाः संख्येयगुणाः । ततो द्विसमयान्तरसिद्धाः संख्येयगुणाः । एवं तावद्वाच्यं यावद्यवमध्यम् । ततः परं संख्यातगुणहानिः संख्यातगुणहानिः तावद्वाच्या यावदेकसमयहीनषण्मासान्तरसिद्धेभ्यः षण्मासान्तरसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः । अत्रायमाशयः—यवमध्यात्परतः संख्यातगुणहीनसंख्यातगुणहीनास्तावद्वाच्यायावदेकसमयहीनषण्मासान्तरसिद्धाः संख्यातगुणहीनाः १२ । अवगाहनाद्वारे लघुतनुसिद्धाः स्तोकाः, ततो गुरुतनुसिद्धा असंख्येयगुणाः, ततो मध्यतनुसिद्धा असंख्येयगुणाः । अत्रायं विशेषः—सर्वस्तोकाः सप्तहस्तावगाहनाः सिद्धाः ततः पञ्चधनुःशतप्रमाणावगाहनाः सिद्धाः विशेषाधिकाः ॥ १० ॥ ४६ ॥

अट्टसयसिद्ध थोवा, सत्तहिअ अणंतगुणिअ जा पन्ना ।

जा पणवीसमसंखा, एगंता जाव संखगुणा १४ ॥ ४७

गणनाद्वारे अष्टशतसिद्धाः स्तोकाः, तेभ्यः सप्ताधिकशतसिद्धा अनन्तगुणाः; एवमेकैकहान्याऽनन्तगुणास्तावद्वाच्या यादेकपञ्चाशत्सिद्धेभ्यः पञ्चाशत्सिद्धा अनन्तगुणाः । ततस्तेभ्यः एकोनपञ्चाशत्सिद्धा

असंख्येयगुणाः, ततोऽप्यष्टचत्वारिंशत्सिद्धा असंख्येयगुणाः; एवमेकैकहान्या तावद्वाच्यं यावत् षड्विंशतिसिद्धेभ्यः पञ्चविंशतिसिद्धा असंख्येयगुणाः । ततस्तेभ्यश्चतुर्विंशतिसिद्धाः संख्येयगुणाः; एवमेकैकहान्या तावद्वाच्यं यावद्विकसिद्धेभ्य एकैकसिद्धाः संख्येयगुणाः १४ ॥ ४७ । संप्रत्यत्रैवाल्पबहुत्वद्वारे यो विशेषस्तमाह—

उम्मन्थिअ उद्धट्ठिअ, उद्धट्ठि वीरासणे निउंजे अ ।

पासिल्ला उत्ताणग, सिद्धा उ कमेण संखगुणा १५ ॥ ४८ ॥

सर्वस्तोका उन्मन्थितसिद्धाः अधोमुखसिद्धाः । ते च पूर्ववैरिभिः पादेनोत्पाट्य नीयमाना अधोमुखकायोत्सर्गस्था वा वेदितव्याः १ । तेभ्य ऊर्ध्वस्थितकायोत्सर्गसिद्धाः २, तेभ्यः उत्कटिकासनसिद्धाः ३, तेभ्यो वीरासनसिद्धाः ४ तेभ्योऽपि न्युब्जासनसिद्धाः न्युब्ज उपविष्ट एवाधोमुखो द्रष्टव्यः ५, तेभ्यः पार्श्वस्थितसिद्धाः ६ तेभ्योऽप्युत्तानकस्थितसिद्धाः ७ । एते क्रमेण यथोत्तरं संख्येयगुणाः १५ ॥ ४८ ॥ तदेवमुक्तमल्पबहुत्वद्वारम्, संप्रति सर्वगताल्पबहुत्वविशेषोपदर्शनाय संनिकर्षद्वारमुच्यते । तत्र संनिकर्षो नाम संयोगो ह्रस्वदीर्घयोरिव विवक्षितं किञ्चित्प्रतीत्य विवक्षितस्याल्पत्वेन बहुत्वेन बाऽवस्थानरूपः संबन्धः—

पणवीस पन्न अडसय, पण दस वीसा य ति पण दसगं च ।

संख असंख अणंत य, गुणहाणि चउट्ठुआइं ता ४९ ॥

इग दुग इग दुग चउ बहुणंत बहु असंखणंतगुणहीणा ।

इय सिद्धाण सरूवं, लिहिअं देविदसूरीहिं ॥ ५० ॥

यत्र यत्राष्टशतं सिद्धादुपलभ्यते, तत्र तत्रेयं व्याप्तिः । सर्वबहव एकैकसिद्धाः, ततो द्विकद्विकसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः, ततस्त्रिकत्रिक-

सिद्धाः संख्येयगुणहीनाः, एवं तावद्वाच्यं यावत्पञ्चविंशतिसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः । ततोऽपि षड्विंशतिसिद्धा असंख्येयगुणहीनाः, ततः सप्तविंशतिसिद्धा असंख्येयगुणहीनाः, एवमेकैकवृद्ध्या असंख्येयगुणहानिस्तावद्वक्तव्या यावत्पञ्चाशत् । तेभ्योऽपि एकपञ्चाशत्सिद्धा अनन्तगुणहीनाः, ततोऽपि द्विषष्टाशत्सिद्धाः, एवमेकैकवृद्ध्या अनन्तगुणहानिस्तावद्वक्तव्या यावदष्टाधिकशतसिद्धा अनन्तगुणहीनाः । यत्र यत्र पुनर्विंशतिसिद्धास्तत्र तत्रेयं व्याप्तिः—एककसिद्धाः सर्वबहवः, तेभ्यो द्विकद्विकसिद्धाः, संख्यातगुणहीनाः, एवं तावद्वाच्यं यावत्पञ्च । ततः षडादिसिद्धा असंख्यातगुणहीनाः, यावद्दश । तत एकादशादयः सर्वेऽप्यनन्तगुणहीनास्तावद्वाच्या यावद्विंशतिसिद्धा अनन्तगुणहीनाः । एवमधोलोकादिष्वपि । विंशतिपृथक्त्वसिद्धौ प्रथमचतुर्थभागे संख्येयगुणहानिः, द्वितीय चतुर्थभागेऽसंख्येयगुणहानिः, तृतीयस्माच्चतुर्थभागादारभ्य पुनः सर्वत्राप्यनन्तगुणहानिः । यत्र पुनर्दश दश सिद्ध्यन्ति, तत्रैवं व्याप्तिः—एककसिद्धाः सर्वबहवः, ततो द्विकद्विकसिद्धाः संख्येयगुणहीनाः, ततस्त्रिकत्रिकसिद्धाः संख्यातगुणहीनाः, तेभ्यश्चतुष्कचतुष्कसिद्धाः असंख्यातगुणहीनाः, ततः पञ्च पञ्च सिद्धा असंख्यातगुणहीनाः, ततः षडादयः सर्वेऽप्यनन्तगुणहीना वाच्याः । ‘संख असंख अणंत य गुणहानि’ इति भावितमेव । तथा ‘चउकुआइं’ इति यत्र यत्र यवमध्यादावष्टौ सिद्ध्यन्ति तत्र तत्र चतुष्कं यावदाद्या संख्यातगुणहानिः, ततः परं पञ्चकादावन्त्यानन्तगुणहानिर्वाच्या । अत्र मध्या संख्येयगुणहानिर्न विद्यते । एतदुक्तं भवति—एककसिद्धाः सर्वबहवः, ततो द्विकद्विकसिद्धाः संख्यातगुणहीनाः, ततस्त्रिकत्रिकसिद्धाः संख्यातगुणहीनाः, ततश्चतुष्कचतुष्कसिद्धाः संख्यातगुणहीनाः, ततः पञ्चादयोऽष्टपर्यन्ताः सर्वेऽप्यनन्तगुणहीनाः ॥ ४९ ॥ ‘इग’ अत्रैवमक्षरघटना—यत्र लवणादौ

द्वयं द्वयं सिध्यति, तत्र सर्वबहव एककसिद्धाः, ततो द्विकद्विकसिद्धाः
 अनन्तगुणहीनाः । यत्र पुनरुर्ध्वलोकादौ चत्वारः सिध्यन्ति, तत्रैवं
 व्याप्तिः तत्र सर्वषहव एककसिद्धाः, ततो द्विक द्विक सिद्धाः
 असंख्येयगुणहीनाः, तेभ्यस्त्रिकत्रिकसिद्धा अनन्तगुणहीनाः, तेभ्योऽपि
 चतुश्चतुःसिद्धा अनन्तगुणहीनाः । तदेवमिह संनिकर्षो द्रव्यप्रमाणे
 सप्रपञ्चं चिन्तितः । शेषेषु द्वारेषु सिद्धासिद्धप्राभृतटीकातो भावनीयाः ।
 इत्येवं पूर्वोक्तप्रकारेण सिद्धानां मुक्तिपदप्राप्तानां स्वरूपं लिखितं
 अक्षरन्यासीकृतं श्रीसिद्धप्राभृतादिति शेषः । कैः श्रीदेवेन्द्रसूरिभिः ॥
 ५० ॥ इति श्रीसिद्धपञ्चाशिकावचूरिः समाप्ता ॥

॥ समाप्तेयं श्रीमहेवेन्द्रसूरिविरचिता सावचूरिका सिद्धपञ्चाशिका ॥

परिशिष्ट-२

॥ श्रीसिद्धदण्डिकास्तवः ॥

॥ प्रस्तावना ॥

इह हि जगद्भुतजैनशासनबद्धानुरागभव्याङ्गिगणमागमगुम्फितातिगम्भीर-
ज्ञेयहेयोपादेयामेयपदार्थसारमवगमयितुक्रमैरुपकृतिकरणैककरुणारसनिमग्नमानसैः
श्रीमद्ब्रह्मच्छस्यैवाजीवितविहितातिदुष्कराचाम्लतपसा तपगच्छ इति नामान्तर-
मासादितवतां चित्रकूट (चित्तौड)महीमहेन्द्रोपलब्ध 'हीरेति' बिरुदानां विश्व-
विख्यातविशदकीर्तिश्रीमज्जगच्चन्द्रसूरीन्द्राणां विनेयवर्गाग्रेसरैः श्रीमदेवेन्द्रसूरि-
भिरनेकानि प्रकरणादीनि सन्दृब्धानि वरीवृत्यन्ते, तेष्वन्यतममिदं सिद्धदण्डि-
कास्तवाभिधानं प्रकरणम् । इह च प्रकरणकारैः श्रीनाभेयवंशजानां त्रिखण्डा-
धिपानां भूभृतां सिद्धिगतानां सर्वार्थगतानां च सम्यक्तया संख्योद्धाटनं स्पष्टतया
प्रकटीकृतम् ।

एते सूरिशिरोमणयः कदा क्तमं महीमण्डलं मण्डयामासुरिति
पर्यालोचनायां प्रवृत्तायाम्-श्रीमन्मुनिसुन्दरसूरिपादप्रणीतगुर्वावलीविलोकेन
विक्रमीयसप्तविंशत्यधिकत्रयोदशशततमाब्देऽमीषां स्वर्गारोहणं निर्णीयते, अतस्तेषां
कालमानं निर्विरोधं विक्रमीयत्रयोदशशताब्दीयं ज्ञायते । स्तवस्यास्य मूलपाठ-
पुस्तकानि चत्वारि समासादितानि, सटिप्पणीकं चैकं विश्वविख्यातकीर्ति-
कौमुदीकश्रीमद्विजयानन्दसूरिशिष्यप्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयमुनीनां सक्रशत
उपलब्धम्, एतत्पुस्तकचतुष्टयाधारेण संशोधितेऽप्यत्र निबन्धे यत्र क्वचनशुद्धिः
कृता जाता वा भवेत्तत्र संशोधनीयं धीधनैरित्यभ्यर्थयते-
सविनयबद्धाञ्जलिः प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयपादपद्मपरागः

चतुरविजयो मुनिः

(सुरत)

॥ अहम् ॥

॥ श्रीविजयकमलसूरिपादपद्मेभ्यो नमः ॥

॥ श्रीसिद्धदण्डिकास्तवः ॥

जं उसहकेवलाओ, अंतमुहुत्तेण सिवगमो भणिओ ।
जा पुरिसजुगअसंखा, तत्थ इमा सिद्धदंडीओ ॥ १ ॥

सत्तुंजयसिद्धा भरहवंसनिवई सुबुद्धिणा सिद्धा ।
जह सगरसुआणऽद्वावयंमि तह कित्तिअं थुणिमो ॥ २ ॥

आइच्चजसाइ सिवे, चउदसलक्खा य एगु सव्वठ्ठे ।
एवं जा इक्किक्खा, असंख इगदुगतिगाईवि ॥ ३ ॥

जा पन्नासमसंखा, तो सव्वट्ठंमि लक्खचउदसगं ।
एगो सिवे तहेव य, अस्संखा जाव पन्नासं ॥ ४ ॥

(टी०) आदित्ययशोनृपप्रभृतयो नाभेयवंशजास्त्रिखण्डाधि-
पाश्चतुर्दशलक्षा निरन्तरं सिद्धिमगमन् । तत एकः सर्वार्थसिद्धे । अत्र
सर्वत्र सर्वार्थशब्देन पञ्चाप्यनुत्तरविमानानि लभ्यन्ते यतो विमानपञ्च-
काधारस्य तत्प्रस्तटस्य सर्वार्थनाम्ना रूढिरिति । एवं चतुर्दश चतुर्दश
लक्षान्तरितः सर्वार्थसिद्धे एकैकस्तावद्वक्तव्यो यावत्तेऽप्येकैक
असंख्येया भवन्ति । ततो भूयश्चतुर्दश लक्षा नृपा निरन्तरं निर्माणे, द्वौ
सर्वार्थसिद्धे, एवं चतुर्दश चतुर्दश लक्षान्तरीतौ द्वौ द्वौ सर्वार्थसिद्धे

तावद्वाच्यौ यावत्तेऽपि द्विकसंख्या असंख्येया भवन्ति । एवं त्रिकत्रिक-
संख्यादयोऽपि-प्रत्येकमसंख्येयास्तावद्वाच्याः सर्वार्थसिद्धे यावत्पञ्चा-
शत्पञ्चाशत् संख्याकाश्चतुर्दश चतुर्दश लक्षान्तरिता असंख्येया भवन्ति ।
अनुलोमसिद्धदण्डिकास्थापना ॥

सिद्धिगताः	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	असंख्येयवाराः
सर्वार्थगताः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	५०	असंख्येयवाराः

ततोऽनन्तरं चतुर्दशलक्षा नृपाः सर्वार्थसिद्धे एकः सिद्धौ, एवं चतुर्दश-
लक्षान्तरित एकैकः सिद्धौ तावद्वक्तव्यो यावत्तेष्वेकैका असंख्येया
भवन्ति । ततो भूयोऽपि चतुर्दशलक्षा नृपाः सर्वार्थसिद्धे ततो द्वौ निर्वाणे,
एवं चतुर्दश लक्षान्तरितौ द्वौ द्वौ निर्वाणे तावद्वक्तव्यौ, यावत्तेऽपि
द्विकद्विकसंख्या असंख्येया भवन्ति; एवं त्रिकत्रिकसंख्यादयोऽपि
यावत्पञ्चाशत्पञ्चाशत्संख्याश्चतुर्दश चतुर्दश लक्षान्तरिताः सिद्धौ
प्रत्येकमसंख्येया भवन्ति ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रतिलोम-सिद्धदण्डिकास्थापना

सिद्धिगताः	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	५०	असंख्येयवाराः
सर्वार्थगताः	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१४	असंख्येयवाराः

तो दो लक्खा मुखे, दुलक्ख सव्वट्ठि मुखि लक्खतिगं ।

इयगइगलक्खुत्तरिआ, जा लक्खअसंख दोसु समा ॥ ५ ॥

ततः परं द्वे लक्षे नृपाणां निर्वाणे, द्वे लक्षे सर्वार्थे । एवं
त्रिचतुष्पञ्चषड् यावदुभयत्रापि असंख्येया असंख्येया लक्षा वक्तव्याः ॥
५ ॥ समसंख्यसिद्धदण्डिकास्थापना ॥

सिद्धिगताः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	एवं यावदसंख्येयलक्षाः
सर्वार्थगताः	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	एवं यावदसंख्येयलक्षाः

तो एगु सिवे सव्वट्ठि दुन्नि ति सिवम्मि चउर सव्वट्ठे ।

इय एगुत्तरवुड्ढी, जाव असंखा पुढो दोसु ॥ ६ ॥

ततः परं चतस्रश्चित्रान्तरदण्डिकाः । तद्यथा—प्रथमा एकादिका एकोत्तरा, द्वितीया एकादिद्व्युत्तरा, तृतीया एकादित्र्युत्तरा, चतुर्थी त्र्यादिका द्व्यादिविषमोत्तरा । प्रथमा भाव्यते—प्रथममेकः सिद्धौ, ततो द्वौ सर्वार्थे, ततस्त्रयः सिद्धौ, ततश्चत्वारः सर्वार्थे, ततः पञ्च सिद्धौ, षट् सर्वार्थे । एकमेकोत्तरया वृद्ध्या शिवे सर्वार्थे च तावद्वक्तव्यं यावदुभयत्राप्यसंख्येया भवन्ति ॥ ६ ॥ एकोत्तरसिद्धदण्डिकास्थापना ॥

सिद्धिगताः	१	३	५	७	९	११	१३	१५	१७	१९	२१	एवं यावदसंख्याः
सर्वार्थगताः	२	४	६	८	१०	१२	१४	१६	१८	२०	२२	एवं यावदसंख्याः

इक्को मुखे सव्वट्ठि तिन्नि पण मुखि इअ दुरुत्तरिआ ।
जा दोसुअवि अ असंखा, एमेव तिउत्तरासेढी ॥ ७ ॥

द्वितीया भाव्यते यथा—ततः परमेकः सिद्धौ, त्रयः सर्वार्थे, ततः पञ्च सिद्धौ, सप्त सर्वार्थे । एवं द्व्युत्तरया वृद्ध्या शिवगतौ सर्वार्थे च तावद्वक्तव्यं यावदुभयत्राप्यसंख्येया भवन्ति ॥ द्व्युत्तरसिद्धदण्डिकास्थापना

सिद्धिगताः	१	५	९	१३	१७	२१	२५	२९	३३	३७	एवं यावदसंख्याः
सर्वार्थगताः	३	७	११	१५	१९	२३	२७	३१	३५	३९	एवं यावदसंख्याः

तृतीया यथा—ततः परमेकः सिद्धौ, चत्वारः सर्वार्थे, ततः सप्त सिद्धौ, दश सर्वार्थे । एवं त्र्युत्तरया च वृद्ध्या शिवे सर्वार्थे च क्रमेण तावद्वाच्यं यावदुभयत्राप्यसंख्येयाः स्युः ॥ ७ ॥

सिद्धिगताः	१	७	१३	१९	२५	३१	३७	४३	४९	५५	एवं यावदसंख्याः
सर्वार्थगताः	४	१०	१६	२२	२८	३४	४०	४६	५२	५८	एवं यावदसंख्याः

चतुर्थी विचित्रा । तस्याः परिज्ञानार्थमयमुपायः—

विसमुत्तरसेढीए, हिडुवरि ठविअ अउणतीसतिआ ।

पढमे नत्थि क्खेवो, सेसेसु सया इमो खेवो ॥ ८ ॥

इहैकोनत्रिंशत्रिका ऊर्ध्वाधःपरिपाट्या पट्टिकादौ स्थाप्यन्ते । तत्र प्रथमे त्रिके न किञ्चित्प्रक्षिप्यते (शेषेषु अवशिष्टासु दण्डिकासु सदाऽयं वक्ष्यमाणः क्षेपोऽवसेयः) ॥ ८ ॥

दुग पण नवगं तेरस सतरस बावीस छञ्च अट्टेव ।

बारस चउदस तह अड-वीसा छव्वीस पणवीसा ॥ ९ ॥

एगारस तेवीसा, सीयाला सयरि सत्तहत्तरिआ ।

इग दुग सत्तासीई, इगहत्तरिमेव बासट्ठी ॥ १० ॥

अउणत्तरि चउवीसा, छयाला तह सयं च छव्वीसा ।

मेलित्तु इगंतरिआ, सिद्धीए तह य सव्वट्ठे ॥ ११ ॥

द्वितीये द्विकः, तृतीये पञ्च, चतुर्थे नव, पञ्चमे त्रयोदश, षष्ठे सप्तदश, सप्तमे द्वाविंशतिः, अष्टमे षट्, नवमेऽष्टौ, दशमे द्वादश, एकादशे चतुर्दश, द्वादशेऽष्टाविंशतिः, त्रयोदशे षड्विंशतिः, चतुर्दशे पञ्चविंशतिः, पञ्चदशे एकादश, षोडशे त्रयोविंशतिः, सप्तदशे सप्तचत्वारिंशत्, अष्टादशे सप्ततिः, एकोनविंशे सप्तसप्ततिः, विंशे एकः, एकविंशे द्वौ द्वाविंशे सप्ताशीतिः, त्रयोविंशे एकसप्ततिः, चतुर्विंशे द्वाषष्टिः पञ्चविंशे एकोनसप्ततिः, षड्विंशे चतुर्विंशतिः, सप्तविंशे षट्चत्वारिंशत्, अष्टाविंशे शतम्, एकोनत्रिंशे षड्विंशतिः । एतेषु च राशिषु प्रक्षिप्तेषु यद्यद्भवति, तावन्तस्तावन्तः क्रमेण सिद्धौ सर्वार्थे चेत्येवंरूपेण ज्ञेयः । तद्यथा—त्रयः सिद्धौ, पञ्च सर्वार्थे, ततः सिद्धावष्टौ, द्वादश सर्वार्थे, ततः षोडश सिद्धौ, विंशतिः सर्वार्थे, ततः पञ्चविंशतिः सिद्धौ, नव सर्वार्थे, तत एकदश सिद्धौ, पञ्चदश सर्वार्थे, ततः सप्तदश सिद्धौ, एकत्रिंशत्सर्वार्थे, तत एकोनत्रिंशत् सिद्धौ, अष्टाविंशतिः सर्वार्थे, ततश्चतुर्दश सिद्धौ, षड्विंशतिः सर्वार्थे, ततः पञ्चाशत्सिद्धौ, त्रिसप्ततिः सर्वार्थे, ततोऽशीतिः सिद्धौ, चत्वारः

सर्वार्थे, ततः पञ्च सिद्धौ, नवतिः सर्वार्थे, ततश्चतुःसप्ततिः सिद्धौ, पञ्चषष्टिः सर्वार्थे, ततो द्वासप्ततिः सिद्धौ, सप्तविंशतिः सर्वार्थे, तत एकोनपञ्चाशत्सिद्धौ, त्र्यधिकशतं सर्वार्थे, तत एकोनत्रिंशत्सिद्धौ ॥ ९ ॥
१० ॥ ११ ॥ विषमोत्तरसिद्धदण्डिकास्थापना यथा ॥

सिद्धिगताः	३	८	१६	२५	११	१७	२९	१४	५०	८०	५	७४	७२	४९	२९	एवं यावदसंख्याः
सर्वार्थगताः	५	१२	२०	९	१५	३१	२८	२६	७३	४	९०	६५	२७	१०३	०	एवं यावदसंख्याः

अंतिल्लअंकआइं, ठविउं बीआइखेवगा तह य ।

एवमसंख्या नेआ, जा अजिअपिआ समुप्पन्नो ॥ १२ ॥

एवं द्वयादिविषमोत्तराः सिद्धदण्डिका असंख्येयास्तावद्वाच्या यावदजितजिनपिता जितशत्रुरुत्पन्नः । नवरं पाश्चात्यायां दण्डिकायां यदन्त्यमङ्कस्थानं तदुत्तरस्यामुत्तरस्यामाद्यं ज्ञेयम् । तथाद्यायां दण्डिकायामादिममङ्कस्थानं सिद्धौ, द्वितीयस्यां सर्वार्थे तृतीयस्यां सिद्धौ चतुर्थ्यां सर्वार्थे एवम संख्येयास्वपि दण्डिकास्वाद्यान्यङ्कस्थानानि क्रमेण सिद्धौ सर्वार्थे च ज्ञेयानि । एतदेव दिङ्मात्रतो विभाव्यते— तत्राद्याथामन्त्यमङ्कस्थानं २९ ततः २९ वारानेकोनत्रिंशदूर्ध्वाधः क्रमेण स्थाप्यते, तत्राद्येऽङ्कस्थाने नास्ति प्रक्षेपः । द्वितीयादिषु चाङ्केषु “दुग पणग” इत्यादयः क्रमेण प्रक्षेपणीया राशयः प्रक्षिप्यन्ते, क्षिप्तेषु सत्सु यद्यत्क्रमेण भवति, तावन्तः क्रमेण सिद्धौ सर्वार्थे चेत्येवं ज्ञेयाः । तद्यथा—सर्वार्थसिद्धा २९ सिद्धौ ३१ ततः सर्वार्थसिद्धौ ३४ सिद्धौ ३८ सर्वार्थे ४२ सिद्धौ ४६ सर्वार्थे ५१ सिद्धौ ३५ सर्वार्थे ३७ सिद्धौ ४१ सर्वार्थे ४३ सिद्धौ ५७ सर्वार्थे ५५ सिद्धौ ५४ सर्वार्थे ४० सिद्धौ ५२ सर्वार्थे ७६ सिद्धौ ९९ सर्वार्थे १०६ सिद्धौ ३० सर्वार्थे ३१ सिद्धौ ११६

सर्वार्थे १०० सिद्धौ ९१ सर्वार्थे ९८ सिद्धौ ५३ सर्वार्थे ७५ सिद्धौ १२९ सर्वार्थे ५५ ॥ द्वितीयविषमोत्तरसिद्धदण्डिकास्थापना^१ ॥

सर्वार्थगताः	२९	३४	४२	५१	३७	४३	५५	४०	७६	१०६	३१	१००	९८	७५	५५	एवं यावदसंख्याः
सिद्धिगताः	३१	३८	४६	३५	४१	५७	५४	५२	९९	३०	११६	९१	५३	१२९	०	एवं यावदसंख्याः

अस्यामन्त्यमङ्कस्थानं ५५ ततस्तृतीयस्यामिदमेवाद्यमङ्कस्थानम् । ततः ५५ एकोनत्रिंशद्वारान् स्थाप्यते, ततः प्रथममङ्कस्थाने नास्ति क्षेपो द्वितीयादिषु च पूर्वोक्ता राशयः क्षिप्यन्ते । इह चाद्यमङ्कस्थानं सिद्धौ ततस्तेषु प्रक्षिप्तेषु सत्सु यत्क्रमेण स्यात्, तावन्तस्तावन्तः प्रथमादङ्कस्थापनादारभ्य सिद्धौ सर्वार्थे इत्येवं क्रमेण वेदितव्याः । एवमन्यास्वपि दण्डिकासुभावनीयम् ॥ १२ ॥

अस्संखकोडिलक्खा, सिद्धा सव्वट्ठगा य तह सिद्धा ।

एकभवेणं देविदवंदिआ दिंतु सिद्धिसुहं ॥ १३ ॥

॥ इति श्रीदेवेन्द्रसूरिपादप्रणीतः श्रीसिद्धदण्डिकास्तवः समाप्तः ॥

(असंख्यकोटिलक्षाः सिद्धाः सर्वार्थगाश्च तथा सिद्धाः । एकभवेन देवेन्द्रवन्दिता ददतु सिद्धिसुखम् ॥ १३ ॥) (संग्रहगाथाः) चउदसलक्खा सिद्धा, निवईणिक्को अ होइ सव्वट्ठे । इक्किक्कट्ठाणे पुण, पुरिसजुगा हुंतऽसंखिज्जा ॥ १ ॥ पुणरवि चउदसलक्खा, सिद्धा निवईण दोऽवि सव्वट्ठे । दुगठाणेऽवि असंखा, पुरिसजुगा हुंति नायव्वा ॥ २ ॥ जाव य लक्खा चउदस, सिद्धा पन्नास हुंति सव्वट्ठे । पन्नासट्ठाणेऽविहु, पुरिसजुगा हुंतऽसंखिज्जा ॥ ३ ॥ दो लक्खा सिद्धीए, दो लक्खा नरवईण सव्वट्ठे एवं तिलक्खचउपंच जावलक्खा असंखिज्जा ॥ ४ ॥ इति सिद्धदण्डिकास्तवस्य संक्षिप्तटिप्पणी समाप्ता ॥

१. अस्यां स्थापनायां बहुषु सयन्त्रमूलपुस्तकेषु सिद्धिगतानामुपरिलेखः सर्वार्थ-गतानां चाधोलेख उपलभ्यते, परं सट्टिप्पणीकपुस्तकयन्त्रे तद्व्यत्ययदर्शनात्, टिप्पणिकायां पुनः सर्वार्थसिद्धौ २९ इत्यादिक्रमेण लिखितत्वादन्यसट्टिप्पणपुस्तकस्यानुपलम्भाच्च तथैवोपन्यस्तम् ।

આચાર્યશ્રી ઝંઙકારસૂરિ જ્ઞાન મંદિર ગ્રંથાવલી

પ્રભુવાણી પ્રસાર સ્થંભ (ચોજના-૧,૧૧,૧૧૧)

૧. શ્રી સમસ્ત વાવ પથક શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ-ગુરુમૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા-સ્મૃતિ
૨. શેઠશ્રી ચંદુલાલ કક્લચંદ પરીખ પરિવાર, વાવ
૩. શ્રી સિદ્ધગિરિ ચાતુર્માસ આરાધના (સં. ૨૦૫૭) દરમ્યાન થયેલ જ્ઞાનખાતાની આવકમાંથી.
હસ્તે : શેઠશ્રી ધુડાલાલ પુનમચંદભાઈ હેક્કડ પરિવાર, ડીસા, બનાસકાંઠા
૪. શ્રી ધર્મોત્તેજક પાઠશાળા, શ્રી ઝીંજીવાડા જૈન સંઘ, ઝીંજીવાડા
૫. શ્રી સુઈગામ જૈન સંઘ, સુઈગામ
૬. શ્રી વાંકડિયા વડગામ જૈન સંઘ, વાંકડિયા વડગામ
૭. શ્રી ગરાંબડી જૈન સંઘ, ગરાંબડી.
૮. શ્રી રાંદેરરોડ જૈન સંઘ-અડાજણ પાટીયા, રાંદેરરોડ, સુરત
૯. શ્રી ચિંતામણી પાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ પાર્લા (ઈસ્ટ), મુંબઈ
૧૦. શ્રી આદિનાથ તપાગચ્છ શ્વેતાંબર મૂ.પૂ.જૈન સંઘ, કતારગામ, સુરત
૧૧. શ્રી કૈલાસનગર જૈન સંઘ, કૈલાસનગર, સુરત
૧૨. શ્રી ઉચોસણ જૈન સંઘ, સમુબા શ્રાવિકા આરાધના ભવન, સુરત જ્ઞાનખાતેથી
૧૩. શ્રી વાવ પથક જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, અમદાવાદ
૧૪. શ્રી વાવ જૈન સંઘ, વાવ, બનાસકાંઠા
૧૫. કુ. નેહલબેન કુમુદભાઈ (કટોસણ રોડ)ની દીક્ષા પ્રસંગે થયેલ આવકમાંથી
૧૬. શ્રી આદિનાથ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, નવસારી
૧૭. શ્રી ભીલડીયાજી પાર્શ્વનાથ જૈન દેરાસર પેઢી, ભીલડીયાજી
૧૮. શ્રી નવજીવન જૈન શ્વે. મૂ.પૂ. સંઘ, મુંબઈ
૧૯. શ્રી જશવંતપુરા જૈન સંઘ - શ્રાવિકા બહેનોના જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી

પ્રભુવાણી પ્રસારક (ચોજના-૬૧,૧૧૧)

૧. શ્રી દિપા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, રાંદેરરોડ, સુરત
૨. શ્રી સીમંધરસ્વામી મહિલા મંડળ, પ્રતિષ્ઠા કોમ્પ્લેક્સ, સુરત
૩. શ્રી શ્રેણીકપાર્ક જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ, ન્યૂ રાંદેરરોડ, સુરત

૪. શ્રી પુણ્યપાવન જૈન સંઘ, ઈશિતા પાર્ક, સુરત
૫. શ્રી શ્રેયસ્કર આદિનાથ જૈન સંઘ, નીઝામપુરા, વડોદરા
૬. શ્રી અમરોલી જૈન સંઘ - અમરોલી, સુરત

પ્રભુવાણી પ્રસાર અનુમોદક (યોજના - ૩૧,૧૧૧)

૧. શ્રી મોરવાડા જૈન સંઘ, મોરવાડા
૨. શ્રી ઉમરા જૈન સંઘ, સુરત
૩. શ્રી શત્રુંજય ટાવર જૈન સંઘ, સુરત
૪. શ્રી ચૌમુખજી પાર્શ્વનાથ જૈન મંદિર ટ્રસ્ટ
શ્રી જૈન શ્વેતાંબર તપાગચ્છ સંઘ ગઢસિવાના (રાજ.)
૫. શ્રીમતી તારાબેન ગગલદાસ વડેચા-ઉચોસણ
૬. શ્રી સુખસાગર અને મલ્હાર એપાર્ટમેન્ટ સુરતની શ્રાવિકાઓ તરફથી
૭. રવિજયોત એપાર્ટમેન્ટ, સુરતની શ્રાવિકાઓ તરફથી
૮. અઠવાલાઈન્સ જૈન સંઘ, પાંડવબંગલો, સુરત શ્રાવિકાઓ તરફથી
૯. શ્રી આદિનાથ તપાગચ્છ શ્વે.મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, કતારગામ, સુરત
૧૦. શ્રીમતી વર્ષાબેન કર્ણાવત, પાલનપુર
૧૧. શ્રી શાંતિનિકેતન સરદારનગર જૈન સંઘ, સુરત
૧૨. શ્રી પાર્શ્વનાથ જૈન સંઘ, ન્યુ રામારોડ, વડોદરા
૧૩. પાંડવ બંગલો (અઠવાલાઈન્સ) સુરતની આરાધક બહેનો તરફથી, સુરત

પ્રભુવાણી પ્રસાર ભક્ત (યોજના - ૧૫,૧૧૧)

૧. શ્રી દેસલપુર (કંઠી) શ્રી પાર્શ્વચંદ્રગચ્છ
૨. શ્રી પ્રાંગપ્રા શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરગચ્છ
૩. શ્રી અઠવાલાઈન્સ જૈન સંઘ, સુરત શ્રાવિકા ઉપાશ્રય

વાવ નગરે પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત ડૉક્ટરસુરિ મહારાજાની ગુરૂ મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા સમિતિ

૧. રૂા. ૨,૧૧,૧૧૧ શ્રી વાવ શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ
૨. રૂા. ૧,૧૧,૧૧૧ શ્રી વાવ પથક શ્વે. મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, અમદાવાદ

-
૩. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી સુઈગામ જૈન સંઘ
 ૪. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી બેણપ જૈન સંઘ
 ૫. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી ઉચોસણ જૈન સંઘ
 ૬. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી ભરડવા જૈન સંઘ
 ૭. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી અસારા જૈન સંઘ
 ૮. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી ગરાંબડી જૈન સંઘ
 ૯. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી માડકા જૈન સંઘ
 ૧૦. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી તીર્થગામ જૈન સંઘ
 ૧૧. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી કોરડા જૈન સંઘ
 ૧૨. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી ઢીમા જૈન સંઘ
 ૧૩. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી માલસણ જૈન સંઘ
 ૧૪. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી મોરવાડા જૈન સંઘ
 ૧૫. રૂ. ૩૧,૦૦૦ શ્રી વર્ધમાન શ્રે.મૂ.પૂ.જૈન સંઘ, કતારગામ દરવાજા, સુરત
 ૧૬. રૂ. ૧૧,૧૧૧ શ્રી વાસરડા જૈન સંઘ, સેવંતીલાલ મ. સંઘવી

**પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવ ઝંકારસૂરીશ્વરજી મહારાજ
જ્ઞાનમંદિર ગ્રંથાવલીમાં પ્રાપ્ય પુસ્તકો...**

પૂ. આચાર્યદેવ મુનિચન્દ્રસૂરિજી મ. સંપાદિત - સંકલિત પ્રેરિત ગ્રંથો

- જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ:લે. મોહનલાલ દેસાઈ
- જૈન સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ ભાગ ૧-૨-૩ : લે. હીરાલાલ ર. કાપડિયા
- પાઈઝ ભાષાઓ અને સાહિત્ય - હીરાલાલ કાપડિયા
- વ્યવહાર સૂત્ર ભાગ-૧ થી ૬, વ્યવહાર સૂત્ર પ્રતાકારે ભાગ-૧ થી ૭
- દસ વૈકાલિક સૂત્ર : પૂ. આ. ભદ્રંકરસૂરિજી મ.સા.ના વિવેચન સાથે
- પ્રસંગવિલાસ ■ પ્રસંગ અંજન ■ પ્રસંગસિદ્ધિ (હિન્દી) ■ પ્રસંગ રંગ ■ પ્રસંગ સરીતા ■ પ્રસંગકિરણ (હિન્દી)
- પ્રસંગ કલ્પલતા
- પ્રવચન સારોદ્ધાર વિષ્ણુમપદ વ્યાખ્યા
- દસસાવગચરિયં ■ ધર્મરત્નકરંડક ■ કથારત્નાકર
- ઉપમિતિ કથોદ્ધાર કર્તા : પં. શ્રી હંસરત્નવિજયજી ગણિ ■ ઉવાઈયસુતમ્
- સુરસુંદરી ચરિયં (સંસ્કૃત છાયા સાથે)-સંપાદિકા સા. મહાયશાશ્રીજી મ.,
- પ્રમાણનયતત્વાલોક (વિવેચન સા. મહાયશાશ્રીજી મ.)
- ચૈત્યવંદન ચતુર્વિંશતિકા - સંપાદિકા સા. મહાયશાશ્રીજી મ.,
- કર્મગ્રંથ : ઉપશમ શ્રેણિ, ક્ષપક શ્રેણિ, શાંતિનાથ ચરિત્ર સાનુવાદ, દાનોપદેશ-માલા સવિવેચન રમ્યરેણુ,
- પઉમચરિયં (સંસ્કૃત છાયા સાથે) ભા. ૧ થી ૪ સંપા. મુનિ પાર્શ્વરત્નવિ.
- સિદ્ધપ્રાભુત (ગુજરાતી અનુવાદ સાથે)
- જયોતિષ્કરંડક (ગુજરાતી અનુવાદ સાથે)
- આખ્યાનકમણિકોશ (સંસ્કૃત છાયા સાથે)

પૂ. આચાર્યદેવ યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજની વાચનાઓ...

■ દરિસણ તરસિએ ભાગ ૧-૨	■ બિહુરત જાયે પ્રાણ
■ સો હિ ભાવ નિર્ગ્રંથ	■ આપ હિ આપ બુઝાય
■ પ્રગટ્યો પૂરન રાગ	■ આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે
■ મેરે અવગુણ ચિત્ત ન ધરો	■ ઋષભ જિનેશ્વર પ્રિતમ માહરો
■ પ્રભુનો પ્યારો સ્પર્શ	■ પરમ ! તારા માર્ગે
■ આત્માનુભૂતિ	■ અસ્તિત્વનું પરોઢ
■ અનુભૂતિનું આકાશ	■ રોમે રોમે પરમ પર્શ
■ પ્રભુના હસ્તાક્ષર	■ ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ
■ માણ્યું તેનું સ્મરણ	■ રસો વૈ સઃ
■ પ્રવચન અંજન જો સદ્ગુરુ કરે	■ એકાન્તનો, વૈભવ
■ સાધનાપથ	■ સમાધિશતક ભાગ-૧ થી ૪
■ સમુંદ સમાના બુંદ મેં	

: સંપર્ક :

- આ. શ્રી ઝૈંકારસૂરિ આરા. ભવન ગોપીપુરા, સુરત ૧, ટેલી : ૨૪૨૬૫૩૧
- શ્રી વિજય ભદ્ર ચે. ટ્રસ્ટ, ભીલડીયાજી, ૩૮૫૫૩૦, ટેલી : ૦૨૭૪૪/૨૩૩૧૨૯
- આ. શ્રી ઝૈંકારસૂરિ જ્ઞાનમંદિર, વાવપથકની વાડી, દશા પોરવાડ સોસા., પાલડી, અમદાવાદ, ૩૮૦૦૦૭, ટેલી : ૨૬૫૮૬૨૯૩.

॥ समाप्तम् ॥

